

שבוע פרשת עקב
י"ד - כ' מנחם-אב ה'תשס"ז (29 July - 04 August 07)

ספרי' - אוצר החסידים - ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

דבר מלכות

מאמרי דא"ת, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

סניף אה"ק כפר חב"ד

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

קו

זת המזמור קאי על הקודם, ואמר המשורר הודו לה' על שעשה לנו עוד ניסים מה שלא זכרנו מקדם כאשר מי ימלל גבורות ה' אם באנו לספר מי יוכל למלל הכל:
 א הללויה | הודו ליהוה בִּיטוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: ב מִי יִמְלֵל גְּבוּרֹת יְהוָה יִשְׁמִיעַ כָּל־תְּהִלָּתוֹ:
 ג אֲשֶׁר־י שְׁמִרֵי מִשְׁפָּט עֲשָׂה צְדָקָה בְּכָל־עֵת: ד זְכַרְנִי יְהוָה בְּרִצּוֹן עַמּוֹד פִּקְדוֹנֵי בִישׁוּעָתְךָ:
 ה לְרֵאוֹת | בְּמִוֹכֵת בְּחִירֶיךָ לְשִׁמְחָה בְּשִׂמְחַת גּוֹיֶךָ לְהִתְהַלֵּל עִם־נַחֲלָתְךָ: ו חֲטָאנוּ עִם־אֲבֹתֵינוּ
 הַעֲוִינוּ הִרְשַׁעְנוּ: ז אֲבֹתֵינוּ בְּמִצְרִים | לֹא־הִשְׁפִּילוּ נַפְלְאוֹתֶיךָ לֹא זָכְרוּ אֶת־רַב חֲסִדֶיךָ וַיִּמְרוּ עַל־יָם
 בַּיַּם־סוּף: ח וַיִּזְשִׁיעֵם לְמַעַן שְׁמוֹ לְהוֹדִיעַ אֶת־גְּבוּרָתוֹ: ט וַיַּגְעַר בַּיַּם־סוּף וַיַּחַרֵּב וַיִּזְלַחֲכֶם בְּתַהֲמוֹת
 בַּמַּדְבָּר: י וַיִּזְשִׁיעֵם מִיַּד שׁוֹנָא וַיִּגְאֹל מִיַּד אֲוִיב: יא וַיִּכְפּוּ־מִים צָרִיחֶם אַחַד מֵהֶם לֹא נֹתַר:
 יב וַיֹּאמִינוּ בִּדְבָרָיו יִשְׁירוּ תְהִלָּתוֹ: יג מָה־רוּ שָׁכְחוּ מַעֲשָׂיו לֹא־חָזְרוּ לַעֲצוֹת: יד וַיִּתְאוּוּ תַאֲוָה בַּמַּדְבָּר
 וַיִּנְסוּ־אֵל בִּישִׁימוֹן: טו וַיִּתֵּן לָהֶם שְׁאֵלָתָם וַיִּשְׁלַח רוּחַ בְּנַפְשָׁם: טז וַיִּקְנְאוּ לְמֹשֶׁה בַּמַּחֲנֶה לְאַהֲרֹן
 קְרוֹשׁ יְהוָה: יז תִּפְתַּח־אָרֶץ וּתְבַלַּע דָּתָן וְאֶתְכֶם עַל־עֵדַת אֲבִירָם: יח וּתְבַעַר־אֵשׁ בַּעֲדָתָם לְהַכֶּה
 תְּלַהֲט רִשְׁעִים: יט יַעֲשׂוּ־עֵגֶל בַּחֲרֵב וַיִּשְׁתַּחֲווּ לַמַּסֶּכֶה: כ וַיִּמְרוּ אֶת־כְּבוֹדָם בְּתַבְנִית שׁוֹר אֲכַל
 עֵשֶׂב: כא שָׁכְחוּ אֵל מוֹשִׁיעֵם עֲשָׂה גְדֻלוֹת בְּמִצְרַיִם: כב נַפְלְאוֹת בָּאָרֶץ חָם נֹרְאוֹת עַל־יַם־סוּף:
 כג וַיֹּאמֶר לְהַשְׁמִידֵם לוֹלֵי מֹשֶׁה בְּחִירוֹ עַמּוֹד בַּפָּרָץ לִפְנֵינוּ לְהַשִּׁיב חַמְתּוֹ מִהַשְׁחִית: כד וַיִּמְאָסוּ
 בָּאָרֶץ חֲמֻדָּה לֹא־הֵאֱמִינוּ לְדַבְּרוֹ: כה וַיִּרְגְּנוּ בְּאַהֲלֵיהֶם לֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה: כו וַיִּשְׂא יָדוֹ לָהֶם
 לְהַפִּיל אוֹתָם בַּמַּדְבָּר: כז וּלְהַפִּיל זֶרַעַם בְּגוֹיִם וּלְזוֹרֹתָם בָּאֲרָצוֹת: כח וַיִּצְמְדוּ לְבַעַל פְּעוֹר וַיֹּאכְלוּ
 זִבְחֵי מֵתִים: כט וַיִּכְעִסוּ בְּמַעַלְלֵיהֶם וּתְפָרֵץ־בָּם מַגְפָּה: ל וַיַּעֲמֵד פִּינָחָס וַיַּפְלֵל וַתַּעֲצֵר הַמַּגְפָּה:
 לא וַתַּחֲשֵׁב לוֹ לְצַדִּיקָה לְדָר וְדָר עַד־עוֹלָם: לב וַיִּקְצִיפוּ עַל־מִי מְרִיבָה וַיִּרַע לְמֹשֶׁה בַּעֲבוּרָם:
 לג כִּי־הִמְרוּ אֶת־רוּחוֹ וַיִּבְטֹא בְּשַׁפְּתָיו: לד לֹא־הִשְׁמִידוּ אֶת־הָעַמִּים אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לָהֶם:
 לה וַיִּתְעַרְבוּ בְּגוֹיִם וַיִּלְמְדוּ מַעֲשֵׂיהֶם: לו וַיַּעֲבְדוּ אֶת־עֲצֻבֵיהֶם וַיְהִיו לָהֶם לְמוֹקֵשׁ: לו וַיִּזְבְּחוּ
 אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנוֹתֵיהֶם לְשָׂדִים: לה וַיִּשְׁפְּכוּ דָם נָקִי דַם־בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם אֲשֶׁר זָבְחוּ לַעֲצֻבֵי כְנָעַן
 וַתַּחֲנַף הָאָרֶץ בְּדָמַיִם: מט וַיִּטְמְאוּ בְּמַעֲשֵׂיהֶם וַיִּזְנוּ בְּמַעַלְלֵיהֶם: מ וַיַּחַר־אָף יְהוָה בְּעַמּוֹ וַיִּתְעַב
 אֶת־נַחֲלָתוֹ: מא וַיִּתְנַם בַּיַּד־גּוֹיִם וַיִּמְשְׁלוּ בָהֶם שְׂנְאֵיהֶם: מב וַיִּלְחָצוּם אוֹיְבֵיהֶם וַיִּפְּנְעוּ תַּחַת יָדָם:
 מג פְּעָמַיִם רַבּוֹת יִצְלָחַם וְהָמָּה יִמְרוּ בַּעֲצָתָם וַיִּמְכּוּ בַּעֲוֹנָם: מד וַיִּרְא בָּצָר לָהֶם בְּשָׁמְעוֹ אֶת־רִנָּתָם:
 מה וַיִּזְכַּר לָהֶם בְּרִיתוֹ וַיִּנְחַם כְּרַב חֲסִדָיו: מו וַיִּתֵּן אוֹתָם לְרַחֲמִים לִפְנֵי כָל־שׁוֹבֵיהֶם: מז הוֹשִׁיעֵנו |
 יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְקַבְּצֵנוּ מִן־הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קֹדְשְׁךָ לְהַשְׁתַּבַּח בְּתְהִלָּתְךָ: מח בְּרוּךְ־יְהוָה | אֱלֹהֵי

ישראל מן־העולם | ועד העולם ואמר כל־העם אמן הללויה:

קז

זה המזמור נאמר על ארבעה שיצאו מצרה לרוחה צריכים להודות לה/ כי בעונש חטאם היו בצרה ובחסד אלהים נצלו ומהראוי לשבח ולספר בפני רבים:

א הָדָו לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסָדָיו: ב יֹאמְרוּ גְאוּלַי יְהוָה אֲשֶׁר גָּאֲלָם מִיַּד־צָרָה:
 ג וּמֵאֲרֻצוֹת קִבְּצָם מִמִּזְרַח וּמִמְעַרְבִּים מִצְפּוֹן וּמִיָּם: ד תָּעִי בַמִּדְבָּר בִּישִׁימוֹן דֶּרֶךְ עֵיר מוֹשָׁב
 לֹא מִצְאוֹ: ה רַעֲבִים גַּם־צִמְאִים נַפְשָׁם בָּהֶם תִּתְעַפֵּף: ו וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בְּצָר לָהֶם
 מִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יִצִּילֵם: ז וַיִּדְרִיכֵם בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵלֶכֶת אֶל־עֵיר מוֹשָׁב: ח יוֹדוּ לַיהוָה חֲסָדָיו
 וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: ט כִּי־הִשְׁבִּיעַ נַפְשׁ שִׁקְקָה וְנַפְשׁ רַעֲבָה מִלֵּא־טוֹב: י יֵשְׁבֵי חֲשָׁד
 וְצִלְמוֹת אֲסִירֵי עֵנִי וּבְרוּל: יא כִּי־הִמְרוּ אִמְרֵי־אֵל וַעֲצַת עֲלוּזִים נִאֲצוּ: יב וַיִּכְנַע בַּעֲמַל לִבָּם
 כְּשָׁלוֹ וְאִין עוֹר: יג וַיִּזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בְּצָר לָהֶם מִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם: יד יוֹצִיאֵם מִחֲשָׁד
 וְצִלְמוֹת וּמוֹסְרוֹתֵיהֶם יִנְתַּק: טו יוֹדוּ לַיהוָה חֲסָדָיו וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: טז כִּי־שָׁבַר דְּלֹתוֹת
 נַחֲשֶׁת וּבְרִיחֵי בְרוּל גִּדְעָ: יז אוֹיְלִים מִדֶּרֶךְ פְּשָׁעַם וּמַעֲוֹנֹתֵיהֶם יתְעַנּוּ: יח כִּלְאֶכֶל תִּתְעַב
 נַפְשָׁם וַיִּגְיֵעוּ עַד־שַׁעֲרֵי־מוֹת: יט וַיִּזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בְּצָר לָהֶם מִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם: כ יִשְׁלַח
 דְּבָרוֹ וַיִּרְפָּאֵם יִמְלֹט מִשְׁחִיתוֹתָם: כא יוֹדוּ לַיהוָה חֲסָדָיו וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: כב וַיִּזְבְּחוּ
 זִבְחֵי תוֹדָה וַיִּסְפְּרוּ מַעֲשָׂיו בְּרִנָּה: כג יוֹרְדֵי הַיָּם בְּאֲנִיּוֹת עֲשִׂי מְלֹאכָה בְּמַיִם רַבִּים: כד הִמָּה
 רָאוּ מַעֲשֵׂי יְהוָה וְנִפְלְאוֹתָיו בְּמִצְוֹתָהּ: כה וַיֹּאמֶר וַיַּעֲמֵד רוּחַ סַעֲרָה וַתְּרוֹמֵם גְּלוֹי: כו יַעֲלוּ
 שָׁמַיִם יִרְדּוּ תְהוֹמוֹת נַפְשָׁם בְּרַעַה תִּתְמוּגַג: כז יַחֲוּגוּ וַיִּנְעוּ בִּשְׁפוּר וְכֹל־חֲכֵמָתָם תִּתְבַּלַּע:
 כח וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בְּצָר לָהֶם וּמִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יוֹצִיאֵם: כט יִקַּם סַעֲרָה לְדַמְמָה וַיַּחֲשׂוּ גְלוֹיָהֶם:
 ל וַיִּשְׁמְחוּ כִּי־יִשְׁתַּקּוּ וַיִּנְחַם אֶל־מַחוּז חֲפָצָם: לא יוֹדוּ לַיהוָה חֲסָדָיו וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם:
 לב וַיְרוֹמְמוּהוּ בְּקִהֵל עַם וּבְמוֹשָׁב זִקְנִים יִהְלֹוהוּ: לג יֵשֶׁם נְהָרוֹת לְמִדְבָּר וּמִצְאֵי מַיִם
 לְצַמְאוּן: לד אֶרֶץ פְּרִי לְמַלְחָה מְרַעַת יֹשְׁבֵי בָהּ: לה יֵשֶׁם מִדְבָּר לְאֲנִים־מַיִם וְאֶרֶץ צִיָּה
 לְמִצְאֵי מַיִם: לו וַיּוֹשֶׁב שָׁם רַעֲבִים וַיְכַוְנֵנוּ עֵיר מוֹשָׁב: לז וַיִּזְרְעוּ שָׂדוֹת וַיִּטְעוּ כְּרָמִים וַיַּעֲשׂוּ
 פְּרִי תְבוּאָה: לח וַיְבָרְכֵם וַיִּרְבּוּ מְאֹד וּבְהֵמָתָם לֹא יִמְעִיט: לט וַיִּמְעֲטוּ וַיִּשְׁחוּ מֵעֲצַר רַעַה
 וַיִּגּוּן: מ שִׁפְדוּ בּוֹז עַל־גְּדִיבִים וַיִּתְעַם בְּתַהוֹ לֵא־דֶרֶךְ: מא וַיִּשְׁגַּב אֲבִיוֹן מַעֲוֵי וַיִּשֶׁם כְּצֹאֵן
 מִשְׁפָּחוֹת: מב יִרְאוּ יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁמְחוּ וְכֹל־עוֹלָה קִפְצָה פִּיהָ: מג מִי־חֲכָם וַיִּשְׁמַר־אֱלֹה וַיִּתְבַּוְנֵנוּ
 חֲסָדֵי יְהוָה:

מפתח כללי

א	מזמורי תהלים ק"ו ק"ז	ב
ב	מאמר ד"ה ויענך וירעיבך וגו' ש"פ עקב, כ"ף מנחם-אב ה'תשכ"ג	ה
ג	משיחות ש"פ עקב, כ"ף מנחם-אב ה'תש"נ	י
ד	לקוטי שיחות (בלה"ק) פרשת עקב	יט
ה	לקוטי שיחות (בלה"ק עשרים באב	כא
ו	שיעורי תניא לשבוע פרשת עקב	כד
ז	לוח "היום יום" לשבוע פרשת עקב	לד
ח	הלכה יומית לעיון ברמב"ם	לו
ט	שיעורי רמב"ם – ג' פרקים ליום לשבוע פרשת עקב	לח
י	שיעורי רמב"ם – פרק אחד ליום לשבוע פרשת עקב	נט
יא	שיעורי רמב"ם – ספר המצוות לשבוע פרשת עקב	סו
יב	שולחן ערוך אדמו"ר הזקן	סח
יג	לקוטי תורה מבואר - ד"ה ציון במשפט תפדה פרק ה	סט
יד	מאמרי אדמו"ר האמצעי - קונטרסים	עא
טו	מאמרי אדמו"ר הצ"צ - דרך מצותיך - שרש מצות התפילה	עג
טז	מאמרי אדמו"ר מהר"ש – והחרים תרל"א	עד
יז	מאמרי אדמו"ר הרשב"ב – קונטרס ומעין	עה
יח	ספר המאמרים - תרצ"ב	עה
יט	לקוטי דיבורים	עז
כ	רשימת המאסר	עח
כא	ביאורים לפרקי אבות פרק ה	פא
כב	חומש, רש"י ותרגום אונקלוס פרשת עקב	פה

בס"ד. ש"פ עקב, כ"ף מנחם-אב ה'תשכ"ג

ויענך וירעיבך ויאכילך את המן גו'¹, ומדייק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע במאמרו ד"ה זה², דבכ"מ בתורה מדבר במעלת המן, וכאן אומר ויענך וירעיבך גו' שהוא לכאורה היפך המעלה. גם צריך להבין דאיתא בגמרא³ משה תיקן לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם מן, יהושע תיקן להם ברכת הארץ כיון שנכנסו לארץ. וכתב הרשב"א⁴ דפירוש משה תיקן כו' יהושע תיקן כו'⁵ הוא שתיקנו להם מטבע הברכות, דהברכות עצמם הם מן התורה [כדאיתא בגמרא³, ואכלת ושבעת וברכת⁶ זו ברכת הזן כו' על הארץ זו ברכת הארץ]. ואיתא בלקו"ת⁷, דהטעם על שגם בברכת הארץ מזכירין ועל אכילת מזון ובחתימת הברכה חותמין על הארץ ועל המזון (אע"פ שבירכו כבר ברכת הזן), הוא, כי הנוסח והמטבע דברכת הזן הוא על המן, לחם מן השמים, ומזון שבברכת הארץ הוא לחם מן הארץ⁸. וצריך ביאור, דברכת הזן הוא על אכילה המשבעת (ואכלת ושבעת), דאכילה המשבעת היא (בעיקר) בלחם מן הארץ, ואעפ"כ, הברכה על המזון דלחם מן הארץ היא בברכת הארץ (שלא נאמר בה ואכלת ושבעת⁹), והנוסח דברכת הזן (דכתיב בה ואכלת ושבעת) הוא על המן דכתיב ב' ויענך וירעיבך¹⁰.

גם צריך להבין מה שהעינוי דיום הכיפורים למדין¹¹ מעינוי הנאמר גבי מן, נאמר כאן עינוי (ועניתם את נפשותיכם¹²) ונאמר להלן עינוי (ויענך וירעיבך) מה להלן עינוי רעבון אף כאן עינוי רעבון. וצריך ביאור, שעינוי רעבון דמן הוא שאכילת המן לא השביעה אותם ככל הדרוש [כי אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו¹³ (והמן הי' דבר¹³ יום ביומו¹⁴) ואינו דומה מי שרואה ואוכל למי שאינו רואה ואוכל¹¹ (ובהמן היו טועמים כל המינים ולא ראו אלא מן¹⁵)], ומזה שמדמין עינוי רעבון דמן לעינוי רעבון דיוהכ"פ,

דהזכרת מזון בברכת הארץ הוא ברכה על הלחם שמן הארץ. וחדושו גדול יותר בהמשך תרס"ו ע' שלד "וברכת הארץ תיקן יהושע כו' והברכה היא על הלחם שמן הארץ", דמלשון זה משמע שלא רק הזכרת המזון אלא הברכה היא על הלחם כו'.

(9) וזה שהחייב (מה"ת) דכל הברכות דברה"ז הוא דוקא כשאכל כדי שביעה, הוא לפי שכולם הם המשך אחד, ובברכת הזן כתיב ואכלת ושבעת.

(10) ביומא עד, ב "מכאן (רעבון שנאמר כאן) רמז לסומין שאוכלין ואין שבעין". ופשוטו שסומא חייב בברה"ז. והדיוק שבפנים הוא שהנוסח דברכת הזן הוא דוקא על המן.

(11) יומא שם.

(12) אחרי טז, לא.

(13) לשון הכתוב – בשלח טז, ד.

(14) פרש"י ליומא שם.

(15) ואף שהשיעור באכילת יוהכ"פ הוא ככותבת – הרי ענין

העינוי ביוהכ"פ שולל גם אכילה בפחות מכותבת, ראה שו"ת הצ"צ או"ח סל"ו.

(* יצא לאור בקונטרס כ"ף מנחם-אב – תש"נ, "לקראת יום כ"ף מנחם-אב, יום הסתלקות-הילולא של כבוד קדושת הרה"ג והרה"ח וכו' המקובל מוהר"ר לוי יצחק ז"ל נ"ע שניאורסאהן, אביו של – יבלח"ט – כ"ק אדמו"ר שליט"א . . . ועש"ק עקב י"ט מנ"א, שנת ה'תש"נ".

(1) פרשתנו ח, ג.

(2) דשנת תרע"ה (בהמשך תער"ב ח"ב ע' א'צג).

(3) ברכות מח, ב.

(4) הובא בב"י או"ח סקפ"ז (הובא בלקו"ת פרשתנו יד, סע"א ואילך).

(5) וכ"ה בברכת בונה ירושלים שתקנו דוד ושלמה (ברכות שם), שהיא מן התורה, אלא שדוד ושלמה תיקנו המטבע (ב"י שם בשם הרשב"א).

(6) פרשתנו ח, יו"ד.

(7) פרשתנו יד, ריש ע"ב.

(8) בפשטות, הברכה היא רק על הארץ "דמפקא מזון"

(ברכות מט, א). אבל בלקו"ת שם; בסידור עם דא"ח (קט, א),

משמע, שעינוי רעבון דמן הוא (לא שאכילת המן לא השביעה כאכילה ע"ד הרגיל, אלא) כמו שלא אכל¹⁵. ולהעיר, שעפ"ז צריך להבין עוד יותר שהנוסח דברכת הזן הוא על המן. גם צריך להבין¹⁶, דעכשיו (לאחרי שנפסק המן), כל הברכות דברכת המזון הם לכאורה על לחם מן הארץ, ואעפ"כ הנוסח דברכת הזן הוא הנוסח שתיקן משה על המן.

(ב) ויובן זה בהקדים דאיתא במדרש¹⁷ שהמן הי' מאכל רעבון. דפירוש וירעיבך גו' את המן הוא ש"וירעיבך" קאי על "את המן", שהמן הרעיב אותך. והענין הוא, דמן רומז לאגדה [כמ"ש¹⁸ והוא כזרע גד לבן ואיתא במכילתא כאגדה שמושכת לבו של אדם], שהוא¹⁹ פנימיות התורה. וכמבואר בכ"מ²⁰ דלחם מן הארץ הוא גליא דתורה, ולחם מן השמים (מן) הוא פנימיות התורה. וכיון שבפנימיות התורה הוא רק ידיעת המציאות ולא השגת המהות²¹, לכן, הלימוד דפנימיות התורה קשור ברעבון (ע"ד הרעב לשמוע את דבר ה' (22) להשיג המהות²³).

ובעומק יותר יש לומר דמ"ש במדרש שהמן הוא מאכל רעבון, הכוונה בזה היא (לא רק שהמן פועל [ש]אינו שולל רעבון באדם האוכלו, אלא גם) שהמן עצמו הוא מאכל רעבון. ויובן זה בהקדים שביאור הנ"ל דלחם מן הארץ הוא גליא דתורה ולחם מן השמים הוא פנימיות התורה, הוא בכללות, אבל בפרטיות, שני ענינים אלה (לחם מן הארץ ולחם מן השמים) הם גם בפנימיות התורה. והענין הוא, דאיתא בתניא²⁴ שבלמוד פנימיות התורה שני ענינים. שהיא מצוה רמה²⁵ ונשאה ושמביאה ללב שלם. ויש לומר, שהלימוד דפנימיות התורה לפי שמביאה ללב שלם, כיון ששייך לענין הבירורים (בירור המדות), הוא דומה ללחם מן הארץ, ועיקר הענין דלחם מן השמים הוא בהלימוד והידיעה דפנימיות התורה מצד עצמו²⁶. ויש לומר, שהחילוק דשני אופני הלימוד הוא גם בדרגת השכל. דהלימוד והידיעה דפנימיות התורה בכדי לבוא ללב שלם הוא במוחין השייכים למדות, והלימוד והידיעה דפנימיות התורה מצד עצמה הוא במוחין שלמעלה ממדות. ועפ"ז יש לבאר שהמן הוא מאכל רעבון, כי ענין שביעה (בענין השכל) הוא שהוא תופס את השכל, ולכן, הידיעה וההשגה דמוחין השייכים למדות (לחם מן הארץ שבפנימיות התורה) היא נתפסת בשכל האדם בהשגה ותפיסה ממש (שלכן פועלת ההשגה גם בהמדות שלו) היא מאכל המשביע, והידיעה וההשגה דמוחין שלמעלה ממדות (לחם מן השמים, מן) היא באופן דהפלאה ואינה נתפסת (כ"כ) בשכל האדם, היא מאכל רעבון.

16) כמו שמדייק בלקו"ת שם (יד, ב).

17) קה"ר ה, יו"ד.

18) בשלח יז, לא.

19) ראה אגה"ק סימן כג (קלז, א).

20) ראה לקו"ש חכ"ו ע' 112. וש"ו.

21) ראה בארוכה לקו"ת ויקרא ה, א.

22) עמוס ח, יא. וראה אוה"ת שבהערה הבאה.

23) אוה"ת פרשתנו (כרך ה) ד"ה ויענך וירעיבך ע' ב'כג.

וראה עד"ז ד"ה זה תרע"ה בסופו (המשך תער"ב ח"ב ס"ע

א'צט).

24) בקו"א קנו, ב. וראה לעיל ח"ב ע' פג.

25) כצ"ל – ראה לוח התיקון לתניא שם.

26) ראה המשך תער"ב ח"ב ע' א'קלט "ההשגה שמבחי' לחם

מן הארץ זהו בהאלקות שבבחי' התלבשות בעולמות, והוא

העבודה דנה"א לברר ולזכך את הנה"ב. . לחם מן השמים הוא

. . הדעת וההשגה באוא"ס שלמעלה מהעולמות. . והוא

העבודה דנה"א מצד עצמה".

ג) ויש לומר, שהחילוק דשני הפירושים במאכל רעבון, שפועל שאינו שולל רעבון בהאדם ושהמאכל עצמו הוא רעבון שלמעלה מתפיסה (אף שגם הידיעה שפועלת רעבון בהאדם הוא לפי שהיא למעלה מההשגה שלו), הוא, שידיעה זו היא בדרגת השכל שבערך המדות, אלא שהיא למעלה מהם, ולכן פועלת בהאדם (שעיקרו מדות) רעבון וצמאון להשיג את הענין. והידיעה שהיא עצמה בחינת רעבון, היא בדרגת השכל שלמעלה ממדות (כנ"ל סעיף ב), שלכן, היא בחינת רעבון בעצם לגבי המדות. וכשמתגלית דרגא זו בהמדות, הם בביטול. וע"ד החילוק בין חכמה ובינה, שע"י ההשגה דבינה, כאשר ההתבוננות וההשגה היא בההפלאה דאוא"ס שלמעלה מעולמות, הוא בא לידי אהבה רבה (בתשוקה וצמאון), יש מי שאוהב, וע"י הראי' דחכמה הוא בא ליראה, ביטול²⁷. אלא שאעפ"כ גם דרגא זו דמן נק' בשם מאכל רעבון, כי הזיכוך שע"י אכילת המן הוא שהאדם האוכל את המן הוא בטל בתכלית, ועי"ז הוא נעשה (כמו) כלי לקבל חיות מאור שאינו בערכו. וע"ד הענין דלהחיותם ברעב²⁸ דיוהכ"פ²⁹, שהרעב דיוהכ"פ הוא בחינת תענוג עצמי הבלתי מורגש שלמעלה מאכילה ושתי' [וכידוע³⁰ שהטעם דיוהכ"פ אסור באכילה ושתי' הוא לפי שביוהכ"פ הוא גילוי תענוג עצמי הבלתי מורגש], וענין להחיותם ברעב הוא שביוהכ"פ מקבלים חיות מתענוג זה³¹.

ד) ויש לקשר זה עם מאמר הזהר³² ע"פ³³ ראו כי ה' נתן לכם השבת, ר' חזקי' פתח שיר המעלות ממעמקים גו'³⁴ דמעמקים (לשון רבים) הם עומקא דכולא ועומקא דבירא, וכתב אאמו"ר בעל ההילולא על הגליון של ספר הזהר שלו³⁵ (שמשך כמה שנים הי' בשבי', ובזמן האחרון נפדו (ספר הזהר שלו עם עוד ספרים שלו) מהשבי' והגיעו לכאן), שהשייכות דפירוש זה בממעמקים לראו גו' השבת היא, כי עומקא דכולא ועומקא דבירא הם חכמה ובינה, שמהם נמשך השפע לכל ששה המדות דז"א (מבועין נפקין ונגדין לברכא כולא³⁶). וענין זה שייך לראו כי ה' נתן לכם השבת, כי שבת הוא יומא שביעאה שהוא בינה³⁷ (עומקא דבירא), שבה מלובש חכמה (עומקא דכולא), ומיני' מתברכין שיתא יומין³⁸, ו"ק דז"א. וממשיך בעל ההילולא, דזהו מ"ש³⁹ וקראת לשבת ענג, ענג הוא ר"ת עדן נהר גן⁴⁰, עדן ונהר הם חכמה ובינה (עומקא דכולא ועומקא דבירא), ומהם נמשך השפע והברכה לגן, מלכות. וזהו שהמלכות נקראת שבת⁴¹, כי שבת הוא אותיות ש' בת⁴², ש' בגימטריא

(35) נדפסו ב"לקוטי לוי יצחק – הערות לספר הזהר" (כרך ב) ס"ע עג ואילך.

(36) לשון הזהר שם (סג, ב).

(37) ראה בארוכה אוה"ת בשלח ע' תרטו ואילך. המשך

תער"ב ח"ב ס"ע א'פו ואילך.

(38) זהר שם.

(39) ישע"י נח, יג.

(40) תקו"ז תיקון נה (פח, ב).

(41) כמ"ש בזהר שם "וכן נמי כנסת ישראל אקרי שבת" –

לקלוי"צ שם.

(42) זהר ח"א כג, סע"ב. ח"ג רפא, ב (ברע"מ).

(27) ראה סה"מ ה'תש"ח ע' 36. ובכ"מ.

(28) לשון הכתוב – תהלים לג, יט.

(29) ראה לקו"ת שה"ש יד, סע"ב "להחיותם ברעב שזהו ענין יוהכ"פ".

(30) המשך תרס"ו ס"ע קה ואילך. ע' תקמב.

(31) ראה המשך תער"ב שבהערה 23 "דאכילת המן מאכל של רעבון הוא כענין להחיותם ברעב, והיינו בחי' העונג העצמי הבלתי מורגש, שזהו אמיתית ענין המן".

(32) ח"ב סג, סע"א ואילך.

(33) בשלח טז, כט.

(34) תהלים קל, א.

מעמקים הוא עדן ונהר, ובת היא מלכות (גן) שבה נמשך השפע והברכה מעדן ונהר, מעמקים. וצריך להבין, דבתחילת הענין מדבר בהמשכת השפע מחו"ב (מעמקים) לששה המדות דז"א, ולאח"ז מבאר שזוהו וקראת לשבת ענג, ההמשכה מעדן ונהר לגן, מלכות. ויש לומר הביאור בזה (בעבודת האדם), שמעמקים לשון רבים הם שני ענינים הנ"ל שבמאכל רעבון, עומקא דבירא (בינה) הוא הידיעה שפועלת רעבון, ועומקא דכולא (חכמה) הוא הידיעה שהיא רעבון בעצם לגבי האדם, ושני הענינים דז"א ומלכות הם שתי דרגות בשכל האדם, כמו שהוא מופשט (קצת) ממציאיותו (ז"א) וכמו שהוא בההגבלות שלו (מלכות). וההמשכה דמעמקים בשכל האדם (ע"י הביטול שלו) היא בשתי הדרגות שבו, גם בההגבלות שלו, שהענינים דפנימיות התורה שמצד עצמם הם למעלה מהשכל נמשכים בשכל, בהשגה ממש⁴³.

ויש להוסיף, שעיקר הגילוי דמעמקים הוא במלכות. דו' המדות דז"א הם (רק) מתברכים מיומא שביעאה, והמלכות (נוסף על שבה נמשך השפע מחו"ב, גם) היא עצמה נקראת שבת. ויתירה מזו, שבשבת (שקאי בעיקר על בינה) יש גם אותיות בת, היינו שעיקר ענין הש' (מעמקים) הוא כשהוא נמשך בבת, מלכות. וי"ל הביאור בזה בעבודת האדם, שהוא ע"ד הידוע⁴⁴ שע"י הפצת המעיינות חוצה מתגלה ענינם דהמעיינות.

ה) והנה משני ענינים הנ"ל שבמן דפנימיות התורה – רעבון שלמעלה מהשגה ואעפ"כ הוא מאכל רעבון – נשתלשלו שני ענינים אלה בהמן כפשוטו. והענין הוא, דהטעם על זה שהמן הי' דבר יום ביומו [שלכן כתיב בי' ויענך וירעיבך, כי אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלון], הוא, כי גדר העולם הוא (מקום ו) זמן⁴⁵, ומן הוא למעלה מהעולם, למעלה מגדר זמן, ולכן, גם לאחרי שנמשך בעולם, הי' צריך להתחדש בכל יום⁴⁶. וזהו אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו, דלחם מן הארץ וכן כל ההשפעות שנמשכו בעולם, כיון שאין ניכר בהם שהם מתחדשים בכל יום⁴⁷, נדמה לאדם שהם בסלו, והמן שהי' ניכר בו בגילוי שמתחדש בכל יום מלמעלה, אינו בסלו של האדם. ועד"ז⁴⁸ הוא בנוגע שטעמו בו כל הטעמים (טעם השני על הרעבון דמן), דבדבר מוגבל א"א שיהיו בו כל הטעמים (ובפרט שבהטעמים ישנם גם טעמים הפכיים), וזה שהמן היו בו כל הטעמים הוא לפי שגם כשנמשך למטה הי' לחם מן השמים, ענין אלוקי שלמעלה מההגבלות דעולם. וזהו "אינו רואה ואוכל", שעין האדם המוגבל לא הי' יכול לתפוס הבל"ג דהמן, ולכן לא ראה אפילו מאכל פשוט, ע"ד מקום אור גדול מנשוא – שהראי' מתבלבלת.

46) ראה אוה"ת בשלח ע' תרא. תרמה. וראה לקו"ש ח"ד ע'

1099.

47) ראה אוה"ת שם ע' תרמה.

48) בהבא לקמן ראה גם לקו"ש שם.

43) להעיר, שבאוה"ת בשלח ע' תרלח מבאר פירוש שבת

אותיות ש' בת "שהמל' שנק' בת עולה בבינה שנק' שיי",

ובלקלוי"צ מפרש שמהש' נמשך לבת.

44) קונטרס ענינה של תורת החסידות סיי"ח ואילך.

45) שעהיה"א פ"ז (פב, א).

והנה זה שהמן הוא מאכל רעבון הוא כשהאדם הוא מציאות, משא"כ כשהוא בביטול לאלקות, עיקר ההנאה והתענוג שלו הוא מהשפעה שנרגש בה שאינה בסלו דהאדם ונמשכת מהקב"ה. וע"י הביטול שלו הוא כלי לקבל השפע הבלתי מוגבל, רואה ואוכל. (ו) ועפ"ז יש לבאר שהנוסח דברכת הזן (דכתיב בה ואכלת ושבעת וברכת) הוא על המן, כי אמיתית ענין השובע (והעשירות⁴⁹) הוא במן, כשמרגיש שהשפע שנותנים לו אינו בסלו (דהאדם) אלא הוא נשפע תמיד מלמעלה (כהמן שהי' ניכר בו בגילוי שמתחדש בכל יום). וביכלתו של כאו"א מישראל לבוא להרגש זה. ובפרט ע"פ הידוע⁵⁰ שפרנסה בזמן הזה (בזמן הגלות) הוא באופן דהשפעת המן. וע"י הרגש זה הוא כלי לקבל השפע הבלתי מוגבל דמן. וכמאמר רז"ל⁵¹ כלי ריקן מחזיק כלי מלא אינו מחזיק. דכאשר הוא מציאות, ובפרט כשחושב שהשפע שנותנים לו הוא בסלו (כלי מלא) אינו מחזיק אפילו השפע המצומצם דלחם מן הארץ, וע"י שהוא כלי ריקן, הוא מחזיק גם השובע והעשירות דמן, ונמשכים לו כל ההשפעות דבני חיי ומזוני באופן של רויחי.

49) ראה יומא עה, א "שירדו להם לישראל אבנים טובות

38.

51) ברכות מ, א. סוכה מו, א. וראה סה"מ ה'ש"ת ע' 153.

ומרגליות עם המן".

50) סה"מ תש"ט ע' 21. וראה לקו"ש חט"ז ע' 178 הערה

תש"ג ע' 191. ובכ"מ.

בס"ד. משיחות ש"פ עקב, כ"ף מנחם-אב* ה'תש"נ.

של בעל ההילולא, המודגש ביותר במלאות לו"י שנים ליום ההילולא, כדלקמן.

ב. וביאור הענין:

ענינו המיוחד של לוי מפורש בשמו – כמפורש בקרא⁹ "ותאמר עתה הפעם ילוח אישי אלי . . על כן קרא שמו לוי", שבזה נרמז גם החיבור ("לוח") דהקב"ה ("אישי") עם כנס"י ("אלי")¹⁰.

ומודגש יותר בתפקידו ועבודתו של שבט לוי – "וילוחו עליך וישרתוך"¹¹, וכמ"ש בפרשתנו¹² "בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי לשאת את ארון ברית ה' לעמוד לפני ה' לשרתו גו' על כן לא ה' ללוי חלק ונחלה עם אחיו ה' הוא נחלתו גו'", שבשבט לוי מודגש ביותר החיבור ("לוח") עם הקב"ה, "לעמוד לפני ה' לשרתו גו' ה' הוא נחלתו גו"¹³.

וענין זה שייך גם בעבודת כאו"א מישראל – כפס"ד הרמב"ם¹⁴ (לאחרי שמבאר ששבט לוי "הובדל לעבוד את ה' לשרתו כו"¹⁵) "ולא שבט לוי בלבד,

א. הענין המיוחד ביום ההילולא של אאמור"ר ז"ל בשנה זו¹ (לגבי כל ימי ההילולא בשנים שלפנ"ז) – מלאות מ"ו שנים להסתלקות-הילולא בפעם הראשונה (תש"ד – תש"נ), שמספר זה (מ"ו) שייך במיוחד לבעל ההילולא, ששמו הראשון (והעיקרי)³ – "לוי" – בגימטריא⁴ מ"ו, ומזה מובן שבמלאות לו"י (מ"ו) שנים ניתוסף עליו מיוחד⁵ בכל עניניו של בעל ההילולא ששמו "לוי".

ויש לקשר זה עם הקביעות דיום ההילולא בשנה זו ביום הש"ק שבו קורין (בציבור ובברכות לפני ולאחרי) כל פרשת עקב, כולל גם חלק הפרשה⁶ שבו נתפרש ענינו של שבט לוי – "בעת⁷ ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי וגו"⁸.

ומזה מובן בנוגע להלימוד וההוראה מיום ההילולא בשנה זו (לכל אלה השייכים לבעל ההילולא ע"י לימוד תורתו והליכה בדרכיו ואורחותיו) – שעיקר ההדגשה היא בנוגע להענין והעבודה של "לוי", שמו

(5) נוסף על העילוי דיום ההילולא בכל שנה לגבי השנים שלפנ"ז.

(6) בשיעור דיום הרביעי – "קמי שבתא" (פסחים קו, סע"א).

(7) יו"ד, ח.

(8) ולהעיר, שפסוק זה הוא בהמשך למיתת אהרן (המובחר משבט לוי) ש"סמך משה . . לשבירת הלוחות לומר שקשה מיתתו של צדיקים לפני הקב"ה כיום שנשתברו בו הלוחות" (פרש"י שם, ו) – שבזה מודגשת יותר השייכות ליום ההילולא.

(9) ויצא כט, לד.

(10) ראה תו"א ר"פ ויחי. לקו"ת ר"פ שמיני. ובכ"מ.

(11) קרח יח, ב.

(12) יו"ד, ח-ט.

(13) ולהעיר, שענין זה מרומז בקריאת השם לוי (בעת לידתו, עוד לפני ש"הבדיל ה' את שבט הלוי גו" לאחרי חטא העגל) – כפי שמפרש רש"י מ"ש "על כן קרא שמו לוי", "בכולם כתיב ותקרא (שהיא קראה) וזה כתב בו קרא, ויש מדרש אגדה באלה הדברים רבה** ששלח הקב"ה גבריאל והביאו לפניו וקרא לו (הקב"ה) שם זה ונתן לו כ"ד מתנות כהונה, ועל שם שלווהו במתנות קראו לוי", היינו, שבקריאת שמו נרמז הענין ד"ה' הוא נחלתו", "נוטל פרס מזומן מבית המלך" (פרש"י כאן), שזהו"ע "שלווהו במתנות", כ"ד מתנות כהונה".

(14) הל' שמיטה ויובל בסופן.

(15) שם הי"ב.

* יום ההילולא של כ"ק הרה"ג והרה"ח המקובל וכו' מהור"ר לוי יצחק זצוקלה"ה נבג"מ ז"ע שניאורסאהן (אביו של – יבדלח"ט – כ"ק אדמו"ר שליט"א). נפטר בשנת תש"ד בגלות, בעיר אלמא אטא במחוז קאזאכסטאן.

(1) נוסף על מעלת הקביעות דיום ההילולא ביום השבת, כבכו"כ שנים. – ולהעיר מאמירת צ"צ במנחת שבת – כעין צידוק הדין על ג' צדיקים שנפטרו בשעה זו, יוסף משה* ודוד (שו"ע אדה"ז או"ח סרצ"ב ס"ה).

(2) ויש לומר גם לגבי ימי ההילולא בשנים שלאח"ז (אף שכיין ש"אחכה לו בכל יום שיבוא", בודאי שיום ההילולא הבא יהי' לאחרי ש"הקיצו ורננו שוכני עפר", ובפרט בנוגע לצדיקים שקמים לתחי' מיד (זח"א קמ, א)) – שהרי גם לאחרי תחיית המתים יתוסף עליו שבאין-ערון ביום ההילולא, במכ"ש וק"ו מההוספה ביום ההילולא בזמן הזה (וראה לקמן ס"ו).

(3) כי, הקדימה בסדר השמות מורה על מעלת השם (וכידוע שסדר בתורה הוא גם תורה (ראה של"ה חלק תושבע"פ תב, ב. ועוד)). ובהדגשה יתירה בנוגע לבעל ההילולא – שאלה שקראוהו בשמו (עם היותו רב ומורה-הוראה בישראל, מגדולי החסידים וכו'**) היו נוהגים לקרותו בשמו הראשון.

(4) א' מדרכי הלימוד בתורה, ובהדגשה יתירה בתורתו של אאמור"ר ז"ל, כידוע ומפורסם.

(* וידועה השקו"ט בהתייודת עם המבואר במדרז"ל שבינים פטירתו כתב משה רבינו י"ג ס"ת (ראה לקו"ש ח"ו ע' 361. וש"נ). ואכ"מ.

(**) כידוע שחסידיים הראשונים לא היו משתמשים בתוארים אלא היו קורין גם לגדולי החסידים בשמם (ראה סה"ש קי"ץ ה'ש"ת ס"ע 107 ואילך). – ולהעיר משבת נא, א: "אורי החתי . . מורד במלכות הוה, דאמר לי' ואדוני יואב ועבדי אדוני" (לאו אורח ארעא לקבל עליו מרות אחרים בפני המלך – פרש"י).

(***) במדרש דברים רבה שלפנינו – אינו, והכוונה למדרש דברים שהיו לפני הראשונים ונאבד מאתנו (ראה תו"ש עה"פ), וכנראה הוא על הפסוק "בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי גו' ה' הוא נחלתו" שבפרשתנו, או על הפסוק "אשי ה' ונחלתו יאכלן . . ה' הוא נחלתו" שבפ' שופטים (יח, א-ב). וראה גם פרד"א פל"ו.

שבט לוי היא כדי לפעול על בני, מובן, שגם כשבט נמצאים במצב ירוד, הם מתעלים ע"י הפעולה דשבט לוי, ועד לעילוי גדול ביותר לגבי המעמד ומצב שלפני הירידה, ע"ד וברוגמת העילוי שנעשה ע"י לוחות שניות ("כפלים לתושי" 23) לאחרי התשובה על חטא העגל²⁴.

ד. ויש להוסיף, שב' קצוות הנ"ל מודגשים גם בנוגע לבית המקדש – ש"זרע לוי כולו מובדל לעבודת המקדש, שנאמר בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי"²⁵: ביהמ"ק הוא המקום הכי מקודש בעולם, ובביהמ"ק עצמו (ש"הי' במעלה ההר"²⁶) ישנם דרגות בקדושה בעילוי אחר עילוי, עד לדרגה הכי נעלית בקדושה (מכל ה"עשר קדושות"²⁷) – קדש הקדשים.

וביחד עם זה, מעניניו העיקריים של ביהמ"ק ש"ממנו אורה יוצאה לעולם"²⁸, היינו, המשכת וגילוי הקדושה דביהמ"ק בכל העולם כולו, ועד כדי כך, שהענין ד"ושכנתי בתוכם" (תכליתו של המקדש – "ועשו לי מקדש (וע"י) ושכנתי בתוכם"²⁹), שעיקרו בקדש הקדשים, "מקום מנוחת השכינה שהוא הארון", נמשך וחודר בכל העולם כולו, ובלשון הידוע³⁰ – דירה לו ית' בתחתונים, שגם התחתון, עד לתחתון שאין תחתון למטה ממנו (הקצה ההפכי דקדש הקדשים), נעשה דירה (משכן ומקדש) לו ית', דירה שבה מתגלה עצמותו של הדר בה, מהותו ועצמותו ית'.

וכמודגש גם בעבודת הקרבנות (ענינו של ביהמ"ק, "בית³¹ לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות"³² – שהקרבתן (שמקריבים ע"ג המזבח) מובדל מכל עניני

אלא כל איש ואיש . . . אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו"¹⁶. . . הרי זה נתקדש קדש הקדשים, ויהי' ה' חלקו ונחלתו כו", היינו, שבכחו וביכלתו של כאו"א מישראל להיות בדרגת שבט לוי, עד להדרגה הכי נעלית שבשבט לוי – דרגת כהן, ועד לדרגת כהן גדול¹⁷, כמודגש בלשון הרמב"ם "הרי זה נתקדש קדש קדשים", שזוהי דרגת העבודה דכהן גדול שנאמר בו¹⁸ "ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים".

ג. ובפרטיות יותר – מצינו בענינו ובעבודתו של לוי ב' קצוות:

מחד גיסא – תנועה של הבדלה, "בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי", הבדלה מכל בני¹⁹, כהמשך הכתוב "על כן לא הי' ללוי חלק ונחלה עם אחיו ה' הוא נחלתו", כיון שהובדלו מכל בני "לעמוד לפני ה' לשרתו", עד לעבודה נעלית ביותר – "לשאת את ארון ברית ה'", שהארון (שבו הלוחות, תורה) הוא המקודש ביותר מכל המשכן²⁰; ולאידך גיסא – מעניני העבודה דשבט לוי הוא "להורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים, שנאמר²¹ יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל"¹⁵, היינו, שהבדלת שבט לוי מכל בני היא כדי לפעול על כל בני, להעלות אותם לדרגה נעלית יותר.

ויתירה מזה – שהפעולה דשבט לוי על בני היא גם כשבני נמצאים במצב ירוד, שהרי, הבדלת שבט לוי היתה "בעת ההיא", כש"טעיתם בעגל, ובני לוי לא טעו, לפיכך הבדילים המקום מכס"²², וע"פ האמור שהבדלת

(16 כלשון הכתוב בפרשתנו "הבדיל . . . לעמוד לפני ה' לשרתו".
(17 וכמו"ש לכל בני" (בהקדמה למתן-תורה) "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים", שפירושו "כהנים גדולים" (יתרו יט, ו ובפ"י בעה"ט).
(18 דה"א כג, יג.

(19 נוסף לכך שהובדלו מדרכי העולם כו" (רמב"ם שם).

(20 ראה רמב"ן ר"פ תרומה: "עיקר החפץ במשכן הוא מקום מנוחת השכינה שהוא הארון כו".

(21 ברכה לג, י"ד.

(22 פרש"י פרשתנו שם, ה.

(23 שמו"ר רפמ"ו.

(24 ועפ"ז יומתק המשך הכתובים בפרשה, שלאחרי הפסוקים ע"ד הבדלת שבט לוי (לאחרי האריכות ע"ד חטא העגל, שבירת הלוחות, עד לנתינת לוחות שניות), ממשך בכתוב (פסוק י') "ואנכי עמדתי בהר (לקבל הלוחות האחרונות) כימים הראשונים ארבעים יום וארבעים לילה גו" (אף שלפנ"ו (בפסוק ג') דובר כבר ע"ד נתינת לוחות שניות לאחרי הירידה מן ההר) – * דיש לומר, שבוה מרומז

ששבט לוי פועל עילוי אצל בני גם בהיותם במצב ירוד***, ע"ד העילוי שע"י התשובה על חטא העגל ש"נותרצה הקב"ה לישראל בשמחה . . . ברצון שלם" (פרש"י פרשתנו ט, יח), כפי שלמדים ממש"ן בסיום הענין (לאחרי הפסוק "בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי") "ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים ארבעים יום וארבעים לילה***", "מה הם ברצון אף אלו ברצון" (פרש"י עה"פ).

(25 רמב"ם הל' כלי המקדש רפ"ג.

(26 רמב"ם הל' ביהב"ה רפ"ו. וראה לקו"ש פ' ראה תשד"מ.

(27 שם פ"ז הי"ג.

(28 ראה ירושלמי ברכות פ"ד סה"ה. ועוד.

(29 תרומה כה, ח.

(30 ראה תנחומא נשא טז. ועוד. תניא רפ"ו. ובכ"מ.

(31 רמב"ם ריש הל' ביהב"ח.

(32 להעיר מדיק לשון רש"י (פרשתנו י, ט) "שהובדלו לעבודת מזבח", אף שבקרא נתפרש משא הארון (ע"י הלויים) ונשיאת כפים (ע"י הכהנים), כפרש"י בפסוק שלפנ"ו.

(* ומו"ש רש"י "לפי שלא פי' למעלה כמה עמד בהר בעלי' אחרונה זו חזר והתחיל בה" – הא גופא דורש ביאור: מהו הטעם ש"לא פי' למעלה כמה עמד בהר כו", שאז לא הי' צריך לחזור ולהתחיל בה לאחרי הפסק של כמה פסוקים.

** יוש לומר שמרומז גם בפרש"י (פסוק ו) "בני לוי . . . החזירו אתכם כו".

*** ויומתק יותר ש"לוי אות ראשונה למ"ד וסופה יו"ד, הרי ארבעים, היינו דכתיב ויהי שם עם ה' מ' יום ומ' לילה" (מדרש תדשא כא).

פעל ועסק בהרצת התורה וחיזוק היהדות בכל הסביבה והמדינה כולה.⁴²

זאת ועוד:

גם בתקופה שמצד גזירת מלכות המדינה היא בימים ההם נמנעו כו"כ רבנים להנהיג קהילותיהם (והסתפקו מפני גזירת המלכות בקיום התומ"צ בחוג הכי מצומצם או רק בעצמם), ועד שכו"כ מהם הוכרחו לחתום על דרישותי של מלכות המדינה בניגוד לדעת עצמם ע"פ הוראת התורה – המשיך והוסיף בעל ההילולא להנהיג רבנותו ברמה (לא רק בעירו ובסביבתו, אלא גם) ברחבי המדינה כולה (וככל שנתמטטה פעולתם של הרבנים ברחבי המדינה, הוצרך להוסיף יותר בעבודת ה)רבנות ברחבי המדינה כולה), ולא זו בלבד שלא נכנע ה"ו לדרישותי של מלכות המדינה, אלא אדרבה, נסע לעיר הבירה והשתדל ופנל והצליח⁴³ בחוגי השלטון (ועד לנשיא דכל המדינה היא בעצמו) להטבת מצבם של בני"ו, כולל ובמיוחד בנוגע לעניני יהדות, תורה ומצוותי, ולדוגמא: בנוגע למצה ולמצה שמורה⁴⁴ (כמסופר במק"א בארוכה⁴⁵), וכיו"ב.

ויתירה מזה – שעבודתו בשטח הרבנות בהרצת התורה וחיזוק היהדות היתה עד למסירת-נפש ממש⁴⁶, שהרי, בגלל עבודתו נאסר והוגלה⁴⁷, וידוע⁴⁸ ש"צער הגלות שקול כמעט כצער המיתה"⁴⁹, ועד שנפטר ונסתלק בגלות.

ולא עוד אלא שגם בהיותו בגלות, במצור ובמצוק,

העולם בעלייתו למעלה, ועד ש"רזא דקורבנא עולה עד רזא דא"ס"³³, עלי' לבחי' "רזא דא"ס", שבאין-סוף גופא ה"ז בחי' סוד והעלם שלמעלה מגילוי דא"ס (תכלית ההבדלה); וביחד עם זה, פועל הקרבן בכל העולם, ש"כל החי עולה לה' ע"י בהמה אחת וכל הצומח ע"י עשורן סלת אחד כו"³⁴. וגם עליית "רזא דקורבנא" עד "רזא דא"ס" היא באופן שע"ז נמשך ומתגלה מבחי' "רזא דא"ס" באופן ד"אור" – כידוע³⁵ ש"רז" הוא בגימטריא "אור"³⁶, שענינו גילוי (כמ"ש³⁷ "ויקרא אלקים לאור יום")³⁸.

ונמצא, שההבדלה דשבת לוי לעבודת המקדש, עד ההבדלה דכהן גדול שהוא בדוגמת קדש הקדשים שבמקדש, היא, כדי להמשיך ולגלות קדושת (המקדש עד ל)קדש הקדשים בכל העולם כולו, היינו, שהעולם כולו מתעלה ונכלל בבחינת קדש הקדשים, הנקודה ד"אחת" במקום (ע"ד בזמן, "אחת בשנה"), ע"י בחי' "אחת" בנפש (בחינתו של הכהן גדול, ודוגמתו בכאו"א מישראל, "כל איש ואיש כו' ה"ז נתקדש קדש קדשים"), בחי' היחידה, שנקראת "אחת"³⁹, "יחידה לייחדך"⁴⁰, שע"ז נעשה העולם כולו דירה לעצמותו ית', כנ"ל.

ה. האמור לעיל אודות ענינו ועבודתו של שבת לוי – מודגש גם אצל בעל ההילולא⁴¹ ששמו (הראשון) לוי:

ביחד עם היותו "מורם מעם" בגלותו וגאונותו המופלאה בתורה, הן בנגלה דתורה והן בנסתר דתורה – ה' גם רב ומורה-הוראה של עיר גדולה, ובה וממנה

33 ראה זהר ח"ב רלט, א. ח"ג כו, ב.

34 תניא פל"ד.

35 זח"ג כח, ב. תקו"ז תי"ט.

36 ועד"ז "רזא" (בתוספת א') – בגימטריא "אור" עם הכולל.

37 בראשית א, ה.

38 והטעם ש"אור" בגימטריא "רז" (אף ש"אור" הוא גילוי ו"רז" הוא בחי' סוד והעלם) – כי, ב"אור" נכלל (נוסף על התפשטות האור) גם עצם האור שהוא באופן של סוד והעלם ("רז"), ויתגלה לעתיד לבוא (ראה ספר הערכים חב"ד מע' אור (ע' תמא. תקיג. תריג). וש"נ). – ולהעיר מלקוטי לוי"צ פרשתנו (ע' תנח) "רזא שהוא סוד והעלם הוא כמו בחי' טוב, כי טוב הו"ע גניזה והעלם, כמא' ע"פ וירא אלקים את האור כי טוב, כי טוב לגנוז וכו'", והרי המשך המאמר הוא שגנוז לצדיקים לעתיד לבוא, שגם ה"רז" יהי' בגילוי ("אור").

39 תוד"ה עד אחת – מנחות יח, א.

40 נוסח הושענות דיום ג' דחגה"ס.

41 ראשי פרקים מדברי ימי חייו – ראה רשימת כ"ק מו"ח אדמו"ר בסוף לקוטי לוי"צ הערות לזהר ח"א.

42 ע"ד ובדוגמת ב' הקצוות דשבת לוי: "הבדיל גו' לשאת את ארון ברית ה'", הבדלה ורוממות בלימוד וידיעת התורה, וביחד עם זה, "להורות כו' לרבים", כנ"ל.

43 כמאדו"ל (ראה תענית כג, א. זח"ב טו, א. ועוד) "צדיק גזור

והקב"ה מקיים", כולל גם ע"ז שהטה לבו של המלך, אשר, "לב מלכים ושרים ביד ה'" (ע"פ ל' הכ' – משלי כא, א. וראה לקו"ש ח"י"ג ע' 285 הערה 1. וש"נ).

44 להעיר, ש"מצה" הו"ע כללי שכולל כל המצוות, כמובן מדרשת חז"ל (מכילתא ופרש"י בא יב, יז) "ושמרתם את המצות, אל תהי קורא את המצות אלא את המצוות" (ועד"ז בנוגע ל"מצה" שהיא גם מלשון "מצוה", שהרי גם בנוגע ל"מצות" מצינו שנכתב "מצת" חסר וא"ו (בא שם, יח ובפי' בעה"ט)).

45 שיחת וא"ו תשרי תש"נ.

46 להעיר מהשייכות דמסירת-נפש לשבת לוי – "שבתו של לוי שנתנו נפשם על קדושת השם . . . השבת הזה ברכתי אותם ונמצאו שומרים בכבודי ונתנו נפשם על קדושת שמי . . . לפיכך . . . איני מאמין ביתי וקדושותי אלא להם כו'" (תנחומא במדבר כו).

47 להעיר מרשימתו הידועה של בעל ההילולא ע"ד שמו, המאסר והגלות – "אני . . . הגלתי על משך ה' שנים . . . ומהם ישבתי . . . בחמשה בתי אסורים וכו'" – שמבאר כל פרטי הענינים ע"ד הקבלה (נדפסה בהקדמה ללקוטי לוי"צ הערות לזהר ח"א. ועוד).

48 חינוך מצוה תי.

49 ולהעיר, שכאשר צער הגלות נמשך משך זמן, ה"ז קשה יותר ממתה – ולהעיר ממאדו"ל "אלמלא נגדוה לחנני' מישאל ועזרי' כו'" (כתובות לג, רע"ב).

הולך (עולה) השמימה, ואת הכתבים, כתבי החסידות, אני משאיר לכם), היינו, שע"י הלימוד בהכתבים שבהם הכניס את כל עצמותו [כמו הקב"ה ("צדיקים דומין לבוראן"⁵⁶)] שהכניס את עצמותו בתורה, כמאמר⁵⁷ "אנא נפשי כתבית יהבית", מתקשרים עמו גם בעלייתו השמימה בעילוי אחר עילוי,

והן בנוגע להשפעה בעולם כולו, ש"כל מעשיו ותורתו ועבודתו אשר עבד כל ימי חייו"⁵⁴ מתגלה ומאיר בבחי' גילוי מלמעלה למטה בעת פטירתו . . . ופועל ישועות בקרב הארץ, לכפר על עון הדור, אף גם על הזדונות כו"⁵⁸, היינו, שפועל גם בדרגא הכי תחתונה.

ועד"ז בנוגע לעליית הנשמה ביום ההילולא בכל שנה ושנה ע"י אמירת הקדיש⁵⁹ (שע"ז נעשית עלי' שבאיך-ערוך לעליות שמצד הסדר הרגיל ד"צדיקים⁶⁰ אין להם מנוחה לא בעוה"ז ולא בעוה"ב, שנאמר⁶¹ ילכו מחיל אל חיל"⁶²) – שביחד עם עליית הנשמה בעילוי אחר עילוי, ניתוסף גם הגילוי וההמשכה למטה, לתלמידיו ההולכים באורחותיו, ועד לכל העולם, כמודגש גם בנוסח הקדיש: "יתגדל ויתקדש שמי רבא", "יהא שמי רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא", היינו, שמתגדל ומתקדש שמו של הקב"ה, "שמו הגדול"⁶³ ("שמי רבא"), בכל העולם כולו.

ליתר ביאור:

ידוע⁶⁴ שע"י ירידת הנשמה למטה להתלבש בגוף גשמי ולעבוד עבודתו בקיום התומ"צ בעוה"ז הגשמי נעשית הנשמה בבחינת "מהלך" (משא"כ קודם ירידתה למטה ה"ה בבחינת "עומד"), היינו, שכל העליות של הנשמה מדרגא לדרגא לאחרי ההסתלקות הם כתוצאה מעבודתה למטה בהיותה מלובשת בגוף גשמי.

וכיון שעיקר ענין ההילוך (עלי' מדרגא לדרגא) קשור עם העבודה למטה דוקא, יש לומר, שע"ז שעליית הנשמה למעלה פועלת גם למטה, שנעשה

המשיך לעסוק בהרבצת התורה וחיזוק היהדות (כפי האפשרי), נוסף על התעסקותו בלימוד התורה לעצמו, ועד לכתבת חידושים נפלאים (הערות והארות) בתורה⁵⁰ ע"ד הסוד והקבלה והחסידות, אשר, ההשתדלות בהנתיבה (כשאפילו מעט נייר ודיו לא היו בנמצא) היתה (בעיקר) כדי לזכות את הרבים בלימוד חידושי תורה אלה, ובמיוחד ע"ז שחידושי תורה אלה נתפרסמו ויצאו-לאור בדפוס (לאחרי כמה הרפתקאות שהיו כרוכות במס"נ), ונלמדים ע"י רבים מבנ"י עד היום הזה⁵¹.

ומזה מובן שאצל בעל ההילולא מודגש ביותר שההבדלה דלוי היא כדי להעלות את המטה⁵², "להורות . . . לרבים", כולל ובמיוחד לאלה שנמצאים במצב ירוד, בהתגברות חשכת הגלות מצד גזירת המלכות, ועד לפעולה בעולם (גם על אינם-יהודים), כמו בפעולותיו בעיר הבירה לטובתם של ישראל, שע"ז פעל גם אצל אינם-יהודים בעניני צדק ויושר, ועד"ז בהיותו במאסר ובגולה, שהשפיע בעניני צדק ויושר גם על אינם-יהודים שהיו בסביבה.

ו. ענין הנ"ל מודגש גם בנוגע ליום ההילולא – הן בהסתלקות-הילולא בפעם הראשונה, והן ביום ההילולא מידי שנה בשנה:

אע"פ שענין ההסתלקות-הילולא הוא סילוק הנשמה מהגוף, עלי' והבדלה מעוה"ז התחתון, הרי, איתא בזהר⁵³ ש"צדיקא דאתפטר אשתכח ככלהו עלמין (גם בעוה"ז) יתיר מבחיוהי",

הן בנוגע להשפעה לתלמידיו ההולכים בדרכיו ואורחותיו, שמקבלים ההשפעה "מבחי' רוח רבם העצמיית . . . ולא זיום בלבד המאיר חוץ לכלי" (כמו "בהיות הצדיק חי על פני האדמה") – "הואיל ואינה בתוך כלי ולא בבחי' מקום גשמי"⁵⁴, ובפרט ע"י לימוד תורתו, כדברי כ"ק אדנ"ע (רבו של בעל ההילולא, שהי' מסור ונתון אליו בתכלית) לפני הסתלקותו⁵⁵: "איך גיי אין הימל און די כתבים לאַז איך אַיך" (אני

55) נדפס באג"ק אדמו"ר מוהרי"צ ח"א ע' קיג. וראה לקו"ש חכ"ז ע' 24 ואילך.

56) ב"ד פס"ז, ח. רות רבה פ"ד, ג. ועוד.

57) שבת קה, א (כגירסת הע"י). לקו"ת שלח מד, סע"ד.

58) תניא אגה"ק סכ"ח.

59) נוסף על אמירת הקדיש במשך י"א חודש דשנת ההסתלקות.

60) ברכות בסופה. וש"נ.

61) תהלים פד, ח.

62) ראה סה"ש תשמ"ט ח"א ע' 175 ואילך. וש"נ.

63) ראה תורה ועונן – ברכות ג, סע"א. וראה סה"ש תשמ"ח

ח"א ע' 308.

64) תו"א ס"פ וישב. לקו"ת שלח לח, ד ואילך. ובכ"מ.

50) ובפרטיות: בתושב"כ – על פסוקי תנ"ך, ובתושב"ע פ – על משנה וגמרא; על ספר התניא (תושב"כ דתורת החסידות), ועל מאמרי חסידות, החל מההערות לספר הזהר.

51) ולהעיר על דבר פלא – שספריו הנדפסים הם (בעיקר) מהכתבים שכתב בהיותו בגלות, שדוקא הם נתפרסמו לרבים (בהשגחה פרטית), ואילו רוב הכתבים (אלפי גליונות!) שכתב בשבתו על כסא הרבנות בעירו, לא הגיעו לידינו (לעת-עתה).

52) להעיר מרשימת אאמו"ר הנ"ל (בהערה 47) "שמי רומז על גבורות הן לוי והן יצחק . . . לוי (מספר אלקים) הם בחי' גבורות כו", והרי גבורה ענינה העלאה מלמטה למעלה.

53) ח"ג עא, ב. הובא ונת' באגה"ק ביאור לסי' זך.

54) אגה"ק שם.

הכתוב⁷³ "ואשר ניתן כתר מלכות בראשו", וכידוע שיופי המלך ("מלך ביפיו תחזינה עיניך"⁷⁴) תלוי בכתר המלכות.

וע"פ מארז"ל⁷⁵ "משל לבני מדינה שעשו ג' עטרות למלך . . . נתן בראשו אחת ושתיים בראשם של בניו" (שמפשטות הלשון ותוכן המדרש משמע שכל ג' הכתרים הם בשה, ואח"כ נעשית חלוקה דא' בראשו וב' בראש בניו), מובן, שהכתר שבראש המלך (תכלית העילוי) נמשך ומתגלה גם בשתי הכתרים שבראש בניו, הן בהכתר שכנגד נשמע (הבנה והשגה), והן בהכתר שכנגד נעשה⁷⁶ (מעשה בפועל, קב"ע), היינו, שהעבודה למטה קשורה עם הכתר שבראש המלך.

ויתירה מזה – שהכתר שבראש המלך נעשה ע"י עבודת בני המדינה למטה דוקא, וע"ד מ"ש⁷⁷ "מלך לשדה נעבד", שהמלך משועבד ("נעבד"), כביכול, לשדה, ופשיטא לאנשי השדה (שהם בדרגא תחתונה מאנשי העיר) שעובדים עבודתם ב"שדה", שזהו"ע בירור העולם, כיון שעל ידי זה דוקא נשלמת כוונת המלך להיות לו ית' דירה בתחתונים.

וענין זה (המעלה שע"י בירור המטה דוקא) מודגש ביותר בעשרים באב – שמזלו ארי', כמארז"ל⁷⁸ "עלה ארי' במזל ארי' והחריב את אריאל כו' על מנת שיבוא ארי' במזל ארי' ויבנה אריאל", היינו, שגילוי בחי' ארי' דקדושה (בחי' הכתר) הוא ע"י בירור והפיכת בחי' ארי' דלעו"ד⁷⁹ (שזהו"ע מנחם אב, ענין הנחמה), אשר, ענין זה מתחיל (בעיקר) משבת נחמו⁸⁰, ומוסיף והולך בשבת השני' ד"שבע דנחמתא" – שבשנה זו חל

עילוי אצל תלמידיו שנמצאים למטה, נשמות בגופים, אזי ניתוסף עוד יותר בעליית הנשמה בהיותה למעלה, ועוד ועיקר, שע"ז ממהרים ומזרזים עוד יותר את תכלית השלימות דעליית הנשמה – כשתחזור ותתלבש בגוף בתחיית המתים, כהכרעת תורת החסידות⁶⁵ כדעת הרמב"ן⁶⁶ שעיקר השכר הוא בעולם התחי'⁶⁷, לנשמות בגופים בעוה"ז הגשמי (המקום שבו נעשית העבודה) דוקא.

ונוסף על הפעולה למטה בכללות הענין דיום הילולא (אצל כל הצדיקים), ה"ז בהדגשה יתירה אצל בעל ההילולא, ששמו "לוי", ועבודתו במשך כל חייו באופן העבודה דשבט לוי (כנ"ל), ובפרט במלאות לוי' שנים ליום ההילולא.

ז. ויש להוסיף, שענין זה מרומז גם בתאריך דיום ההילולא – עשרים (כ"ף) באב⁶⁸:

עשרים⁶⁹ – בגימטריא כתר⁷⁰ (כמובא גם בתורתו של בעל ההילולא⁷¹). ויש לומר, שבהגימטריא ד"עשרים" מודגש הגילוי וההמשכה דכתר בכל הספירות, שמספרם בפרטיות עשרים, עשר מלמעלה למטה ועשר מלמטה למעלה⁷², כלומר, עם היותו למעלה מכל הספירות, ה"ה נמשך ומתגלה למטה וחודר גם בהעשר ספירות, ובכל הפרטים דעשר ספירות, מלמעלמ"ט ומלמטלמ"ע – עשרים, שניכר בהם ההמשכה והגילוי ד"כתר" (בגימטריא עשרים).

וביאור הענין בעבודת האדם:

"כתר" – קשור עם ענין המלכות, ברמז לשון

(65) ראה לקו"ת צו טו, ג. דרושי ש"ש סה, סע"ד. ובכ"מ.

(66) בשער הגמול שלו.

(67) ולכן "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא" (סנהדרין רפ"א) – עולם התחי' [כמובן מהמשך דברי המשנה "ואלו שאין להם חלק לעולם הבא האומר אין תחיית המתים מן התורה", וטעם הדבר (כפי' הגמרא) "הוא כפר בתחיית המתים לפיכך לא יהי' לו חלק בתחיית המתים . . . מדה כנגד מדה"], להיותו עיקר השכר.

(68) להעיר מדברי המשנה (תענית כו, א) "זמן עצי כהנים והעם . . . בעשרים בו (כאב) בני פחת מואב בן יהודה", "בני דוד בן יהודה . . . בני יואב בן צרוי" (שם כח, א), משפחה שהיתה מזרע דוד ויואב שהתחננו זב"ז (ראה לקו"ש ח"ד ע' 1104 ואילך), שבזה מודגש החיבור דלימוד התורה ובירור העולם, כמארז"ל (סנהדרין מט, א) "אלמלא דוד לא עשה יואב מלחמה, ואלמלא יואב לא עסק דוד בתורה" – ע"ד חיבור ב' הקצוות דלוי.

וגם: קרבן העצים דעשרים באב (לאחרי חמשה עשר באב ש"לא היו כורתין עצים למערכה לפי שאינן יבשין") מדיגש הויתור על הטובה הפרטית לטובת הזולת בנדבת העצים עבור הקרבנות, גם קרבנות יחיד, וגם קרבן חטאת כו' – תוכן עבודתו של בעל ההילולא שמסר נפשו לטובת כלל ישראל (ראה לקו"ש שם).

(69) וכן כ' – ר"ת "כתר".

(70) לקו"ת שה"ש לה, ג. ובכ"מ.

(71) לקוטי לוי"צ הערות לזח"א ע' צב (בקשר ליצחק – שמו השני דבעל ההילולא). ובכ"מ.

(72) ומרומז גם באות יו"ד (עשר) – שהג' אותיות יו"ד מספרם עשרים.

(73) אסתר ו, ח.

(74) ישע"י לג, יז.

(75) ויק"ר פכ"ד, ח.

(76) שבת פח, א.

(77) קהלת ה, ח.

(78) יל"ש ירמ"י רמז רנט.

(79) ראה סה"מ מלוקט ח"ג ע' רמו. וש"נ.

(80) וכן מחמשה עשר באב, ש"לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב" (יותר מחמשה עשר בניסן ובתשרי), כיון שנעשה בו העילוי שלאחרי גודל הירידה דת"ב (ראה ד"ה נחמו עת"ר. קונטרס ט"ו באב שנה זו. וש"נ). – ולהעיר, שבשנה זו חל חמשה עשר באב ביום השני בשבוע, שהי' בו מחלוקת (ב"ר פ"ד, ו), ענין בלתי-רצוי שמתהפך לקדושה, "מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים" (אבות פ"ה מ"ז – שלומדים בשבת זו).

המטה, מצד גודל העילוי דברירור והעלאת המטה דוקא⁹².

ח. ויש לקשר זה עם הקביעות דעשרים באב בשבת פרשת עקב⁹³, ובפרט סיום וחותרם הפרשה, ששייך במיוחד לשיעור דיום השבת:

בסיום הפרשה מדובר אודות כיבוש ארץ ישראל בתכלית השלימות – "והוריש ה' את כל הגוים האלה מלפניכם וירשתם גוים גדולים ועצומים מכם"⁹⁴, וממשיך⁹⁵ "כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהי מן המדבר והלבנון מן הנהר נהר פרת ועד הים האחרון יהי גבולכם"⁹⁶, ומסיים "לא יתייצב איש בפניכם וגו'"⁹⁷.

ויש לומר, שבדיוק הלשון "עד הים האחרון" (ולא "עד הים הגדול", כמ"ש בגבולות הארץ שבפ' מסעי⁹⁸), שפירושו "אחרון" (סוף) דארץ ישראל⁹⁹, נרמז גם "אחרון" דכל העולם, הסוף דכללות המקום (גדר העולם), ע"ד דרשת חז"ל (שהובאה גם בפירוש רש"י, פשוטו של מקרא) על הפסוק "עד הים האחרון" שבפ' ברכה¹⁰⁰ "את הים האחרון אלא היום האחרון", הסוף

בה עשרים באב – "כפלים⁸¹ לתושי" בענין הנחמה⁸², וכמודגש גם בהפטורה (שלאחרי ש"הקב"ה אומר לנביאים נחמו נחמו עמי", משיבה כנסת ישראל) "ותאמר⁸³ ציון עזבני ה'"⁸⁴, "איני מתפייסת מנחמת הנביאים"⁸⁵, עד שתהי' הנחמה ע"י הקב"ה בעצמו, ובעצמו בכפלים, "אנכי⁸⁶ אנכי הוא מנחמכם"⁸⁷.

ולהעיר, ש"ארי" (מזלו של חודש אב) ר"ת אלול ר"ה יוהכ"פ הוש"ר⁸⁸, שבחודש אב (מחמשה עשר באב⁸⁹, ועאכו"כ בעשרים באב⁹⁰) מתחילה ההכנה לחודש אלול (עד להסיום וחותרם ביוהכ"פ, ושלימותו בהוש"ר), חודש התשובה והרחמים, שבו יוצא המלך מהעיר לשדה, ואנשי השדה מקבלין פניו בשדה, והוא מקבל את כולם בסבר פנים יפות ומראה פנים שוחקות לכולם, וממלא בקשותיהם כו"⁹¹, שבזה מודגשת מעלת העבודה דבירור והעלאת המטה (שדה) דוקא.

ומזה מובן שגם בתאריך דיום ההילולא, עשרים באב, נרמזת הנקודה הכללית בעבודתו של בעל ההילולא, המודגשת בשמו (לוי) – שביחד עם תכלית העילוי למעלה צ"ל גם הפעולה דבירור והעלאת

השני, יצחק, שנאמר בו (חיי שרה כד, סג) "ויצא יצחק לשוח בשדה", שרומז גם על הבירור דבחי' שדה שלמטה מעיר מושב (ראה לקו"ת שם, סע"ד). ולהעיר מהביאור במארו"ל (שבת פט, ב) שלעת"ל יאמרו ליצחק* דוקא כי אתה אבינו (ישעי' סג, טז) – כיון שעיקר השחוק והתענוג למעלה נעשה ע"י בירור המטה, ענינו של יצחק (ראה תו"א תולדות יז, ד ואילך. ועוד).

93 נוסף על האמור לעיל (ס"א) שהפסוק "בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי" הוא בפרשת עקב.

94 יא, כג.

95 שם, כד.

96 להעיר מהשקו"ט אם גבולות אלה ("מן הנהר נהר פרת וגו") הם בכלל הארץ שנצטוו ישראל לכבשה, ואין זה בכלל מש"נ "כל המקום אשר תדרוך גו" שקאי על הרחבת הגבולות יותר מגבול א"י (כדרשת הספרי "אם ללמד על תחומי ארץ ישראל בא, הרי כבר נאמרו גבולותיהם, ומה ת"ל אשר תדרוך כף רגליכם, כל מקום שתכבשו חוץ מן המקומות האלה הרי הוא שלכם"), או שגבולות אלה שייכים להרחבת הגבולות יותר מגבול א"י (ראה אנציק' תלמודית ערך ארץ ישראל (ע' רח. ריב). ושו"ג). – וצע"ק שרש"י בפירושו לבן חמש למקרא לא פירש מאומה בענין זה.

97 שם, כה.

98 לד, ו-ז.

99 שהרי ביחס לכל העולם ה"ה ים האמצעי (כפי שנקרא ים התיכון"), ולא האחרון.

100 לד, ב.

81 נוסף על הכפל דכללות ענין השבת – "כל עיסקא דשבתא כפול" (מדרש תהלים צב, א. וראה לקו"ת בתחלתו), וידוע ש"כפל" קשור עם גאולה (ראה יל"ש ר"פ לך לך (רמז סד). ד"ה לך לך תרכ"ז. תר"ל. ועוד).

82 נוסף לכך שהתחלת ה"שבע דנחמתא" הוא "נחמו נחמו עמי", "נחמה בנפלים", שמה מובן שגם החמשך שלאח"ז (שבע דנחמתא) הוא באופן ד"נחמה בנפלים" (ראה גם סה"ש תשמ"ט ח"ב ע' 629).

83 ישעי' מט, יד.

84 וסיומה וחותרמה (שם נא, ג) "כי נחם ה' ציון גו' ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה" – שבפסוק זה מסיימים וחותרמים אמירת הקינות בת"ב.

85 אבודרהם – בסדר הפרשיות וההפטורות (בשם המדרש).

86 להעיר, ש"אנכי" הוא בחי' הכתר, וב"פ אנכי הם ב' הבחי' שבכתר (לקו"ת שה"ש שם).

87 שם נא, יב.

88 של"ה ריש מס' ר"ה (ריג, א). שם חלק תושב"כ שופטים (שעה, ב). וראה גם לקו"ת ריש פרשתנו.

89 כידוע שמחמשה עשר באב מתחילין לכוון ברכת כתיבה וחתימה טובה, ורמז לדבר – שהגימטריא ד"חמשה עשר באב" היא גם הגימטריא ד"כתיבה וחתימה טובה" (ראה שער ישכר מאמר יום תבר מגל ס"ב. הובא בדרכי חיים ושלוש סתרפ"ד).

90 ארבעים יום לפני ר"ה – ע"ד ארבעים יום קודם יצירת הולד, לידת אדה"ר ברי"ה (וראה לקו"ש חיי"ט ע' 391 הערה 3. ושו"ג).

91 לקו"ת פ' ראה לב, ב. ובכ"מ.

92 ויש לומר, שעיקר הענין דבירור והעלאת המטה מודגש בשמו

* ויש לומר, שמטעם זה שייך בית שני למקדש דלעתיד, כמ"ש הרמב"ם (הל' ביהמ"ד פ"א ה"ד) ש"אנשי בית שני כשבנו בימי עזרא בנוהו כבנין שלמה ומעין דברים המפורשים ביחזקאל" – כי בית שני הוא כנגד יצחק שקראו שדה (פסחים פז, א ובחדא"ג מהרש"א). וקשר עם העבודה בבחי' "שדה" (בירור המטה) דוקא. שעי"ז פועלים הגאולה וביהמ"ק דלעתיד.

נעשה המשכת וגילוי העצם, "שמן תורק שמך"¹¹⁰. ומזה מובן שכל שהמשכה היא למטה יותר נעשית המשכת וגילוי העצם באופן נעלה יותר.

וענין זה מודגש ב"עד הנהר הגדול נהר פרת" – שע"י בירור המטה עד לדרגת הכי אחרונה (תחתונה), "נהר הרביעי"¹¹¹, "שהוא מאוחר בד' נהרות היוצאים מעדן"¹¹², ובפרט ע"פ מארז"ל¹¹³ ש"הנהר הרביעי הוא פרת זו אדום", גלות הרביעי, תחתון שאין תחתון למטה ממנו – נעשה המשכת וגילוי העצם¹¹⁴, ענין השמן¹¹⁵, "קרב לגבי דהינא ואידהן"¹¹⁶, וכתכונת השמן שמפעפע בכל דבר¹¹⁷, שע"י הנגיעה בהשמן (אפילו נגיעה בלבד), חודר השמן בכל הדבר כולו, עד לדרגת הכי אחרונה (תחתונה) שבו¹¹⁸.

ט. ויש לקשר זה גם עם פרק חמישי דאבות שלומדים בשבת זה¹¹⁹: בהתחלת פרק חמישי נאמר "בעשרה מאמרות נברא העולם", ומפרש בגמרא¹²⁰ "הי ניהו, ויאמר דבראשית ט' הוּו (ט') פעמים נאמר "ויאמר" בפ' בראשית), בראשית נמי מאמר הוא".

ח"ח ע' 58 ואילך.

(111) בראשית ב, יד.

(112) פרש"י לך לך שם.

(113) ב"ר פט"ז, ד.

(114) להעיר מבכורות נה, ב: "והנהר הרביעי הוא פרת . . . הוא פרת דמעיקרא" (הוא פרת הנזכר למעלה ונהר יוצא מעדן שהשלשה נפרדין ממנו – פרש"י), היינו, שהנהר הרביעי (האחרון) שרשו למעלה מג' הנהרות. וראה סה"מ תרנ"ז ע' סב: "בענין הד' נהרות איתא במאור" . . . פרת מלי' שמימי' פרים ורבים . . . היינו מה שבחי' מלי' מהוה מאין ליש . . . משום דנעוץ תחלתן בסופן דוקא כו".

(115) להעיר, ש"שמן" רומז על תורה* (ראה שהש"ר שם (ב)), ובזה נרמז גם בירור העולם ע"י התורה, שהשמן דתורה מפעפע וחודר בכל העולם (ע"ד כיבוש הארץ ע"י שהארון הולך לפניהם, כנ"ל הערה 102).

(116) ועפ"ז יומתק שבפ' לך לך לא הביא רש"י "קרב לגבי דהינא ואידהן" – כיון שמדובר אודות ההבטחה לאברהם אבינו לפני מ"ת, שלא הי' עדיין הענין ד"שמן תורק שמך"; ומביא בספר דברים דוקא, משנה תורה, שקשור במיוחד עם הכניסה לארץ לעסוק בבירור העולם.

(117) ראה חולין צז, רע"א. שו"ע יו"ד סק"ה ס"ה.

(118) ועפ"ז יומתק שרש"י כותב זה בלשון תרגום, ואינו מפרשו לבן חמש למקרא בלשון הקודש (אף שבפירושו בגמרא לבן חמש עשרה מפרש בלשון הקודש, ומביא ראי' מפסוק בישעי' (כנ"ל הערה 108), כיון שלפנ"ז לא מצינו תיבה זו) – כדי לרמז על הפעולה למטה מטה, בלשון תרגום (ראה תו"א משפטים עז, ד ואילך).

(119) וסיומו וחזומו (וסיים המשניות דמסכת אבות) "לפום צערא אגרא" – שבזה מודגשת מעלת השכר דבעל ההילולא מצד גודל הצער דהמאסר והגלות.

(120) ר"ה לב, א.

דכללות הזמן¹⁰¹, היינו, שכיבוש ארץ ישראל¹⁰² כולל (גם) הבירור דכל העולם, עד לנקודה האחרונה (הכי תחתונה) דמקום וזמן (גדרי העולם), כפי שיתגלה בגאולה האמיתית והשלימה (באחרית הימים) ש"עתידה ארץ ישראל שתתפשט בכל הארצות"¹⁰³.

וענין זה מרומז גם בקצהו השני של הגבול – "מן הנהר נהר פרת":

על הפסוק "עד הנהר הגדול נהר פרת" (שבפ' דברים¹⁰⁴), מפרש רש"י: "מפני שנזכר עם ארץ ישראל¹⁰⁵ קוראו גדול¹⁰⁶, משל הדיוט אומר עבד מלך מלך, הדבק לשחור וישתחוו לך, קרב¹⁰⁷ לגבי דהינא ואידהן"¹⁰⁸.

ובביאור הוספת המשל מהנוגע במשוח בשמן – יש לומר:

אמרו חז"ל¹⁰⁹ "כל המצוות שעשו לפניך האבות ריחות היו, אבל אנו שמן תורק שמך (כאדם שמריק מכלי לכלי)", היינו, שע"י העבודה בהמשכת הקדושה למטה (כהחידוש דמ"ת שע"י קיום התומ"צ נמשכת הקדושה בדברים הגשמיים שבהם מקיימים המצוות)

(101) ויש לקשר זה עם התחלת (ושם) הפרשה, "והי' עקב תשמעון" – שקאי (גם) על בחי' ה"עקב" בזמן, אחרית הימים, שאז "תשמעון ודאי" (ראה אוה"ת ריש פרשתנו), ואז מתגלה הענין ד"ושמר גו' את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך", בהתחלת וראשית הזמן.

(102) להעיר, שכיבוש הארץ הי' ע"י שהארון יוצא עמהם למלחמה (פרש"י בהעלותך יו"ד, לג), הארון עם שברי הלוחות (פרש"י שם), אשר, הציווי ע"ד עשייתו נאמר בפרשתנו (יו"ד, א): "בעת ההיא אמר ה' אלי פסל לך גו' ועשית לך ארון עץ", ומפרש רש"י "לא זה הוא הארון שעשה בצלאל . . . זה ארון אחר הי', וזהו שהי' יוצא עמהם למלחמה". ובהמשך לזה נאמר "בעת ההיא הבדיל ה' . . . לשאת את ארון ברית ה'", שבזה נרמזת פעולת התורה (ארון) בבירור העולם (מלחמה).

(103) ראה ספרי ר"פ דברים. פס"ד פ' שבת ור"ח. יל"ש ישעי' רמז תקג. לקו"ת מסעי פט, ב.

(104) א, ז. ועד"ז בפ' לך לך טו, יח.

(105) ובפ' לך לך: "לפי שהוא דבוק לארץ ישראל כו".

(106) ושם (בפ' לך לך) מוסיף "אע"פ שהוא מאוחר מד' נהרות

היוצאים מעדן, שנאמר והנהר הרביעי הוא פרת".

(107) ושם השמיט הסיום "קרב לגבי דהינא ואידהן" (וראה לקמן

הערה 116).

(108) ראה פרש"י שבועות מז, ב: "אם נגעת במשוח שמן תהא גם משוח בנגיעתו, כלומר, פרת הוא קטן משלש נהרות שהוא מנוי אצלם לבסוף, והנהר הרביעי הוא פרת, וכאן הוא קורא אותו נהר גדול, בשביל שהוא נזכר כאן על שם א"י שהיא חשובה נזכר גם הוא בחשיבות. דהינא לשון שמן ומשיחה, הודשנה מחלב (ישעי' לד, ו) מתרגמינן אתדהינא".

(109) שהש"ר פ"א, ג (א).

(110) ראה סה"מ תרע"ח ע' קסד ואילך. תש"ז ע' 95 ואילך. לקו"ש

* ובפרט פנימיות התורה (ראה בארוכה אמ"ב שער הק"ש פנ"ד ואילך).

* כ"ה בש"ס ומשניות, משא"כ בסידור אדה"ז ובכו"כ סידורים (ועוד) – ראה הנסמן בלקו"ש ח"י"ז ע' 394.

אחת בעולם, שנאמר¹³¹ שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד", שבזה מודגש גודל העילוי דבירור המטה דוקא.

*

י. ענין נוסף (ועיקרי) בשבת זו – שבו נעשה העילוי והשלימות ("ויכולו"¹³²) דחמשה עשר באב. ובהתאם לכך, יש לעורר עוה"פ ע"ד ההוספה בלימוד התורה (ענינו של שבט לוי, ש"הבדיל ה' . . לשאת את ארון ברית ה'", ו"לא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש כו"), כדברי הגמרא בסוף מסכת תענית¹³³ "מכאן ואילך דמוסיף יוסיף", "מחמשה עשר באב ואילך דמוסיף לילות¹³⁴ על הימים לעסוק בתורה יוסיף חיים על חייו", ובפרט ע"י הוספת שיעורי תורה ברבים ("עשרה שיושבים ועוסקים בתורה"¹³⁵), כמדובר בארוכה בהתועדות שלפנ"ז¹³⁶.

ויש להוסיף ולהדגיש, שענין זה שייך לכל אחד ואחת מישראל, האנשים והנשים¹³⁷ (ובפרט בהלכות הצריכות להן), וגם טף.

והדגשה יתירה בנוגע ללימוד התורה עם הטף¹³⁸, תינוקות של בית רבן¹³⁹ – בימי הקיץ, שבהם שוהים הילדים תקופה ממושכת במחנות-קיץ דחינוך הכשר, ועד לחינוך על טהרת הקודש, ובפרט בהמחנות-קיץ שנתייסדו ומתנהלים ברוחו של כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, כמו מחנה "גן ישראל" לילדים (שהגיעו לכאן ליום הש"ק שחל בו יום ההילולא דעשרים

ובביאור החידוש ש"בראשית נמי מאמר הוא" – יש לומר:

ידוע¹²¹ ש"בראשית" הוא מאמר כללי שכולל תשע המאמרות שבהם נבראו פרטי הנבראים. ועז"נ "בראשית נמי מאמר הוא", שעם היותו מאמר כללי שלמעלה מהתשעה מאמרות, הרי גם הוא מאמר שבו נברא העולם¹²², כמו שאר המאמרות ("מילי הדויטא"¹²³).

ויש להוסיף בהפירוש ד"בראשית נמי מאמר הוא" למעליותא – ש"מאמר" הוא (גם) מלשון "האמרת"¹²⁴, לשון חשיבות ושבה¹²⁵, היינו, שלא מספיק להמשיך ולגלות בעולם דרגת האלקות שבערך העולם ("מאמרות" סתם), ועד למאמר ד"בראשית" ש"נמי מאמר הוא", המאמר הכללי, שעל ידו נברא "חומר הראשון אשר ממנו נתהוו כל הצורות"¹²⁶, בריאה מאין לי¹²⁷, מ"מהותו ועצמותו של המאציל ב"ה שמציאותו הוא מעצמותו ואינו עלול מאיזה עילה שקדמה לו ח"ו, ולכן הוא לבדו בכחו ויכלתו לברוא יש מאין ואפס המוחלט ממש כו"¹²⁸, אלא צריך להמשיך ולגלות בעולם דרגת התורה כשלעצמה (שלמעלה גם מכח ההתהוות דבריאת יש מאין) – אורייתא וקב"ה כולא חד¹²⁹, ודוקא ע"י המשכת וגילוי התורה בעולם ניתוסף (כביכול) חשיבות ושבח למעלה, כדרשת חז"ל¹³⁰ על הפסוק¹²⁴ "את ה' האמרת גו'", "אתם עשיתוני חטיבה

שהלילות מתארכין, ולא איברא ליליא אלא לגירסא (עירובין סה, א. טושו"ע או"ח סרל"ח. וראה שו"ע אדה"ז או"ח מהדו"ת ס"א ס"ג. הל' ת"ת פ"ד ה"ח) – שבזה מודגש שהתורה נמשכת וחודרת בגדי העולם.

(135) אבות פ"ג מ"ו.

(136) ש"פ ואתחנן ס"א (לעיל ע' 124).

(137) ולהעיר, שבמתן-תורה קדמו הנשים לאנשים, כמ"ש "כה תאמר לבית יעקב (אלו הנשים, ואח"כ) ותגיד לבני ישראל" (מכילתא ופרש"י יתרו יט, ג. וראה לקו"ד ח"ג תקעא, ב ואילך).

(138) להעיר, שלימוד התורה עם הטף, דרגא הכי תחתונה בלימוד התורה, קשור עם לימוד התורה בדרגא הכי נעלית, "דרוש וקבל שכר" (סוטה מד, א) – כמובן מדרשת חז"ל בפירוש "יגדיל תורה ויאדיר", שקאי על מעלת לימוד התורה כשלעצמה, למעלה מהלימוד כדי לידע את המעשה אשר יעשון (חולין סו, ב), וקאי גם על מלמדי תינוקות (רמב"ם הל' ת"ת ספ"ב).

(139) להעיר ממארו"ל (שבת קיט, ב) "אל תגעו במשיחי אלו תינוקות של בית רבן", "דרך תינוקות למושחן בשמן" (פרש"י שם). – ולהעיר מהשייכות למשיח צדקנו שנאמר בו (תהלים פט, כא) "מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתי".

(121) ראה לקו"ת בהר מא, ד. סה"מ תרנ"ט ע' קמג ואילך. תש"ד ע' 67 ואילך. סה"מ מלוקט ח"ג ע' קסד.

(122) לקו"ת במדבר יב, סע"ד.

(123) זח"ג קמט, ב. לקו"ת אחרי כה, ד.

(124) ל' הכתוב – תבוא כו, יז.

(125) רש"י ברכות ו, א.

(126) חדא"ג מהרש"א לר"ה שם. וראה לקו"ת בהר שם.

(127) רמב"ן ר"פ בראשית.

(128) אגה"ק ס"כ (קל, ריש ע"ב).

(129) תניא פ"ד ורפכ"ג בשם הזהר. וראה זהר ח"א כד, א. ח"ב ס, א. תקו"ז ת"ו בתחלתו. לקו"ת נצבים מו, א. ועוד.

(130) ברכות שם.

(131) ואתחנן ו, ד.

(132) בראשית ב, א. וראה אוה"ת עה"פ – ח"א מב, ב ואילך. ח"ג תקח, א ואילך.

(133) ויש לומר, שבזה מרומז שע"י ההוספה בלימוד התורה מסיימים ומבטלים כללות ענין התענית (גלות), ולא עוד אלא שמהפכים התענית ליום טוב* (ראה רמב"ם סוף הל' תעניות), ע"ד ש"לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב".

(134) ולהעיר, שהטעם להוספה בלימוד התורה בלילה הוא לפי

(* ע"י התורה שנקראת "טוב", ויתירה מזה – "אין טוב אלא תורה" (אבות פ"ו מ"ג).

משיח צדקנו, שאז יאמרו ליצחק דוקא "כי אתה אבינו"¹⁴⁷, ואז תהי' שלימות השמחה (ענינו של יצחק, ע"ש השחוק והשמחה¹⁴⁸), "אז ימלא שחוק פינו"¹⁴⁹, ובלשון הכתוב¹⁵⁰ שמובא בסיום וחותר מסכת תענית: "נגילה ונשמחה בישועתו".

ועוד והוא העיקר – שכל זה יהי' תיכף ומיד ממש, ובפרט בעמדנו קרוב לסיום שנת ה'תש"נ, ר"ת היתה (ו)תהא שנת נסים, ומתחילה כבר ההכנה לשנה הבעל"ט, שנת תנש"א, ר"ת "תהא שנת אראנו נפלאות" – כן תהי' לנו בפועל ובגלוי, "מראה באצבעו ואומר זה"¹⁵¹, "ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה"¹⁵² (כפי שקורין במנחת שבת זה), החל מהברכה העיקרית דגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, אמן כן יהי רצון.

באב¹⁴⁰), ומחנה "אמונה" לילדות¹⁴¹ – הרי בודאי שצריכים לנצל הימים שמחמשה באב ואילך כדי להוסיף ביתר שאת וביתר עוז בלימוד התורה עם הטיפ, ובאופן של פעולה נמשכת על כל הימים שלאח"ז.

יא. ויה"ר שע"י ההוספה בלימוד התורה נזכה לתכלית השלימות דלימוד התורה – "תורה חדשה מאתי תצא"¹⁴², ואז תהי' בתכלית השלימות גם ההוספה בחיים ("יוסיף חיים על חייו") – חיים נצחיים (ללא הפסק בינתיים).

ובזה נכלל גם הענין דתחיית המתים¹⁴³, "הקיצו ורננו שוכני עפר"¹⁴⁴, ובראשם בעל ההילולא (שמזלו גובר¹⁴⁵) וכ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו¹⁴⁶, ששם השני "יצחק", שקשור עם הגאולה האמיתית והשלימה ע"י

להם, מכאן* מצינו למדים** תחיית המתים מן התורה".
144) ישעי' כו, יט.

145) במכ"ש וק"ו מיום ההולדת (ראה ירושלמי ר"ה פ"ג ה"ח ובקרבן העדה) – כמ"ש (קהלת ז, א) "טוב . . יום המות מיום הוולדו".

146) כאן באה הוספה בהשיחה ותוכנה: ביחד עם החסידים והמקושרים שלו, ובפרט אלה שנפטרו לפני זמן קצר, ועד שנמצאים בתוך שלושים ובתוך שבעה לפטירתם – הרה"ח וכו' ר' יעקב יהודה ז"ל (העכט), שנתמנה ע"י נשיא דורנו לעסוק בהפצת התורה והיהדות והפצת המעיינות חוצה, ובפרט בחינוך בני ובנות ישראל (במחנה "אמונה") – שכיון שההפסק דחיבור הנשמה והגוף הוא במיעוט זמן***, קרוב ונקל יותר שיחזור לקדמותו, נשמה בגוף.

147) נסמן לעיל בהערה 92.

148) ראה וירא כא, ו ובפרש"י שם.

149) תהלים קכו, ב.

150) ישעי' כה, ט.

151) ראה שמו"ר ספכ"ג.

152) ר"פ ראה.

140) והוסיף כ"ק אדמו"ר שליט"א: ובודאי יכבדו את הילדים דמחנה גן ישראל והמדריכים שלהם – הנוכחים בהתוועדות בלבושיהם המיוחדים ש"כל רואיהם יכירום" שהם ילדי מחנה גן ישראל – באמירת לחיים, לחיים ולברכה, לחיים טובים ולשלום, וינגנו ניגון הקפות דשמח"ת (ניגונו של בעל ההילולא*), ביחד עם קבלת החלטות טובות להוסיף ביתר שאת וביתר עוז בלימוד התורה וקיום המצוות בהידור.

141) להעיר מהענין ד"אמת ואמונה", איהו אמת ואיהי אמונה (ראה זח"ג קצח, ב. לקו"ת ואתחנן ה, רע"ג), ש"אמת" הוא בחי' דכר (ד"א, תפארת, ושרשו מדעת), ו"אמונה" היא בחי' נוקבא (מלכות). וענינו בעבודה – שהתחלת העבודה היא באופן של "אמונה" בלבד, "אמונה מרחוק שמאמין שכך הוא האמת", ואח"כ מגיעים לעבודה באופן של "אמת", "אמת מקרוב שנראה בעין השכל" (לקו"ת פרשתנו יז, א*). ואעפ"כ, יסוד והתחלת העבודה הו"ע האמונה, כמארז"ל (מכות כד, א) "בא חבקוק והעמידן על אחת, שנאמר וצדיק באמונתו יחיי"***.

142) ישעי' נא, ד. ויק"ר פ"ג, ג.

143) להעיר מפרש"י בפרשתנו על הפסוק (יא, כא) "למען ירבו ימיכם וימי בניכם גו' לתת להם", "לתת לכם אין כתיב כאן אלא לתת

(* תוי הניגון בספר הניגונים ח"ב ניגון קפה. ושם: הרלו"צ אמר שמקובל בידו שהניגון הזה שרו בעת הקפות אצל כ"ק אדה"ו.

(* ושם (טז, ד): "באמת ואמונה (בתפלת ערבית) אומרים תחלה כל זאת, לשון נוקבא, ואח"כ וקיים עלינו לשון דכר".

** להעיר מהשייכות לחמשה עשר באב, יו"ט דעצים, שבו פוסקין לכרות עצים למערכה – "עצים לשון רבים . . הוא הב' עצים דעה"ח ונה"ד, הרומזים על אמונה (שהוא חיים, כמ"ש וצדיק באמונתו יחי') ודעת, שאם קדים אמונה לדעת . . אז הדעת הוא ג"כ חיים כו" (לקוטי לור"צ אגרות-קודש ס"ע תיג ואילך).

(* כ"ה ("מכאן") בהדפוסים הנפוצים. ובכמה דפוסים – בהשמטת תיבת "מכאן".

** משא"כ בפרש"י על הפסוק "אז ישיר" (בשלח טו, א): "אבל מדרשו ארוז"ל מכאן רמו לתחיית המתים מן התורה" – מדרש חז"ל (ולא ע"ד הפשט) שמביאו כפירוש שני, ורק "רמו" (ולא לימוד ממש).

(* להעיר ש"יעקב" הוא בחזיר שבאבות (ב"ר פנ"ו, א), ו"יהודה" הוא ראש לשבטים (פתיחתא לאסת"ר יו"ד) – כללות כל בני'. ולהעיר מהשייכות ל"אמת ואמונה" – ש"אמת" קאי על (ו"א) תפארת, יעקב, ו"אמונה" קאי על מלכות, יהודה.

** ובפרט ע"פ הידוע שגם לאחר ההסתלקות עדיין רוח הנפש נמצא על הגוף, ויש בזה חילוקים דשלשה ימים ושבעה ולשושים וי"ב חודש כו' (ראה סה"מ תרנ"ט ע"כ. וש"נ).

לקוטי שיחות פרשת עקב כרך ד'

מתורגם ללשון הקודש

מן הארץ, הרי זה משום שהוא היה לחם מן השמים, ענין אלוקי, כי לגבי אלקות אין הגבלות, ולכן נותר המן, גם לאחר ירידתו למטה, במהותו האלוקית⁷: לא היה בו פסולת, לא היה מוגבל רק לטעמים מסויימים, עד שלא היה מוגבל רק ביתרונות של סוג האוכל (בעיקר - לחם - צומח), אלא שהביא עמו גם את שלימות הדומם - אבנים טובות ומרגליות.

מצד עילוי זה שיש בו במן שהוא נעלה לגמרי מן העולם, ואינו תלוי בחרישה וזריעה הנהוגות בעולם, ונמשך מלמעלה מן העולם (וזמן) בתוך העולם (וזמן), והזמן הרי נחלק לימים - יומי מיפסקי מהדדי⁸ - לכן היה המן דבר יום ביומו בדוגמת מתנה שהיא לפי הנתינה מה שאין כן שכר שהוא תלוי בגודל העבודה⁹.

גם לא יכלו לראות בעין אנושית את כל הדברים שטעמו אותם במן, שכן עין מוגבלת אינה יכולה להשיג את הבלי גבול שבענין האלוקי.

וזהו שני הענינים, עשירות ועניות, שהיו במן: המן מצד עצמו הוא תכלית העשירות, שכן מאחר שמהותו היא רוחניות, אין לו כל הגבלות; אבל מצד העולם והאדם היה במן גם תכלית העניות, שכן לא היה לו לאדם שום דבר במן כדי שיוכל לדרוש אותו כדבר שלו ("אין לו פת בסלו") והעין לא יכלה להכיל את העשירות שבמן, שלא ראתה אותו אפילו כמאכל פשוט¹⁰ ("אינו רואה ואוכל").

כל ענין שבאדם יש בו, לכל הפחות משהו, שהוא שלו, מה שאין כן המן, אף שהוא תכלית העשירות, אצל האדם הוא עניות גדולה ביותר - הוא אינו יכול להצביע על חלק ממנו ולומר שהוא שלו.

ג. על פי הנ"ל גם יובן דיוק לשון הפסוק "וירעיבך ויאכילך את המן": לא זו בלבד שהמן לא השביע, כמו לחם מן הארץ (משום שני הטעמים דלעיל), אלא "וירעיבך" - הוא גרם לרעבון¹¹. ולכאורה, אין עורר המן רעבון?

כל דבר בעולם נברא עם מגבלותיו: יש לו את ענינו

א. דובר כבר כמה פעמים¹, שאת הכוונה של "נתאוה הקב"ה להיות לו יתברך דירה בתחתונים" החלו בני ישראל לבצע בעיקר רק לאחר שנכנסו לארץ ישראל, "ארץ נושבת". ואילו ארבעים השנים שהיו בני ישראל במדבר, היו הכנה לעבודה זו בארץ ישראל.

העילוי האמיתי בעבודת ה' מתגלה בשעה שיש נסיונות והפרעות לעבודה האמורה, ואין מתפעלים מהם; אז, העבודה היא בעומק יותר, משום שהנסיונות מעוררים כחות פנימיים ועמוקים יותר². לכן גם הארבעים שנה במדבר, זמן ההכנה לעבודה זו, היו עת נסיון לבני ישראל, כמו שנאמר: "לנסותך לדעת את אשר בלבבך התשמור מצותיו גו".

נסיונות, בכלל, נחלקים לשני סוגים: נסיון של עניות ונסיון של עשירות³. אף במדבר היו שני סוגי נסיונות אלו, ושניהם היו קשורים במן: המן, מצד אחד, היה בו את העשירות הגדולה ביותר, שכן נוסף לכך שהיה לחם מן השמים, לא היה בו פסולת⁴ והרגישו בו את כל הטעמים של כל סוגי המזון⁵. שלא כלחם מן הארץ, שהוא מוגבל בטעמו ויש בו פסולת - הביא עמו המן גם אבנים טובות ומרגליות⁶, עשירות כפשוטה; מאידך, היה במן גם נסיון של עניות, כמו שנאמר "המאכילך מן גו' למען ענותך", וכפי שמבואר בגמרא⁶, שהעיניו התבטא בכך שהמן לא הביא עמו שביעה מוחלטת. לפי דעה אחת: "אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו" (לפי שהמן היה לאותו יום בלבד, מבלי להותיר למחר, היתה חסרה השביעה שיש לאדם כ"שיש לו פת בסלו"), לפי דעה שניה: "אינו דומה מי שרואה ואוכל למי שאינו רואה ואוכל" (שלא ראו במן את דברי המאכל שטעמם הורגש באכילת המן).

ב. צריך להבין: כיצד יתכן שבדבר אחד, במן, יתמזגו שני הפכים - עניות ועשירות?

העשירות שהיתה במן (היו בו כל הטעמים וכן אבנים טובות ומרגליות), מציאות שאינה יכולה להיות כלל בלחם

(8) נזיר ז, א.

(9) ראה ד"ה ויענך וירעיבך תרע"ה (בהמשך תרע"ב ח"ב).

(10) ע"ד מקום אור גדול מנשוא - שהרא"י מתבלבלת לגמרי.

(11) כפי קה"ת (פ"ה, י"ד), לקח טוב (דברים ח, ב), אשר "וירעיבך" קאי על "את המן", וראה בסי' ד"ה ת"ר מנין לברהמ"ז הבי' ע"פ חסידות דפי' הפשוט שבכתוב - ואיך שעי' "הרעבון מלחם שמן הארץ" "ביכלתם לקבל אכילת המן".

(1) ראה בארוכה לקו"ש כרך ד' פרשת שלח ע' 24 ואילך.

(2) ראה ד"ה אחרי ה"א תלכו וביאורו, בלקו"ת (ראה יט, ב ואילך) ובדרך מצותיך (קפה, ב ואילך).

(3) ראה לקו"ת דרושי ר"ה ס, א בענין אשור ומצרים. משלי ל, ח-ט.

(4) יומא עה, ב.

(5) שם עה, א.

(6) שם עד, ב.

(7) ראה לקו"ש כרך ד' פרשת בהעלותך ע' 18 ובהנסמן שם.

בפנימיות האדם עד שמתאחד עמו, כך גם עניני השכל נקלטים בפנימיות מוח האדם ומתאחדים עמו¹⁷. גם במזון זה מצויים שני הסוגים דלעיל - לחם מן הארץ ולחם מן השמים: שכל אנושי הוא לחם מן הארץ, ואילו שכל אלוקי - תורה, חכמתו של הקב"ה - הוא לחם מן השמים. ובין שני סוגי מזון אלו מצויים כל ההבדלים האמורים לעיל. כל החכמות, מלבד תורה, הן מוגבלות, אין בהן יותר ממה שהן. לא זו בלבד שאין בהן דבר מלבד שכל, אלא גם בשכל עצמו, יש לכל סברה, שכל וחכמה, ההגבלות שלה (כמו שבלחם מן הארץ יש לכל מאכל רק את טעמו הוא ותו לא), נוסף לכך יש בחכמות אלו פסולת.

אבל למרות ההגבלה שבשכל אנושי, ואדרבה, בגללה, הוא מניח את דעת האדם ומשביעו, שכן הוא משיג וקבל את כל ההשכלה שמסוגל לקבל ("יש לו פת בסלו", "רואה ואוכל"). ולכן מביאים חכמות חיצוניות לישות ולגאוה¹⁸.

לא כן הוא בחכמת התורה: היא כל כולה אמת ואין בה כל פסולת ח"ו; היא גם בלתי גבולית - יש בה את כל הטעמים; ומביאה עמה גם עושר גשמי (אבנים טובות ומרגליות), שכל זה הוא תכלית העשירות. אלא שדוקא משום כך, אין האדם יכול להשיגו בשלימות ולתופסו והוא חש תמיד שהוא רחוק מלהשיג את האמת וכלי גבול שבתורה, לכן אין היא מביאה לישות, כי אם להיפך, היא גורמת התבטלות, שפלות. "ויוסיף דעת יוסיף מכאוב"¹⁹ - ככל שלומד ויודע יותר את התורה, כן גדל צמאנו ורעבנו לתורה ("וירעיבך").

בדוגמא זאת - גם בתורה עצמה מצויים ההבדלים האמורים לעיל - בין גליא דתורה לבין פנימיות התורה²⁰: גליא דתורה אף שהיא חכמתו ורצונו של הקב"ה, לחם מן השמים, אבל מאחר שהיא מלוכשת בשכל אנושי ובדברים גשמיים, לכן שייך בה הגבלה מסויימת ונתינת מקום ללא זכה נעשה לו - לאדם - סם כו'²¹, פסולת, מה שאין כן בפנימיות התורה כו' אין כל הגבלות ואין בה כל מקום לפסולת.

ו. היצר הרע הוא "אומן במלאכתו". כאשר רוצה לנתק יהודי מלימוד התורה בכלל ומלימוד פנימיות התורה בפרט, ורואה שלא יוכל להפחית בחשיבות התורה, כי אצל בני ישראל יקרה היא מאור, עד שאפילו מי שנשכל

הוא ואין לו כל שייכות לדבר שני. כך גם בלחם מן הארץ: הוא מזון ולא מהות אחרת, ובמזון עצמו הוא מוגבל בטעמו בלבד, וטעם זה הוא שנקלט באדם, ומשביעו. מה שאין כן כשהאדם המוגבל אוכל לחם מן השמים, שהוא כאמור בלתי מוגבל, אף שחש שיש לו במן עשירות בלתי מוגבלת, הרי אדרבה, מתוך שאינו יכול לקלוט אותו כולו, ויתרה מזו בידעו שכל כמה שיקלוט, הכל הוא קליטה מוגבלת ואילו הטעמים שלא קלט הרי הם בלתי גבוליים, דבר זה מעורר אצלו רעבון, כיון שהוא נמשך אל הבלתי מוגבל שאין ביכולתו להשיגו - "אשר לא ידעת ולא ידעון אבותיך" - ענין שאי אפשר לתופסו בידיעה וההשגה¹².

הדרך להשיג את הבלתי מוגבל היא על ידי שמשתחרר מהמציאות העצמית והמדידות שלו.

ד. זהו גם מה שירידת המן ארבעים שנה במדבר שימשה הכנה לקיום התורה ומצוות "בארץ נושבת", על ידי העמידה בשני סוגי הנסיונות: עשירות ועניות.

העמידה בנסיון העשירות פירושה, לא לחשוב ש"כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה", אלא לקבוע בנפשו שהקב"ה "הוא הנותן לך כח לעשות חיל". והעמידה בנסיון העניות פירושה, לידע ש"אין רע יורד מלמעלה"¹³, רק הוא, האדם, אשם ביסוריו ומשום כך אל יבעוט ח"ו ביסורים, אלא יקבלם בשמחה¹⁴.

זוהי ההוראה הנלמדת מהמן: ההשפעה כפי שבאה מלמעלה היא תכלית העשירות. מבחינת האדם שלמטה כל הדברים הם כאמור בהגבלה, ורק מלמעלה יכולה להיות עשירות אמיתית. יתרה מזו: אפילו בהשפעה שמלמעלה, אם האדם רק מתחיל "להתערב" בה, הרי לא רק שאינו יכול להוסיף בזה כלום - "לא העדיף המרבה"¹⁵, אלא אדרבה, על ידי התערבותו הוא עוד מקלקל, הוא גורם עניות אפילו בענינים כאלה שמחמת עצמם הם תכלית העשירות. הדרך לקבלת העשירות היא על ידי שהוא מופשט (משתחרר) ממציאותו ורצונו - מדידותיו - העצמיים, מההרגש של "כחי ועוצם ידי", ולסמוך בבטחון גמור על הקב"ה; אז נעשה האדם כלי לקבלת ההשפעות מלמעלה, גם השפעות בגשמיות, שהנברא מצד הגבלתו אינו יכול להכיל אותם כלל¹⁶.

ה. חכמה ושכל נקראים בשם מזון: כשם שהמזון נבלע

ספ"ג, אני לדודי ש"ת פ"ג.

(17) ראה תניא פ"ה.

(18) ראה ד"ה ויאמר משה תש"פ"ב. תורת שלום ע' 101.

(19) קהלת א, יח.

(20) ד"ה והי' כי תבוא תרס"ו. אר"ע אשירכם תרס"ז. לקו"ש כרך ד' פרשת

בהעלותך עמ' 20.

(21) יומא עב, ב. נת' בארוכה בקונט' עץ החיים פ"א ואילך. עיי"ש.

(12) ראה לקו"ת עקב יד, א: שלא היו לאבות ידיעה בו.

(13) ב"ר פנ"א, ג.

(14) ברכות ס, ב. אגה"ק סי' כב.

(15) שמות טז, יח.

(16) כי כאשר האדם הוא ריק מהתאוה להגשמי, גם דברים הגשמיים הם כמו הרוחניים שאינם תופסים מקום, וכמו המן דעם היותו נתפס בגשם, הי' מזון ורוחני שנבלע באברים ולא הי' תופס מקום (ד"ה לך אמר לבי תרצ"ו

שאמרו חז"ל²⁴, שיצר הרע תחילה הוא "הולך" (עובר אורח), אחר כך הוא "אורח" ואחר כך הוא כבר נעשה בעל הבית.

וגם בזה יש לנו את ההוראה מסיפור התורה בנוגע למן: כתוצאה מטענת "ונפשנו קצה בלחם הקלוקל" - שלא רצו את המן, לחם שהוא למעלה מחומריות, אלא דוקא מזון שיש בו פסולת - נפלו עד "בוכה למשפחותיו", "על עסקי משפחותיו" (עניני עריות)⁵.

ובאשר לטענת היצר הרע, שרוחניות לא תספק אותו, ורק כשיתמסר לענינים גשמיים, יגיע בהם פחות או יותר להישגם, ויבוא על סיפוקו - הרי האמת היא להיפך:

מהותו האמיתית של יהודי, היא רוחניות. ואם ח"ו ינתק עצמו מרוחניות ויתמסר לגשמיות, הרי ככל שירבה בגשמיות, לא יבא ממנה כלל על סיפוקו, שכן לא זו היא מהותו²⁵. דוקא רוחניות, שזוהי אמיתית מהותו - אם רק יהיה "כלי ריקן", להיות מופשט (משוחרר) ממצייאות ומדידות שלו, אזי הוא יהיה "מחזיק", הוא יכיל בקרבו לא רק את הענינים הרוחניים, אלא גם את הענינים הגשמיים: יושפע לו מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה, מעבר למה שנברא מסוגל להכילה, שכן גשמיות ורוחניות יהיו אצלו לדבר אחד, ושניהם יהיו באופן של בלי גבול.

(משיחת ש"פ עקב תשכ"א)

במזיד בעבודה זרה הרי היא אצלו "מחמד עיניך"²², הוגה הוא ברעיונו סברה, וטוען להיפך: מאחר שהתורה היא בלתי גבולית, וכל כמה שתלמד - לא תגיע לעולם לתכליתה; אדרבה, ככל שתלמד יותר, תוכח יותר עד כמה הנך רחוק מסופה ותכליתה, ואם כך הרי הדבר "הנכון ביותר", שתעסוק בענינים שבערכך, להיות נתון בדברים גשמיים; הם יספקו אותך, שכן ביכלתך לתפוס גשמיות. ודאי שצריך גם ללמוד תורה, צריכים לדעת הדינים כיצד להתנהג; וכן הרי ישנו חיוב על כל אדם ללמוד תורה, פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית על כל פנים - אך עבורך די בסעיף בשולחן ערוך, אם הנך מהדר - פרק אחד שחרית כו': מהדרין מן המהדרין - שיעור קבוע בכל יום, אבל לא להתמסר ולהתעמק בתורה - דבר שבכל אופן לא תשיג אותו, פרט לכך שתצער יהודי (את עצמך) - "יוסיף מכאוב".

טענה נוספת לו: די בלימוד גליא דתורה בלבד, ולא לימוד פנימיות התורה העוסקת בדברים שלא שייך למשמש בידים, וכמה מהם - מהותם היא נעלית לגמרי משכל אנושי²³.

להוי ידוע, שנסינונו של היצר הרע לפתותו, כי לא יהא להוט אחר "לחם מן השמים", ורק להתעסק בענינים ארציים, זוהי ההתחלה - אשר תביא לידי כך שהאדם יסטה ח"ו לגמרי מדרך התורה. ויתור ליצר הרע בפרט אחד, הוא צעד לנפילה עמוקה יותר במצודתו ר"ל, כמו

לקוטי שיחות עשרים באב כרך ד'

מתורגם ללשון הקודש

המקדש. היה זמן שלא היו בלשכה עצים, ומשפחת מסויימות התנדבו להביא עצים למזבח. כשנגמרו נדבת העצים של משפחה אחת, התנדבה משפחה שניה, וכן הלאה. ויום זה היה יום טוב לאותה משפחה².

א. הפעם היחידה שמצאתי לעת עתה שיוזכר בש"ס יום עשרים באב* היא במסכת תענית¹: המשנה מספרת שם, שיום כ' אב היה יום טוב במשפחה מסויימת, משום שביום זה השתמשו בעצים שלהם על גבי המזבח בבית

(1) כו, א. - עשרים באב הוא ארבעים יום קודם ר"ה. ומצאתי ב"מנהגי הק"ק בית א-ל-יכב"ק" (נדפס בס' דברי שלום): ביום ה' לחודש אב עושים התרת נדרים שהיא ארבעים יום קודם ר"ה. - אבל לא ראיתי נוהגים כן (או עד"ו) בחב"ד. ולהעיר מהתחלת העבודה בר"ח אלול - שהוא מ' יום קודם יו"כ (שנק' ג"כ בשם ר"ה - יחזקאל מ, א. וראה לקו"ת דרושי ר"ה נח, א).

(2) ראה בכ"ז שם כח, א. ובפירש"י (ד"ה שיר"ט) שם יב, א.

(22) מ"א כ, ו בפירש"י שם. וצע"ק מסנה' קב, ב.
(23) ראה בארוכה קונטרס לימוד החסידות פ"א ואילך.
(24) סוכה נב, ב. וראה ב"ר פכ"ב, ו. וז"ל רס"ז, סע"ב.
(25) ראה ד"ה לך אמר לבי תרצ"ו ספ"ב. אני לדודי ש"ת פ"ג.
(* הוא יום ההילולא של כ"ק הרה"ג הרה"צ וכו' מוהר"ר לוי יצחק ז"ל שניאורסאהן (אביו של כ"ק אדמו"ר שליט"א). נפטר בשנת תשי"ד בעיר גלותו במחוז קאזאכסטאן. ראשי פרקים מתולדות ימי חייו נדפסו בקובץ ליובאוויטש חוברת 4.

ג. יתר על כן: העצים עצמם לא היו קרבן. הצטרכו להם עבור המערכה שעליה הקריבו קרבן. הקרבן עצמו - שהקריבוהו על העצים - לא היה דוקא של המשפחה, או מקרבן ציבור (שהיא חלק ממנו) - היו אלו קרבנות מכל בני ישראל. יתירה מזו: בין הקרבנות היו גם חטאות, אשמות וכדומה, שהביאום בעלי עבירות ככפרה על עוונות. ועם כל זה היו המשפחות מבררים זמן מה לפני זה וכו', כאמור, לא לטובת עצמן, כי אם (גם) בכדי לסייע ליהודי שנכשל בעבירה, שיוכל להקריב קרבן שיכפר עליו. וגדולה מזו: נדבה זו של חפץ שלא ניתן להשיגו, כדי לסייע ליהודי חוטא, נעשתה בשמחה, ועד שקבעו יום זה, יום קרבן העצים, ליום טוב במשפחה.¹¹

ובזה נחלקו ר' מאיר ור' יהודה, האם הכח להתנהגות כזו נובעת מדוד המלך או מיואב בן צרויה.

ד. הגמרא אומרת¹²: "אילמלא דוד לא עשה יואב מלחמה ואילמלא יואב לא עסק דוד בתורה" - הצלחותיו של יואב במלחמותיו, היו בזכות דוד שהיה עוסק בתורה ודוד יכל ללמוד תורה ללא טרדות¹³, מכך שיואב הלך להלחם עבורו.

(מאחר ששני ענינים אלו נדרשים מפוסק אחד, הרי זה ראייה שיש שייכות ביניהם¹⁴. ולכן יש לומר, שהצלחתו של יואב שבאה מחמת עסק התורה של דוד, אין זה רק בגלל זכותו של דוד, כי אם מחמת זה שליואב היה חלק בתורת דוד, שכן "אילמלא יואב לא עסק דוד בתורה", לכן עמדה לו תורתו של דוד).

ההבדל בין העבודה האמורה של דוד לבין זו של יואב, הוא: אצל שניהם היה התבטלות ומסירות נפש. אלא שההתבטלות של דוד בעבודה זו התבטאה בפועל בלימוד התורה (שהרי זה העילוי בתורתו של דוד: לימודו היה מתוך התבטלות, ולכן "והוי" עמו שהלכה כמותו"¹⁵, וההתבטלות ומסירות הנפש של יואב התבטאה בעבודה

אודות המשפחה שנדבה עצים בעשרים באב, ישנן בגמרא שתי דעות³: ר' מאיר אומר "הן הן בני דוד בן יהודא" ור' יוסי אומר "הן הן בני יואב בן צרוי". ולכאורה איך יתכן מחלוקת במציאות? יתרה מזו: הרי "אלו ואלו דברי אלוקים חיים"⁴, כיצד יתכן הדבר בעניננו? ויש לומר, שהמחלוקת האמורה בין ר' מאיר ור' יוסי, אינה במציאות, אלא שכולם דנים בכני משפחה אחת שהיתה מצאצאי שניהם, של דוד ושל יואב (על ידי שהתחתנו ביניהם)⁵, והמחלוקת בין ר' מאיר ור' יוסי היא: מהו היתרון והחשיבות שבמשפחה, להביא לידי נדבת עצים למזבח בעשרים באב. ר' מאיר סובר, שזכותו של דוד המלך עוררה אצלם זאת, ור' יוסי סובר שזכותו של יואב בן צרויה עוררה זאת⁶.

ב. במה התבטאה גודל המעלה של נדבת העצים בעשרים באב, שמשום זה מחפשים מהי נתינת הכח המיוחדת וזכות האבות שבמשפחה זו? הגמרא אומרת⁷: "מחמשה עשר באב ואילך תשש כחה של חמה ולא היו כורתין עצים למערכה לפי שאינן יבשין". הדין הוא⁸ שעצים מתולעים פסולים למזבח, ולכן כאשר "תשש כחה של חמה", חששו שמא העצים מתולעים.

נדבת העצים הראשונה לאחר חמשה עשר באב היתה בעשרים באב. את העצים היו צריכים, כאמור, לכרות לפני זה, ובני המשפחה הביאום אל המזבח בעשרים באב, בזמן שכבר לא יכלו לכרות עצים חדשים. ועוד: זמן מסוים לפני שהצטרכו לעצים, הם כבר התכוונו ובררו אודות העצים וכו' כדי להכניס לאחר מכן⁹. ולכן בנדבת עצים שביום זה, עשרים באב (וכן בנדבת המשפחה שהתנדבה לאחריהם - בעשרים באלול) ישנה חשיבות שאינה בנדבות המשפחות שהתנדבו לפנייהם, שכן הללו הביאו עצים בזמן שאפשר לכרות עצים מחדש. ומאחר שהנדבות שלאחר חמשה עשר באב, היו חשובים במיוחד, לכן דנה הגמרא, מנין נובעת פעולה חשובה כזו במשפחות אלו¹⁰.

(3) שם כח, א.

(4) עירובין יג, ב. וראה זח"ג ו, ב.

(5) וע"ד מרז"ל (סוטה מג, א) בענין ב' הפירושים שבכנות פוטיאל.

(6) וראה גם לקו"ש ח"ט ע' 68 ואילך ובהערות שם.

(7) תענית לא, א.

(8) מדות פ"ב, מ"ה. רמב"ם הל' איסורי מזבח פ"ו, ה"ב.

(9) בזה חשובה נדבתם מנדבת בני סנאה שנדבו עצים בחמשה עשר באב - כי לא היתה אצלם החקירה וההכנה מקודם כו'. (נוסף לזה: גם ביום זה עצמו ה' אפשרות לכרות עוד עצים) ואף שלשון הגמרא "מחמשה עשר באב ואילך תשש כחה של חמה", בהכרח לומר שגם בחמשה עשר עצמו כרתו עצים וכלשון הרשב"ם (ד"ה מניסן ב"ב קכא, ב): שבתו יום היו משלימין מצוה גדולה).

(10) שזהו גם טעם הפלוגתא בגמרא שם בענין בני עדין שהביאו

בכ' באלול. - משא"כ בנדבת בני פרעוש שנדבו באחד בטבת לא היתה מעלה זו, כי נדבתם זו היתה שני' (שכבר נדבו בחמשה באב), ואי"ז דומה לעבודה חדשה, שכל התחלות קשות. ועוד ועיקר - שזה ה' לא בהתנדבות, כ"א עפ"י הגורל (תויו"ט תענית פ"ד, מ"ה). וק"ל.

(11) זה מתאים לעבודתו של אמור' בעל ההילולא, שבלי הבט על גדלתו בגליא דתורה ובפנימיות התורה וכו', מסר עצמו להרבצת התורה ולהחזקת היהדות גם בין אנשים פשוטים, אף שסבל עבור עבודתו זו עינויים קשים וכו' וכו' ועד לגלות לפניה נדחת כמחוז רחוק - קאזאכסטאן, ובכל זה, עשה עבודתו זו בשמחה.

(12) סנהדרין מט, א.

(13) חדא"ג מהרש"א שם.

(14) ראה לקו"ש ח"ג [המתורגם] ע' 35 סעיף ב'.

(15) סנהדרין צג, ב. וראה ד"ה וידבר וד"ה ביום השני תרכ"ז.

יואב לקרב היה מעשה שהוא היה חייב לעשותו, ואילו לשיטת הבבלי המעשה של יואב (יציאתו לקרב) לא היה מחויב העשייה. ולכן - ר' מאיר (מלשון אור [ישר], הרומז לתלמוד ירושלמי) סובר שעיקר העילוי נובע מכוחו של דוד שהרי יואב היה חייב להלחם, ור' יוסי (שענינו בירור הטבע, "במחשכים", הרומז לתלמוד בבלי) סבור, שעיקר העילוי נובע מכוחו של יואב שעשה מעשה למרות שלא היה מחויב לעשותו.

ו. ההוראה הנלמדת מכך:

אם יש לאדם חפץ שאין כדוגמתו בכל העולם. עליו להיות מוכן לתת אותו ליהודי שני, כדי שזה יהיה לו לעזר, גם אם הלה נכשל בחטא, ואפילו אם מעשה זה לא ייקרא על שמו. יתרה מזו: עליו לדעת כי נפלה זכות בחלקו, לעזור ליהודי שני, ומשום כך עליו לשמוח בשמחה אמיתית, ולקבוע בגין כך חג משפחתי.

כדי להקנות תחושה זו אצל הבנים ("הן הן בני דוד כו' הן הן בני יואב כו'") - כפשוטם או אצל "בניך אלו התלמידים"²³, צריכה הנהגה זו להיות חדורה בתנועה של מסירת נפש. הן מי שהוא "יושב אוהל" ועיקר ענינו הוא תורה, והן מי שהוא "בעל עסק" ועיקר ענינו מלחמת ועבודת "הבירורים" - צריכה עבודתו להיות בהתבטלות ומסירת נפש.

ואז מחנכים דור שמוכן למסור למען הזולת, את מה שיש לו ומתוך שמחה. וגדולה מעלת אהבת ישראל, אהבת חיים²⁴, (היפך שנאת חנם שהביאה את החורבן)²⁵, שתיבא את הגאולה האמיתית והשלימה, בקרוב ממש.

(משיחת כ' מנ"א תשי"א)

של התעסקות עם העולם, עד - עם אומות העולם שהיו מנגדים, להלחם עמם, ולעשות שם דירה לו יתברך.

מחמת ענין ההתכללות שבקדושה, כל אחד מהם סייע לשני¹⁶: מלחמת יואב סייעה לדוד ללמוד, ולימוד תורתו של דוד סייעה ליואב להצליח במלחמה. אבל בכל זאת קיים הבדל ביניהם: עיקר ענינו של דוד היה אז - תורה והוא התנזר מן העולם, ועיקר ענינו של יואב היה - מלחמה ועשייה בתוך העולם.

בזה מתבטאת המחלוקת בין ר' מאיר ור' יוסי, מי היה נעלה יותר: ר' מאיר הוא מלשון אור¹⁷, למעלה מ(העלם) העולם¹⁸, לכן התעסק בלהט בענין הביטול שבתורה אור - דוד, ור' יוסי הוא בגימטריא אלקים¹⁹, בגימטריא הטבע²⁰, לכן התעסק בלהט במעלת המלחמה ועבודת הבירורים - יואב²¹.

ה. הסבר נוסף לכך: אנו מוצאים במספר מקומות²² מחלוקת בין התלמוד הבבלי לירושלמי, האם יש חובה להכביד במדה קלה בהווה, כדי שכתוצאה מכך תגיע תועלת גדולה בעתיד. שיטת הירושלמי היא, מאחר והתועלת היא נעלית באי-ערוך מההכבדה, הרי למרות שהתועלת היא רק לאחר זמן חייבים לעשותה כבר עתה. ואילו שיטת הבבלי היא כי יש להתחשב עם המצב בהווה, ומכיון וההכבדה היא מיידית ואילו התועלת תגיע רק לאחר זמן, מכרעת ההכבדה שבהווה על התועלת העתידית, למרות היותה גדולה יותר.

אמנם, התועלת שהפיק דוד מכך שיכל ללמוד תורה בלב פנוי (באין מפריע) היא גדולה יותר מהקשיים שהיו ליואב בצאתו לקרב, אולם תועלת זו באה לדוד לאחור יציאת יואב לקרב. ואם כך - לשיטת הירושלמי, יציאת

16 ולכן נקראו שניהם עדיני העצני (פירש"י ד"ה בני עדין), שבשם זה מרומזים ב' העבודות, תורה ומלחמה (בירורים), כדאי' במו"ק טו, ב והובא בפירש"י שם.

17 ראה עירובין יג, ב.

18 שלכן, בתורתו של ר"מ מצאו כתוב כמותו אור (באל"ף - ב"ר פ"כ, יב), שלא הסתיר לגבי' כו' (דרמ"צ ח, א). שזהו דוגמת קודם חטא עה"ד (ראה תו"א ה, ב). שמתעם זה הי' יכול לומר גם על טמא טהור כו' (לקו"ת תוריע כד, ד).

19 זח"ג רכג, א (וראה סנה' נו, א) ד"ה וככה תרל"ז פ"פ. - ועיי"ש בענין הפולגת דר' יהודא ור' יוסי, שמהו מוכן שגם ר' יהודא הוא למעלה מענין הבירורים כו' (ואף שיהודא הוא מלשון הודאה (בחינת מלכות (תו"א מו, א)), י"ל שהו"ע ההודאה והביטול דיהו"ע (כדמוכח בד"ה וככה שם. וראה תו"א מה, ד), ע"ד הביטול דודו (אף שענינו - מלך ישראל) בתורה כנ"ל), ולכן

ס"ל לר' יהודא (בענין בני עדין) כר"מ.

20 פירש"י שער י"ב פ"ב. ובשל"ה שער האותיות אות קדושה בהגה"ה ד"ה והנה מוסיף על הראשונות (פט, א) משמע קצת שכן הוא בזהר.

21 ובי' הענינים נרמזו במשנה שם: בני פחת מואב בן יהודא. פחת מואב (רות המואבי' - רש"י ותוס' שם) - בירורים (נשמות הגרים), יהודא - בחינת אור (כדלעיל הערה 19). ושניהם - דוד ויואב - באו מיהודא ומרות, שלכן גם בדוד הי' ענין הבירורים, וגם ביואב - תורה (שלכן עזרו אחד להשני, כנ"ל), אלא שעיקרו של דוד - תורה, ושל יואב - בירורים.

22 ראה שיחת חמשה עשר באב, נדפסה בלקו"ש ח"ד ע' 320.

23 ספרי ואתחנן ו, ז.

24 ראה גם לקו"ש ח"ב [המתורגם] ע' 277 ובהנסמן שם.

25 יומא ט, ב.

יום ראשון י"ד מנחם-אב

למעלה וקודמת לשכל ורצון הנפש, – שכאמור, מרצון הנפש לבטא את זו או אחרת, בא ציורה של האות, זו היא כחנית צורת שני המבטא שבכ"ב אותיות, – בשינוי שבין אות לאות בשעת ביטויין. אכל כחנית החומר וגוף התהוותו, והוא כחנית חיצוניתו, הוא ההכל

היוצא מהכל, שמונו מתנה קול פשוט היוצא מהגרון, ואחר כך נחלק לכ"ב חרות, ובטוי כ"ב אותיות – החלוקה והשוני נעשים בה' מוצאות הידועות: אהה"ע²³ – האותיות א, ח, ה, ע' באות מהגרון, גיכ"ק – האותיות ג, י, כ, ק באות מהתך כו'. – האותיות ב, ו, מ, פ' – בומ"ף – באות מהשפתיים וכו'. ומבטא – וצליל ההכל – ההכל לכשעצמו יש לו גם כן צורה של ביטוי וצליל, גם כשאין הוא מתבטא באות, הוא אות ה' – בצאת ההכל מהפה נשמע הצליל של אות ה, שהיא "אתא קלילא כו", – אות קלה, שאין בה ממש וממשות של אות מושלמת, והוא מקור החומר וגוף האותיות טרם התחלקותן לכ"ב – אותיות. הרי, שהאות ה' מתחזה כמקור ה"גוף" של האותיות. ולכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה, שעולם הזה נברא בה' – של שם הוי', כלומר שהעולם הזה נברא מחיצוניות וגוף האותיות שלמעלה, שמקורן באות ה' של שם הוי'.

עד כאן הוסבר מאמר חכמינו ז"ל, שהעולם הבא נברא מהאות י"ד שבשם הוי', שכן, האות י"ד, "חכמה", היא המקור ממנו נמשכת המשכה של גן עדן שבעולם הבא. ברם, בהתאם למה שאמר בענין "אבא יסד ברתא", שאותיות הדיבור באות מ"חכמה", הרי שגם העולם הזה, שנברא על ידי אותיות הדיבור שלמעלה, נמשך מהי"ד של

"חכמה", מדוע, איפוא, אמרים חכמינו ז"ל, שרק העולם הבא נברא בי"ד ואילו העולם הזה נברא בה' שבשם הוי'? יסביר רבנו הוקן לחלק, ששני ענינים באותיות הדיבור: צורת (ציור) האותיות, בה נראה השוני בין אות לאות, באה אכן מ"חכמה", ואילו גוף (חומר) האותיות, שהוא ה"הכל" – בא מן הלב. וגם למעשה הדבר כך, שישנה הפנימיות של האותיות הבאה מ"חכמה", וממנה התהוות הנבראים הרוחניים (שיש בהם ענין החכמה וההבנה באלקות). והגוף חיצוניות אותיות הדיבור שלמעלה בא מ"הכל", והוא האות ה' של שם הוי', ומהו היתה ההתהוות של העולם הזה. ובלשון רבנו הוקן:

אך האותיות – שכאמור באות מ"חכמה", הן כחנית החומר וצורה, – שישנם ה"חומר" של האותיות וה"צורה" של האותיות, הנקרא פנימית וחיצונית, – ה"חומר" של האותיות הוא החיצוניות של האותיות (הגוף של האותיות), וה"צורה" של האותיות היא הפנימיות והרוחניות של האותיות, פי הגם שפקודן של האותיות, הוא מקדמות השכל – מבחינת ה"חכמה" שהיא

יום שני ט"ו מנחם-אב

וגם הגילוי של עולם הזה, כמו באותיות גם הציור של האותיות וגם החומר של האותיות, אלא שבבואם בהתגלות, כפי שהם באים במאוחר יותר, הרי ציור האותיות והגילוי של עולם הבא, באים מהי"ד עצמה, מ"חכמה" עצמה, ואילו הגילוי של החומר וחיצוניות האותיות, באים מהכל הלב,

ה' תתאה (אחרונה) של שם הוי', הרי הראשית והמקור, כשמתחיל הגילוי של עולם הזה – הוא משפע ונמשך מבחינת ה' עלאה, – האות ה' הראשונה שבשם הוי', שיש לה – לציור ותמונת האות ה', התפשטות ארך ורחב, – וזאת כדי להורות – להראות, על כחנית פינת, – ה' עילאה של שם הוי', היא כחנית "בינה", שהיא התפשטות השכל הנעלם בכחנית גלוי והשגה בהרחבת הדעת, והשפעתה – של

והנה, הגם – למרות, שהיא ה' תתאה, ה' אחרונה שבשם הוי', – הדיבור שלמעלה הוא הרי הבחינה של "מלכות", "דבר מלך שלטון"²⁴, והאות ה' שהיא מקור הדיבור, היא ה' האחרונה (תתאה) של שם הוי', שהיא כחנית ה"מלכות", ורבותינו זכרונם לברכה דרשו זה – שבי"ד נברא עולם הבא ובה' נברא עולם הזה, על פסוק: "כי בנה", – ה' צור עולמים", כיצד, איפוא, אנו מסבירים כאן, שהכוונה במאמר חכמינו ז"ל בה' נברא העולם הזה, היא ה' תתאה (האחרונה), מקור ההכל של

אותיות הדיבור? הנה – הרי זה, לפי שפקודה וראשיתה לבא לכחנית גלוי מהעלם היו"ד הוא ה"חכמה" היא הרי המקור והשורש לכל סוג של גילוי, גם הגילוי של עולם הבא

אגרת הקדש

והנה הגם שהיא ה' תתאה ה' אחרונה שבשם הוי' ורו"ל דרשו זה על פסוק כי ביה היינו לפי שמקורה וראשיתה לבא לבחי' גילוי מהעלם היו"ד הוא מושפע ונמשך מבחינת ה' עילאה שיש לה התפשטות אורך ורוחב להורות על כחנית בינה שהיא התפשטות השכל הנעלם בבחי' גילוי והשגה בהרחבת הדעת והשפעתה מסתיימת בלב וכמ"ש בתיקונים דבינה לבא ורחב, – וזאת כדי להורות – להראות, על כחנית פינת, – ה' עילאה של שם הוי', היא כחנית "בינה", שהיא התפשטות השכל הנעלם בכחנית גלוי והשגה בהרחבת הדעת, והשפעתה – של

23. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "טעם שינוי סדרן אהה"ע ולא אהה"ע כסדר הא"ב מוכן ע"פ מ"ש בזח"ב קכג, א (ועייג"כ ע"ח שער דרושי הצלם ד"ב)". 24. קהלת ח, ד.

שְׁכָתוֹב בְּקִהְלֵת¹⁴: "בְּאֲשֶׁר דָּבַר מֶלֶךְ שְׁלֹמֹן", – דיבורו של המלך שולט, כפי שהדבר במלוכה למטה, שההנהגה שהמלך מנהיג את המלוכה היא על ידי דיבורו, שהוא מצווה לעשות, כך גם למעלה פועל הדיבור שלמעלה את התפשטות המלוכה של הקב"ה

בכל ששת קצוות העולם, במעלה, מטה וד' רוחות, המקיפים את כללות העולם, כְּמוֹ שְׁמִכּוּזָר בְּמִקּוֹם אֲחֵר [וְלִהְיוּ מַעַט מְזַעֲרֵי – משהו ענין ומהותיות] הַדְּבֹר בְּאֵלֵהוּת, שְׁאִין לוֹ דְמוּת הַגּוֹף וְלֹא הַנֶּפֶשׁ חַס וְשְׁלוֹם, – כיצד, איפוא, מתאים לומר למעלה הענין של אותיות הדיבור, חיצוניות וגוף, ופנימיות ונפש של אותיות הדיבור? –

כְּכֵן נִתְבָּאֵר בְּדִרְגָה אַרְבָּה וְקִצְרָה (בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים – ספר ה"תניא", חֶלֶק ב' פָּרָק י"א יו"ב, עַן שֵׁם): – על כל פנים, הרי, לכן אומרים חכמינו ז"ל שהעולם הזה נברא מאותיות הדיבור שלמעלה, שמקורם הוא האות ה' של שם הוי"ו.

ה' עילאה, בינה, מְסֻתֵמֶת בְּלֵב, וְכִמוֹ שְׁכָתוֹב בְּתַקּוּנֵים²⁵, ד"כִּינָה – לְבָא, וְכֵן הַלֵּב מְכִינ", – ש"בינה" היא בחינת הלב, ובה הלב מבין, הרי שהשפעת ה"בינה" היא בלב, וּמִשָּׁם יוֹצֵא הַקֶּבֶל – שהוא, מְקוֹר גְּלוּי גּוֹף הַאוֹתוּת הַדְּבֹר, הַמְתַּגַּלּוֹת בְּה' מוֹצְאוֹת

מֵהָעֶלֶם – שהיו עד אז בהעלם, הַיּוֹד – בַּיּוֹד, וְתִמּוּנַת ה' תִּתְאָה – האות ה' האחרונה שבשם הוי"ו, בְּכִתְיָתָהּ – כשכותבים אותה היא הרי גם כֵּן בְּהַתְּפַשְׁטוֹת אֲרָךְ וְרַחֵב, – כפי שהדבר ב"ה' עילאה", ק"ח אלא שבי"ה' עילאה" זה מראה על התפשטות ההשגה, ואילו ב"ה' תתאה" – מורה על התפשטות בְּחִינַת מְלָכוּתוֹ וְתַבְרָה, "מְלָכוּת פֶל עוֹלָמִים", – ספירת המלכות היא מקור כל העולמות, והיא מתפשטת לְמַעְלָה וְלַמַּטָּה וְלִד' סְטְרִין, – ולארבע הרוחות, הַמְתַּפְּשְׁטוֹת – המעלה והמטה וד' רוחות העולם מתפשטות וְנִמְשְׁכוֹת מֵאוֹתוּת דְּבֹר ה', – מאותיות דיבורו של הקב"ה, כְּמוֹ

אגרת הקדש

ובה הלב מבין ומשם יוצא ההבל מקור גילוי גוף האותיות הדבור המתגלות בה' מוצאות מהעלם היו"ד וּתְמוּנַת ה' תִּתְאָה בכתיבתה גם כן בהתפשטות אורך ורוחב מורה על התפשטות בחי' מלכותו יתברך מלכות כל עולמים למעלה ולמטה ולד' סטרין המתפשטות וּנְמוּשְׁכוֹת מֵאוֹתוּת דְּבֹר ה' כְּמ"ש בקהלת באשר דבר מלך שלטון כְּמ"ש בְּמ"א. [ולחבין מעט מועיר ענין ומהותיות האותיות הדבור באלהות שאין לו דמות הגוף וְלֹא הַנֶּפֶשׁ ח"ו כְּכֵן נִתְבָּאֵר בְּדִרְגָה אַרוּכָה וְקִצְרָה (בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים ח"ב פ"א וי"ב ע"ש)]:

יום שלישי ט"ז מנחם-אב

שלמעלה ומגוף האותיות), לכן אומרים חכמינו ז"ל על העולם הזה דוקא, שהוא נברא באות ה', המוסבת על ההבל שלמעלה, כפי שהוסבר לעיל. ובלשון רבנו הזקן: הִנֵּה יָדוּעַ לְכָל חֲכָמֵי לֵב²⁶, כִּי רְבִי הַעוֹלָמוֹת וְהַתְּיַבְלוֹת

אֲשֶׁר אֵין לָהֶם מִסְפָּר, כְּמוֹ שְׁכָתוֹב²⁷: "הַיּוֹשׁ מִסְפָּר לְגִדְרוֹ", – הכוונה לעולמות ולהיכלות שלמעלה, שאין להם מספר. וְכָבֵל תִּבְּל וְגִדְרֵי – בהם יש כבר מספר כמו שכתוב²⁸: "אלף אלפין ישמשוני"

ורבוא רבבן קרמודי יקומו"ן – אך המספר הוא גדול מאד, שיש בהם אֲלֵף אֲלֵפִין וְרַבּוּא רַבְבָּן מְלָאכִים²⁹, וְכֵן – בנשמות, שיש בהן חמש מדריגות כלליות של נפש, רוח, נשמה, חי', יחידה, הן נֶפֶשׁ-רוּחַ-נֶשְׁמָה-חַי' וְיְחִידָה – נרנח", מְדַרְגוֹת לְאִין קִיָּן, – שישנן מדריגות לאין קץ במדריגת ובחינת "נפש", ובמדריגת ובחינת "רוח", עד במדריגת של "נשמה", חַי' וְיְחִידָה, וְכָבֵל עוֹלָם וְהַיְבָלוֹת מְרִבּוּי הַיְבָלוֹת שְׁבַאצִּילוֹת-בְּרִיאָה-וְיְצִירָה – שהן כולם עולמות רוחניים שלמעלה מעולם ה"עשיה", למעלה מהעולם הזה ולמעלה מעולם ה"עשיה" הרוחני – שכן, "עולם הזה" שהוא עולם ה"עשיה", מכוחו לא רק לעולם הזה הגשמי, כי אם גם כולל את עולם העשיה הרוחני – הִנֵּה כָּל רְבִיּוּם אֵלוֹ, רְבִיּוּ אַחֵר רְבִיּוּ עַד

אֵךְ בִּיאור הַעֲנִין לְמָה אֲמָרוּ רְבִיּוּתֵנוּ וְזָרוּנֵם לְכַרְכָּה שְׁעוֹלָם הַיּוֹה דְּקָא נְבִרָא בְּה' – כיוון שהרי הסברנו, שהכוונה היא ל"ה' תתאה", בחינת ה"מלכות" ודיבור שלמעלה, שמהם הרי נבראים כל הנבראים (גם הנבראים של העולמות העליונים שלמעלה מהעולם הזה), כיצד, איפוא, אומרים, שדוקא העולם הזה נברא באות ה' יסביר רבנו הזקן להלן, שהן אמת הדבר שריבוי הנבראים של העולמות העליונים הרוחניים בא גם כן מצירופי אותיות של הדיבור שלמעלה, שמפני שבצירופי הדיבור שלמעלה ישנם צירופים עד אין קץ ישנם גם כן נבראים עד אין קץ – אך, הנבראים הרוחניים שהם בעלי חכמה ודעת ויש להם ידיעה באלקות, באים מפנימיות אותיות הדיבור שלמעלה, שכפי שהוסבר לעיל זה בא מ"חכמה", שלכן הנבראים הרוחניים הם בעלי ענין של חכמה באלקות; ואילו העולם הזה והחיות שבו קטנים מדי מכדי שיוכלו לקבל ולסבול את האור והחיות של הצורה והפנימיות של האותיות, אלא האור והחיות של העולם הזה באים מהחומר והגוף של אותיות הדיבור (על דרך משל, כמו שהדבר באדם, שזה בא מהגוף, מההבל הנובע מהלב דרך הגרון, שהוא הבל וקול גשמי, כך גם למעלה הרי זה בא מההבל

25. תקו"ז בהקדמה ("פחת אליהו"). 26. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "עפ"משי"כ בתו"א (ואוה"ת) עה"פ ועשית גו' ועשו כל חכמי לבי". 27. איוב כה, ג. 28. דניאל ז, י. 29. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "מביא ג"ז (וכן בח"א פמ"ו סה, ב) – דלכאורה מה מוסיף (ראה שם רפמ"ח) – וי"ל שמה מוכיח בהמדובר ב"גדודים" שנתהו מאותיות שלכן שייך בהם (גבול ו) מספר, ובכ"ז יש בהם גם בל"ג".

ב"שער היחוד והאמונה"³² החלק השני של ספר ה"תניא". הרי, למרות שישנו ריבוי מדריגות כזה וחילוקי מדריגות עד אין קץ, אך דרך כלל, הנה כלם בעלי חכמה ודעת, – ענינם הוא ענין החכמה ודעת באלקות, ויודעים את בוראם, מפני היות חיותם

אגרת הקדש

הכל נמשך ונשפע מריבוי צירופי כ"ב אותיות דבר ה' המתחלקות ג"כ לצירופים רבים עד אין קץ ותכלית ממש כמ"ש בספר יצירה שבעה אבנים בנוות המשת אלפים וארבעים בתים מכאן ואילך צא וחשוב מה שאין הפה יכול לדבר כו' והגם שיש במעלות ומדריגות המלאכים ונשמות כמה וכמה מיני מעלות ומדריגות חלוקות לאין קץ גבוה על גבוה הנה הכל נמשך לפי חילופי הצירופים והתמורות בא"ת ב"ש כו' (וכמ"ש בפ"ב) אך דרך כלל הנה כולם בעלי חכמה ודעת ויודעים את בוראם מפני היות חיותם מפנימיות האותיות הנמשכות מבחי' ח"ע וכנ"ל. אך העולם הזה השפל עם החיות שבתוכו קטן מהכיל ולסבול אור וחיות מבחינת צורת האותיות ופנימיותן להאיר ולהשפיע בו בלי לבוש והסתר כמו שמאירות ומשפיעות לנשמות ומלאכים רק ההארה וההשפעה באה ונשפע לעוה"ז מבחינת חומר וגוף האותיות וחיצוניותם שהוא בחינת ההבל המתחלק לו' הכלים שבקהלת שעליהם העולם עומד כמ"ש בזוה"ק והוא מוצא פי ה' המתלבש בעולם הזה וכל צבאיו להחיותם וכתוכו מלוכשת בחינת

אין קץ ממש, – שיש בהם כל כך הרבה נאצלים ונבראים בלי קץ ממש, הבל נמשך ונשפע מריבוי צירופי כ"ב אותיות דבר ה', המתחלקות – כ"ב האותיות של הדיבור שלמעלה, מתחלקות גם כן לצירופים רבים עד אין קץ ותכלית ממש, – אין קץ ואין סוף

לצירופים הנוצרים מכ"ב אותיות הדיבור שלמעלה, כמו שכתוב בספר יצירה³⁰: שבעה אבנים בנוות המשת אלפים וארבעים בתים, – בספר יצירה נקראות האותיות "אבנים", והמלים – "בתים", המלה מצטרפת מאותיות, כמו בית שמוצרך מאבנים, ומשבע אותיות אפשר לצרף חמשת אלפים וארבעים מלים שונות, מכאן ואילך צא וחשוב מה שאין הפה יכול לדבר כו' – ואין האוזן יכולה לשמוע – כל

לצירופים הרבים המצטרפים מכ"ב האותיות. עד שבע אותיות מונה בספר יצירה מספר הצירופים הנוצרים משתי אותיות, שלש אותיות, עד שבע אותיות. ואילו למעלה משבע אותיות אפשריות הצירופים הן כל כך רבות שהם בלי גבול, כך גם באותיות הדיבור שלמעלה, הרי ריבוי הצירופים שיכולים לצרף מהן, הוא בלי קץ ותכלית, ומריבוי הצירופים באים ריבוי הנבראים, שהם ריבוי עד אין קץ. והגם שיש במעלות ומדריגות המלאכים ונשמות – לא רק הרבה מלאכים ונשמות, אלא גם כמה וכמה מיני מעלות ומדריגות חלוקות לאין קץ, גבוה על גבוה – מדריגה אחת – למעלה מהמדריגה השניה, למרות שגם המדריגה הראשונה נעלית ביותר. ואם כל ריבוי הנבראים באים מאותיות הדיבור שלמעלה – ההבדל הוא רק בהצגת וסדר האותיות – לא היה, הרי, צריך להיות ההבדל בין מדריגה אחת לשניה, בבחינת גבוה על גבוה, – הנה הבל – התחלקות המדריגות, גם גבוה על גבוה, נמשך לפי חילופי הצירופים – דכ"ב אותיות שבאים גם כן בחילוף הצירופים והתמורות דא"ת ב"ש – הוספת כ"ק אדמו"ר שליט"א, והתמורות בא"ת ב"ש כו' – בסדר האחר של ה"אלף-ב"ית", הסדר של א"ת ב"ש, שהאות אלף (האות הראשונה) מוחלפת באות תי"ו (האות האחרונה). והאות ב"ית (האות השניה) מוחלפת באות ש"יץ (האות השניה שלפני האחרונה) וכו'. (וכמו שנתבאר בפרק יב).

30. פ"ד מ"ב. 31. הרבי שליט"א מציינ ב"הערות ותיקונים בדרך אפשר", שאולי צריכים לומר "שבע", לשון נקבה, כמו שאומר להלן "בונות", לשון נקבה. 32. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שע"ז יורד מגבוה ביותר לגבוה שתחתיו כו', הארה דהארה כו' – משא"כ בשינוי הצירוף בלבד דאינו פחות במעלה". 33. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שהוא בטל להמלוכש בו ואינו מסתיר". 34. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "עייג"כ באוה"ת עה"פ". 35. א, א. 36. ח"א קמו, ב.

מְקַנְנָת - ומאירה, פְּעֻשָׁה: - ארבע האותיות של שם הוי' הן האלקות של העולמות³⁷: הגילוי שמאיר בעולם "האצילות" הוא ספירת ה"חכמה" (י"ד של שם הוי'), ו"חכמה" היא הרי הענין של ביטול באופנו הנעלה ביותר, של "הוא לבדו ואין זולתו" (כפי שרבונו

הזקן אומר בהגה"ה שבפרק ל"ה (בחלק הראשון של ספר ה"תניא"), הרי "חכמה" זו מאירה בכללות עולם ה"אצילות", שבכל עניני עולם ה"אצילות" שורר אופן הביטול האמור; בעולם ה"בריאה" מאירה ה"עילאה", ספירת ה"בינה"

וכל הנבראים של עולם זה (גם נשמות וגם מלאכים) הם בעלי השגה גדולה באלקות; בעולם ה"יצירה" מאירות שש המדות, ועבודת הנבראים שבעולם זה, היא בענין ה"מדות", התפעלות של אהבה ויראה באלקות; ובעולם ה"עשיה" מאירה ה"תאדה", ספירת ה"מלכות", ועולם זה - הוא עולם המעשה, ומעשה מתוך קבלת עול מלכות שמים. ברם, זהו הנשמה של עולם זה, הבאה מפנימיות צירופי אותיות הדיבור המלוכשת בהעלם בחומר וגוף האותיות שהוא ה"הבל", ואילו התהוות חיות העולם עצמו, הם רק מחיצוניות אותיות הדיבור - מה"הבל", ולכן עולם זה הוא עולם גשמי וחומרי.

מְמַדְתִּי הַקְדוּשׁוֹת וְרִצּוֹנִי וְחֻכְמָתוֹ וְכוּ', - כמו באדם למשל, שאותיות הדיבור ואותיות המחשבה באות הרי בגילוי ממדותיו - שמפני שיש לו אהבה ותשוקה לדבר מסויים, לכן הוא חושב ומדבר אודות אותו דבר, והמדות באות מרצונו וחכמתו וכו', כך גם למעלה

באות אותיות הדיבור והמחשבה שלמעלה בהתגלות, מהמדות הקדושות ומרצונו וחכמתו וכו', הַמְיֻחָדוֹת - מדותיו - הקדושות, ורצונו וחכמתו (הספירות), מיוחדות בְּאֵינֶךָ סוּף פְּרוּדֵי-הוּא פְּתֻלָּתִית - הרי שהאור שמצורת

האותיות, שהוא אור הבא ממדותיו הקדושות ומרצון וחכמה - נמצא רק בתוכו, בפנימיות של "מוצא פי ה'" המהווה ומחיה את העולם הזה, ואילו בגילוי אין הדבר כך. ומזהיכן באה ההתהוות והחיות של העולם הזה? - הרי זה מחיצוניות וגוף האותיות, ה"הבל" הדיבור שלמעלה. (וזהו שֶׁפֶתַב הָאֵרֶ"י וְכוּנּוֹ לְבָרְכָה³⁷, שֶׁפְּחִינֵת חִיצוֹנִיּוֹת הַכְּלִיִּם דְּמַלְכוּת הָאֲצִילוֹת, הַמְרְמְזוֹת בְּה' שֶׁל שֵׁם הַיְיִ"ה פְּרוּדֵי-הוּא, - ה"תאדה" שהיא ספירת המלכות, הַם יִרְדּוּ וְנַעֲשׂוּ נִשְׁמָה לְעוֹלָם הָעֲשִׂיָּה). וְכֵן פְּתוּב בְּתַקּוּנִים³⁸ - ב"תיקוני זוהר", שֶׁהַיְיִ"ד - של שם הוי', הוּא - מאיר, בְּאֲצִילוֹת כו', - ו"ה" עילאה" - בעולם ה"בריאה", ו"ו" - בעולם ה"יצירה", וְה' תְּתַאֵה

אגרת הקדש

צורת אותיות הדבור והמחשבה ממדותיו הקדושות ורצונו וחכמתו וכו' המיוחדות בא"ס ב"ה בתכלית (ו"ש האר"י ז"ל שבחינת חיצוניות הכלים דמל' דאצילות המרומזות בה' של שם הוי' ב"ה הם ירדו ונעשו נשמה לעולם העשיה) וכ"כ בתקונים שהוי"ד הוא באצי' כו' וה' תתאה מקננת בעשיה:

יום רביעי י"ז מנחם-אב

בְּאוֹת אֶחָד - אחת, מְדַבְּרוֹ, הִנֵּה זֶה הוּא צְמֻצוֹם עֲצוֹם וְיִרְדָּה גְדוּלָּה לְחֻכְמָתוֹ הַנִּפְלְאוֹה - בְּכַה מִמַּשׁ עַל הַרְדָּ מִשָּׁל, וְיִזְתַּר מִנֵּה לְאֵין קֵץ, הִנֵּה צְמֻצוֹם גְּדוֹל עֲצוֹם וְרַב, בְּאֲשֶׁר "בְּדַבְּרָה ה' שְׁמַיִם נַעֲשׂוּ", בְּשִׁשֶּׁת יָמֵי בְּרֵאשִׁית, וְזִכְרוֹנָם פִּי כָל צְבָאָם",

היא - "דבר ה'" הוא, אוֹת ה' שֶׁל שֵׁם הַיְיִ"ה פְּרוּדֵי-הוּא, - שהיא "אֵתָא קְלִילָא", - אות "קלה", - לא זו בלבד שהיא אות אחת, היא גם נקראת "אתא קלילא", אות "קלה" שאין בה ממש. כְּמוֹ שֶׁפְּתוּב: "בְּהַבְרָאָם" - "בְּה' בְּרֵאשִׁית", - כמו שכתוב⁴⁰: "בהבראם", ועל כך דרשו חכמינו ז"ל⁴¹: "בה' בראם",

באות ה' הוא ברא אותם, את תולדות השמים והארץ, שעליהם כתוב "בהבראם", היא - האות ה', היא מְקוֹר הַט' מְאֻמְרוֹת שֶׁנִּמְשְׁכּוֹ מִמְאֻמֵּר רֵאשׁוֹן בְּרֵאשִׁית ד' נְמִי - שגם הוא מְאֻמֵּר הוּא⁴², - על "בראשית" אומרים חכמינו ז"ל שגם הוא "מאמר" כמו שאר המאמרים שבהם כתוב הלשון "ויאמר", אלא שהוא

להלן יסביר רבנו הזקן, כיצד עושים את ה"שם" על ידי צדקה, כמו שכתוב בזוהר הקדוש: "מאן עביד שמא קדישא בכל יומא מאן דיהיב צדקה למסכנא" - שעל ידי נתינת צדקה לעני "עושים" את שם הוי', שכן, ירידת אותיות הדיבור שלמעלה משרשן ב"חכמה",

הרי זה צמצום גדול ביותר, כמו למשל חכם גדול המבין נפלאות חכמה, מצמצם חכמתו באות אחת, כך מתלבש הצמצום של חכמה ב"ה תתאה" של שם הוי', ה"הבל" הדיבור, וזה בא מהחסד שלמעלה, שמצד החסד הוא מצמצם עצמו בצמצום זה, וכדי לעורר חסד זה - הרי זה על ידי החסד שאדם למטה עושה

צדקה וחסד. הרי שבצדקה וחסד של יהודי למטה, הוא "פועל" את ההמשכה מהיוד של שם הוי' - "חכמה" - לה' של שם הוי' - "מלכות", - הרי שעל ידי צדקה הוא "עושה" וממשיך את שם הוי'. ובלשונו של רבנו הזקן: וְהִנֵּה, בְּאֲדָם תִּתְחַתּוֹן לְמִשָּׁל, מִי שֶׁהוּא חֶכֶם גְּדוֹל לְהַשְׁכִּיל נִפְלְאוֹת חֻכְמָה, וּמְצַמֵּם שְׁכָלוֹ וּמְחַשְׁבֵּתוֹ

37. ראה ע"ח שמו"ז פ"ב. ובכ"מ. 38. ראה תיקון ו (כג, א). ע"ח שמו"ב ספ"ד. 39. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "עפמשת"ל בח"א פלי"ט". 40. בראשית ב, ד. 41. מנחות כט, ב. 42. ר"ה לב, א.

מִתְקַיֵּם עֲלֵמָא⁵⁴, – ועל ידי תורה מתקיים העולם, וּבְאִינוּן דְּלֵעָאן
 בְּה⁵⁵, – ועל ידי אלה שעוסקים ומדברים בה (בתורה), כִּי בְּדַבְרֵיהֶם –
 דיבורי תורה, מְמַשִּׁיכִים הָאֲרוֹת וְהַשְּׁפָעוֹת (נֶסֶח אַחֵר: וְהַשְּׁרָאוֹת)
 חֲכָמָה עֲלֵאָה – חכמה עליונה, מְקוֹר הַתּוֹרָה לְבַחֲנֵית אוֹתוֹת

הַדְּבֹר שֶׁבְּהוֹן נִבְרָא הָעוֹלָם,
 כְּמֵאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ וְזָכוֹנֵם
 לְבִרְכָה⁵⁶: "אַל תִּקְרִי בְּנוֹךְ
 אֵלָּא בּוֹנוֹךְ" – תלמידי
 חכמים שהם העוסקים
 בתורה, הם לא רק "בנויך",
 הבנים שלך, אלא הם גם
 "בנויך", הם בונים ומקיימים
 את העולם על ידי לימודם
 תורה – תְּרֵי הַמְּשָׁכָה זו –
 מ"חכמה" לאותיות הדיבור,
 היא בְּחִינַת יְרִידָה גְּדוּלָה,
 וְלִזְוָה צְרִיךְ לְעוֹרֵר חֶסֶד
 עֲלֵיוֹן, הַנְּמַשֵּׁךְ בְּמִים – טבע
 המים שהם נמשכים ממקום
 גבוה למקום נמוך, כך גם
 נמשך החסד העליון שנמשל
 למים, מִמְּקוֹם גְּבוּהָ לְמִקְוֵם
 נְמוּךְ, – ממקום ומדרגה
 גבוהים למקום ולמדרגה
 נמוכים, וחסד זה נמשך

בְּאַתְעָרוּתָא דְּלֵתָא, – בהתעוררות מלמטה, בְּצִדְקָה וְחֶסֶד
 תִּתְאַה, – על ידי צדקה וחסד הנעשים למטה בגשמיות, שֶׁמְמַשִּׁיכִים
 – ונותנים, חַיִּים וְחֶסֶד, לְתַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפִלִים וְנִדְבָאִים. – על ידי
 החסד והחיים שנותנים וממשיכים לעני שפל ונדבא, ממשיכים את
 החסד שלמעלה, כדי להמשיך "חיים" מבחינת "חכמה" שירד למקום
 נמוך – לאותיות הדיבור שהן מקור כל הנבראים. וְזוֹהוּ שְׁכַתּוֹב⁵⁷: "אַל
 יִתְהַלֵּל חֶסֶד בְּחֶבְרָתוֹ כו', כִּי אִם בְּזֹאת יִתְהַלֵּל כו', – השכל וידוע
 אותי⁵⁸, ומסיים שמשכיל באופן: כִּי אֲנִי ה' עֹשֶׂה חֶסֶד כו', – הרי
 שמהללים את ה"חכמה" כשהיא עושה ופועלת חסד, שאז ה' עושה
 חסד, כִּי הַחֶסֶד – שהאדם עושה וממשיך את החסד שלמעלה, ש"אני
 ה' עושה חסד" – שבעשיה, הוא הַמְּמַשֵּׁךְ חַיִּי הַחֲכָמָה לְמַטָּה, –

המאמר הראשי והמקור לשאר המאמרות⁴³, היא בְּחִינַת חֲכָמָה
 הַנִּקְרָאת "רֵאשִׁית". – "ראשית חכמה", הרי, הירידה מ"חכמה",
 מקור ט' המאמרות, לדיבור, "מלכות" – היא צמצום גדול ביותר. אֲךָ
 אִזּו – בתחילת הבריאה, הִיָּתָה הַמְּשָׁכָה וְיְרִידָה זו – מ"חכמה"

ל"מלכות" – דיבור, כִּלְי
 אֲתַעְרוּתָא דְּלֵתָא כִּלְי, –
 בלי התעוררות מלמטה כלל,
 "כִּי אֲדָם אֵין לְעַבֵּד
 כּו'⁴⁵, – לא היה הרי אז
 האדם שיעבוד ויעשה את
 ההתעוררות מלמטה, רַק
 "כִּי חֶפֶץ חֶסֶד הוּא"⁴⁶, –
 הבריאה היתה מצד זה
 שהקב"ה הוא חפץ חסד,
 וְ"עוֹלָם חֶסֶד יִבְנֶה"⁴⁷. וְזוֹהוּ
 "בְּהַבְרָאם" – "בְּאִבְרָהֶם"⁴⁸,
 – זה מה שהכמינו ז"ל
 אומרים על הפסוק
 "בהבראם" שזה אותיות
 "באברהם", כִּי⁴⁹ "חֶסֶד
 לְאִבְרָהֶם" כו'⁵⁰. – אברהם
 הוא בחינת חסד, וזהו
 "בהבראם – באברהם",
 שהבריאה היא ממדת החסד.
 אֲךָ אַחֵר בְּרִיאַת הָאָדָם –
 שענינו הוא "לְעִבְרָה כו'", – ולהמשיך המשכות על ידי התעוררותו
 מלמטה, אֲזִי כֵּל אֲתַעְרוּתָא דְּלֵעֵילָא – כל התעוררות שמלמעלה
 לְעוֹרֵר מֵדַת חֶסֶד עֲלֵיוֹן, הוא בְּאַתְעָרוּתָא דְּלֵתָא, – על ידי
 ההתעוררות והעבודה של האדם למטה, שהוא מעורר וממשיך את
 החסד העליון, בְּצִדְקָה וְחֶסֶד⁵¹ שִׁישְׁרָאֵל עוֹשִׂין פְּעוֹלָם תּוֹה. – הרי,
 על ידי צדקה וחסד שיהודי עושה למטה, הוא ממשיך מהיר"ד של שם
 הוי" – מ"חכמה" – לה' של שם הוי" – "מלכות", – הרי שהוא "עושה"
 וממשיך את שם הוי". לְכֵן אֲמָרוּ רַבּוֹתֵינוּ וְזָכוֹנֵם לְבִרְכָה⁵²: כֵּל
 הָאוֹמֵר אֵין לוֹ אֵלָּא תּוֹרָה כֵּל גְּמִילוֹת חֶסְדִים, אֶפְלוּ תּוֹרָה אֵין
 לוֹ, אֵלָּא לְעַסֵּק בְּתוֹרָה וּבְגְמִילוֹת חֶסְדִים. כִּי הֵנָּה, הֵנָּם דְּאוֹרֵיתָא
 מְחַבְּמָה נֶפְקַת⁵³, – למרות שתורה באה מ"חכמה", וּבְאוֹרֵיתָא

אגרת הקדש

חכמה הנקראת ראשית אך אז היתה המשכה וירידה
 זו בלי אתדל"ת כלל כי אדם אין לעבוד כו' רק כי
 חפץ חסד הוא ועולם חסד יבנה וזהו בהבראם באברהם
 כי חסד לאברהם כו'. אך אחר בריאת האדם לעבדה
 כו' אזי כל אתדל"ע לעורר מדת חסד עליון הוא
 כאתדל"ת בצדקה וחסד שישראל עושין בעולם הזה
 לכן אמרו רז"ל כל האומר אין לו אלא תורה בלי גמ"ח
 אפילו תורה אין לו אלא לעסוק בתורה ובגמ"ח כי
 הנה הגם דאורייתא מחכמה נפקת ובאורייתא מתקיים
 עלמא ובאינון דלעאן בה כי בדבורם ממשיכים הארות
 והשפעות (נ"א והשראות) ח"ע מקור התורה לבחינת
 אותיות הדבור שבהן נברא העולם כמארו"ל א"ת בנך
 אלא בונך הרי המשכה זו היא בחינת ירידה גדולה
 ולזה צריך לעורר חסד עליון הנמשך כמים ממקום
 גבוה למקום נמוך כאתדל"ת בצדקה וחסד תתאה
 שממשיכי' חיים וחסד להחיות רוח שפלים ונדכאים.
 וז"ש אל יתהלל חכם בחכמתו כו' כ"א בואת יתהלל
 כו' כי אני ה' עושה חסד כו' כי החסד הוא הממשיך

43. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "צ"ע"ג אם אפ"ל בפי' דבה"א בראם – לאחר שכתב ישנו המאמר דבראשית ברא גו'! שלכן הוא מקור רק
 לט' מאמרות!". 44. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה מאי קמ"ל? וי"ל דטובא קמ"ל – שולל אתדל"ת גם דנשמות, ומכריח זה מקרא
 דאדם אין גו'. ועפ"ז תומתק ההדגשה יאתדל"ת כלל". 45. בראשית ד, ה. 46. מיכה ז, יח. 47. תהלים פט, ג. 48. ב"ר פ"ב, ט. 49.
 מיכה ז, כ. 50. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ג"פ חסד, כי צ"ל אתדל"ע מצ"ע שיתהוו (1) עולמות שלמע' מהשתל' – שישכיל "נפלאות
 חכ" (במשל דאדם התחתון דלעיל – כי מהוע"צ הנשמה פשוטה אלא שהכחות כלולים בה – ראה ח"א פנ"א) ע"י חפץ חסד (שבתענוג –
 חפץ), (2) עולם האצי' – שכלו ומח' (שבמשל) ע"י עולם חסד יבנה (ז"י הבנין – ספי' דאצי'), (3) ב"ע ועד עוה"ז – "מצמצם כו' באות כו" (כ'
 שבמשל) ע"י בהבראם (בריאה כו') חסד (שנמשך ונותן) לאברהם. וי"ל שלכן מוסיף בזה "וזהו" בהבראם – כי רק זה באתגליא. ולמטה
 (ובפרטיות) יותר (וראה ח"א רפמ"ט): חפץ (עתיקא – בבינה) חסד הוא (בריאה – בורא חשך) – ראשונה, עולם חסד יבנה (יצירה – עולם
 "המדות") – וא"ו, בהבראם באברהם כי חסד כו' (עשי' – ראה לקמן סט"ו) – ה' אחרונה". 51. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בתחילת
 האגה"ק צדקה לחוד. מכאן ואילך כמה שינויים: צדקה וחסד, גמ"ח, צדקה וחסד, צדקה וגמ"ח וכו'". 52. יבמות קט, ב. 53. זח"ב
 קכא, א. ובכ"מ. 54. זח"ב ר, א. ובכ"מ. 55. זח"א מז, א. ועוד. 56. ברכות סד, א. 57. ירמ' ט, יב. 58. הערת כ"ק אדמו"ר
 שליט"א: "שג"ז חכמה ואדרבא עיקרה".

אגרת הקדש

"הַכְּמָתוּ לְבָרוּ, - ככתוב
 "אל יתהלל חכם בחכמתו" -
 בחכמה שלו, בְּלִי הַמְּשֻׁבָּת
 חיים מְמַנָּה - ה"חכמה"
 שלמעלה, חָם וְשָׁלוֹם.

חיי החכמה למטה וא"ל הרי נקראת חכמתו לברו בלי
 המשכת חיים ממנה ח"ו.

שבאותיות הדיבור יומשך
 מקור הנבראים, כדי שזה
 יומשך למטה. וְאִם לֹא -
 אם חסרה עשיית החסד, ישנו
 רק הענין של חכמה - של לימוד התורה בלבד, הֲרֵי נְקֵרָאת

יום חמישי י"ח מנחם-אב

קרין לה⁶¹, ומקור האותיות הוא מְחַכְמָה עֲלֵאָה - מ"חכמה
 עליונה", בְּנֹפֵךְ לְעֵיל, - הרי שבלמוד התורה שלהם הם
 ממשיכים מ"חכמה עליונה" - לצירופי אותיות הדיבור של תורה
 שבעל פה, ועל ידי כך הם ממשיכים חיות לנשמות ולמלאכים. אַךְ

וְכֹה יוֹבֵן מַה שֶׁכָּתַב הָאֲרִיז"ל⁵⁹, שֵׁשׁ ב' מִיְּנֵי נִשְׁמוֹת בְּיִשְׂרָאֵל:
 נִשְׁמוֹת תְּלִמְדֵי חֲכָמִים הַעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה כָּל יְמֵיהֶם⁶⁰, וְנִשְׁמוֹת
 בְּעֲלֵי מִצּוֹת הַעוֹסְקִים בְּצַדִּיקָה וְגִמְלוֹת חֲסִדִּים. הֲלֹכְאִיְהִי, הֲרֵי
 גַם תְּלִמְדֵי חֲכָמִים צְרִיכִים לְעֶסֶק בְּגִמְלוֹת חֲסִדִּים, כְּמֵאָמֵר

אגרת הקדש

לְהַמְשִׁיךְ וּלְהוֹרִיד הָאֲרִיזָה
 וְחַיּוֹת מְבַחֲנֵת הַכָּל
 הָעֲלִיּוֹן ה' תִּתְאָה - של שם
 הוי', לְעוֹלָם הַזֶּה הַשֶּׁפֶל,
 שֶׁהוּא צְמֻצוֹם גְּדוֹל בִּיתֵר
 עוֹ - הרי זה אופן צמצום
 אחר לגמרי כדי שהאור
 יומשך בעולם השפל, לֹא
 דִּי⁶² בְּאַתְעֲרוּתָא דְלִתְתָּא -
 "התעוררות מלמטה", שֶׁל
 תְּלִמְדֵי חֲכָמִים הַעוֹסְקִים
 מְעוֹט יְמֵיהֶם בְּצַדִּיקָה
 וְגִמְלוֹת חֲסִדִּים, אֲלֵא עַל
 יְדֵי אֲתְעֲרוּתָא -
 התעוררות, דְּבַעֲלֵי מִצּוֹת
 הַעוֹסְקִים רַב יְמֵיהֶם
 בְּצַדִּיקָה וְגִמְלוֹת חֲסִדִּים
 (וְכִמּוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּלִקוּמֵי
 אֲמָרִים - בספר ה"תניא",
 בְּחֶלֶק א פָּרָק לר). - שם
 הוא אומר, שעל ידי נתינת
 צדקה, שהוא נותן חומש
 בלבד - נעשית כל יגיעתו
 לפרנסתו - מכוון לשבתו

ובזה יובן מ"ש האריז"ל
 שיש ב' מיני נשמות בישראל נשמות ת"ח העוסקים
 בתורה כל ימיהם ונשמות בעלי מצות העוסקים בצדקה
 וגמ"ח. דלכאורה הרי גם ת"ח צריכים לעסוק בגמ"ח
 כמארז"ל שאפילו תורה אין לו אלא שהת"ח שתורתו
 עיקר ורוב ימיהם בה ומיעוט ימיהם בגמ"ח הנה פעולת
 אתערותם דלתתא לעורר חסד עליון להמשיך ולהוריד
 אוא"ם המלוכש בחכ"ע מקור תורת ה' שבפיהם הוא
 רק לעולם הנשמות שבבריאה ע"י עסק התלמוד
 ולמלאכים שביצירה ע"י לימוד המשנה יען היות חיות
 הנשמות והמלאכים נשפעות מצירופי אותיות הדיבור
 היא תורה שבע"פ ומקור האותיות הוא מח"ע כנ"ל אך
 להמשיך ולהוריד הארה וחיות מבחינת הבל העליון
 ה' תתאה לעולם הזה השפל שהוא צמצום גדול ביתר
 עז לא די באתעדל"ת של ת"ח העוסקים מיעוט ימיהם
 בצדקה וגמ"ח אלא על ידי אתערותא דבעלי מצות
 העוסקים רוב ימיהם בצדקה וגמ"ח (וכמ"ש בלק"א
 בח"א פל"ד) ולכן נקראו תמכי אורייתא והן בחינות
 ומדרגות נו"ה להיותן ממשיכין אור התורה למטה
 לעולם העשייה. ובהו יובן למה נקרא הצדקה בשם
 מעשה כמ"ש והיה מעשה הצדקה שלום ע"ש שפעולתה

רְבוּתֵנוּ וְכַוִּינָם לְכַרְבָּת,
 שֶׁ"אֶפְלוּ תּוֹרָה אֵין לוֹ". -
 אם הוא אומר שאין לו אלא
 תורה בלי גמילות חסדים,
 גם תורה אין לו. כיצד,
 איפוא, אומר האריז"ל
 שישנו סוג של נשמות
 העוסקות בתורה כל ימיהן?
 אֲלֵא - יסביר רבנו הזקן
 להלן, שאין הכוונה
 שנשמות אלו מתעסקות
 בתורה בלבד ואינן עוסקות
 בגמילות חסדים ח"ו, אלא
 הכוונה היא שעיקר ענין
 הוא תורה, שֶׁתְּלִמְדֵי
 חֲכָמִים שֶׁתּוֹרָתָן עֵקֶר וְרַב
 יְמֵיהֶם פֶּה, וּמְעוֹט יְמֵיהֶם
 - הם עוסקים בְּגִמְלוֹת
 חֲסִדִּים, הֵנָּה פְּעֻלַּת²¹⁸
 אֲתְעֲרוּתָם דְלִתְתָּא -
 ה"פעולה" מהתעוררותם
 שלמטה, לְעוֹרֵר חֲסִד
 עֲלִיּוֹן, לְהַמְשִׁיךְ וּלְהוֹרִיד
 אֹר-אֵין-סוּף הַמְּלַבֵּשׁ
 בְּחֻכְמָה עֲלֵאָה, - ב"חכמה עליונה", שהיא מְקוֹר תּוֹרַת ה'
 שֶׁבְּפִיָּהֶם, - בדיבורם דברי תורה, היכן, איפוא, הם ממשיכים זאת?
 - הוא רק לְעוֹלָם הַנִּשְׁמוֹת שֶׁבְּבְרִיאָה - שהם ממשיכים שם עַל
 יְדֵי עֶסֶק הַתְּלַמּוּד, - גמרא הכוללת הטעמים והשקלא וטריא של
 ההלכות, שיש לכך שייכות לעולם ה"בריאה" - עולם ההשגה,
 וְלִמְלָאכִים שֶׁבְּיִצְרָה - הם ממשיכים, עַל יְדֵי לְמוּד הַמְּשֻׁנָּה, -
 שכן, "משנה" המורכבת מפסקי ההלכות "כשר" או "פסול", "טמא"
 או "טהור" - יש לה שייכות לעולם ה"יצירה" - עולם המדות, יְעַן
 היות חיות הַנִּשְׁמוֹת וְהַמְּלָאכִים נִשְׁפָּעוֹת מְצֻרְפֵי אוֹתוֹת
 הַדְּבוּר, הִיא תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, - "מלכות פה תורה שבעל פה

יתברך, ובחסד שלו מעורר את ה"דרועא ימינא", את החסד
 שלמעלה, וְלִבְנֵי נְקֵרָאוּ - בעלי המצוות, "תְּמַכֵּי אוּרִיתָא"⁶³, - הם
 תומכים בתורה (עצמה), לא רק בלומדי תורה, כי אם הם תומכים
 את התורה עצמה, שכן, הם ממשיכים שהאור שמשורש ומקור
 התורה יאיר למטה, וְהֵן בְּחִינּוֹת וּמְדֻרְגוֹת נִצָּח וְחֹדֶר, - נצח והוד
 הם "תרין שוקין"⁶⁴, כמו ה"שוקין" שעליהם עומד האדם על הארץ,
 כך הם ממשיכים את התורה למטה בעולם זה, לְהוֹרִיזוּן - מפני שהם
 מְמַשִּׁיכִים אֹר הַתּוֹרָה לְמַטָּה לְעוֹלָם הָעֲשִׂיָּה. וְכֹה יוֹבֵן יוֹבֵן⁶⁵ לְמָה
 נְקֵרָא הַצַּדִּיקָה בְּשֵׁם "מְעֻשָׁה", כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב⁶⁶: "וְהָיָה מְעֻשָׂה
 הַצַּדִּיקָה שְׁלוֹם", - הרי שהוא קורא לצדקה בשם "מעשה", עַל שֵׁם

ה' תתאה לעולם הזה השפל שהוא צמצום גדול ביתר
 עז לא די באתעדל"ת של ת"ח העוסקים מיעוט ימיהם
 בצדקה וגמ"ח אלא על ידי אתערותא דבעלי מצות
 העוסקים רוב ימיהם בצדקה וגמ"ח (וכמ"ש בלק"א
 בח"א פל"ד) ולכן נקראו תמכי אורייתא והן בחינות
 ומדרגות נו"ה להיותן ממשיכין אור התורה למטה
 לעולם העשייה. ובהו יובן למה נקרא הצדקה בשם
 מעשה כמ"ש והיה מעשה הצדקה שלום ע"ש שפעולתה

59. לע"ע לא מצאנו מקורו. 60. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וכל השאר נכללים במין הב' - ולכן ל'ג בהב' - כל ימיהם". 61. תקו"ז
 בהקדמה ("פתח אליהו"). 62. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אבל מוכרחת היא - כי ההמשכה צריכה לעבור דרך בריאה ויצירה". 63.
 ע"פ משלי ג, יח. וראה זח"ג נג, ב. שו"ע יו"ד סרנ"א ס"ט. ובכ"מ. 64. תקו"ז בהקדמה ("פתח אליהו"). 65. הערת כ"ק אדמו"ר
 שליט"א: "לכאורה אינו נוגע כ"כ כאן (כ"א ס"ב). ויומתק עמפ"שכ הרמ"ו (ניצוצי אורות בוח"ג שם)". 66. ישע"י לב, יז.

שפּעֶלְתָּהּ לְהַמְשִׁיךְ אֹרֶחַ ה' לְעוֹלָם הַעֲשִׂיָהּ. וְהוּא דְקָדוֹק לְשׁוֹן
זֶהר הַקְדוּשָׁה: "מֵאֵן דְּעֵבִיד" שְׂמָא קְדִישָׁא" - מי שעושה את

אגרת הקדש

השם הקדוש, "דְּעֵבִיד"
דִּיקָא, - המלה "עבִיד"
היא בדיוק, כִּי בְּאַתְעֻרְתָּא
דְּלִתְתָּא - "בהתעוררות
מלמטה", בְּצִדְקָה וְחֶסֶד
תְּתָאָה - בעשיית צדקה
וחסד כאן למטה, מְעוּרָר
חֶסֶד עֲלִיּוֹן, - החסד
שלמעלה, לְהַמְשִׁיךְ
אֹרֶחַ-אֵין-סוּף מִבְּחִינַת
חֶכְמָה עֲלֵיָהּ - "חכמה
עליונה" שהיא יו"ד שֶׁל

להמשיך אור ה' לעולם העשייה. וזהו דקדוק לשון זזה"ק
מאן דעביד שמא קדישא דעביד דייקא כי באתערותא
דלתתא בצדקה וחסד תתאה מעורר חסד עליון להמשיך
אור א"ס מבחינת חכמה עילאה יו"ד של שם לה' של
שם בחינת הדבור ורוח פיו יתברך כדי להשפיע לעולם
העשי' ועד"מ להבריל הבדלות אין קץ כמו שאדם
אינו מדבר אלא לאחריים (ולא כשהוא בינו לבין
ועצמו) ואז מצמצם שכלו ומחשבתו בדבורו אליהם
והמשכילים יבינו:

יום שישי י"ט מנחם-אב

זרע צדקה שְׂכַר אַמְתָּא (במשלי יא): פִּרוּשׁ, שְׂשֻׁכְרֵי זְרִיעַת
הַצְדָּקָה הִיא מְדַת אַמְתָּא. - שנותנים לו מלמעלה מדת ה"אמת"
כשכר על שהוא זרע צדקה. כוונת רבנו הזקן באמרו "פירוש",
שבדרך כלל הכוונה היא
הסתייגות מפירוש אחר,
היא: רש"י מפרש כאן את
המלה "שכר" לא בתור
תשלום, כי אם מלשון
"ויסכרו מעינות תהום",
סתימה ועצירה (כדי לרכז
וללכד). גם בתרגום
ובמפרשים אחרים
שמפרשים מלשון "תשלום",
יכולים הרי גם בהם לפרש,
לא שהשכר שנותנים לו

כְּמוֹ שְׂפִתוֹב בְּזֶהר הַקְדוּשָׁה, - שאין זה לשון בקשה, אלא שבח
להקב"ה, שהוא נתן "אמת" ליעקב. פִּרוּשׁ - שכן, גם בשבחו של
הקב"ה, הרי יכול להיות שהוא מקיים את ההבטחה של אמת
(שהבטיח ליעקב), ולא
שהוא נתן ליעקב את מדת
האמת - לכן אומר רבנו
הזקן שהכוונה היא:
שְׂהַקְדוּשָׁתְּךָ-פִּירוּשׁ-הוּא הוּא
הַנּוֹתֵן מְדַת אַמְתָּא לְיַעֲקֹב.
וְצִדְקָה לְחֵבִי, וְכִי אֵין
אַמְתָּא בְּיַעֲקֹב חָס וְשָׁלוֹם
עַד שְׂהַקְדוּשָׁתְּךָ-פִּירוּשׁ-הוּא
יִתֵּן לוֹ מְלֻמְעָלָה:
אֲךָ הִנֵּה מוֹדַעַת זֹאת, -
הרי ידוע, דְּמַדַּת יַעֲקֹב הִיא

אגרת הקדש

ו זרע צדקה שכר אמת (במשלי י"א). פי'
ששכר זריעת הצדקה היא מדת אמת
וכתיב תתן אמת ליעקב ושבהא דקוב"ה מסדר נביא
כו' כמ"ש בוזה"ק פירוש שהקב"ה הוא הנותן מדת
אמת ליעקב וצריך להבין וכי אין אמת ביעקב ח"ו עד
שהקב"ה יתן לו מלמעלה:
אך הנה מודעת זאת דמדת יעקב היא מדת רחמנות
ועבודת ה' במדת רחמנות היא הבאה מהתעוררות
רחמים רבים בלב האדם על ניצוץ אלקות שבנפשו הרחוקה
מאור פני ה' כאשר הולך בחשך הבלי עולם והתעוררות

הוא מדת האמת, אלא שהשכר שהוא מקבל הוא אמיתי ומתקיים
לנצח; לכן אומר רבנו הזקן "פירוש", שהכוונה כאן היא, שהשכר
שהוא מקבל על זריעת הצדקה - הוא מדת האמת שנותנים לו
מלמעלה, וְכִתְיִב: "תִּתֵּן אַמְתָּא לְיַעֲקֹב", - הרי, שקיים ענין
שנותנים לו מלמעלה מדת האמת, אלא, שלפי פירוש רש"י
והתרגום שם (במכיה), שזהו בקשה, שהבטחת ה"אמת" שהבטיח
הקב"ה ליעקב, ימלא אותה לבניו וכו', הרי אין ראייה משם, שנותנים
מלמעלה מדת האמת, לכן אומר רבנו הזקן: וְשִׁבְחָא דְּקְדוּשָׁא
בְּרִיךְ-הוּא מְסַדֵּר נְבִיא כו', - הנביא מסדר כאן שבחו של הקב"ה.

67. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה פשוט דצ"ל "עביד". וראה זח"ג שם (ק"ב. ב). 68. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה:
(1) מה חסר לולא סיום זה, (2) פי' "והמשכילים יבינו" - מה? (3) מה מוסיף בהמוסגר בחצו"ג, ועוד. ואולי י"ל (בנקודה עכ"פ): אינו מובן
כלל - מהי השייכות דכל הביאור לענין שמו של הקב"ה? ה' ראשונה - היא גילוי וכו' דהיו"ד כנ"ל, וא"כ הוא ההכרח דוא"ו וה' תתאה?
ולמה אינו מוכרח בעוה"ב? אמרו"ל עד שלנבה"ע (לא עוה"ב ולא עוה"ז) ה' הוא ושמו בלבד - וע"פ הנ"ל מהו ענין ג' אותיות אחרונות
דהשם? ועוד. וע"ז מבאר דישנו בינו לבין עצמו (אלא שה"אחריים" יודעים עד"ז כש"מדבר" "אליהם") שצ"ל צמצום "שכלו ומח' (רק) בדיבורו
אליהם", שישנו "בינו לבין עצמו" - ב' ענינים (שמו הוא - אבל גם שמו "בלבד"), שגם ח"ע - הוא שם, וכו'. והמשכילים יבינו (כ"ז, ואיך)
ששם - כמו ענין הדיבור - ג"כ א"צ בינו לבין עצמו כו' - ובכנה"ל בדיבור".
1. פסוק יח. 2. נח, ב. 3. מיכה ז, כ. 4. ח"ג קלא, ב. 5. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר מח"א פמ"ה".

הדיבור - בזה שייכים כל השינויים של החיות ושינויי הזמן, עבר, הווה ועתיד, אבל לגבי מהותו ועצמותו יתברך בתיב: "אני ה' לא שניתי", - אין שום שינוי בו יתברך בין לפני הבריאה ללאחרי הבריאה, בין בבחינת שנוי ההשתלשלות מרום המעלות -

והמדריגות, עד למטה מטה, - מהעולמות העליונים ביותר עד לעולמות התחתונים ביותר; שכתמו שהוא יתברך מצוי ב - עולמות עליונים - כך הוא ממש בשוה ב - עולמות תחתונים (וכמו שנתבאר בלקוטי אמרים - ספר ה"תניא", חלק א פרק נא), - שלגבי הקב"ה עצמו, אין שום הבדל בין עולמות העליונים לבין העולמות התחתונים, שכן, גם העולמות העליונים אין מחשבתם יכולה "לתפוס" בו יתברך, הרי, שגם לעליונים אין שום תפיסה והשגה בו יתברך, והוא יתברך נמצא בתחתונים כפי שהוא נמצא בעליונים, ההבדל בין עליונים ותחתונים מתבטא רק בהמשכת החיות הנמשכת ממנו יתברך לעולמות,

שבעולמות העליונים החיות יותר בגילוי מאשר בעולמות התחתונים. ובין בבחינת שנויי הזמן, - גם בזה אין שום שינוי לגבי הקב"ה, שכתמו שהיה הוא לבדו הוא, - ובאופן מציאות של יחיד ומיוחד, לפני ששת ימי בראשית - כך הוא עתה אחר הבריאה, וחינו - למרות שניתוספו נבראים, ובכל זאת הוא לבדו הוא, והוא יחיד ומיוחד, משום שהכל כאין ואפס ממש לגבי מהותו ועצמותו, - ולכן אין הנבראים שנבראו גורמים לשינוי במציאותו ובאחדותו, שכן הם כאין ואפס לגביו יתברך, וכמו אות אחד - אחת, מדבורו של אדם או אפילו ממחשבתו לגבי כללות מהות הנפש השכלית ועצמותה, על דרך משל, לשבח את האון, - למרות שהמחשבה היא לבוש עדין וקרוב יותר לנפש, בכל זאת אין אות אחת תופסת מקום כלל לגבי כל הנפש השכלית, ומענין השכל שבנפש באות הרי המדות, ומדן באות המחשבה והדיבור, ולגבי עצם הנפש (שהוא למעלה מענין השכל) הרי אין, אות אחת של דיבור או מחשבה, תופסת מקום כלל, הדברים האמורים מהוים משל שהאון תוכל להבין ולהשיג אפסות הבריאה לגבי הקב"ה. ובאמת "אין ערוך אליך בתיב", - שלא כפי שאמרנו קודם שזה

שהוא מעורר על נשמתו הוא. והתעוררות רחמנות זו היא באה מהתבונה והדעת בגדלת ה', - מזה שהוא מבין ומעמיק את דעתו בגדלת ה' - שאז הוא מרגיש וחש ברחמנות הגדולה שעליו, על שהוא רחוק מאור פני ה', וההתבוננות היא איך שאפילו העולמות

העליונים למעלה מעלה עד אין קץ - גם הם, בלא ממש השיבי קמיה, - הם נחשבים ככלום ממש לגבי הקב"ה. כי כל שפעם וחייתם - של העולמות האמורים, אינו רק מיוז והארה מאות אחד - אחת, משמו יתברך, במאמר: - חכמינו ז"ל: "כיו"ד נברא עולם הבא כו". - הרי, שגם עולמות העליונים, הנכללים בשם הכללי "עולם הבא" כו' - נבראו כולם מאות אחת (אות יו"ד) של שם הוי', והנה, כיוז והארה זו, שהוא התפשטות החיות משמו יתברך להחיות עליונים ותחתונים, - בזה דוקא, הוא שיש הבדל והפרש בין עליונים לתחתונים, שעולם הזה נברא בה' - באות ה' של שם הוי', וכו', - כפי שהסביר באגרת

אגרת הקדש

רחמנות זו היא באה מהתבונה והדעת בגדולת ה' איך שאפילו העולמות העליונים למעלה מעלה עד אין קץ כלא ממש השיבי קמיה כי כל שפעם וחייתם אינו רק מיוז והארה מאות אחד משמו יתברך כמאמר כיו"ד נברא עוה"ב כו'. והנה בזיו והארה זו שהוא התפשטות החיות משמו יתברך להחיות עליונים ותחתונים הוא שיש הבדל והפרש בין עליונים לתחתונים שעולם הזה נברא בה' וכו' וכן כל שינויי הפרטים שבכל עולם ועולם הוא לפי שינויי צירופי האותיות וכן שינויי הזמנים בעבר הווה ועתיד ושינויי כל הקורות בחילופי הזמנים הכל משינויי צירופי האותיות שהן הן המשכת החיות ממדותיו ית"ש (כמ"ש בלק"א ח"ב פי"א) אבל לגבי מהותו ועצמותו יתברך כתיב אני ה' לא שניתי בין בבחינת שינויי ההשתלשלות מרום המעלות עד למטה מטה שכתמו שהוא יתברך מצוי בעליונים כך הוא ממש בשוה בתחתונים (וכמ"ש בלק"א ח"א פנ"א) ובין בבחינת שינויי הזמן שכמו שהיה הוא לבדו הוא יחיד ומיוחד לפני ששת ימי בראשית כך הוא עתה אחר הבריאה והיינו משום שהכל כאין ואפס ממש לגבי מהותו ועצמותו וכמו אות אחד מדבורו של אדם או אפילו ממחשבתו לגבי כללות מהות הנפש השכלית ועצמותה עד"מ לשכך את האון ובאמת אין ערוך אליך כתיב

הקודמת, שחיות העולם הזה, שהוא עולם שפל, באה רק מחומר וגוף אותיות הדיבור שלמעלה, שזה בא מהאות ה' של שם הוי', ואילו העולמות העליונים באים מציור האותיות שמבחינת "חכמה" - האות יו"ד של שם הוי', הרי שההבדל בין עליונים לתחתונים מקורו בהתפשטות החיות משמו יתברך. אך, כל זה הוא זיו והארה בלבד מבחינת השם ("שם" לכשעצמו הוא ענין של הארה, כמו למשל באדם שהשם אינו העצם והוא נוגע רק לזולת שיוכל לקרוא אותו בשמו). ובין כל שינויי הפרטים שבכל עולם ועולם - לעיל דובר על הכלל של העולמות, העולמות העליונים והעולמות התחתונים, ואילו כאן אומר רבנו הזקן, שהשוני בפרטים שבכל עולם, גם בעולמות העליונים וגם בעולמות התחתונים הוא לפי שינויי צירופי האותיות, - שמהם נבראו, ובין שינויי הזמנים בעבר הווה ועתיד, ושינויי כל תקורות בחילופי הזמנים - הכל - בא, משינויי צירופי האותיות, שהן - צירופי האותיות, הן המשכת החיות ממהותו יתברך שמו (כמו שנתבאר בלקוטי אמרים - ספר ה"תניא", חלק ב - "שער היחוד והאמונה", פרק יא). - שבהמשכת החיות הנמשכת מהמדות ובאה למטה על ידי אותיות

מקום ואין לה ערך כלל לגבי יתברך, הרחמנות גדולה מאד מאד על הניצוץ – שהוא חלק מהקב"ה, חלק אלוהה ממעלה¹⁰, השוכן בגוף החשוף והאפל, – הנקרא משכא דתוויא¹¹, – העור של הנחש (הקדמוני), העלול לקבל טמאה – על ידי ענינים של איסור

שמשלש הקליפות הטמאות לגמרי, ולהתנאל בכל התאוות רחמנא ללול, – שאף אם הן מענינים של היתר שמקליפת "נוגה", אך, כשהן באופן של תאוות נעשה הגוף מלוכלך מזה, לכל אלה עלול הגוף להגיע, לולי שתקדוש דרוף הוא מגן לו ונותן לו עז ותעצומות ללחם עם הגוף ותאוותיו ולנצחן, – אך, מבלי עזרתו של הקב"ה לנצח את התאוות, עלול

הגוף מצד עצמו לכל זה, וזה עצמו הוא הרי ענין של נחיתות – גם כשזה נשאר בכוח בלבד ואינו בא לידי פועל להתנאל חלילה על ידי התאוות. ובגוף זה שהוא כל כך נחות – שוכן הניצוץ של הנשמה. וזהו שאומרים: – אחרי שאומרים עד כמה מרומם ומנושא הקב"ה מהבריאה, "המלך המרומם לברו" (כנזכר לעיל), מבקשים "אלקי עולם ברחמיך הרבים רחם עלינו" ומסיימים "אדון עזנו בו" מגן ישענו בו". – שהכוונה היא על הכוח שנותן הקב"ה באור מקיף שלמעלה מהאדם וכוחותיו העצמיים – שיוכל האדם לעמוד בעוז ולהתגונן נגד הגוף ותאוותיו.

כמו אות אחת של דיבור או מחשבה לגבי הנפש כולה, שהרי לאות האחת יש על כל פנים ערך "כל שהוא", ואילו לגבי הקב"ה אין לנבראים שום ערך כלל, וכמו שנתבאר במקום אחר (בלקוטי אפרים – ספר ה"תניא", חלק ב – "שער היחוד והאמונה" פרק

ט) עין שם. וזהו שאומרים: – בתפלה, כשמבקשים על ענין הרחמים, "ברחמיך הרבים רחם עלינו": "המלך המרומם לברו מאו", פרוש כמו ש"מאו" קדם הפרושה – של העולמות והנבראים, הנה הוא לברו הוא, – ושום דבר בלעדו לא היה קיים, קד עתה –²²⁰ אחרי התהוות העולמות והנבראים, הוא "מרומם בו", – שרק הוא קיים, ו"מתנשא מימות עולם", פרוש שהוא רם ונשא למעלה מעלה מבחינת זמן הנקרא בשם "ימות עולם", והינו לפי שחיות כל "ימות עולם" – ענין הזמן, הוא רק מבחינת "המלך בו", – מבחינת וספירת "מלכות", שהיא בחינת "המלך", שעבר, היה ועתיד, המהווים ענין ה"זמן", שייכים בספירת ה"מלכות" בלבד, שעליה אומרים ההבדל של מלך מלך וימלוך, שהם הוה, עבר ועתיד, ואילו בספירות ומדות שלמעלה מ"מלכות" לא שייך עדיין ענין ה"זמן", וכמו שכתבאר במקום אחר. ואי לואת, – ואם כך, שהקב"ה מרומם ומנושא כולו מענין הבריאה שאיננה תופסת

אגרת הקדש

וכמ"ש במ"א (בלק"א ח"ב פ"ט) ע"ש. וזהו שאומרים המלך המרומם לברו מאו פירוש כמו שמאו קודם הבריאה היה הוא לברו הוא כך עתה הוא מרומם בו ומתנשא מימות עולם פי' שהוא רם ונשא למעלה מעלה מבחינת זמן הנקרא בשם ימות עולם והיינו לפי שחיות כל ימות עולם הוא רק מבחינת המלך בו וכמ"ש במ"א. ואי לואת הרחמנות גדולה מאד מאד על הניצוץ השוכן בגוף החשוף והאפל משכא דרוויא העלול לקבל טמאה ולהתנאל בכל התאוות ר"ל לולי שהקב"ה מגן לו ונותן לו עז ותעצומות ללחם עם הגוף ותאוותיו ולנצחן וז"ש אדון עזנו בו מגן ישענו בו.

ו"מתנשא מימות עולם", פרוש שהוא רם ונשא למעלה מעלה מבחינת זמן הנקרא בשם "ימות עולם", והינו לפי שחיות כל "ימות עולם" – ענין הזמן, הוא רק מבחינת "המלך בו", – מבחינת וספירת "מלכות", שהיא בחינת "המלך", שעבר, היה ועתיד, המהווים ענין ה"זמן", שייכים בספירת ה"מלכות" בלבד, שעליה אומרים ההבדל של מלך מלך וימלוך, שהם הוה, עבר ועתיד, ואילו בספירות ומדות שלמעלה מ"מלכות" לא שייך עדיין ענין ה"זמן", וכמו שכתבאר במקום אחר. ואי לואת, – ואם כך, שהקב"ה מרומם ומנושא כולו מענין הבריאה שאיננה תופסת

שבת קודש כ' מנחם-אב

כהנתכם, שיהי – כהונתכם, היא מדת אהבה, – ועל כך אומר הפסוק שישנו אופן זה של אהבה שהוא עבודת מתנה, בדרך מתנה מלמעלה, וכן הוא – וכך הדבר, גם בן פיראה. – שישנה מוריגה ביראה שהיא בדרך מתנה מלמעלה. והנה, ודאי – הדבר, ש – אין ערוף כלל בין הראשונות – בין הסוגים הראשונים ביראה ואהבה, שהן תולדות השכל הנברא, לגבי האחרונות – לבין הסוגים האחרונים ביראה ואהבה, שהן – בדרך של מתנה, מהבורא יתברך שמו, –

אגרת הקדש

והנה מודעת זאת דיש ב' מיני דו"ר הראשונות הן הנולדות מהתבונה והדעת כגדולת ה' ובדברים המביאין לידי אהבת ה' ויראתו והאחרונות הן הבאות אחר כך מלמעלה בבחי' מתנה וכמ"ש במ"א ע"פ עבודת מתנה אתן את כהונתכם שהיא מדת אהבה וכן הוא ג"כ ביראה. והנה ודאי אין ערוך כלל בין הראשונות שהן תולדות השכל הנברא לגבי האחרונות שהן מהבורא ית"ש. ולכן הן הנקראות בשם אמת

והנה מודעת זאת¹², – ידוע הדבר, דיש ב' מיני דו"ר ורחימו: – ישנם שני סוגי יראה ואהבה (גם ביראה וגם באהבה ישנם שני מינים): הראשונות – הסוגים הראשונים ביראה ואהבה, הן הנולדות מהתבונה והדעת כגדולת ה' ו – מהתבוננות והעמקת הדעת בדברים המביאים לידי אהבת ה' ויראתו, – על מדת קירובו ואהבתו של הקב"ה לבני ישראל וכו', שבשעה שהאדם מעמיק דעתו בענינים אלה, נולדות בו אהבת ה' ויראת ה', והאחרונות – הסוגים

האחרונים ביראה ואהבה הן הנקראות אחר כך מלמעלה מבחינת מתנה, – אחרי שהאדם השיג לעצמו יראת ה' ואהבת ה' על ידי התבוננות, באות היראה והאהבה בדרך של מתנה מלמעלה, וכמו שנתבאר במקום אחר על פסוק¹³: "עבודת מתנה אתן את

האחרונות מהתבוננות והעמקת הדעת בדברים המביאים לידי אהבת ה' ויראתו, – על מדת קירובו ואהבתו של הקב"ה לבני ישראל וכו', שבשעה שהאדם מעמיק דעתו בענינים אלה, נולדות בו אהבת ה' ויראת ה', והאחרונות – הסוגים

כשם שאין שום ערך בין נברא לבורא, כך אין שום ערך בין הסוג הראשון של אהבה ויראה שנוצר על ידי הנברא (באמצעות שכלו) לבין הסוג האחרון של אהבה ויראה שבא מהבורא. ולכן הן – היראה והאהבה האחרונות, הן הנקראות בשם "אמת", כי

האחרונים ביראה ואהבה הן הנקראות אחר כך מלמעלה מבחינת מתנה, – אחרי שהאדם השיג לעצמו יראת ה' ואהבת ה' על ידי התבוננות, באות היראה והאהבה בדרך של מתנה מלמעלה, וכמו שנתבאר במקום אחר על פסוק¹³: "עבודת מתנה אתן את

9. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר משהיחודה פ"ז. אבל אפ"ל שהכוונה ע"ז – כי אז הי' מפרש זה, וכדלעיל "בלק"א ח"ב". ואכמ"ל. 10. תניא רפ"ב. 11. ראה תקו"ז בהקדמה (י, ב). ובכ"מ. 12. ראה לקו"א ח"א פ"ד. ח"ב – חינוך קטן. 13. קרח יח, ז.

"התעוררות מלמעלה", ה' מעורר ישנים ומקיץ נרדמים, הם כהינתן רחמים רבים וחסדים עליונים הנעלמים, – שינה ותרדמה הם ענין של העלם ושל העלם עמוק יותר, כמו למשל באדם כשהוא ישן כוחותיו הם בהעלם, לכן נקראים הרחמים רבים והחסדים

העליונים, שהם נעלמים בעצם – "ישנים" ו"נרדמים", ואותם הקב"ה מעורר ומקיץ לצאת מההעלם אל הגלוי והארה רבה, "לאור באור החיים", "אמת ה' לעולם". וזהו לשון זריעה הנאמר בצדקה, – כמו "זרע צדקה" שבתחילת האגרת, או "זרעו לכם לצדקה"¹⁷, להצמיח – ולגלות, כמו צמיחה שהיא הגילוי של הזריעה, אמת העליון, "אמת ה'". ובפרט, בצדקה וחסד של אמת שעושים עם ארץ הקדש תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן, לקיים מה שכתוב¹⁸: "אמת מארץ תצמח", – למטה זה "ארץ ישראל" ולמעלה זה ספירת ה"מלכות" הנקראת בשם "ארץ", על ידי זריעת הצדקה בה, – בארץ

ישראל, וחסד ורחמים רבים הנאספים ונלקטים לתוכה, הם מעוררים גם כן חסדים עליונים הצפונים ונעלמים (בנסח אחר: בה), כמו שכתוב¹⁹: – "מה רב טובך אשר צפנת כו"²⁰ – לבוננה ולהקימה. – את הארץ שלמטה ארץ ישראל, ואת הארץ שלמעלה "מלכות דאצילות", היורדת להיות מקור לנבראים ולעולמות שלמטה מעולם ה"אצילות", ויש להקימה ולהעלותה, וזהו שכתוב²⁰: "בצדקה תבונני": – המוסב על כנסת ישראל שלמטה ושלמעלה – "מלכות דאצילות" הנקראת "כנסת ישראל".

"חותמו של הקדוש ברוך הוא אמת"²¹, שהוא אמת האמת, וכל האמת שבנבראים בלא חשיבי קמיה. – נחשבת ככלום לפניו יתברך, לכן, היראה והאהבה הבאות בדרך מתנה מהבורא, נקראות בשם "אמת". אך איזה הדרך שיוזכה האדם ל"אמת ה'",

– שיוזכה האדם ליראה ואהבה שהן "אמת" מבחינת ה"אמת" של הקב"ה, הנה הוא על ידי שיעורר רחמים רבים לפני ה' על הניצוץ שבנפשו, שהיא – מדת הרחמים, היא מדתו של יעקב, מברית מהקצה אל הקצה, דהיינו – כלומר, מרום הפעלות – והמדרגות, עד למטה מטה, – עוברת ומשתורת מדת הרחמים של יעקב, ומכיוון שכך – יש בכוחה להמשיך "אמת ה'" לעולם השפל הנה השוקף, וכמו שכתוב²¹: "כי אשב בהשקף – של העולם הזה, ה' אור לי". וזהו – מה קרא שכתוב²¹: "כי גבר עלינו חסדו כו". – שחסד ה' מתגבר על חושך העולם הזה, ובנפש האדם הנמצאת בגוף – מאיר גילוי אור מזה. הרי, על כל פנים, שהדרך להמשכת "אמת ה'", היא על ידי התעוררות רחמים רבים. אך התעוררות רחמים רבים לפני ה' – צריך להיות גם כן באמת, וגם כשהוא באמת שלו – איך יוכל על ידי אמת שלו לעורר רחמים עליונים מ"אמת ה'"? – כיוון שכאמור, כל אמת של נברא היא "כלא" לגבי האמת של הקב"ה. אך העצה לזה היא מדת הצדקה, שהיא מדת הרחמים על מאן דלית ליה מנרמיה – למי שאין לו מעצמו כלום, להחיות רוח שפלים כו', ובאתערותא דלתתא – "בהתעוררות שמלמטה" – אתערותא דלעילא, – באה

אגרת הקדש

כי חותמו של הקב"ה אמת שהוא אמת האמיתי וכל האמת שבנבראים בלא חשיבי קמיה אך איזה הדרך שיוזכה האדם לאמת ה' הנה הוא על ידי שיעורר רחמים רבים לפני ה' על הניצוץ שבנפשו שהיא מדתו של יעקב מברית מהקצה אל הקצה דהיינו מרום המעלות עד למטה מטה להמשיך אמת ה' לעולם השפל הזה החשוך וכמ"ש כי אשב בחשך ה' אור לי וזהו כי גבר עלינו חסדו כו'. אך התעוררות ר"ר לפני ה' צ"ל ג"כ באמת וגם כשהוא באמת שלו איך יוכל על ידי אמת שלו לעורר רחמים עליונים מאמת ה'. אך העצה לזה היא מדת הצדקה שהיא מדת הרחמים על מאן דלית ליה מנרמיה להחיות רוח שפלים כו' ובאתערותא אתערל"ע ה' מעורר ישנים ומקיץ נרדמים הם בחי' רחמים רבים וחסדים עליונים הנעלמים לצאת מההעלם אל הגלוי והארה רבה לאור באור החיים אמת ה' לעולם (וזה) [וזהו] לשון זריעה הנאמר בצדקה להצמיח אמת העליון אמת ה' ובפרט בצדקה וחסד של אמת שעושים עם אה"ק תוכב"א לקיים מ"ש אמת מארץ תצמח על ידי זריעת הצדקה בה וחסד ור"ר הנאספים ונלקטים לתוכה הם מעוררים ג"כ חסדים עליונים הצפונים ונעלמים (בני"א בה) כמ"ש אשר צפנת כו' לבוננה ולהקימה וז"ש בצדקה תכונני:

14. שבת נה, א. 15. מיכה ז, ח. 16. תהלים קיז, ב. 17. הושע י, יב. וראה לקמן סי' ח. 18. תהלים פה, יב. 19. תהלים לא, כ. 20. ישעי' נד, יד.

יום ראשון

יד מנחם אב

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: עקב, פרשה ראשונה עם פירש"י.
 תהלים: עב"עו.
 תניא: וזהו צדק . . . סלה אכ"ר.
 במנחה אין אומרים תחנון.

יום ראשון

יד מנ"א תש"א – נמלאו חמשים שנה מיום שאמר לי אאמו"ר שאתחיל לרשום הסיפורים שמספר לי. כאשר התחיל הצ"צ לכתוב בעניני נגלה וחסידות, אמר לו אדמו"ר הזקן: וקנה לך חבר, וקנה (קוף בקמץ, נון בסגל) – ל' קולמוס – לך חבר. פעם אמר אאמו"ר בשם אדמו"ר הזקן וקנה – ל' קולמוס – לך חבר, ופירש אאמו"ר קולמוס הלב, אז יעדער זאך וואָס מ'לערענט זאָל מען איבערלעבען [קולמוס הלב, שכל דבר שלומדים צריך "לחיות" אותו].

יום שני

טו מנחם אב

ה'תש"ג

א"א תחנון.

שיעורים. חומש: עקב, שני עם פירש"י.
 תהלים: עז"עח.
 תניא: ה. ויעש . . . "214" שמבין הכל.

יום שני

רושם אאמו"ר: מעלת טו באב על כל טו בחודש, שזהו רק השלמות בהגילוי, אבל מ"מ היא רק בחי' מקבל, אבל בטו באב האור בה בקביעות, לפי שהעלי' היא לפי ערך עוצם הירידה דת"ב, . . . וזהו תשש כחה של חמה, עכו"ם מונים לחמה בישא, ובט"ו תשש כו' במכל שכן מזמן הבית שהיו נכנעים לשלמה, כ"ש לעתיד, ונהרו אליו, בבחי' ביטול לגמרי, ואת רוח הטומאה אעביר כו', ומעין זה בטו באב תשש כו'.

יום שלישי

טז מנחם אב

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: עקב, שלישי עם פירש"י.
 תהלים: עט"פב.
 תניא: אך . . . "קח" וי"ב ע"ש.

יום שלישי

נסיעות הבעש"ט בתחילת ההתגלות שלו היו ע"ד שלשה ענינים: פדיון שבויים, חיזוק התורה ויראת שמים, התגלות פנימיות התורה. אדמו"ר האמצעי הי' מבאר בזה: גליא שבתורה נקרא מים און צו וואסער גייט מען [ואל מים – הולכים]. פנימיות התורה נקרא אש און פאר פייער האָט מען מורא. דערפאר דארף דער משפיע גיין צום מקבל און זאָגען איהם: האָב קיין מורא ניט ווייל ה' אלקיך אש אוכלה הוא [ומאש – נרתעים]. לכן צריך המשפיע ללכת אל המקבל ולומר לו: אל תירא כי "ה' אלקיך אש אוכלה הוא".]

יום רביעי

יז מנחם אב

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: עקב, רביעי עם פירש"י.
 תהלים: פג"פז.
 תניא: אך ביאור . . . "קח" ח"ע כנ"ל.

יום רביעי

אדמו"ר הצ"צ ביאר מה שמיתסים אש לפנימיות התורה, לפי שהיא הנותנת חיות בגליא שבתורה: אז ער לערענט א הלכה און ווייס אז די זעלבע הלכה וועט ער לערנען נאָך מאה ועשרים

שנה אין גן עדן גיט עם אריין א פייערעל [כשהוא לומד הלכה ויודע שאת אותה הלכה הוא ילמד לאחר מאה ועשרים שנה בגן עדן – זה מחדיר התלהבות].

ה'תש"ג	יה מנחם אב	יום חמישי
		שיעורים. חומש: עקב, חמישי עם פירש"י. תהלים: פח"פט. תניא: אך עולם . . . "216" בעשי'.
		אדמו"ר האמצעי אמר בשם רבינו הזקן: אהבת ישראל בעדארף דערנעמען ביז מיצוי הנפש [צריכה "לתפוס" עד מיצוי הנפש].

יום
חמישי

ה'תש"ג	יט מנחם אב	יום שישי
		שיעורים. חומש: עקב, ששי עם פירש"י. תהלים: צ"צו. תניא: והנה באדם . . . לאברהם כו'.
		המתפללים בארבעה זוגות תפלין כך נוהגים: א) מניחים תש"י ותש"ר הרש"י קודם אמירת פרק איזהו, ומתפללים בהם עד אחרי אך צדיקים גו'. ב) מסירים תש"ר דרש"י, ומניחים – בלא ברכה – תש"ר דשמושא רבא וקוראים שמע גו' עד אמת ואומרים מזמורי תהלים כפי שנחלק לימי החודש. והמהדרים היו לומדים אותם עם פירש"י ומצודות. ג) אח"כ מניחים תפלין דר"ת – בלא ברכה – וקוראים שמע גו' עד אמת, פ' קדש גו' והזכירות שנדפסו בסידור. ולומדים פרק משניות כל אחד לפי הבנתו. ד) מסירים תש"ר דר"ת ומניחים תש"ר דראב"ד – בלא ברכה – וקוראים שמע גו' עד אמת, ולומדים פ' חומש עם פירש"י – מפרשת השבוע: יום א' עד שני, ביום ב' פרשה ב' וכו'.

יום
שישי

ה'תש"ג	כ מנחם אב	שבת
		שיעורים. חומש: עקב, שביעי עם פירש"י. תהלים: צז"קג. תניא: אך . . . והמשכילים יבינו.
		כשם שמצות תפלין, עד"מ, יש לה מקום קבוע בראש ובזרוע, ומרגיש כובד התפלה של ראש וההידוק דתפלה של יד, כן הוא במצות אהבה ויראה, וכמ"ש הרמב"ם (יסודי התורה פ"ב ה"א): "האל הנכבד והנורא הזה מצוה לאהבה וליראה אותו שנאמר ואהבת את ה"א ונאמר את ה"א תירא", הנה שיעור מצות אלו הוא אשר יורגשו בהרגש גופני בבשר הלב ממש, וכמו אדם הפוגש את אוהבו הנאמן, ולא זו בלבד אז אים זאל ווערען גוט פון דעם [שיהי' לו טוב מזה], שישכח על כל הדברים המעיקים אותו, אלא עוד שיתעורר בו חיות פנימי בתקוה טובה, כי לבו טוב עליו, וכן במדת היראה נופל עליו פחד גדול ומורא, כי בשעה ההיא הוא נזכר על כל עניניו הלא טובים במחשבה דבור ומעשה, ולבו יכאב בכאב מורגש מיראת העונש ביר"ש ולפעמים הוא ברגש של ירא בוש או גם יראת הרוממות.

שבת
קודש

יום ראשון

האם יקריבו חטאת על שגגה מזמן הגלות?

חרב, האדם אינו מודע מספיק לכך שהוא יצטרך להקריב חטאת על שגגתו, ועל כן אין הוא מחוייב בדבר.

ואין לתהות על הנהגתו של רבי ישמעאל, אשר הטה בשוגג נר בשבת, ו"כתב על פנקסו . . . לכשיבנה בית המקדש אביא חטאת שמינה" (שבת יב, ב) – שלכאורה, הרי אין להביא חטאת ללא צורך? וכמו כן, מדוע מבין כל התנאים הוא היחיד שעשה כן?

אלא, שרבי ישמעאל חי בתקופת רבי יהושע, עת בה ניתנה הרשות לבנות את בית המקדש מחדש, והוא ציפה שייבנה במהרה. ובזמן ההוא, טרם שבוטל הרשיון, אירע המעשה.

[נ"ט לקוטי שיחות כ"ד יח, עמוד 416; שיחת ר' תשרי תשמ"א, ע"ש]

יום שני

גניבה בלתי נסלחת

אבל מכיון שבמצב הנתון נשללת השבת החפץ, אות היא שמן השמים נגזר על הבעלים נזק חסר תקנה. אם כן, אין כאן דין השבה ומחילה כלל, ומדוע כתב הרמב"ם שהקונה אינו יכול לשוב בתשובה גמורה?

התשובה לכך:

"הרבה שלוחים למקום", וקיימת אפשרות שהבעלים יפוצה על נזקו בדרך כלשהי, ישירה או עקיפה, כך שגזירת שמים אינה קיימת עוד. והיות שבכל זאת החפץ הגנוב נמצא בידי הקונה מבלי יכולת להשיבו – הרי שתשובתו אינה מושלמת.

[לקוטי שיחות כ"ד ז, עמוד 115]

יום שלישי

מדוע התפילה נאמרת בלחש?

למנוע זאת, קבעה התורה שלא יהיה מקום נפרד לשחיתת החטאת, אלא "ושחט את החטאת במקום אשר ישחט את העולה".

ברוח דברי התורה, תיקנו חכמים שהתפילה תהיה בלחש. שכן, עוברי עבירה נהגו להתוודות בתפילתם ולפרט את מעשיהם, מידע שבהחלט לא אמור להגיע לאוזניים זרות.

שונה הדבר במי שעבד עבודה זרה. מפאת חומרת העוון, דווקא הקלון מהווה חלק מהכפרה. לכן החוטא צריך להקריב שעירה, שניתן לזהות אותה בשל העובדה שהיא מחוסרת זנב.

[מסכת סוטה דף לב, עמוד ב, וברש"י]

יום רביעי

אהבת ה' באחרית הימים

אם עבודת ה' בצורתה הנעלית כפי שתהא לעתיד לבוא – זו היתה מטרתם ושאיפתם.

כי מהי אהבת ה' הרצויה? מסביר הרמב"ם כך: "אהבה גדולה . . . עד שתהא נפשו קשורה באהבת ה' ונמצא שוגה בה תמיד" (ה"א). כאשר נפש האדם קשורה לה' בהמשכיות תמידית – זו אהבה אמיתית לה'.

ואופן זה של אהבת ה' ישנו בעולם הבא: עליה והתקרבות

הלכות תשובה פרק א, הלכה ג: **בְּזֶמַן שְׂאִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קָיָם, וְאִין לָנוּ מִזְבֵּחַ כְּפָרָה - אִין שָׁם אֵלָא תְּשׁוּבָה.**

פלוגי חטא בשגגה, וחזר בתשובה שלימה. האם עליו לרשום את שעשה בזמן הגלות, כדי שיזכור להקריב חטאת כאשר יבנה בית המקדש השלישי?

התשובה היא שלא. זאת, לאור העובדה שהרבר אינו מוזכר ברמב"ם, בשולחן ערוך וכדומה, ומעולם לא שמענו מגדולי ישראל שיש לנהוג כן. כך גם מובן מלשון הרמב"ם "בזמן הזה אין שם אלא תשובה" – רק תשובה מכפרת, אין צורך בקרבן. טעם הדבר: בכדי להביא קרבן חטאת, נדרשת מודעות מסוימת לחטא ותוצאותיו, מעין התראה. וכאשר בית המקדש

הלכות תשובה פרק ד, הלכה ג: **תְּמַשָּׁה דְּקָרִים, הַעֲוֹשָׁה אוֹתָן אִי אֶפְשָׁר לוֹ שִׁיבוֹב תְּשׁוּבָה גְּמוּרָה. . . הַחֹלֵק עִם גְּנָב - לְפִי שְׂאִינוּ יוֹדַע גְּנָבָה זֶה שָׁל מִי הִיא.**

כתוב בספר ה'תניא', שכאשר אדם ניווק מהזולת, אל לו לחוש רגשי כעס ותרעומת על המזיק, שכן בכל מקרה נגזר עליו משמים להינזק, ואדם זה לא היה כי אם 'שליח' (אגה"ק כה).

דברים אלו עומדים, לכאורה, בניגוד לדברי הרמב"ם: הסיבה לכך שהקונה חפץ גנוב אינו יכול לחזור בתשובה גמורה – מפני שאין לו מושג מיהו הבעלים המקורי, ואיננו יודע למי להשיב את החפץ ולבקש מחילה.

הלכות תשובה פרק ז, הלכה ח: **תָּמָא גְּדוֹל הוּא לֹמַר לְבַעַל תְּשׁוּבָה: יִכְרַד מַעֲשֵׂיךָ הַרְאֵשׁוֹנִים, אוֹ לְהוֹבִיֵן בְּפָנָיו כְּדִי לְבַיְשׁוֹ.**

ההגנה על כבודו של בעל תשובה באה לידי ביטוי, בין היתר, במצבים מביכים העלולים להבליט את עברו המפוקפק. במקרים כאלו, שומה עלינו לגלות רגישות ולטשטש ככל האפשר את ההבדלים בינו לבין שומר מצוות מלידה. אף התורה עצמה נזהרה בכך, כפי שהדבר משתקף בדיני קרבנות:

מי שחטא בשוגג, נדרש להביא קרבן חטאת. יכל להיווצר מצב בו הקרבן היה מסגיר את העובדה שבעליו חטא. על מנת

הלכות תשובה פרק י, הלכה א: **אֵל יֹאמֵר אָדָם: הֲרִינִי עוֹשֶׂה מַצּוֹת הַתּוֹרָה . . . כְּדִי שְׂאוּבָה לְתוֹי הָעוֹלָם הַבָּא.**

איך מתיישבים דברים אלו עם מה שכתב בפרק הקודם "נתאוו כל ישראל, נביאיהם וחכמיהם, לימות המשיח . . . כדי שיזכו לחיי העולם הבא" (פ"ט ה"ב)?

אלא כך היא משמעות העניין:

לא אל השוכר של העולם הבא התאוו הנביאים והחכמים, כי

המצוות בכדי לקבל שכר ולזכות בחיים הטובים והשלווים שיהיו בעולם הבא.

אל ה' ללא כל הפסק, כמאמר חז"ל "צדיקים אין להם מנוחה".
לכך נתאוו הנביאים והחכמים, לאותה אפשרות ויכולת לדבוק בו יתברך ולשגות תמיד באהבתו.
כאן הרמב"ם בא לשלול ענין אחר לגמרי – את עשיית

[לקוטי שיחות כרך ג, עמוד 187]

לומדים גם מעבר לסדרים

יום חמישי

של זמן ומקום. התורה עצמה, לעומת זאת, היא "ארוכה מארץ מידה" – בבחינת בלי גבול, בהתאם למאמר הזוהר הקדוש: "אורייתא וקודשא-בריך-הוא כולא חד".
אדם העוסק בתורה רק לשם קיום מצוות תלמוד תורה, אכן קיימת בפניו מגבלת הלימוד במקומות נקיים בלבד.
אך מי שלומד לשם התורה עצמה, "לשמה", דבר הבא לידי ביטוי בכך שהוא לא מסוגל להתנתק מלימודו גם כאשר אינו מחוייב ללמוד – הרי שבכך הוא יוצא ממגבלות הזמן והמקום. זו הסיבה שהוא מהרהר בתורה גם בבית מרחץ.

הלכות קריאת-שמע פרק ג, הלכה ד: אַפְלוּ לְהַרְהֵר בְּלִבּוֹ בְּדַבְרֵי תוֹרָה בְּבֵית הַכֶּסֶף, וּבְבֵית הַמֶּרְחֵץ . . . – אָסוּר.
חרף האיסור להרהר בדברי תורה בבית המרחץ, מצאנו היתר יוצא מן הכלל במי שכה שקוע בתלמודו, עד שאינו מצליח להימנע מלחשוב בדברי תורה במקום. הסיבה לכך מובעת בשתי מילים – "לאונסו שאני" (קידושין לג, א).
הסתכלות שטחית על מקרה זה, יכולה להניב מסקנה שמדובר במצב בלתי רצוי, בבחינת "אונס – רחמנא פטריה".
אלא שהתבוננות מעמיקה יותר, פותחת בפנינו צוהר מופלא להכרת ההבדל המהותי שבין התורה והמצוות:
המצוות, מעצם היותם ציוויים לבני אנוש, יש בהם מגבלות

[ע"פ ספר המאמרים מוקטן כרך ג, עמוד עד]

אוסטרליה - אי או יבשת?

יום שישי

מה שאין כן בארצות גדולות – אוסטרליה ומדינות אמריקה הלטינית – מדובר בציבור של ממש, לא בבודדים. שם יש לבקש גשמים ב'ברך עלינו' (תשובות כלל ד, י).
לעומתו סבור ה'כסף משנה', שלדעת הרמב"ם אין כל הבדל בין יבשת רחבת ידיים לאי קטן. "איי הים" הוזכרו רק כדי לגלות לנו איה המקומות בהם גשם יורד בקיץ.
להלכה נפסק ש"לא נתקבלו דברי הרא"ש, וכל העולם לא נהגו כן", אלא בקשת הגשמים במקומות הללו היא ב'שומע תפילה' (ב"י קיז).
אך אם המתפלל טעה במקומות אלו, וביקש גשמים ב'ברכת השנים', יכול הוא לסמוך בדיעבד על סברת הרא"ש, ואינו צריך לחזור על תפילתו (שוע"ר שם).

הלכות תפילה פרק ב, הלכה יז: מְקוּמוֹת שֶׁהֵן צְרִיבִין לְגַשְׁמִים בְּיַמּוֹת הַחֶמְסָה, כְּגוֹן אֵי הַיָּם הַרְחוֹקִים - שׁוֹאֲלִין אֶת הַגַּשְׁמִים כְּעַת שֶׁהֵן צְרִיבִין לְהֵן, בְּשׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה.
דנו הפוסקים אודות מקומות בהם תקופת הגשמים חלה במקביל לעונת הקיץ בארץ ישראל, כמו אוסטרליה. היכן אומרים שם "ותן טל ומטר" – ב'ברך עלינו' או ב'שומע תפילה'?
מפשטות דברי הרמב"ם נראה שגם באוסטרליה יבקשו את הגשמים בקיץ בברכת 'שומע תפילה'.
אלא שהרא"ש מוצא דיוק מעניין. הרמב"ם ציין את "איי הים הרחוקים" להשמיענו שרק באיים קטנים – שאינם ארץ בפני עצמה – נחשבים המתפללים כ'יחידים'. וככל יחיד המבקש את צרכיו הפרטיים, אף הם יבקשו גשמים ב'שומע תפילה'.

תפילת העמידה בישיבה - האומנם?

שבת-קודש

ולדברי הכל העמידה אינה מעכבת בתפילה, שלכן חולה יכול להתפלל בישיבה. עם זאת, "תפילה מעומד שקולה כנגד כולם, וגדולה מהם" (שוע"ר פט, ט).
כעת יש בידינו תשובה לשאלה שהוזכרה:
באופן כללי, עדיף שאותו אדם יתפלל בעמידה לפני הנץ, שכן העמידה חשובה יותר מאשר תפילה בזמנה. ובתנאי שמדובר לאחר עלות השחר (שוע"ר שם);
ואם בכל זאת הוא כבר יצא לדרך – מן הדין מותר לו להתפלל בישיבה תוך כדי נסיעה, אך מן הראוי שימתין עד שיגיע למחוז חפצו ויתפלל שם בעמידה (שוע"ר צד, ה).

הלכות תפילה פרק ה, הלכה ב: אִין מְתַפְּלִין אֶלָּא מְעַמְד.
אדם עומד לצאת לפנות בוקר לנסיעה ארוכה, ובפניו שתי ברירות: או שיתפלל שמונה-עשרה בבית בעמידה עוד בטרם הזריחה, או שיתפלל בדרך לאחר הזריחה בישיבה. מה עליו לעשות?
בנקודה זו, עלינו להביא מעט רקע בנושא:
את תפילת שמונה-עשרה אומרים בעמידה, ומכאן שמה – 'תפילת העמידה'. ושני טעמים בדבר: מפני שקל יותר להתרכז ולכוון בעמידה מאשר בישיבה, או מאחר שהתפילה באה במקום קרבן, שאותו הקריבו בעמידה (רש"י ברכות ל, א. טוש"ע צד, ה).

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום - י"ד ב' מנחם-אב ה'תשס"ז

יום ראשון

הלכות תשובה

מצות עשה אחת, והוא שישוב החוטא מחטאו לפני ה', ויתודה. ובאור מצוה זו ועקרם הנגדרים עמה בגללה - בפרקים אלו.

הלכות תשובה פרק א

א. כל המצוות שבתורה, בין עשה בין לא תעשה - אם עבר אדם על אחת מהן, בין בזדון בין בשגגה - כשיעשה תשובה וישוב מחטאו, חייב להתודות לפני האל ברוך הוא, שגאמר: "איש או אשה כי יעשו... והתודו את חטאתם אשר עשו", זה ודוי דברים. וודוי זה - מצות עשה. כיצד מתודה? אומר: 'אנא ה', חטאתי עויתי פשעתי לפניך, ועשיתי כך וכך, והרי נתמתי ובשתי במעשי, ולעולם איני חוזר לדבר זה'. זה הוא עקרו של ודוי; וכל המרבה להתודות ולהאריך בענין זה, הרי זה משבח. וכל בעלי חטאות ואשמות - בעת שמביאין קרבנותיהן על שגגתן או על זדונן, אין מתכפר להן בקרבנן, עד שיעשו תשובה, ויתודו ודוי דברים, שגאמר: "והתודה אשר חטא עליה". וכן כל מחיבי מיתות בית דין, ומחייבי מלקות - אין מתכפר להן במיתתן או בלקיחתן, עד שיעשו תשובה ויתודו. וכן החובל בחברו או המזיק ממנו - אף על פי ששלם לו מה שהוא חייב לו - אין מתכפר לו, עד שיתודה וישוב מלעשות פזה לעולם, שגאמר: "מפל חטאת האדם".

ב. שער המשתלח [לעזאזל ביום הכיפורים] - לפי שהוא כפרה לכל ישראל, כהן גדול מתודה עליו על לשון כל ישראל, שגאמר: "והתודה עליו את כל עונת בני ישראל". שער המשתלח מכפר על כל עברות שבתורה, הקלות והחמורות, בין שעבר בזדון בין שעבר בשגגה, בין שהודע לו בין שלא הודע לו - הכל מתכפר בשעיר המשתלח; והוא, שעשה תשובה. אבל אם לא עשה תשובה, אין השעיר מכפר לו אלא על הקלות. ומה הן הקלות, ומה הן החמורות? החמורות, הן העברות שחייבין עליהן מיתת בית דין או כרת; ושבועת שזא ושקר - אף על פי שאין בה כרת, הרי היא מן החמורות. ושאר מצוות לא תעשה, ומצוות עשה שאין בהן כרת - הן הקלות.

ג. בזמן שאין בית המקדש קיים, ואין לנו מזבח כפרה - אין שם אלא תשובה. התשובה מכפרת על כל העברות; אפלו רשע כל ימיו, ועשה תשובה באחרונה - אין מזכירין לו שם רשעו, שגאמר: "ורשעת הרשע לא יפשל בה ביום שובו מרשעו". ועצמו של יום הכיפורים [עצם

הוויתו של היום הקדוש] מכפר לשבים, שגאמר: "כי ביום הזה יכפר עליכם".

ד. אף על פי שהתשובה מכפרת על הכל, ועצמו של יום הכיפורים מכפר - יש עברות שהן מתכפרין בשעתן [מ"ד], ויש עברות שאין מתכפרין אלא לאחר זמן. כיצד? עבר אדם על מצות עשה שאין בה כרת, ועשה תשובה - אינו זז משם עד שמוחלין לו מיד, ובאלו נאמר: "שובו בני ישראל, ארפא משוכתיכם". עבר על מצות לא תעשה שאין בה כרת ולא מיתת בית דין, ועשה תשובה - תשובה תולה [את הכפרה והיא לא גמורה] ויום הכיפורים מכפר, ובאלו נאמר: "כי ביום הזה יכפר עליכם". עבר על כרתות ומיתות בית דין, ועשה תשובה - תשובה ויום הכיפורים תולין, ויסורין הבאין עליו גומרין לו הכפרה, ולעולם אין מתכפר לו כפרה גמורה, עד שיקבאו עליו יסורין; ובאלו נאמר: "ופקדתי בשבט פשעם, ובנגעים עונם". במה דברים אמורים? בשלא חלל את השם בעת שעבר. אבל המחלל את השם - אף על פי שעשה תשובה והגיע יום הכיפורים והוא עומד בתשובתו ובא עליו יסורין, אינו מתכפר לו כפרה גמורה עד שימות, אלא תשובה ויום הכיפורים ויסורין שלשתן תולין, ומיתה מכפרת, שגאמר: "ונגלה באוני, ה' צבאות, אם יכפר העון הזה לכם, עד תמתוך".

הלכות תשובה פרק ב

א. איזו היא תשובה גמורה? זה שבא לידו דבר שעבר בו, ואפשר בידו לעשותו, ופרש ולא עשה מפני התשובה, לא מיראה ולא מפשלונו כח. כיצד? הרי שבא על אשה בעברה, ולאחר זמן נתיחד עמה, והוא עומד באהבתו בה ובכח גופו, ובמדינה שעבר בה, ופרש ולא עבר - זה הוא בעל תשובה גמורה. הוא ששלמה אומר: "וזה את בוראיך בימי בחורותיך". ואם לא שב אלא בימי זקנותו, ובעת שאי אפשר לו לעשות מה שהיה עושה - אף על פי שאינה תשובה מעלה, מועלת היא לו, ובעל תשובה הוא. אפלו עבר כל ימיו, ועשה תשובה ביום מיתתו ומת בתשובתו - כל עונותיו נמחלין, שגאמר: "עד אשר לא תחשף השמש", שהוא יום המיתה - מפלל, שאם זכר בוראו ושב קדם שימות, נסלה לו.

ב. ומה היא התשובה? הוא שיעזב החוטא חטאו, ויסירנו ממחשבתו, ויגמר בלבבו שלא יעשהו עוד, שגאמר: "יעזב רשע דרכו, ואיש און מחשבותיו", וכן יתנחם על שעבר, שגאמר: "כי אחרי שובי שובי נחמתי, ואחרי הודעי ספקתי על ירך"; ויעיד עליו [יעשה עד על עצמו] יודע תעלומות [את הקב"ה] שלא ישוב לזה החטא לעולם, שגאמר: "ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו, אשר בך

לחברו, כגון חובל בחברו או המקלל את חברו או גוזל וכיוצא בהן - אינו נמחל לו לעולם, עד שיתן לחברו מה שהוא חייב לו, וירצה. אף על פי שהחזיר לו ממון שהוא חייב לו, צריך לרצותו ולשאל ממנו שימחל לו; ואפילו לא הקניט את חברו אלא בדברים, צריך לפיטו ולפגוע [להפציר] בו עד שימחל לו. לא רצה חברו למחל לו - מביא לו שורה של שלשה בני אדם מרעיו, ופוגעין בו ומבקשין ממנו. לא נתרצה להן, מביא לו שניה ושלישית. לא רצה, מניחו והולך לו; וזה שלא מחל, הוא החוטא. ואם היה רבו - הולך וקא אפלו אלף פעמים, עד שימחל לו.

י. לפי שאסור לאדם להיות אכזרי ולא יתפייס, אלא יהיה נוח לרצות וקשה לכעס, ובשעה שמבקש ממנו החוטא למחל, מוחל בלב שלם ובנפש חפצה; ואפילו הצר לו וחסא לו הרבה, לא יקם ולא יטר. וזה הוא דרכם של זרע ישראל, ולבם הנכון. אכל הגוים ערלי לב אינן פן, אלא "ועברתו [כעסו] שמרה נצח"; וכן הוא אומר על הגבעונים, לפי שלא מחלו ולא נתפייסו: "והגבעונים - לא מבני ישראל המה".

יא. החוטא לחברו, ומת חברו קדם שיבקש ממנו מחילה - מביא עשרה בני אדם ומעמידן על קברו, ואומר לפניהם: 'חטאתי לה' אלהי ישראל ולפלוגי זה שעשיתי לו כף וכף'. ואם היה חייב לו ממון, יחזירו ליורשיו; לא היה יודע לו יורש - יניחנו בבית דין, ויתודה.

הלכות תשובה פרק ג

א. כל אחד ואחד מבני האדם, יש לו זכיות ועונות: מי שזכיותיו יתרות על עונותיו, צדיק; ומי שעונותיו יתרות על זכיותיו, רשע; מחצה למחצה, בינוני. וכן המדינה - אם היו זכיות כל יושביה מרבות על עונותיהם, הרי זו צדקת; ואם היו עונותיהם מרביין, הרי זו רשעה. וכן כל העולם כולו.

ב. אדם שעונותיו מרביין על זכיותיו - מיד הוא מת ברשעו, שנאמר: "על רב עונותיו". וכן מדינה שעונותיה מרביין - מיד היא אוכדת, שנאמר: "זעקת סדם ועמרה פי רבה". וכן כל העולם כולו, אם היו עונותיהם מרביין - מיד הן נשחתין, שנאמר: "ויפא ה' פי רבה רעת האדם". ושקול זה אינו לפי מנין הזכיות והעונות, אלא לפי גדלן: יש זכות שהיא כנגד פמה עונות, שנאמר: "יען נמצא בו דבר טוב"; ויש עון שהוא כנגד פמה זכיות, שנאמר: "וחוטא אחד, יאבד טובה הרבה". ואין שוקלין אלא בדעותו של אל דעות, והוא היודע היאך עורכין [שוקלין] הזכיות כנגד העונות.

ג. כל מי שנחם על המצוות שעשה, ונתה [התחרט] על הזכיות, ואמר בלבו: 'ומה הועלתי בעשיתי? אולי לא עשיתי אותן! - הרי זה אבד את כלן, ואין מזכירין לו שום זכות בעולם, שנאמר: "צדקת הצדיק לא תצילנו

ירחם יתום". וצריך להתודות בשפתיו, ולומר ענינות אלו שגמר בלבו.

ג. כל המתודה בדברים, ולא גמר בלבו לעזב - הרי זה דומה לטובל ושרץ בידו, שאין הטבילה מועלת עד שישליך השרץ; וכן הוא אומר: "וימדה ועוזב, ירחם". וצריך לפרט את החטא, שנאמר: "אנא, חטא העם הזה חטאה גדלה, ויעשו להם אלהי זהב".

ד. מדרכי התשובה, להיות השב צועק תמיד לפני ה', בכבי ובתחנונים, ועושה צדקה כפי כחו, ומתרחק הרבה מן הדבר שחטא בו, ומשנה שמו - כלומר: 'שאני אחר, ואיני אותו האיש שעשה אותן המעשים' - ומשנה מעשיו כלן לטובה ולידרוך ישרה, וגולה ממקומו - שגלות מכפרת עון, מפני שגורמת לו להכניע ולהיות ענו ושפל רוח.

ה. ושכח גדול לשב, שיתודה בדברים ויודיע פשעיו להם, ומגלה עברות שבינו ויבין חברו לאחריים, ואומר להם: 'אמנם חטאתי לפלוגי ועשיתי לו כף וכף, והריני היום שב ונחם'. וכל המתגאה ואינו מודיע, אלא מכסה פשעיו - אין תשובתו גמורה, שנאמר: "מכסה פשעיו לא יצליח". במה דברים אמורים? בעברות שבין אדם לחברו. אכל שבינו לבין המקום - אינו צריך לפרסם חטאו, ועזות פנים היא לו אם גלם; אלא שב לפני האל ברוך הוא, ופורט חטאיו לפניו, ומתודה עליהן בפני רבים סתם [וללא פירוט]. וטובה היא לו שלא נתגלה עונו, שנאמר: "אשרי נשוי פשע כסוי חטאה".

ו. אף על פי שהתשובה והצעקה יפה לעולם, בעשרת הימים שבין ראש השנה ליום הכפורים היא יפה ביותר, ומיד היא מתקבלת, שנאמר: "דרשו ה' בהמצאו, קראוהו בהיותו קרוב". במה דברים אמורים? ביחיד; אכל בצבור - כל זמן שעושין תשובה וצועקין בלב שלם הן נענין, שנאמר: "פה' אלהינו, בכל קראנו אליו".

ז. יום הכפורים - הוא זמן תשובה לכל, ליחיד ולרבים, והוא קץ [גמור] מחילה וסליחה לישראל; לפיכך, חייבין הכל לעשות תשובה ולהתודות ביום הכפורים. ומצות ודוי יום הכפורים - שיתחיל מערב היום קדם שיאכל, שפא יחנק בסעודה קדם שיתודה. ואף על פי שהתודה קדם שיאכל, חוזר ומתודה בלילי יום הכפורים ערבית; וחוזר ומתודה בשחרית, ובמוסף, ובמנחה, ובנעילה. והיכן מתודה? יחיד, אחר תפלתו; ושליח צבור, באמצע תפלתו בכרבה רביעית.

ח. הודוי שנהגו בו כל ישראל - 'אכל אנהנו חטאנו...'; והוא עקר הודוי. עברות שהתודה עליהן ביום הכפורים זה - חוזר ומתודה עליהן ביום הכפורים אחר, אף על פי שהוא עומד בתשובתו, שנאמר: "כי פשעי אני אדע, ויחטאתי נגדי תמיד".

ט. אין התשובה ולא יום הכפורים מכפרין, אלא עברות שבין אדם למקום, כגון מי שאכל דבר אסור או בעל בעילה אסורה וכיוצא בהן. אכל עברות שבין אדם

הבא. וכן חסידי אמות העולם, יש להן חלק לעולם הבא.
 ו. ואלו שאין להן חלק לעולם הבא, אלא נכרתין ואובדין, ונדונין על גדל רשעם ותטאתם לעולם ולעולמי עולמים: המינים, והאפיקורסים, והכופרים בתורה, והכופרים בתחית המתים, והכופרים בכיאת הגואל, והמשמדים, ומחטיאי הרבים, והפורשים מדרכי צבור, והעושה עברות ביד רמה בפרהסיא פיהויקים [מלך ישראל], והמוסרין, ומטילי אימה על הצבור שלא לשם שמים, ושופכי דמים, ובעלי לשון הרע, והמושף ערלתו [שלא יכירו שמהול הוא].

ז. חמשה הן הנקראים 'מינים': האומר שאין שם אלוה, ואין לעולם מנהיג; והאומר שיש שם מנהיג, אבל הם שנים או יתר; והאומר שיש שם רבון אחד, אלא שהוא גוף ובעל תמונה; וכן האומר שאינו לבדו ראשון וצור לכל; וכן העובד אלוה וזולתו, כדי להיות מליץ [יושר] בינו וביין רבון העולמים. כל אחד מחמשה אלו, הוא מין.

ח. שלשה הן הנקראין 'אפיקורסים': האומר שאין שם נבואה כלל, ואין שם מדע [חכמה] שמגיע מהבורא ללב בני האדם; והמכחיש נבואתו של משה רבנו; והאומר שאין הבורא יודע מעשה בני אדם. כל אחד משלשה אלו - הן אפיקורוס. שלשה הן הכופרים בתורה: האומר שאין התורה מעם ה' - אפלו פסוק אחד, אפלו תבה אחת, אם אמר: 'משה אמרו מפי עצמו', הרי זה כופר בתורה; וכן הכופר בפרושה, והיא תורה שבעל פה, והכחיש מגידה [חכמה], כגון צדוק וביתוס; והאומר שהבורא החליף מצוה זו במצוה אחרת, וכבר בטלה תורה זו, אף על פי שהיא היתה מעם ה', כגון הנוצרים וההגרים. כל אחד משלשה אלו - כופר בתורה.

ט. שנים הם המשמדים: המשמד לעברה אחת, והמשמד לכל התורה כלה. המשמד לעברה אחת - זה שהחזיק עצמו לעשות אותה עברה בנדון, ונתפרסם בה והרגל, אפלו היתה מן הקלות, כגון שהחזק תמיד ללבש שעטנז או להקיף פאה, ונמצא כאלו בטלה מצוה זו מן העולם אצלו - הרי זה משמד לאותו דבר; והוא, שיעשה להכעיס [הקב"ה, ולא למלאות תאוותו בלבד]. והמשמד לכל התורה, כגון החוזר לדתי הגוים בשעה שגוזרין שמד וידבק בהן, ויאמר: 'מה בצע לו להדבק בישראל שהן שפלים ונרדפים, טוב לו שידבק באלו שידן תקיפה' - הרי זה משמד לכל התורה כלה.

י. מחטיאי הרבים כיצד? אחד שהחטיא בדבר גדול, כירבעם וצדוק וביתוס; ואחד שהחטיא בדבר קל, אפלו לבטל מצות עשה; ואחד האונס אחרים עד שיחטאו - כמנשה, שהיה הורג ישראל עד שיעברו עבודה זרה; או שהטעה אחרים והדיחם - כישוע.

יא. הפורש מדרכי צבור - אף על פי שלא עבר עברות, אלא נבדל מעדת ישראל ואינו עושה מצוות בכללן, ולא נכנס בצרתן ולא מתענה בתעניתן, אלא הולך בדרכו

ביום רשעו"; אין זה, אלא בתורה על הראשונות. כשם ששוקלין עונות אדם וזכויותיו בשעת מיתתו - כך בכל שנה ושנה, שוקלין עונות כל אחד ואחד מבאי העולם עם זכויותיו ביום טוב של ראש השנה: מי שנמצא צדיק, נחתם לחיים; ומי שנמצא רשע, נחתם למיתה. והבינוני, תולין לו עד יום הכפורים: אם עשה תשובה, נחתם לחיים; ואם לאו, נחתם למיתה.

ד. אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזרת הכתוב - רמז יש בו, כלומר: עורו עורו ישנים משנתכם, והקיצו נרדמים מתרדמתכם; ותפשו במעשיכם וחזרו בתשובה, וזכרו בוראכם. אלו השוכחים את האמת בהכלי הזמן, ושוגים [מתמסרים] כל שנתם בהכל וריק אשר לא יועיל ולא יציל - הביטו לנפשותיכם, והיטיבו דרכיכם ומעלליכם; ויעזב כל אחד מכם דרכו הרעה, ומחשבתו אשר לא טובה. לפיכך, צריך כל אדם שיראה עצמו כל השנה כלה, כאלו חציו זכאי וחציו חייב, וכן כל העולם, חציו זכאי וחציו חייב; חטא חטא אחד - הרי הכריע עצמו והכריע את כל העולם כולו לכף חובה, וגרם להן השחתה; עשה מצוה אחת - הרי הכריע את עצמו והכריע את כל העולם כולו לכף זכות, וגרם להן תשועה והצלה. זה הוא שנאמר: "וצדיק, יסוד עולם" - זה שצדק עצמו, הכריע את כל העולם כולו והצילו. ומפני ענין זה, נהגו כל בית ישראל להרבות בצדקה ובמעשים טובים ולעסוק במצוות מראש השנה ועד יום הכפורים, יתר מכל ימות השנה. ונהגו כלם לקום בלילה בעשרת ימים אלו, ולהתפלל בכתי כנסיות בדברי תחנונים ודברי כבושין [מוסר] עד שיאזר היום.

ה. בשעה ששוקלין עונות אדם עם זכויותיו, אין מחשבין עליו תחלת עון שחטא בו ולא שני, אלא משלישי ואילף. אם נמצאו עונותיו משלישי ואילף מרבין על זכויותיו - אותן שני העונות מצטרפין, ודנין אותו על הכל. ואם נמצאו זכויותיו כנגד עונותיו אשר מעון שלישי ואילף - מעבירים כל עונותיו ראשון ראשון [מוותרים] על הפעמים הראשונות; לפי שהשלישי נחשב ראשון, שפכר נמחלו השנים; וכן הרביעי הרי הוא ראשון, שפכר נמחל השלישי; וכן עד סופן. במה דברים אמורים? ביחיד, שנאמר: "הן כל אלה יפעל אל פעמים שלוש עם גבר". אבל הצבור - תולין להן עון ראשון ושני ושלישי, שנאמר: "על שלשה פשעי ישראל, ועל ארבעה לא אשיבנו". וכשמחשבין להם על דרך זו, מחשבין להן מרביעי ואילף. הבינונים - אם היה בכלל מחצה עונות שלהן שלא הניח תפלין מעולם - דנין אותו כפי חטאיו, ויש לו חלק לעולם הבא; וכן כל הרשעים שעונותיהן מרבין - דנין אותן כפי חטאתיהן, ויש להן חלק לעולם הבא; ושכל ישראל יש להן חלק לעולם הבא, אף על פי שחטאו - שנאמר: "ועמך כלם צדיקים, לעולם יירשו ארץ"; ארץ זו - משל, כלומר: ארץ החיים; והוא העולם

עושיהן; ואלו הן: (א) הפורש מן הצבור - לפי שבזמן שיעשו תשובה ולא יהיה עמהן, ואינו זוכה עמהן בזכות שעושיהן. (ב) והחולק על דברי חכמים - לפי שמתלקת גורמת לו לפרש מהן, ואינו יודע דרכי התשובה. (ג) והמלעיג על המצוות - שפינן שנתבזו בעיניו, אינו רודף אחריהן ולא עושן; ואם לא יעשה, במה יזכה? (ד) והמבזה רבותיו - שדבר זה גורם להן לדחפו ולטרונו כלשוע וכגחזי, ובזמן שנטרד לא ימצא מלמד ומורה לו דרך האמת. (ה) והשונא את התוכחות - שהרי לא הניח לו דרך התשובה, שהתוכחה גורמת לתשובה, שבזמן שמודיעין לו לאדם חטאיו ומקלימין אותו, חונן בתשובה, כמו שכתוב בתורה: "זכר, אל תשכח", "ממרים הייתם", "ולא נתן ה' לכם לב", "עם נבל, ולא חכם". וכן ישעיהו הוכיח את ישראל ואמר: "הוי גוי חוטא", "ידע שור קונהו", "מדעת, כי קשה אתה, וגיד ברך ערפך, ומצדך נחשה"; וכן צוהו האל להוכיח לחטאים, שנאמר: "קרא בגרון, אל תחשף". וכן כל הנביאים הוכיחו לישראל, עד שחזרו בתשובה. לפיכך, צריך להעמיד בכל קהל וקהל מישראל חכם גדול וזקן וירא שמים מנעוריו ואוהב להן, שיהא מוכיח לרבים ומחזירן בתשובה. וזה ששונא את התוכחות, אינו בא למוכיח ולא שומע דבריו; לפיכך יצמד בחטאתו, שהם בעיניו טובים. ג. ומהם חמשה דברים, העושה אותן אי אפשר לו שישוב תשובה גמורה, לפי שהן צונות שבין אדם לחברו, ואינו יודע חברו שחטא לו, כדי שיהזיר לו או ישאל ממנו למחל לו; ואלו הן: (א) המקלל את הרבים - ולא קלל אדם ידוע, כדי שישאל ממנו פירה. (ב) והחולק עם גנב - לפי שאינו יודע גנבה זו של מי היא, אלא הגנב גונב רבים ומביא לו והוא לוקח; ועוד, שהוא מתזק יד הגנב, ומחטיא אותו. (ג) והמוצא אבדה ואינו מכריז עליה עד שיחזירה לבעליה - לאחר זמן, כשיעשה תשובה, אינו יודע למי יחזיר. (ד) והאוכל שד עניים ויתומים ואלמנות - אלו בני אדם אמללין הן ואינן יודעין ומפרסמין, וגולין מעיר לעיר, אין להם מפיר, כדי שידע שד זה של מי הוא ויחזירנו לו. (ה) והמקבל שד להטות דין - אינו יודע עד היכן הגיעה הטיה זו וכמה הוא כחה כדי שיהזיר, שהדבר יש לו רגלים [יש לו בסיס קל]; ועוד שהוא מתזק יד זה, ומחטיא אותו. ד. ומהן חמשה דברים, העושה אותן אין חזקתו לשוב מהן, לפי שהן דברים קלים בעיני רב האדם, ונמצא חוטא והוא ידמה שאין זה חטא; ואלו הן: (א) האוכל מסעודה שאינה מספקת לבעליה [עני המזמין אורח מחמת נימוס אך לו עצמו אין דין] - שהו אבק גזל, והוא מדמה שלא חטא, ויאמר: 'כלום אכלתי אלא ברשותך'. (ב) והמשתמש בעבוטו [משכונן] של עני - שהעבוט של עני אינו אלא כגון קרדס ומחרשה, ויאמר בלבו: 'אינן חסרים, והרי לא גזלתי אותו'. (ג) והמסתפל בעריות - מעלה על דעתו

כאחד מגויי הארץ, וכאלו אינו מהן - אין לו חלק לעולם הבא. העושה עברות ביד רמה פיהונקים - בין שעשה קלות, בין שעשה חמורות - אין לו חלק לעולם הבא; וזה הוא הנקרא 'מגלה פנים בתורה', מפני שהעו מצחו וגלה פניו ולא בש מדברי תורה.

יב. שנים הם המוסרין: המוסר חברו ביד גוים להרגו או להכותו, והמוסר ממון חברו ביד גוים או ביד אנס [בעל זדוע] שהוא כגוי - שניהן, אין להן חלק לעולם הבא.

יג. מטילי אימה על הצבור שלא לשם שמים - זה הרודה צבור בתוקה והן יראין ופוחדין ממנו הרבה, וכונתו לכבוד עצמו וכל חפציו, לא לכבוד שמים, כגון מלכי הגוים.

יד. כל אחד ואחד מארבעה ועשרים אנשים אלו שמנינו - אף על פי שהן ישראל, אין להן חלק לעולם הבא. ויש עברות קלות מאלו, ואף על פי כן אמרו חכמים שהרגיל בהן אין לו חלק לעולם הבא, כדי להתרחק מהן ולהזהר מהן. ואלו הן: המבזה את חברו, והקורא לחברו בכנוי, והמלביין פני חברו ברבים, והמתכבד בקלון חברו, והמבזה פלמידי חכמים, והמבזה רבותיו, והמבזה את המועדות, והמחלל את הקדשים. במה דברים אמורים, שכל אחד מאלו אין לו חלק לעולם הבא? בשמת בלא תשובה. אבל אם שב מרשעו, ומת והוא בעל תשובה - הרי זה מבני העולם הבא; שאין לה דבר שעומד בפני התשובה. אפלו פפר בעקר כל ימיו, ובאחרונה שב - יש לו חלק לעולם הבא, שנאמר: "שלוש שלום לרחוק ולקרוב, אמר ה' - ורפאתיו". כל הרשעים והפושעים והמשמדים וכיוצא בהן שחזרו בתשובה, בין בגלוי בין שחזרו במטמוניות [בסתור] - מקבלין אותן, שנאמר: "שובו בני שובכם"; אף על פי שעדין שוכב הוא, שהרי בסתר בלבד חזר ולא בגלוי - מקבלין אותו בתשובה.

יום שני

הלכות תשובה פרק ד

א. עשרים וארבעה דברים מעכבין את התשובה. ארבעה מהן - עון גדול, והעושה אחד מארבעתן, אין הקדוש ברוך הוא מספיק [מסייע] בידו לעשות תשובה, לפי גדל חטאו. ואלו הן: (א) המחטיא את הרבים; ובכלל עון זה, המעכב את הרבים מלעשות מצוה. (ב) והמטה חברו מדרך טובה לדרך רעה, כגון מסית [יחיד לעבודה זרה] ומדיח [רבים]. (ג) הרואה בנו בתרבות רעה, ואינו ממחה בידו - הואיל ונבנו ברשותו, אלו מטה בו היה פורש, ונמצא כמחטיא אותו; ובכלל עון זה - כל שאפשר בידו למחות באחרים בין רבים בין יחידים ולא מטה בהן, אלא יניח אותן כשולונן. (ד) והאומר: 'אחטא ואשוב'; ובכלל זה, והאומר: 'אחטא, ויום הפפורים מכפר'.

ב. ומהן חמשה דברים הנוצלים דרכי התשובה בפני

יתאונן אדם חי, גבר על חטאיו". וְחָזַר וְאָמַר: הוֹאִיל וְרִשְׁתָּנוּ בְּיָדֵינוּ, וּמִדַּעְתָּנוּ עֲשִׂינוּ כָּל הַרְעוֹת, רָאוּי לָנוּ לְחָזַר בַּתְּשׁוּבָה וְלַעֲזֹב רִשְׁעֵנוּ, שֶׁהַרְשׁוֹת עֲתָה בְּיָדֵינוּ. הוּא שְׂכָתוֹב אַחֲרָיו: "נִחַפְּשָׁה דְרָכֵינוּ וְנִחַקְרָה, וְנִשְׁוֹבָה עַד ה'".
 ג. וְעָקַר זֶה - עָקַר גְּדוֹל הוּא, וְהוּא עֲמוּד הַתּוֹרָה וְהַמְצָוָה - שֶׁנֶּאֱמַר: "רְאֵה, נִתְּתִי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם, אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב, וְאֶת הַמּוֹת וְאֶת הָרָע", וְכַתּוּב: "רְאֵה, אֲנִי נוֹתֵן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וְקִלְלָה" - כְּלוּמַר, שֶׁהַרְשׁוֹת בְּיָדְכֶם; וְכָל שִׁיחַפֵּץ הָאָדָם לַעֲשׂוֹת מִמַּעֲשֵׂה בְּנֵי הָאָדָם - עוֹשֶׂה, בֵּין טוֹבִים בֵּין רָעִים. וּמִפְּנֵי זֶה הֶעֱנִין נֶאֱמַר: "מִי יִתֵּן, וְהִנֵּה לְכֶם זֶה לְהֵם" - כְּלוּמַר, שְׂאִין הַבּוֹרָא כּוֹפֶה בְּנֵי הָאָדָם וְלֹא גּוֹזֵר עֲלֵיהֶם לַעֲשׂוֹת טוֹבָה אוֹ רָעָה, אֲלֵא לְבֶם מִסּוּר לְהֵם.

ד. אִלּוּ הִנֵּה הָאֵל גּוֹזֵר עַל הָאָדָם לִהְיוֹת צַדִּיק אוֹ רָשָׁע, אוֹ אִלּוּ הִנֵּה שֵׁם דָּבָר שְׁמוֹשֵׁף אֶת הָאָדָם בְּעָקַר תּוֹלְדוֹתוֹ לְדָרְךָ מִן הַדְרָכִים, אוֹ לְמַדַּע מִן הַמַּדְעוֹת [נַחֲמָה מִן הַחֲכֻמוֹת], אוֹ לְדַעָה [מִיִּדְהָ] מִן הַדְעוֹת, אוֹ לְמַעֲשֵׂה מִן הַמַּעֲשִׂים, כְּמוֹ שְׁבוּדִים מִלְּכֶם הַטְּפָשִׁים הַזּוֹכְרֵי שְׁמִים [הַחוּזִים בְּכוֹכְבֵי-] - הַיֵּאָף הִנֵּה מְצַנֵּה לָנוּ עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים, 'עֲשֵׂה כֵן, וְאֵל תַּעֲשֵׂה כֵן', הַטִּיבֵנו דְרָכֵיכֶם, וְאֵל תִּלְכוּ אַחֲרַי וְרִשְׁעֵכֶם', וְהוּא מִתְחַלֵּת בְּרִיתוֹ כְּכָר נְגוּר עֲלֵיו, אוֹ תּוֹלְדוֹתוֹ תִּמְשֵׁף אוֹתוֹ לְדָבָר שְׂאִי אֶפְשֵׁר לוֹ לְזוּז מִמֶּנּוּ? וּמָה מְקוּם הִנֵּה לְכָל הַתּוֹרָה כְּלָה, וּבְאִיזָה דִין וְאִיזָה מִשְׁפָּט נִפְרַע מִן הַרְשָׁע אוֹ מִשְׁלֵם שְׂכָר לְצַדִּיק? הַשּׁוֹפֵט כָּל הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֵׂה מִשְׁפָּט? וְאֵל תִּתְמָה וְתֹאמַר: הַיֵּאָף הִנֵּה הָאָדָם עוֹשֶׂה כָּל מָה שִׁיחַפֵּץ, וְהִיָּו מַעֲשָׂיו מִסּוּרִים לוֹ, וְכִי יַעֲשֵׂה בְּעוֹלָם דָּבָר שְׂאֵל בְּרִשְׁוֹת קוֹנוֹ וּבְלֹא חֲפָצוֹ! וְהַכְּתוּב אוֹמֵר: "כָּל אֲשֶׁר חֲפֵץ ה' עֲשֵׂה, בְּשָׁמַיִם וּבְאָרֶץ!" דַּע, שֶׁהַכֵּל בְּחֲפָצוֹ יַעֲשֵׂה, וְאֵף עַל פִּי שְׁמַעֲשִׂינוּ מִסּוּרֵין לָנוּ. כִּיצַד? כְּשֵׁם שֶׁחֲפֵץ הַיּוֹצֵר לִהְיוֹת הָאֵשׁ וְהַרִיחַ עוֹלֵין לְמַעְלָה, וְהַמַּיִם וְהָאָרֶץ יורְדִים לְמַטָּה, וְהַגְּלָגַל סוֹבֵב בְּעִגּוּל, וְכֵן שְׂאֵר בְּרִיּוֹת הָעוֹלָם לִהְיוֹת כְּמִנְהֵגֵן שֶׁחֲפֵץ בּוֹ - כִּכָּה חֲפֵץ לִהְיוֹת הָאָדָם רִשׁוֹתוֹ בְּיָדוֹ, וְכָל מַעֲשָׂיו מִסּוּרֵין לוֹ, וְלֹא יִהְיֶה לוֹ לֹא כּוֹפֶה וְלֹא מוֹשֵׁף, אֲלֵא הוּא מַעֲצָמוֹ וּבְדַעְתּוֹ שֶׁנִּתֵּן לוֹ הָאֵל עוֹשֶׂה כָּל שֶׁהָאָדָם יָכוֹל לַעֲשׂוֹת. לְפִיכֵךְ דִּנֵּין אֶת הָאָדָם לְפִי מַעֲשָׂיו: אִם עֲשֵׂה טוֹבָה, מְטִיבִין לוֹ; וְאִם עֲשֵׂה רָעָה, מְרַעִין לוֹ. הוּא שֶׁהַנְּבִיא אוֹמֵר: "מִיִּדְכֶם הִתְהַה זֹאת לְכֶם"; "גַּם הִמָּה בְּחִירוֹ בְּדְרָכֵיהֶם". וּבְעֵנִין זֶה אָמַר שְׁלֹמֹה: "שִׁמַּח בְּחִירוֹ בְּלִדְרוֹתָי... וְדַע, כִּי עַל כָּל אֵלֶּה יִבְיָאָף הָאֱלֹהִים בְּמִשְׁפָּט" - כְּלוּמַר, דַּע שְׂיִשׁ בְּיָדְךָ כַּח לַעֲשׂוֹת, וְעֲתִיד אֲתָה לִתֵּן אֶת הַדִּין.

ה. שְׂמָא תֹאמַר: וְהֵלֵא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יוֹדַע כָּל מָה שִׁיְהִיָּה קִדְּם שִׁיְהִיָּה! יַדַּע שְׁנָה צַדִּיק אוֹ רָשָׁע, אוֹ לֹא יַדַּע? אִם יַדַּע שֶׁהוּא יִהְיֶה צַדִּיק, אִי אֶפְשֵׁר שְׂאֵל יִהְיֶה צַדִּיק! וְאִם תֹּאמַר שֶׁיַּדַּע שִׁיְהִיָּה צַדִּיק וְאֶפְשֵׁר שִׁיְהִיָּה רָשָׁע, הֲרִי לֹא יַדַּע הַדָּבָר עַל בְּרִיו. דַּע, שֶׁתְּשׁוּבַת שְׂאֵלָה זֹו "אֲרַפֶּה

שְׂאִין בְּכֵךְ כְּלוּם, שֶׁהוּא אוֹמֵר: יְכִי בְּעֵלְתִּי?! אוֹ קִרְבְּתִי?! וְהוּא אִינוּ יוֹדַע, שֶׁרְאִית הַעֵינַיִם עוֹן גְּדוֹל, שֶׁהִיא גּוֹרְמַת לְגוֹפֵן שֶׁל עֲרִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תִתּוֹרֵי אַחֲרַי לְבַכְכֶם וְאַחֲרַי עֵינֵיכֶם". (ד) וְהַמִּתְכַּבֵּד בְּקִלְוֹן חִבְרוֹ - אוֹמֵר בְּלִבּוֹ שְׂאִינוּ חוֹטֵא, לְפִי שְׂאִין חִבְרוֹ עוֹמֵד, וְלֹא הַגִּיעָה לוֹ בִּשְׁת, וְלֹא בִישׁוֹ, אֲלֵא עָרַף מַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים וְחִקְמָתוֹ לְמוֹל מַעֲשֵׂה חִבְרוֹ אוֹ חִקְמָתוֹ, כְּדִי שִׁירָאָה מִכְּלָלֵן שֶׁהוּא מְכַבֵּד וְחִבְרוֹ בְּזוּי. (ה) וְהַחוֹשֵׁד כְּשֵׁרִים - אוֹמֵר בְּלִבּוֹ שְׂאִינוּ חוֹטֵא, לְפִי שֶׁהוּא אוֹמֵר: 'מָה עֲשִׂיתִי לוֹ? וְכִי יֵשׁ שֵׁם אֲלֵא חֲשֵׁד שְׂמָא עֲשֵׂה אוֹ לֹא עֲשֵׂה', וְהוּא אִינוּ יוֹדַע שְׁנָה עוֹן שְׂמָשִׁים אָדָם כְּשֵׁר בְּדַעְתּוֹ כְּבַעַל עֲבָרוֹת.

ו. וּמִהֵן חֲמִשָּׁה דְבָרִים, הַעוֹשֶׂה אוֹתָן יִמְשֵׁף אַחֲרֵיהֶן תְּמִיד, וְהֵן קָשִׁין לְפָרֵשׁ מֵהֵן; לְפִיכֵךְ, צָרִיךְ אָדָם לְהַזְהִיר מֵהֵן שְׂמָא יִדְבַק בָּהֶן, וְהֵן כְּלָן דַּעוֹת רְעוֹת עַד מָאד; וְאֵלּוּ הֵן: (א) רְכִילוֹת. (ב) וְלִשׁוֹן הָרַע. (ג) וּבַעַל חֲמָה. (ד) וּבַעַל מַחֲשָׁבָה רָעָה. (ה) וְהַמִּתְכַּבֵּר לְרָשָׁע - מִפְּנֵי שֶׁהוּא לְמַד מִמַּעֲשָׂיו, וְהֵם נִרְשָׁמִין בְּלִבּוֹ; הוּא שְׂאֵמַר שְׁלֹמֹה: "וְרַעָה כְּסִילִים, יִרְעֵה". וּכְכָר בְּאֶרְנוּ בְּהַלְכוֹת דַּעוֹת דְבָרִים שְׂצָרִיךְ כָּל אָדָם לְנַהֵג בָּהֶן תְּמִיד, קַל וְחֹמֵר לְבַעַל תְּשׁוּבָה.

ז. כָּל אֵלּוּ הַדְבָרִים וְכִיִּיצָא בָּהֶן - אֵף עַל פִּי שְׁמַעֲפֻכֵין אֶת הַתְּשׁוּבָה, אִין מוֹנְעִין אֶת הַתְּשׁוּבָה; אֲלֵא אִם עֲשֵׂה אָדָם תְּשׁוּבָה מֵהֵן - הֲרִי זֶה בַּעַל תְּשׁוּבָה, וְיֵשׁ לוֹ חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא.

הַלְכוֹת תְּשׁוּבָה פָּרָק ה'

א. רְשׁוֹת כָּל אָדָם נְתוּנָה לוֹ: אִם רָעָה לְהַטוֹת עַצְמוֹ לְדָרְךָ טוֹבָה וְלִהְיוֹת צַדִּיק, הַרְשׁוֹת בְּיָדוֹ; וְאִם רָעָה לְהַטוֹת עַצְמוֹ לְדָרְךָ רָעָה וְלִהְיוֹת רָשָׁע, הַרְשׁוֹת בְּיָדוֹ. הוּא שְׂכָתוֹב בַּתּוֹרָה: "הֵן הָאָדָם הִנֵּה כְּאֶחָד מִמֶּנּוּ, לְדַעַת טוֹב וְרַע" - כְּלוּמַר: הֵן מִין זֶה שֶׁל אָדָם הִנֵּה אֶחָד בְּעוֹלָם, וְאִין מִין שְׁנֵי דוּמָה לוֹ בְּזֶה הַעֲנִין, שִׁיְהִיָּה הוּא מַעֲצָמוֹ בְּדַעְתּוֹ וּבְמַחֲשַׁבְתּוֹ יוֹדַע הַטּוֹב וְהָרַע וְעוֹשֶׂה כָּל מָה שֶׁהוּא חֲפֵץ, וְאִין לוֹ מִי שִׁיעֲפֵב עַל יָדוֹ מַלְעֲשׂוֹת הַטּוֹב אוֹ הָרַע. וְכִינֵן שֶׁכֵּן הוּא, "כֵּן יִשְׁלַח יְדוֹ".

ב. אֵל יַעֲבֵר בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ דָּבָר זֶה שְׂאוּמָרִים טְפָשִׁי הָאֲמוֹת וְרַב גְּלָמִי [בְּעֵרִין] בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא גּוֹזֵר עַל הָאָדָם מִתְחַלֵּת בְּרִיתוֹ לִהְיוֹת צַדִּיק אוֹ רָשָׁע. אִין הַדָּבָר כֵּן; אֲלֵא כָּל אָדָם וְאָדָם רָאוּי לִהְיוֹת צַדִּיק כְּמִשָּׁה רַבְּנוֹ אוֹ רָשָׁע כְּיִרְבָּעִם, אוֹ חֲכָם אוֹ סְכָל, אוֹ רַחֲמָן אוֹ אֲכַזְרִי, אוֹ כִּילִי [מַחֲצוֹן] אוֹ שׁוֹע [וּפּוֹרוֹן]; וְכֵן שְׂאֵר כָּל הַדַּעוֹת [מִיִּדּוֹת]. וְאִין לוֹ מִי שִׁיְכַפְּהוּ וְלֹא גּוֹזֵר עֲלָיו, וְלֹא מִי שְׁמוֹשְׁכוֹ לְאֶחָד מִשְׁנֵי הַדְרָכִים, אֲלֵא הוּא מַעֲצָמוֹ וּמִדַּעְתּוֹ נוֹטֵה לְאִיזָה דְרָךְ שִׁירְצָה. הוּא שִׁירְמָנָה אוֹמֵר: "מִפִּי עֲלִיּוֹן לֹא תִצָּא הַרְעוֹת וְהַטּוֹב" - כְּלוּמַר: אִין הַבּוֹרָא גּוֹזֵר עַל הָאָדָם לֹא לִהְיוֹת טוֹב, וְלֹא לִהְיוֹת רַע. וְכִינֵן שֶׁכֵּן הוּא, נִמְצָא זֶה הַחוֹטֵא הוּא הַפְּסִיד עַל עַצְמוֹ; וְלְפִיכֵךְ רָאוּי לוֹ לְכַבּוֹת וּלְקַוֵּן עַל מָה שֶׁעֲשֵׂה לְנַפְשׁוֹ, וּגְמָלָה רָעָה. הוּא שְׂכָתוֹב אַחֲרָיו: "מָה

מארץ מדינה, ורחבה מני ים", וכמה עקרים גדולים ונהררים רמים תלויים בה; אבל צריך אתה לידע ולהבין בדבר זה שאני אומר. כבר בארנו בפרק שני מהלכות יסודי התורה, שהקדוש ברוך הוא אינו יודע בדעה שהיא חוץ ממנו, כגני אדם שהן ודעתן שנים, אלא הוא יתברך - שמו ודעתו אחד; ואין דעתו של אדם יכולה להשיג דבר זה על בריו. וכשם שאין פח באדם להשיג ולמצא אמתת הבורא [מהות], שנאמר: "כי לא יראני האדם, וחי" - כך אין פח באדם להשיג ולמצא דעתו [אופן ידיעתו] של בורא. הוא שהנביא אומר: "כי לא מחשבותי מחשבותיכם, ולא דרכיכם דרכי". וכיון שכן הוא, אין בנו פח לידע היאך ידע הקדוש ברוך הוא כל הברואים והמעשים. אבל גרע בלא ספק, שמעשה האדם כיד האדם; ואין הקדוש ברוך הוא מושכו, ולא גזר עליו לא לעשות כך ולא שלא לעשות כך. ולא מפני קבלת הדת בלבד גרע דבר זה, אלא בראיות ברורות מדברי החכמה. ומפני זה נאמר בנבואה, שדנין את האדם על כל מעשיו כפי מעשיו, אם טוב ואם רע. וזה העקר שכל דברי הנבואה תלויין בו.

הלכות תשובה פרק ו

א. פסוקים הרבה יש בתורה ובדברי הנביאים, שהן נראין כסותרין עקר זה, ונכשלין בהן רב האדם, ויעלה על דעתו מהן, שהקדוש ברוך הוא גזר על האדם לעשות טובה או רעה, ושאין לבו של אדם מסור לו להטותו לכל אשר ירצה. והריני מבאר עקר גדול, שממנו תדע פרוש כל אותן הפסוקים. בזמן שאדם אחד חוטא, או אנשי מדינה חוטאין, ועושה החוטא חטא שעשה מדעתו וברצונו, כמו שהודענו - ראוי להפריע ממנו; והקדוש ברוך הוא יודע היאך יפריע. יש חטא שהדין נותן שנופיעין ממנו על חטאו בעולם הזה, בגופו או בממונו או בגניו הקטנים; שבניו של אדם הקטנים שאין בהן דעת ולא הגיעו לכלל מצוות, פקענו הן - כתוב: "איש בחטאו יומת", עד שיעשה "איש". ויש חטא שהדין נותן שנופיעין ממנו לעולם הבא, ואין עובר עליו שום נזק בעולם הזה. ויש חטא שנופיעין ממנו בעולם הזה, ולעולם הבא.

ב. כמה דברים אמורים? בזמן שלא עשה תשובה; אבל אם עשה תשובה, התשובה כתיב [מגן] לפני הפריענות. וכשם שאדם חוטא ברצונו ומדעתו, כך הוא עושה תשובה ברצונו ומדעתו.

ג. ואפשר שיתקרא האדם חטא גדול או חטאים הרבה, עד שיתן הדין לפני דין האמת, שיהיה הפריעון מזה החוטא על חטאיו אלו שעשה ברצונו ומדעתו, שמופיעין ממנו דרך התשובה ואין מניחין לו רשות לשוב מרשעו, כדי שימות ויאבד בחטאים שעשה. הוא שהקדוש ברוך הוא אומר על ידי ישעיהו: "השמן לב העם הזה... ושב

ו נרפא לו". וכן הוא אומר: "ויהיו מלעבים במלאכי האלהים, ובוזים דבריו, ומתעמתים בנביאיו, עד עלות חמת ה' בעמו עד לאין מרפא" - כלומר, חטאו ברצונו והרבו לפשע, עד שנתחייבו למנע מהן התשובה שהיא המרפא. לפיכך כתוב בתורה: "ואני אחזק את לב פריעה" - לפי שחטא מעצמו תחלה והרע לישראל הגרים בארצו, שנאמר: "הכה נתחכמה לו", נתן הדין למנע ממנו התשובה, עד שנופיעין ממנו. לפיכך חזק הקדוש ברוך הוא את לבו. ולמה היה שולח לו פיד משה ואומר לו: 'שלח, ועשה תשובה', וכבר אמר לו הקדוש ברוך הוא שאין אתה משלח, שנאמר: "ואתה ועבדיך, ידעתי... וגו'", "ואולם, בעבור זאת העמדתיך"? כדי להודיע לביאי העולם, שבזמן שמונע הקדוש ברוך הוא התשובה לחוטא, אינו יכול לשוב, אלא ימות ברשעו שעשה בתחלה ברצונו. וכן סיחון, לפי עונות שהיו לו נתחייב למנעו התשובה, שנאמר: "כי הקשה ה' אליהו את רוחו, ואמץ את לבו". וכן הפנענים, לפי תועבותיהן מנע מהן התשובה עד שעשו מלחמה עם ישראל, שנאמר: "כי מאת ה' היתה לחזק את לבם לקראת המלחמה את ישראל, למען החרימם". וכן ישראל בימי אליהו, לפי שהרבו לפשע, מנע מאותן המרבים לפשע תשובה, שנאמר: "ואתה הסבת את לבם אחרנית", כלומר, מנעת מהן התשובה. נמצאת אומר, שאין האל גזר על פריעה להרע לישראל, ולא על סיחון לחטא בארצו, ולא על הפנענים להתעייב, ולא על ישראל לעבד עבודה זרה; אלא כלן חטאו מעצמן, וכלן נתחייבו למנע מהן התשובה.

ד. ובענין זה שואלין הנביאים והצדיקים בתפלותיהן מאת ה' לעזרם על דרך האמת, כמו שאמר דוד: "הורני ה', בדרך" - כלומר: אל ימנעוני חטאי דרך האמת, שממנה אדע בדרך ויחיד שמך. וכן זה שאמר: "ורוח נדיבה תסמכני", כלומר: תניח רוחי לעשות חפציד, ואל יגרמו לי חטאי למנעני התשובה, אלא תהיה הרשות בדי, עד שאחזור ואבין ואדע דרך האמת. ועל דרך זו, כל הדומה לפסוקים אלו.

ה. ומה הוא זה שאמר דוד, "טוב ישר ה', על כן יורה חטאים בדרך, בדרך עניים במשפט, וילמד עניים דרכו"? זה ששלח להן נביאים מודיעים להם דרכי ה', ומחזירין אותן בתשובה. ועוד, שנתן בהם פח ללמד ולהבין; שמדה זו בכל אדם, שכל זמן שהוא נמשך בדרכי החכמה והצדק, מתאנה להן ויודף אותן. והוא שאמרו חכמים: 'בא לטהר, מסייעין אותו' - כלומר: ימנעו עצמו נעור על הדבר. והלא כתוב בתורה: "ועבדו אתם", הרי גזר על המצרים לעשות רע; וכתוב: "וקם העם הזה, וינה אחרי אלהי גזר הארץ", הרי גזר על ישראל לעבד עבודה זרה. ולמה נפרע מהן? לפי שלא גזר על איש פלוני הידוע, שיהיה הוא הזונה; אלא כל אחד ואחד מאותן הזונים שעבדו עבודה זרה - אלו לא רצה לעבד, לא היה

מארץ מדינה, ורחבה מני ים", וכמה עקרים גדולים ונהררים רמים תלויים בה; אבל צריך אתה לידע ולהבין בדבר זה שאני אומר. כבר בארנו בפרק שני מהלכות יסודי התורה, שהקדוש ברוך הוא אינו יודע בדעה שהיא חוץ ממנו, כגני אדם שהן ודעתן שנים, אלא הוא יתברך - שמו ודעתו אחד; ואין דעתו של אדם יכולה להשיג דבר זה על בריו. וכשם שאין פח באדם להשיג ולמצא אמתת הבורא [מהות], שנאמר: "כי לא יראני האדם, וחי" - כך אין פח באדם להשיג ולמצא דעתו [אופן ידיעתו] של בורא. הוא שהנביא אומר: "כי לא מחשבותי מחשבותיכם, ולא דרכיכם דרכי". וכיון שכן הוא, אין בנו פח לידע היאך ידע הקדוש ברוך הוא כל הברואים והמעשים. אבל גרע בלא ספק, שמעשה האדם כיד האדם; ואין הקדוש ברוך הוא מושכו, ולא גזר עליו לא לעשות כך ולא שלא לעשות כך. ולא מפני קבלת הדת בלבד גרע דבר זה, אלא בראיות ברורות מדברי החכמה. ומפני זה נאמר בנבואה, שדנין את האדם על כל מעשיו כפי מעשיו, אם טוב ואם רע. וזה העקר שכל דברי הנבואה תלויין בו.

הלכות תשובה פרק ו

א. פסוקים הרבה יש בתורה ובדברי הנביאים, שהן נראין כסותרין עקר זה, ונכשלין בהן רב האדם, ויעלה על דעתו מהן, שהקדוש ברוך הוא גזר על האדם לעשות טובה או רעה, ושאין לבו של אדם מסור לו להטותו לכל אשר ירצה. והריני מבאר עקר גדול, שממנו תדע פרוש כל אותן הפסוקים. בזמן שאדם אחד חוטא, או אנשי מדינה חוטאין, ועושה החוטא חטא שעשה מדעתו וברצונו, כמו שהודענו - ראוי להפריע ממנו; והקדוש ברוך הוא יודע היאך יפריע. יש חטא שהדין נותן שנופיעין ממנו על חטאו בעולם הזה, בגופו או בממונו או בגניו הקטנים; שבניו של אדם הקטנים שאין בהן דעת ולא הגיעו לכלל מצוות, פקענו הן - כתוב: "איש בחטאו יומת", עד שיעשה "איש". ויש חטא שהדין נותן שנופיעין ממנו לעולם הבא, ואין עובר עליו שום נזק בעולם הזה. ויש חטא שנופיעין ממנו בעולם הזה, ולעולם הבא.

ב. כמה דברים אמורים? בזמן שלא עשה תשובה; אבל אם עשה תשובה, התשובה כתיב [מגן] לפני הפריענות. וכשם שאדם חוטא ברצונו ומדעתו, כך הוא עושה תשובה ברצונו ומדעתו.

ג. ואפשר שיתקרא האדם חטא גדול או חטאים הרבה, עד שיתן הדין לפני דין האמת, שיהיה הפריעון מזה החוטא על חטאיו אלו שעשה ברצונו ומדעתו, שמופיעין ממנו דרך התשובה ואין מניחין לו רשות לשוב מרשעו, כדי שימות ויאבד בחטאים שעשה. הוא שהקדוש ברוך הוא אומר על ידי ישעיהו: "השמן לב העם הזה... ושב

- כלומר, אם תחזור בתשובה, בי תדבק. התשובה מקרבת את הרחוקים: אמש היה זה שנוי לפני המקום, משקץ ומרחק ותועבה, והיום הוא אהוב ונחמד, קרוב וידיד. וכן אתה מוצא, שבלשון שהקדוש ברוך הוא מרחק את החטאים - בה מקרב הוא את השבים, בין יחיד בין רבים, שנאמר: "והיה במקום אשר יאמר להם, לא עמי אתם, יאמר להם, בני אל חי", ונאמר ביכניה ברשעתו: "כתבו את האיש הזה, עירי גבר לא יצלה בלמיו", "אם יהיה פניהו בן הזיקים מלך יהודה, חותם על יד מיני". וכיון ששב בגלותו, נאמר בנרפכל בנו: "ביום ההוא, נאם ה' צבאות, אקחך ונרפכל בן שאלתיאל עבדי, נאם ה', ושמתיך פחותם (על יד מינו)".

ז. כמה מעלה מעלת התשובה! אמש היה זה מבדל מה' אלהי ישראל, שנאמר: "עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם"; צועק ואינו נענה, שנאמר: "גם פי תרבו תפלה, אינני שומע"; ועושה מצוות וטורפין [זורקים] אותן בפניו, שנאמר: "מי בקש זאת מידכם רמס חצרי", "מי גם ככם ויסגר דלתים", "עלתיכם ספו על זבחיכם, ואכלו בשר". והיום הוא מדבק בשכינה, שנאמר: "ואתם הדבקים בה' אלהיכם"; צועק ונענה מיד, שנאמר: "והיה טרם יקראו, ואני אענה"; ועושה מצוות ומקבלין אותן בנחת ושמחה, שנאמר: "כי כבר רצה האלהים את מעשיך". ולא עוד, אלא שמתאווים להם, שנאמר: "וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים, כימי עולם וכשנים קדמוניות".

ח. בעלי תשובה, דרפן להיות שפלים וענוים ביותר; אם חרפו אותן הכסילים במעשיהם הראשונים, ואמרו להם: 'אמש היית עושה כף וכף, ואמש היית אומר כף וכף' - אל נרגישו [אל ישימו לב] להן; אלא שומעין ושמחים, ויודעים שזו זכות להם, ושכל זמן שהם בשים ממעשיהם שעברו ונכלמין מהן, זכותם מרבה ומעלתם מתגדלת. וחסא גדול הוא לומר לבעל תשובה: 'זכר מעשיך הראשונים', או להזכירן בפניו כדי לבישו, או להזכיר דברים וענינים הדומין להם כדי להזכירו מה עשה. הכל אסור, ומזהר עליו בכלל הונת דברים שהזהירה עליה תורה, שנאמר: "ולא תונו איש את עמיתו, ונראת מאלהיך [כי] אני ה'".

הלכות תשובה פרק ח

א. הטובה הצפונה לצדיקים, היא חיי העולם הבא; והן החיים שאין עמהן מות, והטובה שאין עמה רעה. הוא שפתוב בתורה: "למען ייטב לך, והארבת מיים" - מפי השמועה [מחור"ה] למדו: "למען ייטב לך", לעולם שפלו טוב; "והארבת מיים", לעולם שפלו ארץ; וזה הוא חיי העולם הבא. שכר הצדיקים - הוא שיוכו לנעם זה, ויהיו בטובה זו; ופרעון הרשעים - הוא שלא יזכו לחיים אלו, אלא יפרתו ונמותו. וכל מי שאינו זוכה לחיים אלו, הוא

עובד. ולא הודיעו הבורא, אלא מנהגו של עולם. הא למה זה דומה? לאומר: 'העם הזה, יהיה בהן צדיקים ורשעים' - לא מפני זה יאמר הרשע: 'כבר נגזר עליו שיהיה רשע, מפני שהודיע הקדוש ברוך הוא למשה שיהיו רשעים בישראל'; כענין שנאמר: "פי לא יחדל אביון מקרב הארץ" [אין מוכרח שכל אחד יהיה אביון]. וכן המצרים, כל אחד ואחד מאותן המצרים והמרעים לישראל, אלו לא רצה להרע להן, הרשות בידו - שלא גזר על איש ידוע, אלא הודיעו שסוף ורעו להשתעבד בארץ לא להם. וכבר אמרנו, שאין פח באדם לידע היאך ידע הקדוש ברוך הוא דברים שעתידין להיות.

יום שלישי

הלכות תשובה פרק ז

א. הואיל ורשות כל אדם נתונה לו כמו שבארנו, ושתדל אדם לעשות תשובה ולנער בפיו מחטאיו, כדי שיממות והוא בעל תשובה, כדי שיזכה לחיי העולם הבא.
 ב. לעולם יראה אדם את עצמו כאלו הוא נוטה למוות, ושמא ימות בשעתו [כשעומד בחטא] ונמצא עומד בחטאיו; לפיכך, ישוב מחטאיו מיד, ולא יאמר: 'כשאזקין אשוב' - שמא ימות קדם שיזקין. הוא ששלמה אומר בכתבתו: "בכל עת יהיו בגדיך לבנים".
 ג. ואל תאמר, שאין התשובה אלא מעברות שיש בהן מעשה, כגון זנות וגנול וגנבה. כשם שצריך אדם לשוב מאלו - כך הוא צריך לחפש בנעות [מידות] רעות שיש לו, ולשוב מהן; מן הפעם, ומן האיבה, ומן הקנאה, ומן התחרות, ומן ההתלה [ליצנות], ומרדיפת המון והכבוד, ומרדיפת המאכלות, וכיוצא בהן - מן הכל צריך לחזור בתשובה. ואלו העונות, קשים מאותן שיש בהן מעשה; שבזמן שאדם נשקע באלו, קשה הוא לפרש. וכן הוא אומר: "יעזב רשע דרכו, ואיש און מחשבותיו".
 ד. אל ידמה בעל תשובה, שהוא מרחק ממעלת הצדיקים, מפני העונות והחטאות שעשה. אין הדבר כן! אלא אהוב ונחמד הוא לפני הבורא, וכאלו לא חטא מעולם; ולא עוד, אלא ששכרו הרבה, שהרי טעם טעם החטא ופרש ממנו וכבש יצרו. אמרו חכמים: 'מקום שבעלי תשובה עומדין בו, אין צדיקים גמורין יכולין לעמד בו'; כלומר, מעלתן גדולה ממעלת אלו שלא חטאו מעולם, מפני שהן כובשין יצרן יתר מהן.

ה. כל הנביאים פלן צוה על התשובה; ואין ישראל נגאלין, אלא בתשובה. וכבר הבטיחה תורה, שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן, ומיד הן נגאלין, שנאמר: "והיה כי יבאו עליך כל הדברים וגו' ושבת עד ה' אלהיך וגו' ושכ ה' אלהיך את שבותך וגו'".
 ו. גדולה תשובה שמקרבת את האדם לשכינה - שנאמר: "שובה, ישראל, עד ה' אלהיך", ונאמר: "ולא שבתם עדי, נאם ה'", ונאמר: "אם תשוב ישראל, נאם ה', אלי תשוב"

[מדורה], ו'עלוקה'; וְכַל לְשׁוֹן כְּלִיָּה וְהַשְׁתַּחֲתָה קוֹרְאִין לוֹ, לְפִי שֶׁהִיא הַכְּלִיָּה שְׁאִין אַחֲרֶיהָ תְּקוּמָה לְעוֹלָם, וְהַהֲפֹסֵד שְׁאִינוֹ חוֹזֵר לְעוֹלָם.

ו. שְׁמָא תַּקַּל בְּעֵינֶיךָ טוֹבָה זֹו, וְתִדְמָה שְׁאִין שֹׁכֵר הַמְצוֹת וְהַנִּית הָאָדָם שֶׁלֵם בְּדַרְכֵי הָאֲמַת, אֲלֵא לְהִיּוֹת אוֹכֵל וְשׁוֹתָה מֵאֲכָלוֹת טוֹבוֹת וּבֹעֵל צוּרוֹת נְאוֹת וְלוֹבֵשׁ בְּגָדֵי שֵׁשׁ וְרֻקְמָה וְשׁוֹכֵן בְּאֶהְלֵי שָׁן וּמִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכָלֵי כֶסֶף וְזָהָב וּדְבָרִים הַדּוּמִים לָאֵלוֹ, כְּמוֹ שְׁמַדְמִין אֵלֹו הַעֲרִיבִים הַטְּפָשִׁים הָאֲוִילִים הַשְּׁטוּפִים בְּזָמָה. אֲכָל הַחֲכָמִים וּבְעָלֵי דַעַה יִדְעוּ, שֶׁכָּל הַדְּבָרִים הָאֵלוֹ דְּבָרֵי הַבְּאִי וְהַכָּל הֵן, וְאִין בְּהֵם תּוֹחֶלֶת. וְאִינָה טוֹבָה גְדוֹלָה אֲצִלְנָו בְּעוֹלָם הַזֶּה, אֲלֵא מִפְּנֵי שְׁאִינוֹ בְּעָלֵי גוֹף וְגוֹיָה; וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלוֹ, צָרָכֵי הַגּוֹף הֵן, וְאִין הַנְּפֶשׁ מִתְאַוָּה לְהֵן וּמִחְמַדְתָּן אֲלֵא מִפְּנֵי צָרָף הַגּוֹף, כְּדִי שִׁמְצָא חֲפָצוֹ וְיַעֲמֵד עַל בְּרִיו. וּבְזָמַן שְׁאִין שֵׁם גוֹף, נִמְצָאוּ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלוֹ בְּטַלִּין. הַטוֹבָה הַגְּדוֹלָה שֶׁתְּהִיָּה בָּהּ הַנְּפֶשׁ בְּעוֹלָם הַבָּא, אִין שׁוּם דְּרָף בְּעוֹלָם הַזֶּה לְהַשִּׁיגָה בָּהּ וּלְיַדַע אוֹתָהּ, שְׁאִין אֲנוּ יוֹדְעִין בְּעוֹלָם הַזֶּה אֲלֵא טוֹבַת הַגּוֹף, וְלָהּ אֲנוּ מִתְאַוִּין; אֲכָל אוֹתָהּ הַטוֹבָה גְדוֹלָה עַד מָאֵד, וְאִין לָהּ עֲרָף [דְּמִיוֹן] בְּטוֹבוֹת שֶׁל עוֹלָם הַזֶּה אֲלֵא דְרָף מְשַׁל. אֲכָל בְּדֶרֶךְ הָאֲמַת, שְׁנַעֲרָף [נִדְמָה] טוֹבַת הַנְּפֶשׁ בְּעוֹלָם הַבָּא כְּמוֹ טוֹבַת הַגּוֹף בְּעוֹלָם הַזֶּה בְּמֵאֲכָל וּבְמִשְׁתָּהּ, אִינוֹ כֵּן; אֲלֵא אוֹתָהּ הַטוֹבָה גְדוֹלָה עַד אִין חֶקֶר, וְאִין עֲרָף וְאִין דְּמִיוֹן. הוּא שְׁאֵמֵר דָּוָד: "מָה רַב טוֹבָךְ אֲשֶׁר צִפְנָתָ לִירְאִיךָ, פְּעֻלַת לַחֲסִים כֶּף".

ז. וְכַמָּה הֵמָּה דָּוִד וְהַתְּאוּנָה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, שְׁנַאָמַר: "לֹוֹלָה הָאֲמַנְתִּי לְרְאוֹת בְּטוֹב ה' בְּאֶרֶץ חַיִּים". כְּבָר הוֹדִיעוּנוֹ חֲכָמִים הִרְאִישׁוּנִים, שְׁטוֹבוֹת הָעוֹלָם הַבָּא אִין כַּחַ בְּאָדָם לְהַשִּׁיגָה עַל בְּרִיָּה, וְאִין יוֹדַע גְּדוֹלָה וְיִפְיָה וְעֲצָמָה אֲלֵא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְבָדוּ; וְשֶׁכָּל הַטוֹבוֹת שֶׁמִּתְנַבְּאִין בְּהֵן הַנְּבִיאִים לְיִשְׂרָאֵל, אִינָן אֲלֵא לְדְבָרִים שֶׁל גּוֹף, שְׁנִינָן בְּהֵן יִשְׂרָאֵל בִּימּוֹת הַמֶּלֶךְ הַמְּשִׁיחַ, בְּזָמַן שֶׁתְּחֹזֵר הַמְּמַשְׁלָה לְיִשְׂרָאֵל. אֲכָל טוֹבוֹת חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, אִין לָהּ עֲרָף וְדְמִיוֹן, וְלֹא דְמוּהָ הַנְּבִיאִים, כְּדִי שֶׁלֹא יִפְתְּחוּ אוֹתָהּ [עֲרָף] עֲרֹכָה] בְּדְמִיוֹן. הוּא שִׁלְשַׁעֲיָהוּ אוֹמֵר: "עֵין לֹא רְאִתָּה, אֱלֹהִים זוֹלָתָךְ - יַעֲשֶׂה לְמַחֲכָה לוֹ"; כְּלוֹמֵר, הַטוֹבָה שֶׁלֹא רְאִתָּה אוֹתָהּ עֵין נְבִיא, אֲלֵא עֲשֶׂה אוֹתָהּ הָאֱלֹהִים לְאָדָם שֶׁמִּחֲכָה לוֹ. אֲמָרוּ חֲכָמִים: כָּל הַנְּבִיאִים כָּלָן לֹא נִתְנַבְּאוּ אֲלֵא לִימּוֹת הַמְּשִׁיחַ, אֲכָל הָעוֹלָם הַבָּא - "עֵין לֹא רְאִתָּה, אֱלֹהִים זוֹלָתָךְ".

ח. זֶה שֶׁקְּרָאוּ אוֹתוֹ חֲכָמִים 'הָעוֹלָם הַבָּא' - לֹא מִפְּנֵי שְׁאִינוֹ מְצוּי עֲתָה, וְזֶה הָעוֹלָם אוֹבֵד, וְאַחַר כֶּף יָבֹא אוֹתוֹ הָעוֹלָם. אִין הַדְּבָר כֵּן! אֲלֵא הִרִי הוּא מְצוּי וְעוֹמֵד, שְׁנַאָמַר: "מָה רַב טוֹבָךְ, אֲשֶׁר צִפְנָתָ לִירְאִיךָ". וְלֹא קְרָאוּהוּ 'הָעוֹלָם הַבָּא', אֲלֵא מִפְּנֵי שְׁאוֹתָן הַחַיִּים בְּאִין לוֹ לְאָדָם אַחַר חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה שְׁאִינוֹ קְלָמִין בּוֹ בְּגוֹף וְנִפְשׁ, וְזֶה הוּא הַנְּמַצָּא לְכָל אָדָם בְּרִאשׁוֹנָה.

הַמַּת שְׁאִינוֹ חוֹיָה לְעוֹלָם, אֲלֵא נִכְרַת בְּרִשְׁעוֹ, וְאוֹבֵד כְּבַהֲמָה. וְזֶה הוּא הַפְּרַת הַכְּתוּב בַּתּוֹרָה, שְׁנַאָמַר: "הַפְּרַת תְּפִרַת הַנְּפֶשׁ הַהִיא"; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לְמָדוּ: "הַפְּרַת", בְּעוֹלָם הַזֶּה, "תְּפִרַת", לְעוֹלָם הַבָּא; כְּלוֹמֵר, שְׁאוֹתָה הַנְּפֶשׁ שֶׁפָּרְשָׁה מִן הַגּוֹף בְּעוֹלָם הַזֶּה - אִינָה זוֹכָה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, אֲלֵא גַם מִן הָעוֹלָם הַבָּא נִכְרַתָּה.

ב. הָעוֹלָם הַבָּא - אִין בּוֹ גּוֹף וְגוֹיָה [שְׁלֵד], אֲלֵא נִפְשׁוֹת הַצְּדִיקִים בְּלִבָּד, בְּלֵא גּוֹף כְּמִלְאָכֵי הַשְּׁרַת. הוֹאִיל וְאִין בּוֹ גּוֹיּוֹת, אִין בּוֹ לֹא אֲכִילָה וְלֹא שְׁתִּיָּה וְלֹא דְבָר מִכָּל הַדְּבָרִים שְׁגוּפוֹת בְּנֵי הָאָדָם צְרִיכִין לְהֵן בְּעוֹלָם הַזֶּה. וְלֹא יֵאָרַע בּוֹ דְבָר מִן הַדְּבָרִים שְׁמֵאֲרַעִין לְגוּפוֹת בְּעוֹלָם הַזֶּה, כְּגוֹן יִשְׁיָבָה וְעַמִּידָה וְשִׁנָּה וּמִיתָה וְעֶצֶב וְשַׁחוּק וְכִיּוּצָא בְּהֵן. כֶּף אֲמָרוּ חֲכָמִים הִרְאִישׁוּנִים: הָעוֹלָם הַבָּא - אִין בּוֹ לֹא אֲכִילָה וְלֹא שְׁתִּיָּה וְלֹא תְּשִׁמִּישׁ, אֲלֵא צְדִיקִים יוֹשְׁבִין וְעִטְרוֹתֵיהֶן בְּרִאשֵׁיהֶן, וְנִהְיִין מְזִיו הַשְּׁכִינָה. הִרִי נִתְבָּרַר לָךְ שְׁאִין שֵׁם גּוֹף, לְפִי שְׁאִין שֵׁם אֲכִילָה וְשְׁתִּיָּה. וְזֶה שְׁאֵמֵרוּ 'צְדִיקִים יוֹשְׁבִין', עַל דְּרָף הַחִידָה אֲמָרוּ - כְּלוֹמֵר, נִפְשׁוֹת הַצְּדִיקִים מְצוּיִין שֵׁם, בְּלֵא עֵמֶל וְלֹא יַעַע. וְכֵן זֶה שְׁאֵמֵרוּ 'עִטְרוֹתֵיהֶן בְּרִאשֵׁיהֶן' - כְּלוֹמֵר, דַּעַה שִׁדְרַעוּ, שֶׁבְּגִלְגָּה זָכוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, מְצוּיָה עִמָּהֶן, וְהִיא הַעֲטָרָה שֶׁלָּהֶן, כְּעִנְיָן שְׁאֵמֵר שְׁלֵמָה: "בְּעֲטָרָה שְׁעֲטָרָה לוֹ אָמוֹ". וְהִרִי הוּא אוֹמֵר: "וְשִׁמַּחַת עוֹלָם עַל רֵאשִׁים", וְאִין הַשְּׁמַחָה גּוֹף כְּדִי שֶׁתְּנוּחַ עַל הִרְאֵשׁ; כֶּף עֲטָרָה שְׁאֵמֵרוּ חֲכָמִים כָּאֵן, הִיא הַדַּעַה. וּמָה הוּא זֶה שְׁאֵמֵרוּ, וְנִהְיִין מְזִיו הַשְּׁכִינָה? שִׁדְרַעִין וּמִשְׁיָגִין מֵאֲמַתָּת [מַהוּת] הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, מָה שְׁאִינָן יוֹדְעִין וְהֵן בְּגוֹף הָאֶפֶל הַשֶּׁפֶל.

ג. כָּל 'נְפֶשׁ' הָאֲמוּרָה בְּעִנְיָן זֶה, אִינָה הַנְּשִׁמָּה שֶׁהִיא צְרִיכָה לְגוֹף, אֲלֵא צוּרַת הַנְּפֶשׁ, שֶׁהִיא הַדַּעַה שֶׁהַשִּׁיגָה מִהַבּוֹרָא כְּפִי כַחַה, וְהַשִּׁיגָה הַדַּעַת הַנְּפִרְדוֹת [הַמְּלַאכִים] וּשְׁאֵר הַמְּעַשִׂים [מַעֲשֵׂה בְרִאשִׁית וּמַרְכָּבָה]. וְהִיא הַצְּנוּרָה שֶׁבְּאֲרָנוּ עִנְיָנָה בְּפֶרֶק רְבִיעִי מִהַלְכוֹת יְסוּדֵי הַתּוֹרָה; הִיא הַנְּקִרָאֵת 'נְפֶשׁ', בְּעִנְיָן זֶה. חַיִּים אֵלוֹ - לְפִי שְׁאִין עִמָּהֶן מְוֹת, שְׁאִין הַמְּוֹת אֲלֵא מִמֵּאֲרַעוֹת הַגּוֹף וְאִין שֵׁם גּוֹף, נִקְרָאוּ 'צְרוּר חַיִּים', שְׁנַאָמַר: "וְהִתְהַה נְפֶשׁ אֲדָנִי צְרוּרָה בְּצְרוּר חַיִּים". וְזֶהוּ הַשְּׁכָר הַגְּדוֹל שְׁאִין שֹׁכֵר לְמַעֲלָה מִמֶּנּוּ, וְהַטוֹבָה שְׁאִין אַחֲרֶיהָ טוֹבָה; וְהִיא שֶׁהַתְּאוּוֹ לָהּ כָּל הַנְּבִיאִים.

ד. וְכַמָּה שְׁמוֹת קְרָאוּ לָהּ דְרָף מְשַׁל: הִר ה', וּמִקּוֹם קְדָשׁוֹ, וְדְרָף הַקְּדָשׁ, וְחִצְרוֹת ה', וְאֶהֱל ה', וְנַעַם ה', וְהִיכַל ה', וְבֵית ה', וְשַׁעַר ה'. וְהַחֲכָמִים קְרָאוּ לָהּ דְרָף מְשַׁל לְטוֹבָה זֹו מִמְּזֻמְנָת לְצְדִיקִים, 'סְעוּדָה'; וְקוֹרִין לָהּ בְּכָל מְקוֹם 'הָעוֹלָם הַבָּא'.

ה. הַנְּקָמָה [הַעֲנִישָׁה] שְׁאִין נִקְמָה גְדוֹלָה מִמֶּנָּה - שֶׁתְּפִרַת הַנְּפֶשׁ וְלֹא תוֹכָה לְאוֹתָן הַחַיִּים, שְׁנַאָמַר: "הַפְּרַת תְּפִרַת הַנְּפֶשׁ הַהִיא, עֲוֹנָה כְּהָ". וְזֶה הָאֲבָדָן, הוּא שֶׁקּוֹרְאִין אוֹתוֹ הַנְּבִיאִים דְרָף מְשַׁל, 'בְּאֵר שַׁחַת', וְ'אֲבָדוֹן', וְתִפְתָּהּ

הלכות תשובה פרק ט

א. מאחר שגודע שמתן שכרן של מצוות והטובה שנוזקה לה אם שמרנו דרך ה' הכתובה בתורה - היא חיי העולם הבא, שנאמר: "למען ייטב לך, והארבת ימים"; והנלקמה שנוקמין מן הרשעים שעזבו ארחות הצדק הכתובות בתורה - היא הפרת תפירת הנפש ההיא, עונה בה; "מה הוא זה שפתיב בכל התורה כלה, אם תשמעו יגיע לכם, ואם לא תשמעו יקרה אתכם, וכל אותן הדברים בעולם הזה - כגון שבע ורעב, ומלקמה ושלום, ומלכות ופלות, ושיבת הארץ וגלות, והצלחת מעשה והפסדו, ושאר כל דברי הפרית? כל אותן הדברים אמת היו, ויהיו, ובזמן שאנו עושין כל מצוות התורה, יגיעו אלינו טובות העולם הזה בלן; ובזמן שאנו עוזבין עליהן, תקרא אותנו הרעות הפתובות. ואף על פי כן, אין אותן הטובות, הן סוף מתן שכרן של מצוות; ולא אותן הרעות, הן סוף הנקמה שנוקמין מעובר על כל המצוות. אלא כף הוא הקצו [הצעת] הדברים: הקדוש ברוך הוא נתן לנו תורה זו, עץ חיים, וכל העושה כל הפתוב בה, ויודעו [את התורה] דעה גמורה נכונה - זוכה בה לחיי העולם הבא; ולפי גדל מעשיו וגדל חכמתו, הוא זוכה. והבטיחנו בתורה, שאם נעשה אותה בשמחה ובטובת נפש, ונהגה בחכמה תמיד - שייסיר ממנו כל הדברים המונעין אותנו מלעשותה, כגון חלי ומלקמה ורעב וכיוצא בהן, וישפיע לנו כל הטובות המתחזקים את ידינו לעשות את התורה, כגון שבע ושלום ורבות כסף וזהב - כדי שלא נעסק כל ימינו בדברים שהגוף צריך להן, אלא נשב פנויין ללמד בחכמה, ולעשות המצוה, כדי שנוזקה לחיי העולם הבא. וכן הוא אומר בתורה, אחר שהבטיח בטובות העולם הזה: "וצדקה תהיה לנו וגו'". וכן הודיענו בתורה, שאם נעזב התורה מדענתנו ונעסק בהכלי הזמן, כענין שנאמר: "וישמן ישרון ויכעט" - שדין האמת יסיר מן העוזבים כל טובות העולם הזה, שהן חזקו ידיהם לכעט, ומביא עליהן כל הרעות שמונעין אותן מלקנות העולם הבא, כדי שיאבדו ברשעם. הוא שפתיב בתורה: "פתח אשר לא עבדת את ה' וגו' ועבדת את איביך, אשר שלחנו ה' בך". נמצא פרוש כל אותן הברכות והקלות, על דרך זו: כלומר, אם עבדתם את ה' בשמחה, ושמרתם דרכו - משפיע לכם הברכות האלו ומרחיק הקלות, עד שתהיו פנויים להתחכם בתורה ולעסק בה, כדי שתזכו לחיי העולם הבא, וייטב לך לעולם שכלו טוב, ותאריך ימים לעולם שכלו ארך, ונמצאתם זוכין לשני העולמות, לחיים טובים בעולם הזה, המביאים לחיי העולם הבא; שאם לא יקנה היום חכמה ומעשים טובים - אין לו במה יזכה? שנאמר: "כי אין מעשה וחספון ודעת וחכמה בשאול". ואם עבדתם את ה' ושיגיתם במאכל ומשקה וזנות ודומה להן - מביא עליכם כל הקלות האלו ומסיר כל הברכות, עד שיקלו ימיכם בבחלה ופחד, ולא יהיה לכם לב פנוי

ולא גוף שלם לעשות המצוות, כדי שתאבדו מחיי העולם הבא. ונמצאתם שאבדתם שני עולמות: שבזמן שאדם טרוד בעולם הזה ובמלקמה ורעבון, אינו מתעסק לא בחכמה ולא במצוה שבהן זוכין לחיי העולם הבא. ב. ומפני זה התאוו כל ישראל, נביאייהם וחכמייהם, ימות המלך המשיח, כדי שינוחו ממלכות הרשעה שאינה מנחת להן לעסק בתורה ובמצוות פהגן, וימצאו להם מרגוע וירבו בחכמה, כדי שיזכו לחיי העולם הבא. לפי שבאותן הימים תרבה הדעת והחכמה והאמת - שנאמר: "כי מלאה הארץ דעה את ה'", ונאמר: "ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו", ונאמר: "והסירתי את לב האבן מבשרכם". מפני שאותו המלך שיעמד מזרע דוד, בעל חכמה יהיה יתר משלמה, ונביא גדול הוא קרוב ממשה רבנו; ולפיכך, ילמד כל העם ויורה אותן דרך ה', ויבואו כל הגוים לשמעו, שנאמר: "והיה באחרית הימים, נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים". וסוף השכר בלו והטובה האחרונה שאין לה הפסק ולא גרעון, הוא חיי העולם הבא; אבל ימות המשיח - הוא העולם הזה, ועולם כמנהגו הולך, אלא שהמלכות תחזור לישראל. וכבר אמרו חכמים הראשונים: 'אין בין העולם הזה לימות המשיח, אלא שעבוד מלכות בלבד'.

יום רביעי

הלכות תשובה פרק י

א. אל יאמר אדם: 'הריני עושה מצוות התורה ועוסק בחכמה, כדי שאקבל הברכות הפתובות בה, או כדי שאזכה לחיי העולם הבא; ואפרש מן העברות שהזהירה תורה מהן, כדי שאנצול מן הקלות הפתובות בתורה, או כדי שלא אפרת מחיי העולם הבא'. אין ראוי לעבד את ה' על דרך זו! שהעובד על דרך זו, הוא עובד מיראה; ואינה מעלת הנביאים, ולא מעלת החכמים. ואין עובד את ה' על דרך זו, אלא עמי הארץ והנשים והקטנים, שמתחזין אותן לעבד מיראה, עד שתרבה דעתן ויעבדו מאהבה.

ב. העובד מאהבה, עוסק בתורה ובמצוות והולך בנתיבות החכמה - לא מפני דבר בעולם, לא מפני יראת הרעה, ולא כדי לירש הטובה; אלא עושה האמת מפני שהיא אמת, וסוף הטובה לבוא בגללה. ומעלה זו היא מעלה גדולה עד מאד, ואין כל חכם זוכה לה. והיא מעלת אברהם אבינו, שקראו הקדוש ברוך הוא 'אברהם', לפי שלא עבד אלא מאהבה. והיא המעלה שצננו בה הקדוש ברוך הוא על ידי משה, שנאמר: "ואהבת את ה' אלהיך". ובזמן שיאהב את ה' אהבה הראויה, מיד יעשה כל המצוות מאהבה.

ג. וכיצד היא האהבה הראויה? הוא שיאהב את ה' אהבה גדולה יתרה, ענה עד מאד, עד שתהא נפשו קשורה באהבת ה', ונמצא שוגה [הוגה] בה תמיד - כאלו חולי

ספר שני והוא ספר אהבה

הלכותיו שש, וזה הוא סדרון: הלכות קרית שמע, הלכות תפלה וברכת כהנים, הלכות תפלין ומזוזה וספר תורה, הלכות ציצית, הלכות ברכות, הלכות מילה.

הלכות קרית שמע

מצות עשה אחת, והיא לקרות קרית שמע פעמים ביום. ובאור מצוה זו - בפרקים אלו.

הלכות קרית שמע פרק א

א. פעמים בכל יום קוראין קרית שמע - בערב ובבקר, שנאמר: "ובשכבך ובקומך" - בשעה שדרך בני אדם שוכבין, וזה הוא לילה, ובשעה שדרך בני אדם עומדין, וזה הוא יום.

ב. ומה הוא קורא? שלש פרושיות אלו, והן: "שמע", ו"והיה אם שמע", ו"ויאמר". ומקדימין לקרות פרושת "שמע", מפני שיש בה צווי על יחוד השם ואהבתו ותלמודו [מצוות תלמוד תורה], שהוא [מצוות ייחוד] העקר הגדול שהכל תלוי בו. ואחריה "והיה אם שמע", שיש בה צווי על שאר המצוות כולן. ואחר כך פרושת "ציצית", שגם היא יש בה צווי על זכירת כל המצוות.

ג. אף על פי שאין מצות ציצית נהגת בלילה, קוראין אותה בלילה, מפני שיש בה זכרון יציאת מצרים; ומצוה להזכיר יציאת מצרים בלילה וביום, שנאמר: "למען תזכור את יום יציאתך מארץ מצרים, כל ימי חייך". וקריאת שלש פרושיות אלו על סדר זה, הוא הנקרא 'קרית שמע'.

ד. הקורא קרית שמע - כשהוא גומר פסוק ראשון, אומר בלחש: 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד'; וחוזר וקורא בדיבור "ואהבת את ה' אלהיך", עד סופה. ולמה קורין בן? מסרת היא בדיבור, שבשעה שקבץ יעקב אבינו את בניו במצרים בשעת מיתתו, צנן וזרזם על יחוד השם, ועל דרך ה' שהלך בה אברהם ויצחק אביו. ושאל אותם ואמר להם: 'בני, שמא יש בכם פסלת [פגם באמונתכם], מי שאינו עומד עמי ביחוד אדון כל העולם? - כענין שאמר לנו משה רבנו: "פן יש בכם איש או אשה וגו'". ענו כלם ואמרו לו: "שמע, ישראל! ה' אלהינו, ה' אחד" - כלומר: שמע ממנו, אבינו ישראל! ה' אלהינו, ה' אחד. פתח הדין ואמר: 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד'. לפיכך נהגו כל ישראל לומר שבח זה ששבח בו ישראל הדין, אחר פסוק זה.

ה. כשהקורא קורא קרית שמע, מברך לפניו ולאחריה. ביום, מברך שתים לפניו ואחת לאחריה; ובלילה, מברך שתים לפניו ושתיים לאחריה.

ו. ברכה ראשונה שלפניה ביום, 'יוצר אור'; שניה לה,

האהבה, שאין דעתן פנויה מאהבת אותה אשה שהוא שוה בה תמיד, בין בשכבו בין בקומו, בין בשעה שהוא אוכל ושותה. יתר מזה תהיה אהבת ה' בלב אוהביו, ושוהין בה תמיד, כמו שצונו: "בכל לבבך ובכל נפשך". והוא ששלמה אמר דרך משל: "כי חולת אהבה אני"; וכל שיר השירים - משל הוא לענין זה.

ד. אמרו חכמים הראשונים: שמא תאמר, הריני למד תורה בשביל שאהיה עשיר, בשביל שאקרא רבי, בשביל שאקבל שכר לחיי העולם הבא - תלמוד לומר: "לאהבה את ה'"; כל שאתם עושים, לא תעשו אלא מאהבה. ועוד אמרו חכמים: "במצותיו חפץ מאד" - "במצותיו", ולא בשכר מצותיו. וכן היו גדולי החכמים מצוין לנבוגי תלמידיהן ומשכיליהן ביחוד: אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל טובה; אלא היו כעבדים המשמשים את הרב על מנת שלא לקבל כלום - אלא מפני שהוא הרב, ראוי לשמשו; כלומר, עבדו מאהבה.

ה. כל העוסק בתורה כדי לקבל שכר, או כדי שלא תגיע עדין פרענות - הרי זה עוסק בה שלא לשמה. וכל העוסק בה לא ליראה, ולא לקבל שכר, אלא מפני אהבת אדון כל הארץ שצוה בה - הרי זה עוסק בה לשמה. ואמרו חכמים: 'לעולם יעטק אדם בתורה, אפלו שלא לשמה - שמתוך שלא לשמה, בא לשמה'. לפיכך, כשמלמדין את הקטנים ואת הנשים וכלל עמי הארץ, אין מלמדין אותן אלא לעבד מיראה וכדי לקבל שכר, עד שתתראה דעתן ויתחכמו חכמה יתרה, מגלין להן רז זה מעט מעט; ומגלין אותן לענין זה בנחת, עד ששיגיגוהו וידעוהו ויעבדו מאהבה.

ו. דבר ידוע וברור, שאין אהבת הקדוש ברוך הוא נקשרת בלב של אדם, עד שישגה [יעסוק] בה תמיד כראוי ויעוב כל שבועולם חוץ ממנה, כמו שצוה ואמר: "בכל לבבך ובכל נפשך"; אלא בדעה שידעוהו [כגודל ידיעתו כן אהבתו]. ועל פי הדעה - תהיה האהבה: אם מעט מעט, ואם הרבה הרבה. לפיכך, צריך אדם ליחד עצמו [להתמסר] להבין ולהשפיל בתחממות ותבונות המודיעין לו את קונו כפי פח שיש באדם להבין ולהשיג, כמו שבארנו בהלכות יסודי התורה.

בריה רחמנא דסיען. נגמר ספר ראשון, בעזרת שדי. ומגין פרקים של ספר זה, ששה וארבעים פרקים: הלכות יסודי התורה, עשרה פרקים; הלכות דעות, שכמה פרקים; הלכות תלמוד תורה, שכמה פרקים; הלכות עבודה זרה, שנים עשר פרקים; הלכות תשובה, עשרה פרקים.

בשם ה', אל עולם.

מה אהבתי תורתך, כל היום היא שיחתי.

הלכות קרית שמע פרק ב

א. הקורא את שמע, ולא פנו לבו בפסוק ראשון שהוא: "שמע, ישראל! ה' אלהינו, ה' אחד" - לא יצא ידי חובתו; והשאר - אם לא פנו לבו, יצא. אפלו היה קורא בתורה כדרך, או מגיה את הפרשיות האלו בעונת קריאה - יצא; והוא, שפנו את לבו בפסוק ראשון.

ב. כל אדם קורין כדרך - בין עומדין, בין מהלכין, בין שוכבין, בין רוכבין על גבי בהמה. ואסור לקרות קרית שמע, והוא מטל ופניו טוחות [דבוקות] בקרקע, או משלף על גבו ופניו למעלה. אכל קורא הוא, והוא שוכב על צדו; ואם היה בעל בשר הרבה, ואינו יכול להתהפך על צדו, או שהיה חולה - נוטה מעט לצדו, וקורא.

ג. מי שהיה מהלך על רגליו - עומד בפסוק ראשון, והשאר קורא והוא מהלך. היה ישן - מצערין אותו ומעירין אותו, עד שיקרא פסוק ראשון; ומפאן ואילף, אם אנסתו שנה, אין מצערין אותו.

ד. מי שהיה עוסק במלאכה - מפסיק עד שיקרא פרשה ראשונה בלה; וכן האמנין בטלין ממלאכתן בפרשה ראשונה, כדי שלא תהיה קריאת עראי. והשאר, קורא והוא עוסק במלאכתו. אפלו היה עומד בראש האילן או בראש הכתל - קורא במקומו, ומברך לפניו ולאחריו.

ה. היה עוסק בתלמוד תורה, והגיע זמן קרית שמע - פוסק וקורא; ומברך לפניו ולאחריו. היה עוסק בצרכי רבים - לא יפסיק, אלא יגמר עסקיהן; ויקרא, אם נשאר עת לקרות.

ו. היה עוסק באכילה, או שהיה במרחץ, או שהיה עוסק בתספורת, או שהיה מהפך בעורות [לבדוקן אם עובדן], או שהיו עוסקין בדין - גומר, ואחר כך קורא קרית שמע. ואם היה מתירא שמא יעבר זמן הקריאה, ויפסק וקרא - הרי זה משבח.

ז. מי שיירד לטבל - אם יכול לעלות ולהתפסות ולקרות קדם שתגז החמה, יעלה ויתפסה ויקרא. ואם היה מתירא שמא תגז החמה קדם שיקרא, יתפסה במים שהוא עומד בהן ויקרא. ולא יתפסה לא במים שריחן רע, ולא במי המשרה (ששרו בהם פשתן); ולא במים צלולין [שקופים], מפני שערותו נראית בהן. אכל מתפסה הוא במים עכורין [שאינם צלולים] שאין ריחן רע, וקורא במקומו.

ח. הקורא קרית שמע - לא ירמו בעיניו, ולא יקרץ בשפתיו, ולא יראה באצבעותיו, כדי שלא תהיה קריאת עראי. ואם עשה כן - אף על פי שייצא ידי חובתו, הרי זה מגנה. וצריך להשמיע לאזנו, כשהוא קורא; ואם לא השמיע לאזנו, יצא. וצריך לדקדק באותיותיה; ואם לא דקדק, יצא.

ט. ביצד מדקדק? יזהר שלא ירפה החזק [הדגוש], ולא יחזק [ידיגיש] הרפה [שאינו מודגש]; ולא יגיד [יעשה שווא נע] הנח [את שווא הנח], ולא יגית הגד. לפיכך, צריך לתן רוח בין כל שתי אותות הידומות שאחת מהן סוף תכה

אהבת עולם אהבתנו; ושל אחריה, אמת ויציב. וברכה ראשונה שלפניה בלילה, מעריב ערבים; שניה לה, אהבת עולם עמך ישראל אהבת; וברכה ראשונה של אחריה, אמת אמונה; שניה לה, השכיבנו.

ז. ברכה ראשונה שלפניה, בין ביום בין בלילה - פותח בה ב' ברוך, וחותם בה ב' ברוך; ושאר ברכותיה - חותם בכל אחת מהן ב' ברוך, ואין להם פתיחה. ברכות אלו, עם שאר כל הברכות הערוכות פפי כל ישראל - עזרא ובית דינו תקנום; ואין אדם רשאי לפתח מהן, ולא להוסיף עליהן: מקום שהתקינו לחתם ב' ברוך, אינו רשאי שלא לחתם, ומקום שהתקינו שלא לחתם, אינו רשאי לחתם; מקום שהתקינו שלא לפתח ב' ברוך, אינו רשאי לפתח, ומקום שהתקינו לפתח ב' ברוך, אינו רשאי שלא לפתח. כללו של דבר: כל המשנה ממטבע [צורה ונוסח] שטבעו חכמים בברכות - הרי זה טועה, וחוזר ומברך כמטבע. וכל שאינו אומר 'אמת ויציב' בשחרית, ו'אמת אמונה' בערבית - לא יצא ידי חובתו.

ח. הקדים ברכה שניה לברכה ראשונה, בין ביום בין בלילה, בין לפניו בין לאחריו - יצא; לפי שאין סדר לברכות. בשחרית - פתח 'יוצר אור', וסיים 'מעריב ערבים' - לא יצא; פתח ב' מעריב ערבים, וסיים ב' יוצר אור' - יצא. וכן בערבית - אם פתח ב' מעריב ערבים, וסיים ב' יוצר אור' - לא יצא; פתח ב' יוצר אור, וסיים ב' מעריב ערבים - יצא; שכל הברכות, הולכות אחר חתימתן.

ט. איזה הוא זמן קרית שמע בלילה? מצותה משעת יציאת הכוכבים, עד חצי הלילה. ואם עבר ואחר, וקרא עד שלא עלה עמוד השחר [ויצנוץ האור שלפני עלות השמש] - יצא ידי חובתו; שלא אמרו 'עד חצות', אלא כדי להרחיק את האדם מן הפשיעה.

י. הקורא קרית שמע של ערבית אחר שעלה עמוד השחר, קדם הגז החמה - לא יצא ידי חובתו, אלא אם כן היה אנוס, כגון שכור או חולה וכיוצא בהן. ואנוס שקרא בעת זה, אינו מברך 'השכיבנו'.

יא. ואיזה הוא זמנה ביום? מצותה שיתחיל לקרות קדם הגז החמה, כדי שיגמר לקרות ולברך ברכה אחרונה עם הגז החמה; ושעור זה, כמו עשור שעה [כשש דקות] קדם שתעלה השמש. ואם אחר, וקרא אחר שעלתה השמש - יצא ידי חובתו; שעונתה עד סוף שלש שעות ביום למי שעבר ואחר.

יב. מי שהקדים וקרא קרית שמע של שחרית אחר שעלה עמוד השחר - אף על פי שהשלים קדם שתגז החמה, יצא ידי חובתו. ובשעת הדחק, כגון שהיה משכים לצאת לדרך - קורא לכתחלה משיעלה עמוד השחר.

יג. הקורא אחר שלש שעות ביום, אפלו היה אנוס - לא יצא ידי חובת קרית שמע בעונתה, אלא הרי הוא כקורא בתורה; ומברך הוא לפניו ולאחריו כל היום, אפלו אחר וקרא אחר שלש שעות.

הרי הוא באמצע הפרק, ולא יפסיק אלא לשאל מפני היראה, ולהשיב מפני הכבוד.

יום חמישי

הלכות קרית שמע פרק ג

א. הקורא קרית שמע, רוחץ ידיו במים קדש שיקרא. הגיע זמן קריאה, ולא מצא מים - לא יאחר קריאתו וילך לבקש המים, אלא מקנח ידיו בצרור [אבן] או בעפר או בקורה [קורש] וכיוצא בהן, וקורא.

ב. אין קורין, לא בבית המרחץ; ולא בבית הכסא, אף על פי שאין בו צואה; ולא בבית הקברות, ולא בצד המת עצמו - ואם הרחיק ארבע אמות מן הקבר או מן המת, מתר לקרות. וכל מי שקרא במקום שאין קורין בו, חוזר וקורא.

ג. בית הכסא החדש, שהוכן ועדין לא נשתמש בו - מתר לקרות קרית שמע כנגדו, אבל לא בתוכו. מרחץ חדש, מתר לקרות בתוכו. היו שני בתים - זמן [יעד] אחד מהן לבית הכסא, ואמר על השני: 'וזה' - הרי השני ספק אם הזמינו [לשם בית הכסא], או לא הזמינו; לפיכך, אין קוראין בו לכתחלה, ואם קרא - יצא. אמר: 'וגם זה' - הרי שניהן מזמינין, ואין קוראין בהן. חצר המרחץ, והוא המקום שבני אדם עומדין בו לבושי - מתר לקרות בו קרית שמע.

ד. ולא קרית שמע בלבד, אלא כל ענין שהוא מדברי קדש - אסור לאמרו בבית המרחץ ובבית הכסא, ואפלו אמרו בלשון חל. ולא לאמרו בלבד, אלא אפלו להרהר בלבו בדברי תורה בבית הכסא, ובבית המרחץ, ובמקום הטנפת, והוא המקום שיש בו צואה או מי רגלים - אסור. ה. דברים של חל, מתר לאמרן בלשון הקדש בבית הכסא. וכן הפנויים, כגון רחום וחנון ונאמן וכיוצא בהן - מתר לאמרן בבית הכסא; אבל השמות המיוחדין, והן השמות [די שמות הקב"ה] שאין נמחקין - אסור להזכירן בבית הכסא ובבית המרחץ הישן. ואם נודמן לו להפריש מדבר האסור בבית המרחץ או בבית הכסא - מפריש, ואפלו בלשון קדש ובעניני קדש.

ו. צואת האדם, וצואת פלבים וחזירים בזמן שיש [מעורב] בתוכן עורות, וכל צואה שריחה רע כגון אלו - אסור לקרות קרית שמע כנגדן. וכן כנגד מי רגלי אדם. אבל מי רגלי בהמה, קוראין כנגדן. קטן שאינו יכול לאכל ביות דגן, בכדי [בשיעור זמן] שיאכל הגדול פשול ביצים דגן - אין מרחיקין לא מצואתו, ולא מממי רגליו.

ז. היתה צואה יבשה כחרש, אסור לקרות כנגדה; ואם היתה יבשה יותר מפתרש, עד שאם זרקה תתפרר - הרי היא כעפר, ומתר לקרות כנגדה. מי רגלים שנבלעו בקרקע - אם היתה רשומן נפר, אסור לקרות כנגדן; ואם אין רשומן נפר, מתר.

ח. כמה ירחיק מצואה וממי רגלים ואחר כך קרא?

והאחרת תחלת תבה הסמוכה לה, כגון: "בכל לבבך" - קורא "בכל", ושוהה, וחוזר וקורא "לבבך"; וכן "ואבדתם מהרה", "הכנה פתיל". וצריך לבאר [להתיי] זין של "תזכרו". וצריך להאריך בדלת של "אחד", כדי שימליכיהו על השמים ועל הארץ ועל ארבע רוחות העולם; וצריך שלא לחטף בחית, כדי שלא יהיה כאומר 'אי חד'.

י. קורא אדם את שמע בכל לשון שהוא מכירה; והקורא בכל לשון - צריך להזהר מדברי שבוש שבאותה הלשון, ומדקדק באותה הלשון, כמו שמדקדק בלשון הקדש, אם קרא בלשון הקדש.

יא. הקורא למפרע [בסדר הפורן], לא יצא. במה דברים אמורים? בסדר הפסוקים. אבל אם הקדים פרשה לפרשה - אף על פי שאינו רשאי - אני אומר שיצא, לפי שאינה סמוכה לה בתורה [ג' הפרשיות אינן מופיעות בתורה בסמיכות]. קרא פסוק וחזר וקראו פעם שניה, הרי זה מוגה; קרא מלה אחת וכפלה, כגון שקרא 'שמע שמע', משתקין אותו.

יב. קראה סרוגין [בהפסקות], יצא; אפלו שקה בין סרוג לסרוג כדי לגמור את פלה - יצא; והוא, שיקרא על הסדר. קראה מתנמנם, והוא מי שאינו לא ער ולא נרדם בשנה - יצא; ובלבד, שיהא ער בפסוק ראשון.

יג. ספק קרא קרית שמע, ספק לא קרא - חוזר וקורא, ומברך לפניה ולאחריה. אבל אם ידע שקרא, ונסתפק לו אם ברך לפניה ולאחריה או לא ברך - אינו חוזר ומברך. קרא וטעה [דיגל מילה], יחזר למקום שטעה; ויעלם ממנו בין פרשה לפרשה, ואינו יודע איזו פרשה השלים ואיזו צריך להתחיל - חוזר לפרק ראשון, שהוא "ואהבת את ה' אלהיך".

יד. טעה באמצע הפרק, ולא ידע היכן פסק - חוזר לראש הפרק. היה קורא "וכתבתם", ואינו יודע אם הוא "וכתבתם" שב"שמע" או "וכתבתם" שב"היה אם שמע" - חוזר ל"וכתבתם" שב"שמע"; ואם נסתפק לו אחר שקרא "למען ירבו" - אינו חוזר, שעל הרגל לשונו הוא הולך.

טו. היה קורא ופגע באחרים, או פגעו בו - אם היה בין פרק לפרק - [רק] פוסק ומתחיל ושואל בשלום מי שהוא חיב בכבודו, כגון שפגע באביו או רבו, או מי שהוא גדול ממנו בחכמה; ומשיב שלום לכל אדם שנתן לו שלום.

טז. היה קורא באמצע הפרק - אינו פוסק ומתחיל לשאל אלא בשלום מי שהוא מתירא ממנו, כגון מלך או אנס [חמסן] וכיוצא בהן; אבל מי שהוא חיב בכבודו, כגון אביו או רבו - אם נתן לו שלום תחלה, פוסק ומשיב לו שלום.

יז. ואלו הן בין הפרקים: בין ברכה ראשונה לשניה, בין שניה ל"שמע", בין "שמע" ל"והיה אם שמע", בין "והיה אם שמע" ל"ויאמר". אבל בין "ויאמר" ל"אמת וציב",

שִׁיחֵזֵק - כִּף אֲסוּר לְקָרוֹת כִּנְגַד הָעֲרוּה, עַד שִׁיחֲזִיר פְּנֵיו; אֲפִלוּ גוֹי אוֹ קָטָן, לֹא יִקְרָא כִּנְגַד עֲרוֹתָן. וְאֲפִלוּ מִחֲצָה שָׁל זְכוּכִית מִפְּסֻקָתָהּ, הוֹאִיל וְהוּא רֹאֶה אֶת הָעֲרוּה, אֲסוּר לְקָרוֹת, עַד שִׁיחֲזִיר פְּנֵיו. וְכָל גּוֹף הָאִשָּׁה, עֲרוּה. לְפִיכָף, לֹא יִסְתַּפֵּל בְּגוֹף הָאִשָּׁה כְּשֶׁהוּא קוֹרָא; אֲפִלוּ אִשְׁתּוֹ - אִם הָיָה מְגֵלָה טַפַּח מְגוּפָה [מִמְקוֹמוֹת הַמְּכּוּסִים], לֹא יִקְרָא כִּנְגַדָּה.

יז. וְכֵשֶׁם שֶׁהוּא אֲסוּר לְקָרוֹת כִּנְגַד עֲרוֹת אַחֲרִים - כִּף הוּא אֲסוּר לְקָרוֹת כִּנְגַד עֲרוֹתָיו. לֹא יִקְרָא כְּשֶׁהוּא עֵרֵם, עַד שִׁיכְסֶה עֲרוֹתוֹ. הֵיחָה חֲגוּרָה שָׁל כִּנְגַד אוֹ עוֹר אוֹ שֶׁק עַל מִתְּנֵיו - אִף עַל פִּי שֶׁשָּׂאָר גּוּפוֹ עֵרֵם, מִתֵּר לוֹ לְקָרוֹת; וְהוּא, שְׁלֹא יִהְיֶה עֲקָבוֹ נוֹגֵעַ בְּעֲרוֹתוֹ [כְּשִׁיּוֹשֵׁב וּרְגָלָיו מְקוּפְלוֹת תַּחְתָּיו]. הָיָה יֹשֵׁן בְּטִלְיָתוֹ, וְהָיָה עֵרֵם - חוֹצֵץ בְּטִלְיָתוֹ מִתַּחַת לְבוֹ, וְקוֹרָא; אֲבָל לֹא יִחַץ מִצְּאָרוֹ וְיִקְרָא, מִפְּנֵי שֶׁלְּבוֹ רֹאֶה אֶת הָעֲרוּה, וְנִמְצָא כְּמִי שֶׁקְרָא בְּלֹא חֲגוּר.

יח. שְׁנַיִם שֶׁהֵיוּ יֹשְׁנִים בְּטִלְיָת אַחַת - כָּל אֶחָד מֵהֶן אֲסוּר לְקָרוֹת, אִף עַל פִּי שֶׁכִּסֶּה מִתַּחַת לְבוֹ, עַד שֶׁתִּהְיֶה טִלְיָת מִפְּסֻקָתָהּ בִּינֵיהֶן, כְּדִי שְׁלֹא יִגַּע בְּשָׂר זֶה בְּבִשָּׂר זֶה מִמִּתְּנֵיו וְלִמְטָה. וְאִם הָיָה יֹשֵׁן עִם אִשְׁתּוֹ, אוֹ בְּנֵיו וּבְנֵי בֵיתוֹ הַקְּטָנִים - הָרִי גּוֹפֵן כְּגוּפוֹ, וְאִינוּ מְרַגֵּשׁ מֵהֶן; לְפִיכָף, אִף עַל פִּי שֶׁבִשְׂרוֹ נוֹגֵעַ בְּהֶן, מִחֲזִיר פְּנֵיו וְחוֹצֵץ מִתַּחַת לְבוֹ, וְקוֹרָא.

יט. עַד אֵימָתִי הֵם קְטָנִים לְעֻנְיָן זֶה? עַד שִׁיְהִיָּה הַזָּכָר בֶּן שְׁתַּיִם עֹשֶׂה שְׁנָה וְיוֹם אֶחָד, וְהַנְּקֵבָה בַּת אַחַת עֹשֶׂה שְׁנָה וְיוֹם אֶחָד; וְהוּא, שֶׁתִּהְיֶה תְּכַנִּיתָם כְּתַכְנִיתָם גְּדוּלִים, "שְׂדִים נִכְנוּ וּשְׂעָרָף צִמַּח". וְאַחַר כִּף לֹא יִקְרָא, עַד שֶׁתִּפְסִיק טִלְיָת בִּינֵיהֶן. אֲבָל אִם עֲדִין לֹא הָיוּ "שְׂדִים נִכְנוּ וּשְׂעָרָף צִמַּח", קוֹרָא עִמָּהֶן בְּקִרְבָּן בְּשָׂר וְאִינוּ צְרִיף הַפֶּסֶק - עַד שִׁיְהִיָּה הַזָּכָר בֶּן שְׁלֹשׁ עֹשֶׂה שְׁנָה וְיוֹם אֶחָד, וְהַנְּקֵבָה בַּת שְׁתַּיִם עֹשֶׂה שְׁנָה וְיוֹם אֶחָד.

הִלְכוֹת קְרִיַת שְׁמַע פָּרָק ד

א. נְשִׁים וְעַבְדִּים וְקְטָנִים, פְּטוּרִין מִקְרִיַת שְׁמַע; וּמִלְמַדִּין אֶת הַקְּטָנִים לְקָרוֹת אוֹתָהּ בְּעוֹנָתָהּ, וּמְכַרְכִּין לְפָנֶיהָ וְלֹא תִּחְרֶיהָ, כְּדִי לְחַנְּכֶן בְּמִצְוֹת. מִי שֶׁהָיָה לְבוֹ טְרוֹד וְנִחְפָּז בְּדַבָּר מִצְוָה מִכָּל הַמִּצְוֹת, פְּטוּר מִקְרִיַת שְׁמַע. לְפִיכָף, חָתָן שֶׁנִּשְׂאָ בְּתוּלָה - פְּטוּר מִקְרִיַת שְׁמַע, עַד שֶׁיִּבְאוּ עֲלֵיהָ; לְפִי שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ פְּנוּיָה, שֶׁמָּא לֹא יִמְצָא בְּתוּלִים. וְאִם שָׁהָ עַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת וְלֹא בְּעַל, חָיֵב לְקָרוֹת מִמוֹצָאֵי שַׁבָּת וְאֵילָף, שֶׁהָרִי נִתְקַרְרָה דַּעְתּוֹ, וְלְבוֹ גַּם [מִדְּרוֹגָל] כִּהָ אִף עַל פִּי שְׁלֹא בְּעַל.

ב. אֲבָל הַנוֹשֵׂא אֶת הַבְּעוּלָה - אִף עַל פִּי שֶׁהוּא עוֹסֵק בְּמִצְוָה, חָיֵב לְקָרוֹת, הוֹאִיל וְאֵין לוֹ דְּבָר שֶׁמְשַׁבֵּשׁ אֶת דַּעְתּוֹ. וְכֵן כָּל כִּיּוֹצֵא כְּזֶה.

ג. מִי שֶׁמַּת לוֹ מֵת שֶׁהוּא חָיֵב לְהִתְאַבֵּל עָלָיו - פְּטוּר מִקְרִיַת שְׁמַע עַד שִׁיִּקְבְּרֵנוּ, מִפְּנֵי שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ פְּנוּיָה לְקָרוֹת.

אֲרַבַּע אֲמוֹת. בְּמָה דְּבָרִים אָמוּרִים? בְּזִמְן שֶׁהֵן לְאַחֲרֵי אוֹ מִצְדָּדֵיו; אֲבָל אִם הָיוּ כִּנְגַד פְּנֵיו - מִרְחִיק מֵהֶן עַד שְׁלֹא יִרְאֶה אוֹתָן, וְאַחַר כִּף יִקְרָא.

ט. בְּמָה דְּבָרִים אָמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה עִמָּהֶן בְּבֵית, בְּמִקּוֹם שֶׁהוּא. אֲבָל אִם הָיָה שָׁם מִקּוֹם גְּבוּהָ עֹשֶׂה טַפְחִים, אוֹ נִמְוָף מֵהֶם עֹשֶׂה טַפְחִים - יִשָּׁב בְּצַד הַמִּקּוֹם וְקוֹרָא, שֶׁהָרִי נִפְסַק בִּינֵיהֶן; וְהוּא, שְׁלֹא יִגִּיעַ לוֹ רִיחַ רַע. וְכֵן אִם כִּפָּה כְּלִי עַל הַצּוֹאָה, אוֹ עַל מִימֵי רְגָלִים - אִף עַל פִּי שֶׁהֵן עִמּוֹ בְּבֵית - הָרִי אֵלָיו כְּקַבּוּרִין, וּמִתֵּר לְקָרוֹת עִמָּהֶן.

י. הָיָה בֵּינוֹ וּבֵין הַצּוֹאָה מִחֲצָה שָׁל זְכוּכִית - אִף עַל פִּי שֶׁהוּא רֹאֶה אוֹתָהּ מֵאַחֲרֵי הַזְּכוּכִית, מִתֵּר לְקָרוֹת בְּצַדָּהּ. נִתֵּן רְבִיעִית מִים לְתוֹף מִי רְגָלִים שָׁל פֶּעַם אַחַת, מִתֵּר לְקָרוֹת עִמָּהֶן בְּתוֹף אֲרַבַּע אֲמוֹת.

יא. הֵיחָה צּוֹאָה בְּגִמָּה - עוֹמֵד בְּסִנְדְּלוֹ עַל הַגִּמָּה, וְקוֹרָא: וְהוּא, שְׁלֹא יִהְיֶה סִנְדְּלוֹ נוֹגֵעַ בָּהּ. הֵיחָה כִּנְגַדוֹ צּוֹאָה מְעוּטָה בְּיוֹתֵר, כְּמוֹ טַפָּה - רוֹקֵק עָלֶיהָ רַק עֲבָה עַד שֶׁתִּתְפַּסֶּה, וְקוֹרָא. הֵיחָה נְטִישַׁת [לְכַלּוֹן] צּוֹאָה עַל בִּשְׂרוֹ, אוֹ יָדָיו מִטְּנִפּוֹת מִבֵּית הַפֶּסֶא, וְלֹא הָיָה לָהֶן רִיחַ רַע כָּלֵל, מִפְּנֵי קָטְנָן אוֹ בִישְׁתָּן - מִתֵּר לְקָרוֹת, לְפִי שֶׁאֵין לָהֶן רִיחַ רַע. אֲבָל אִם הֵיחָה בְּמִקּוּמָה [בְּפִי הַטְּבַעַת] - אִף עַל פִּי שֶׁאֵינָה נִרְאִית כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד, הוֹאִיל וְנִרְאִית כְּשֶׁהוּא יוֹשֵׁב, אֲסוּר לְקָרוֹת עַד שֶׁתִּקְנַח יָפָה יָפָה, מִפְּנֵי שֶׁהַצּוֹאָה לָחָה הִיא וְיֵשׁ לָהּ רִיחַ רַע. וְכִמָּה גְּאוּנִים הוֹרוּ, שֶׁאֲסוּר לוֹ לְקָרוֹת אִם הָיוּ יָדָיו מְטֻנְפוֹת; וְכִף רֵאִי לְעֻשׂוֹת.

יב. רִיחַ רַע שֶׁיֵּשׁ לוֹ עֵקֶר [צוּאָה שֶׁמִּמְנָה נוֹדֵף רִיחַ מְקוּר מִמְשֵׁחַ] - מִרְחִיק מִמֶּנּוּ אֲרַבַּע אֲמוֹת וְקוֹרָא, אִם פֶּסֶק הָרִיחַ; וְאִם לֹא פֶּסֶק, מִרְחִיק עַד מִקּוֹם שְׁפוּסֵק. וְשֶׁאֵין לוֹ עֵקֶר, כְּגוֹן מִי שֶׁיִּצָּא מִמֶּנּוּ רִיחַ מִלְמַטָּה - מִרְחִיק עַד מִקּוֹם שֶׁתִּכְלָה הָרוּחַ, וְקוֹרָא. גֵּרָף [כְּלִי] שֶׁל רְעִי [צוּאָה], וְעֵבִיט [כְּלִי] שֶׁל מִימֵי רְגָלִים - אֲסוּר לְקָרוֹת קְרִיַת שְׁמַע כִּנְגַדָּן, וְאִף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן כְּלוּם וְאֵין לָהֶם רִיחַ רַע; מִפְּנֵי שֶׁהֵם כְּבֵית הַפֶּסֶא.

יג. צּוֹאָה עוֹבְרָת, כְּגוֹן שֶׁהֵיחָה שְׁטָה עַל פְּנֵי הַמַּיִם - אֲסוּר לְקָרוֹת כִּנְגַדָּה; וְפִי חֲזִיר, כְּצוֹאָה עוֹבְרָת. וְאֲסוּר לְקָרוֹת כִּנְגַדָּן, עַד שֶׁיַּעֲבְרוּ מִמֶּנּוּ אֲרַבַּע אֲמוֹת.

יד. הָיָה קוֹרָא, וְהִגִּיעַ לְמִקּוֹם הַטְּנַפָּת - לֹא יִנִּיחַ יָדָיו עַל פִּי וְיִקְרָא [בְּלַחַשׁ], אֲלֹא יִפְסִיק עַד שֶׁיַּעֲבֵר מֵאוֹתוֹ מִקּוֹם. וְכֵן הַקּוֹרָא שֶׁיִּצָּאת מִמֶּנּוּ רִיחַ מִלְמַטָּה - יִפְסִיק עַד שֶׁתִּכְלָה בְּאִשָּׁה [הָרִיחַ הָרַע], וְחֲזוּר לְקְרִיַתָּהּ; וְכֵן בְּדַבְּרֵי תוֹרָה. יִצָּאת רִיחַ מִמְּכָרוֹ - אִף עַל פִּי שֶׁמְפַסֵּיק לָהּ קְרִיַת שְׁמַע, אִינוּ מִפְּסִיק לָהּ דְּבָרֵי תוֹרָה.

טו. הָיָה קוֹרָא קְרִיַת שְׁמַע בְּבֵית, וְנִסְתַּפֵּק לוֹ אִם יֵשׁ שָׁם צּוֹאָה אוֹ מִי רְגָלִים אוֹ אֵין שָׁם - הָרִי זֶה מִתֵּר לְקָרוֹת. הָיָה קוֹרָא בְּאִשְׁפָּה, וְנִסְתַּפֵּק לוֹ אִם יֵשׁ שָׁם צּוֹאָה אוֹ אֵין שָׁם - לֹא יִקְרָא עַד שֶׁיִּבְדֵּק; שֶׁחֲזָקַת הָאִשְׁפָּה, שֶׁהִיא מִקּוֹם הַטְּנַפָּת. אֲבָל סַפֵּק מִי רְגָלִים - אֲפִלוּ בְּאִשְׁפָּה, מִתֵּר לְקָרוֹת. טז. כְּשֶׁם שֶׁאֲסוּר לְקָרוֹת כִּנְגַד צּוֹאָה וְיִמֵי רְגָלִים עַד

הלכות תפלה פרק א

א. מצות עשה להתפלל בכל יום, שנאמר: "ועבדתם את ה' אלהיכם" - מפני השמועה למדו, שעבודה זו - היא תפלה, ונאמר: "ולעבדו בכל לבבכם"; אמרו חכמים: 'איזו היא עבודה שבלב? זו תפלה'. ואין מגזין התפלות מן התורה, ואין משנה התפלה הזאת מן התורה. ואין לתפלה זמן קבוע מן התורה.

ב. ולפיכך, נשים ועבדים חייבין בתפלה, לפי שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמה. אלא חייב מצוה זו, כף הוא - שיהא אדם מתפלל ומתחנן בכל יום, ומגיד שבחו של הקדוש ברוך הוא, ואחר כך שואל צרכיו שהוא צריך להם בכקשה ובתחנה, ואחר כך נותן שבח והודיה לה' על הטובה שהשפיע לו; כל אחד כפי כחו.

ג. אם היה רגיל, מרבה בתחנה ובקשה; ואם היה ערל שפתיים [שאינו רגיל להתפלל], מדבר כפי יכלו ובכל עת שיצאה. וכן מגזין התפלות, כל אחד כפי יכלתו - יש שמתפלל פעם אחת ביום, ויש שמתפלל פעמים הרבה. והכל היו מתפללין נכח המקדש, בכל מקום שיהיה. וכן היה הדבר תמיד, ממשוה רבנו עד עזרא.

ד. כיון שגלו ישראל בימי נבוכדנאצר הרשע, נתערכו בפרס וינן ושאר האמות, ונולדו להם בנים בארצות הגוים; ואותן הבנים נתבלבלה שפתם, והיתה שפת כל אחד ואחד מערכת מלשונות הרבה. וכיון שהיה מדבר, אינו יכול לדבר כל צרכיו בלשון אחת אלא בשבשוש, שנאמר: "ובנייהם, חצי מדבר אשדודית, ואינם מכירים לדבר יהודית - וכלשון עם ועם". ומפני זה, כשהיה אחד מהם מתפלל, תקצר לשונו לשאל חפציו או להגיד שבח הקדוש ברוך הוא בלשון הקדש, עד שיערב עמה לשונות אחרות. וכיון שראה עזרא ובית דינו כן, עמדו ותקנו להם שמונה עשרה ברכות על הסדר: שלש ראשונות, שבח לה'; ושלש אחרונות, הודיה; ואמצעיות, יש בהן שאלת כל הדברים שהן כמו אבות [דברים עיקריים] לכל חפצי איש ואיש, ולצרכי הצבור, כגון - כדי שיהיו ערוכות כפי הכל, וילמדו אותן במהרה, ותהיה תפלת אלו העלגים [שאינם יודעים לערוך תפילות] תפלה שלמה, כתפלת בעלי הלשון הצחה. ומפני ענין זה, תקנו כל הברכות והתפלות הסדורות כפי כל ישראל - כדי שיהא כל ענין, ברכה ערוכה כפי העלג.

ה. וכן תקנו, שיהא מגזין התפלות כמגזין הקרבנות - שתי תפלות בכל יום, כנגד שני תמידין. וכל יום שיש בו קרבן מוסף, תקנו בו תפלה שלישית כנגד קרבן מוסף. ותפלה שפנגד תמיד של בקר, היא הנקראת תפלת שחרית; ותפלה שפנגד תמיד של בין הערבים, היא הנקראת תפלת מנחה; ותפלה שפנגד המוספין, היא הנקראת תפלת המוספין.

ו. וכן התקינו שיהא אדם מתפלל תפלה אחת בלילה, שהרי אברי תמיד של בין הערבים מתאכלין [נשרפים]

ואם היה משמר את המת - אף על פי שאינו מתו, פטור מקריית שמע; ואם היו השומרים שנים - האחד משמר, והשני נשמש [מסתלק] למקום אחר וקורא, וחוזר ומשמר, ונשמש האחר וקורא. וכן החופר קבר למת, פטור מקריית שמע.

ד. אין מוציאין את המת לקברו סמוך לזמן קריית שמע, אלא אם כן היה אדם גדול. ואם התחילו והוציאוהו, והגיע זמן הקריאה והן מלוין את המת - כל שיש למטה צרף בהן, כגון נושאי המטה וחלופיהן וחלופי חלופיהן [המחליפים את נושאי המטה], בין היו לפני המטה, בין היו לאחור המטה - פטורין; ושאר המלוים שאין למטה צרף בהן, חייבין.

ה. היו עוסקין בהספד, והגיע זמן קריית שמע - בזמן שהמת מנח לפניו, נשמטים אחד אחד וקוראין וחוזרין להספד. אין המת מטל לפניו, כל העם קורין קריית שמע; והאבל יושב ודומם, שאינו חב לקרות עד שיקבר מתו.

ו. קברו את המת, וחרו האבלים לקבל תנחומין, וכל העם הולכין אחריו ממקום הקבר למקום שעומדין בו האבלים, לעשות שורה לקבל תנחומים - אם יכולין העם להתחיל ולגמר אפלו פסוק אחד קדם שיגיעו לשורה, ותחילו; ואם לאו, לא יתחילו, אלא ינחמו את האבלים, ואחר שישפטרו מהן יתחילו לקרות. בני אדם העומדין בשורה - הפנימיים, שהן רואין את פני האבלים - פטורין מקריית שמע; והחיצוניים - האיל ואינן רואין את האבלים, חייבין בקריית שמע במקומן.

ז. כל מי שהוא פטור מלקרות קריית שמע - אם רצה להתמיר על עצמו ולקרות, קורא; והוא, שתהיה דעתו מישבת עליו. אבל אם היה זה הפטור מלקרות מבהל ותמה - אינו רשאי לקרות, עד שתתישב דעתו.

ח. כל הטמאין חייבין בקריית שמע, ומברכין לפניו ולאחריו והן בטמאתן, אף על פי שאפשר להן לעלות מטמאתן בו ביום, כגון הנוגעין בשרץ או בנדה וזכה ומשכבן וכיוצא בהן. ועזרא ובית דינו תקנו, שלא יקרא בעל קרי לכהו משאר הטמאין, עד שיטבל; ולא פשטה תקנה זו בכל ישראל, ולא היה כח ברב הצבור לעמוד בה - לפיכך בטלה. וכבר נהגו כל ישראל לקרות בתורה ולקרות קריית שמע, והן בעלי קראין, לפי שאין דברי תורה מקבלין טמאה, אלא עומדין בטהרתן לעולם.

בריי רחמנא דסיעין

הלכות תפלה וברכת כהנים

יש בכללן שתי מצוות עשה: אחת, לעבד את ה' בתפלה בכל יום; ושניה, לברך כהנים את ישראל בכל יום. ובאור שתי מצוות אלו - בפרקים אלו.

ושפגנו בנאות ארצך, ונפוצים מארבע תקבץ, והתועים בדעתך ישפטי, ועל הרשעים תניף ידך, וישמחו צדיקים בכנין עירך ובתקון היכלך, ובהצמחת קרן לדוד עבדך ובעריכת נר לכן ישי משיחך; טרם נקרא ואתה תענה, טרם נדבר ואתה תשמע, כי אתה הוא עונה בכל עת צרה וצוקה, פודה ומציל מפל צרה. ברוך אתה ה', שומע תפלה.

ד. במה דברים אמורים? בימות החמה; אבל בימות הגשמים - אינו מתפלל 'הביננו', מפני שצריך לומר שאלה בכרפת השנים [ותו טל ומטר]. וכן במוצאי שבתות וימים טובים - אינו מתפלל 'הביננו', מפני שצריך לומר הבדלה בחוגן הדעת.

ה. בשבתות וימים טובים, מתפלל שבע ברכות בכל תפלה ותפלה מארבע תפלות של אותו היום - שלש ראשונות, ושלש אחרונות, וברכה אמצעית מעין אותו היום. בשבתות, חותמין בברכה אמצעית: 'מקדש השבת'; וברגלים, חותם בה: 'מקדש ישראל והזמנים'. ואם היה שבת ויום טוב, חותמין בה: 'מקדש השבת וישראל והזמנים'. בראש השנה, חותמין בה: 'מלך על כל הארץ, מקדש ישראל ויום הזכרון'; ואם היה שבת, חותם בה: 'מלך על כל הארץ, מקדש השבת וישראל ויום הזכרון'.

ו. במה דברים אמורים? בתפלת ערבית ושחרית ומנחה; אבל תפלת המוספין של ראש השנה, מתפלל תשע ברכות - שלש ראשונות ושלש אחרונות של כל יום, ושלש אמצעיות. ראשונה מן האמצעיות ענינה מלכיות, שניה זכרונות, שלישית שופרות; חותם בכל אחת מהן מענינה. ז. ביום הכפורים, מתפלל בכל תפלה מחמש תפלות, שבע ברכות - שלש ראשונות ושלש אחרונות, ואמצעיות מעין היום, וחותם בה: 'מלך על כל הארץ, מקדש ישראל ויום הכפורים'; ואם חל להיות בשבת, חותם בכל תפלה מהן: 'מלך על כל הארץ, מקדש השבת וישראל ויום הכפורים'.

ח. במה דברים אמורים? ביום צום של כל שנה ושנה; אבל ביום צום של שנת היובל, מתפלל תפלת המוספין תשע ברכות, כמו שהתפלל במוסף ראש השנה, והן אותן הברכות עצמן, בלא פחות ולא יתר. ואין מתפללין אותן, אלא בזמן שהיובל נוהג.

ט. בכל תפלה מן התפלות, פותח קדם לברכה ראשונה, ואומר: "אדני, שפתי תפתח, ופי יגיד תהלתך". וכשהוא חותם בסוף התפלה, אומר: "יהיו לרצון אמרי פי, והגיון לבי - לפניך; ה', צורי וגואלי"; ואחר כך צועד לאחוריו. י. בראשי חודשים ובחלו של מועד - מתפלל ערבית ושחרית ומנחה תשע עשרה ברכות, כשאר הימים; ואומר בעבודה: "אלהינו ואלהי אבותינו, יעלה ויבוא". במוסף חלו של מועד, מתפלל תפלת המוסף כמו שמתפלל ביום טוב; ובראשי חודשים, מתפלל שבע ברכות, שלש

והולכין כל הלילה, שנאמר: "היא העלה על מזבחה על המזבח כל הלילה, עד הבקר", כענין שנאמר: "ערב ובקר וצהרים, אשיחה ואהמה". ואין תפלת ערבית חובה בתפלת שחרית ומנחה; ואף על פי כן נהגו כל ישראל בכל מקומות מושבותיהם להתפלל ערבית, וקבלוה עליהם בתפלת חובה.

ז. וכן תקנו תפלה אחר תפלת המנחה סמוך לשקיעת החמה, ביום התענית בלבד, כדי להוסיף תחנה ובקשה, מפני התענית. וזו התפלה נקראת 'תפלת נעילה', כלומר ננעלו שערי שמים בעד השמש ונסתרה; לפי שאין מתפללין אותה, אלא סמוך לשקיעת החמה.

ח. נמצאו התפלות בכל יום - שלש, ערבית ושחרית ומנחה; ובשבתות ובמועדים ובראשי חודשים - ארבע, שלש של כל יום ותפלת המוספין; וביום הכפורים - חמש, ארבע אלו ותפלת נעילה.

ט. תפלות אלו - אין פוחתין מהן, אבל מוסיפין עליהן: אם רצה אדם שיתפלל כל היום כלו, הרשות בידו. וכל אותן התפלות שיוסיף, כמו מקריב נדבות. לפיכך, צריך שיחדש [יוסף] דבר בתפלה בכל ברכה וברכה מן האמצעיות, מעין הברכה, ואם חדש אפלו בברכה אחת - דיו, כדי להודיע שהיא נדבה, ולא חובה. ושלש ראשונות ושלש אחרונות - לעולם אין מוסיפין בהן, ואין פוחתין מהן, ואין משנין בהן דבר.

י. אין הצבור מתפללין תפלת נדבה, לפי שאין הצבור מביאין קרבן נדבה; ולא יתפלל אפלו יחיד מוסף שתיים, אחת חובת היום ואחת נדבה, לפי שאין מתנדבין קרבן מוסף. ויש מן הגאונים מי שהורה, שאסור להתפלל תפלת נדבה בשבתות וימים טובים, לפי שאין מקריבין בהן נדבה, אלא חובת היום בלבד.

יום שישי

הלכות תפלה פרק ב

א. בימי רבן גמליאל, רבו המינים בישראל, והיו מצרין לישראל, ומסיתין אותן לשוב מאחרי ה'. וכיון שראה שזו גדולה מפל צרכי בני אדם, עמד הוא ובית דינו, והתקין ברכה אחת שתהיה בה שאלה מלפני ה' לאבד המינים; וקבע אותה בתפלה, כדי שתהיה ערוכה בפי הכל. נמצאו הברכות שבתפלה, תשע עשרה ברכות.

ב. בכל תפלה משלש תפלות אלו שבכל יום, מתפלל אדם תשע עשרה ברכות אלו על הסדר. במה דברים אמורים? בשמץא דעתו מכוננת ולשונו תמהר לקרות; אבל אם היה טרוד ודחוק, או שקצרה לשונו - מתפלל שלש ראשונות, וברכה אחת מעין כל האמצעיות, ושלש אחרונות, ויצא ידי חובתו.

ג. וזו היא הברכה שתקנו מעין כל האמצעיות: 'הביננו ה' אלהינו לדעת את דרכיך, ומול את לבבנו ליראתך, לסולח היה לנו, להיות גאולים, רחמנו ממכאוב, ודשננו

הכפורים - חותם בשלישית 'המלך הקדוש'; ובאחת עשרה, 'המלך המשפט'.

יט. יש מקומות שנהגו בעשרה ימים אלו להוסיף בכרכה ראשונה 'זכרנו לחיים'; ובשניה, 'מי כמוך אב הרחמן'; ומוסיפין בכרכת שמונה עשרה, 'זכר רחמך'; ומוסיפין בכרכה אחרונה, 'ובספר חיים'. וכן יש מקומות שנהגו להוסיף בעשרת ימים אלו בכרכה שלישית, 'ובכן תן פחדך'; אבל בראש השנה וביום הכפורים, מנהג פשוט הוא להוסיף בשלישית 'ובכן תן פחדך'.

הלכות תפלה פ"ק ג

א. תפלת השחר - מצותה, שיתחיל להתפלל עם הנץ החמה; וזמנה, עד סוף שעה רביעית, שהוא שלישי היום. ואם עבר או טעה והתפלל אחר ארבע שעות עד חצי היום - יצא ידי חובת תפלה, אבל לא יצא ידי חובת תפלה בזמנה: שפשוט שמצות תפלה מן התורה, כן מצוה מדבריהן להתפלל אותה בזמנה שתקנו לנו חכמים ונביאים.

ב. בכר אמרנו, שתפלת המנחה, כנגד זמן תמיד של בין הערבים תקנו זמנה. ולפי שהיה התמיד קרב בכל יום בתשע ומחציה - תקנו זמנה מתשע שעות ומחציה, והיא הנקראת 'מנחה קטנה'. ולפי שבערב הפסח שחל להיות בערב שבת, היו שוחטין את התמיד בשש ומחציה - אמרו שהמתפלל מאחר שש ומחציה, יצא; ומשהגיע זמן זה - הגיע חיובה, וזו היא הנקראת 'מנחה גדולה'.

ג. נהגו אנשים הרבה להתפלל גדולה וקטנה, והאמת רשות. והורו מקצת גאונים, שאין ראוי להתפלל רשות אלא הגדולה; וכן הדין נותן, מפני שהיא כנגד דבר שאינו תדיר בכל יום. ואם התפלל הגדולה חובה, לא יתפלל הקטנה אלא רשות.

ד. הא למדת, שזמן מנחה גדולה, משש שעות ומחציה עד תשע ומחציה. וזמן מנחה קטנה, מתשע ומחציה עד שישארו מן היום שעה ורביע; ויש לו להתפלל אותה עד שתשקע החמה.

ה. תפלת המוספין - זמנה אחר תפלת השחר, עד שבע שעות ביום; והמתפלל אחר שבע שעות - אף על פי שפשוט - יצא ידי חובתו; מפני שזמנה כל היום.

ו. תפלת הערב - אף על פי שאינה חובה - המתפלל אותה, יש לו להתפלל מתחלת הלילה עד שיעלה עמוד השחר. תפלת נעילה - כדי שישלים אותה סמוך לשקיעת החמה.

ז. המתפלל תפלה קדם זמנה - לא יצא ידי חובתו, וחוזר ומתפלל אותה בזמנה. ואם התפלל תפלת שחרית בשעת הדחק, אחר שיעלה עמוד השחר - יצא. ויש לו להתפלל תפלת ערבית של לילי שבת, בערב שבת קדם שתשקע החמה; וכן מתפלל ערבית של מוצאי שבת, בשבת. לפי שתפלת ערבית רשות, אין מדקדקין בזמנה; ובלבד

ראשונות ושלש אחרונות, אמצעית מעין קרבן ראש חדש, וחותם בה: 'מקדש ישראל וראשי חדשים'.

יא. שבת שחלה להיות בחלו של מועד, וכן ראש חדש שחל להיות בשבת - מתפלל ערבית ושחרית ומנחה שבע ברכות כשאר השבתות, ואומר 'יעלה ויבוא' בעבודה. במוסף מתחיל בכרכה אמצעית בענין שבת, ומשלים [לקראת סיום הברכה] בענין שבת, ואומר קדשת היום באמצע הכרכה, וחותם בה בראשי חדשים: 'מקדש השבת וישראל וראשי חדשים'; ובחלו של מועד, חותם בה כמו שחותם ביום טוב שחל להיות בשבת.

יב. ויום טוב שחל להיות באחד בשבת, מתפלל בכרכה רביעית בלילה ככה: 'ותודיענו משפטי צדקך, ותלמדנו לעשות חקי רצונך, ותתן לנו ה' אלהינו קדשת שבת וכבוד יום טוב וחגיגת הרגל, ויבין קדשת שבת לקדשת יום טוב הבדלת, ויום השביעי הגדול והקדוש מששת ימים קדש; ותתן לנו ה' אלהינו, מועדים לשמחה'. ובמוצאי שבת ובמוצאי יום טוב של כל השנה - מבדיל ב'אתה חונן', אף על פי שהוא מבדיל על הכוס.

יג. בחנפה ופורים, מוסיפין בהודיה 'על הנסים'; שבת שחלה להיות בחנפה ופורים, מזכיר על הנסים במוסף, כמו שמזכיר בשאר תפלות.

יד. בימי התעניות, אפלו יחיד שהתענה - מוסיף ב'שומע תפלה': 'ענו, ה' אלהינו, ענו'. ושלח צבור אומרה בכרכה בפני עצמה בין 'גואל' ל'רופא', וחותם בה: 'העונה בעת צרה'. ונמצא מתפלל עשרים ברכות. בתשעה באב - מוסיפין ב'בונה ירושלים': 'רחם ה' אלהינו עלינו ועל ישראל עמך ועל ירושלים עירך, העיר האבלה הנחרבה השוממה'.

טו. כל ימות הגשמים, אומר בכרכה שניה 'מוריד הגשם'; ובימות החמה, 'מוריד הטל'. מאימתי אומר 'מוריד הגשם'? מתפלת המוספין של יום טוב האחרון של חג [סוכות], עד תפלת שחרית של יום טוב הראשון של פסח; ומתפלת המוספין של יום טוב הראשון של פסח, אומר 'מוריד הטל'.

טז. משבעה ימים במרחשון, שואלין את הגשמים בכרכת השנים, כל זמן שמזכיר הגשם. במה דברים אמורים? בארץ ישראל; אבל בשנער [בבל] ובסוריא ובמצרים ומקומות הסמוכין לאלו והדומין להן, שואלין את הגשמים ביום ששים אחר תקופת תשרי.

יז. מקומות שהן צריכין לגשמים בימות החמה, כגון איי הים הרחוקים - שואלין את הגשמים בעת שהן צריכין להן, ב'שומע תפלה'. ומקומות שהן עושין יום טוב שני ימים - אומר 'מוריד הגשם' בתפלת מוסף של יום ראשון של שמיני עצרת, ומתפלל והולך כל ימות הגשמים.

יח. כל השנה פלה - חותם בכרכה שלישית 'האל הקדוש'; ובכרכת אחת עשרה, 'מלך אוהב צדקה ומשפט'. ובעשרת הימים שמראש השנה עד מוצאי יום

נשותיהן פתרגולין; ומפני זה תקנו טבילה לבעל קרי לבדו, והוציאוהו מכלל הטמאין.

ה. לפיכך היו אומרים בזמן תקנה זו, שאפלו זב שראה קרי ונדה שפלטתה שכבת זרע והמשמשות שראת נדה, צריכין טבילה לקרית שמע וכן לתפלה מפני הקרי, אף על פי שהן טמאין. וכן הדין נותן, שאין טבילה זו מפני הטהרה, אלא מפני הגזירה, שלא יהיו מצויין אצל נשותיהן תמיד. וכבר בטלה גם תקנה זו של תפלה, לפי שלא פשטה בכל ישראל, ולא היה כח בצבור לעמוד בה. ו. מנהג פשוט בספרד ובשנער [בבל], שאין בעל קרי מתפלל עד שהוא רוחץ כל בשרו במים [בתשעה קביו], משום "הפון לקראת אלהיך, ישראל". במה דברים אמורים? בכריא או חולה שבעל; אבל חולה שראה קרי לאנסו - פטור מן הרחיצה, ואין בזה מנהג [לרחוץ]. וכן זב שראה קרי ונדה שפלטתה שכבת זרע, אין בהן מנהג, אלא מקנחין עצמן ורוחצין ידיהן, ומתפללין.

ז. כסוי הערוה כיצד? אף על פי שפסה ערותו בדרך שמכסה לקרית שמע, לא יתפלל, עד שיכסה את לבו; ואם לא כסה לבו, או שגאנס ואין לו במה יכסה, הואיל וכסה ערותו והתפלל, יצא; ולכתחלה לא יעשה.

ח. טהרת מקום התפלה כיצד? לא יתפלל במקום הטנופות, ולא במרחץ, ולא בבית הפסא, ולא באשפה, ולא במקום שאינו בחזקת טהרה עד שיבדקנו. כללו של דבר - כל מקום שאין קורין בו קרית שמע, אין מתפללין בו. ויכשם שמרחיקין מצואה ומי רגלים וריח רע ומן המת ומראית הערוה, לקרית שמע - כך מרחיקין לתפלה.

ט. המתפלל ומצא צואה במקומו - הואיל וחסא מפני שלא בדיק עד שלא התפלל, חוזר ומתפלל במקום טהור. הנה עומד בתפלה, וראה צואה כנגדו - אם יכול להלך לפניו כדי שיורקנה [כלומר: ישאירנה] לאחוריו ארבע אמות, יהלך; ואם לאו, יסלקנה [יגדל] לצדדין; ואם אינו יכול, נפסיק. גדולי החכמים לא היו מתפללין בבית שיש בו שכר, ולא בבית שיש בו מוריס בעת עפושו [ציר זגים שהתעפשו], מפני שריחו רע, אף על פי שהמקום טהור.

י. דברים החופזין אותו כיצד? שאם היה צריך לנקביו, לא יתפלל. וכל הצריך לנקביו והתפלל - תפלתו תועבה, וחוזר ומתפלל אחר שיעשה צרכיו. ואם יכול להעמיד עצמו כדי פרסה, תפלתו תפלה; ואף על פי כן, לכתחלה לא יתפלל, עד שיבדיק עצמו יפה יפה, ויפקד נקביו, ויסיר פיתו [רוק הגרום] וניעו [רוק הפה] וכל דבר הטורדו - ואחר כך יתפלל.

יא. מי שגהק ופהק ונתעטש בתפלתו - אם לרצונו, הרי זה מגנה; ואם בדיק גופו קדם שיתפלל וכאו לאנסו, אין בכך כלום. ונדמן לו רק בתפלתו, מבליעו בטליתו או בכגודו; ואם היה מצטער בכך, זורקו בידו לאחוריו, כדי שלא יצטער בתפלה, ונמצא טרוד. יצא ממנו רוח מלמטה

שיקרא קרית שמע בעונתה, אחר צאת הכוכבים.

כ. כל מי שעבר עליו זמן תפלה, ולא התפלל - במזיד - אין לו תקנה, ואינו משלם; בשוגג, או שהיה אנוס או טרוד - משלם אותה תפלה, בזמן תפלה הסמוכה לה, ומקדים תפלה אחרונה, ואחריה מתפלל את התשלומין.

ט. כיצד? טעה ולא התפלל שחרית עד שעבר חצי היום - יתפלל מנחה שמים; הראשונה תפלת מנחה, והשנייה תשלומי שחרית. טעה ולא התפלל מנחה עד ששקעה השמש - מתפלל ערבית שמים; הראשונה ערבית, ושנייה תשלומי מנחה. טעה ולא התפלל ערבית עד ששעה עמוד השחר - מתפלל שחרית שמים; ראשונה שחרית, ושנייה תשלומי ערבית.

י. טעה ולא התפלל לא תפלה זו, ולא תפלה הסמוכה לה - אינו משלם אלא אחרונה בלבד. כיצד? טעה ולא התפלל לא שחרית ולא מנחה - מתפלל ערבית שמים; ראשונה ערבית, והאחרונה תשלומי מנחה; אבל שחרית - אין לה תשלומין, שכבר עבר זמנה. וכן בשאר תפלות. יא. היו לפניו שתי תפלות, של מנחה ושל מוספין - מתפלל של מנחה, ואחר כך של מוספין. ויש מי שהורה שאין עושין כן בצבור, כדי שלא יטעו [יחשבו שכך הסדר].

הלכות תפלה פרק ד

א. חמשה דברים מעפבין את התפלה, אף על פי שהגיע זמנה - טהרת הידים, וכסוי הערוה, וטהרת מקום התפלה, ודברים החופזין [ממהרים] אותו, וכונת הלב.

ב. טהרת הידים כיצד? רוחץ ידיו במים עד הפרק [חיבור כף היד לזרוע], ואחר כך יתפלל. הנה מהלך בדרך, והגיע זמן התפלה, ולא היה לו מים - אם היה בינו וביין המים ארבעה מילין, שהם שמונת אלפים אמה - הולך עד מקום המים ורוחץ, ואחר כך יתפלל; היה בינו וביין המים יותר מכן - מקנח ידיו בצרור [אבן] או בעפר או בקורה [קרוש], ומתפלל.

ג. במה דברים אמורים? לפניו; אבל אם היה מקום המים לאחוריו, אין מחיבין אותו לחזור לאחוריו אלא עד מיל. אבל אם עבר מן המים יותר ממיל, אינו חייב לחזור, אלא מקנח ידיו, ומתפלל. במה דברים אמורים, שאינו מטהר לתפלה אלא ידיו בלבד? בשאר תפלות, חוץ מתפלת שחרית; אבל שחרית - רוחץ פניו ידיו ורגליו, ואחר כך יתפלל. ואם היה רחוק מן המים - מקנח ידיו בלבד, ומתפלל.

ד. כל הטמאין - רוחצין ידיהן בלבד בטהורין, ומתפללין; אף על פי שאפשר להן לטבל ולעלות משמאמן, אין הטבילה מעפבת. וכבר בארנו, שעזרא תקן שלא יקרא בעל קרי בלבד דברי תורה, עד שיטבל. ובית דין שעמדו אחריו כן, התקינו אף לתפלה, שלא יתפלל בעל קרי בלבד, עד שיטבל. ולא מפני טמאה וטהרה נגעו בה, אלא כדי שלא יהיו תלמידי חכמים מצויין אצל

עמד ישראל מרבין, ודעתם קצרה; יהי רצון מלפניך ה' אלהינו, שתתן לכל אחד ואחד כדי פרנסתו, ולכל גונה וגונה די מחסורה, והטוב בעיניך עשה; ברוך אתה ה', שומע התפלה'. ומתפלל אותה, כשהוא מהלך בדרך; ואם יכול לעמד, עומד. וכשהוא מגיע לשוב, ותתקשר דעתו - חוזר ומתפלל תפלה פתקנה, תשע עשרה ברכות.

שבת קודש

הלכות תפלה פ"ק ה

א. שמונה דברים צריך המתפלל להזהר בהן ולעשותן; ואם היה דחוק, או נאנס, או שעבר ולא עשה אותן - אינן מעכבין. ואלו הן: עמידה, ונכח המקדש, ותקון הגוף, ותקון המלבוש, ותקון המקום, והשניית הקול, והכריעה, וההשתחויה.

ב. עמידה כיצד? אין מתפללין אלא מעמד. היה יושב בספינה או בעגלה - אם יכול לעמד, יעמד; ואם לאו, ישב במקומו ויתפלל. חולה מתפלל, אפלו שוכב על צדו - והוא, שגבול לבו את דעתו. פן הצמא והרעב, הרי הן בכלל חולים - אם יש בו יכלת לבו את דעתו, יתפלל; ואם לאו, אל יתפלל עד שיאכל וישתה. היה רוכב על הבהמה - אף על פי שיש לו מי שיאחז את בהמתו, לא ירד, אלא ישב במקומו ומתפלל, כדי שתהא דעתו מישבת עליו.

ג. נכח המקדש כיצד? היה עומד בחוצה לארץ, מחזיר פניו נכח ארץ ישראל ומתפלל; היה עומד בארץ, מכון פניו כנגד ירושלים; היה עומד בירושלים, מכון פניו כנגד המקדש; היה עומד במקדש, מכון פניו כנגד בית קדש הקדשים. סומה, ומי שאינו יכול לבו את הרוחות, והמהלך בספינה - יכון לבו כנגד השכינה, ויתפלל.

ד. תקון הגוף כיצד? כשהוא עומד בתפלה, צריך לבו את רגליו זו בצד זו; ונותן עיניו למטה, כאלו הוא מביט לארץ; ויהיה לבו פנוי למעלה, כאלו הוא עומד בשמים; ומניח ידיו על לבו כפותין, הימנית על השמאלית. ועומד כעבד לפני רבו, באימה ויראה ופחד. ולא גיח ידיו על חלציו.

ה. תקון המלבוש כיצד? מתקן מלבושיו תחלה, ומצנין עצמו [מתקטט בבגדיו] ומתהדר, שנאמר: "השתחוה לה' בהדרת קדש". ולא יעמד לתפלה באפנדותו [גופיתו], ולא בראש מגלה. ולא ברגלים מגלות [יחפות], אם דרך אנשי המקום שלא יעמדו לפני הגדולים אלא בבית הרגלים. ובכל מקום, לא יאחז תפלין בידו וספר תורה בידו, ולא יאחז מעות וכלים בידו. אכל מתפלל הוא בלולב בידו בימות החג, מפני שהיא מצות היום. היה משוי על ראשו, והגיע זמן התפלה - אם היה פחות מארבעת קבין - מפשילו לאחוריו, ומתפלל; היה ארבעת קבין - מניחו על גבי קרקע, ואחר כך יתפלל. דרך כל החכמים ותלמידיהם, שלא יתפללו אלא כשהן עטופין [בטליתם].

כשהוא עומד בתפלה שלא לדעתו - שותק עד שתכלה הרוח, וחוזר לתפלתו.

יב. בקש להוציא רוח מלמטה, ונצטער הרבה ואינו יכול להעמיד עצמו - מהלך לאחוריו ארבע אמות, וממתין עד שתכלה הרוח, ואומר: 'רבון העולמים, יצרתנו נקבים ונקבים וחלולים חלולים - גלוי וידוע לפניך חרפתנו וכלמתנו, חרפה וכלמה בחיינו, תולעה ורמה במוחננו; וחוזר למקומו, ומתפלל.

יג. היה עומד בתפלה, ונטפו מי רגליו על ברקיו - ממתין עד שיכלה המים, וחוזר למקום שפסק; ואם שהה כדי לגמר את כל התפלה, חוזר לראש.

יד. וכן המשתין מים - שוהה כדי הלוח ארבע אמות, ואחר כך מתפלל; ומי שהתפלל, שוהה כדי הלוח ארבע אמות, ואחר כך משתין, כדי שיפסק דברי תפלה מפיו.

טו. פונת הלב כיצד? כל תפלה שאינה כפונה, אינה תפלה; ואם התפלל בלא פונה, חוזר ומתפלל כפונה. מצא דעתו משבשת ולבו טרוד - אסור לו להתפלל, עד שתתישב דעתו. לפיכך, הבא מן הדרך, והוא עיף או מצר [מצטער] - אסור לו להתפלל, עד שתתישב דעתו. אמרו חכמים: שלשה ימים, עד שינוח ותתקשר דעתו, ואחר כך יתפלל.

טז. כיצד היא הפונה? שיפנה לבו מכל המחשבות, וינאה עצמו כאלו הוא עומד לפני השכינה; לפיכך, צריך לישב מעט קדם התפלה, כדי לבו את לבו, ואחר כך יתפלל בנחת ובתחנונים. ולא יעשה תפלתו כמי שהיה נושא משאוי, משליכו והולך לו; לפיכך, צריך לישב מעט אחר התפלה, ואחר כך יפטר. חסידים הראשונים היו שוהין שעה קדם התפלה, ושעה אחר התפלה, ומאריכין בתפלה שעה.

יז. שכור - אל יתפלל, מפני שאין לו פונה; ואם התפלל, תפלתו תועבה - לפיכך, חוזר ומתפלל כשיתרוגן משכרותו. שתוי [שאינו שיכור] - אל יתפלל; ואם התפלל, תפלתו תפלה. אי זה הוא שכור, ואי זה הוא שתוי? שכור, זה שאינו יכול לדבר בפני המלך; ושתוי, זה שיכול לדבר בפני המלך ואינו משתבש. אף על פי כן, הואיל ושתה רביעית יין - לא יתפלל, עד שישיר יינו מעליו.

יח. וכן אין עומדין להתפלל לא מתוך שחוק, ולא מתוך קלות ראש, ולא מתוך שיחה, ולא מתוך מריבה, ולא מתוך פעס - אלא מתוך דברי תורה. ולא מתוך דין הלכה, אף על פי שהם דברי תורה, כדי שלא יהא לבו טרוד בהלכה - אלא מתוך דברי תורה שאין בה עיון, כגון הלכות פסוקות.

יט. תפלות של פרקים [שהם לעיתים ואינם תדירים], כגון תפלת מוסף ראש חדש, ותפלת המועדות - צריך להסדיר תפלתו ואחר כך עומד ומתפלל, כדי שלא יכשל בה. היה מהלך במקום ספנה, כגון במקום גודי חיות ולסטים, והגיע זמן התפלה - מתפלל ברכה אחת, וזו היא: 'צרכי

חמישית, יושב לארץ, ונופל על פניו ארצה, ומתחנן בכל התחנונים שירצה. כריעה האמורה בכל מקום, על ברפים; קדה, על אפים [פניו]; השתחויה - זו פשוט ידים ורגלים, עד שנמצא מטל על פניו על הארץ.

יד. כשהוא עושה נפילת פנים אחר תפלה, יש מי שהוא עושה קדה, ויש מי שהוא עושה השתחויה; ואסור לעשות השתחויה על האבנים אלא במקדש, כמו שבארנו בהלכות עבודה זרה. ואין אדם חשוב וראוי לפל על פניו, אלא אם כן הוא יודע בעצמו שהוא צדיק ביהושע; אבל מטה הוא פניו מעט, ואינו כובש אותם בקרקע. ומתחיל לאדם להתפלל במקום זה, ולנפל על פניו במקום אחר.

טו. מנהג פשוט בכל ישראל, שאין נפילת פנים בשבתות ובמועדות, ולא בראש השנה, ולא בראשי חודשים וחנוכה ופורים, ולא במנחה של ערבי שבתות וימים טובים, ולא בערבית שבכל יום. ויש יחידים שנופלים על פניהם בערבית. וכיום הפפורים בלבד, נופלים על פניהם בכל תפלה ותפלה, מפני שהוא יום תחנה ובקשה ותענית.

הלכות תפלה פרק ו

א. אסור לו לאדם לעבר אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפלל, אלא אם כן היה נושא משוי; או אם היה לבית הכנסת שני פתחים בשתי רוחות, שהרואה אומר: 'שמא לך ויכנס בפתח האחר'. וכן אם היה בעיר שני בתי כנסיות, יאמר הרואה: 'שמא לך לבית הכנסת הרגיל בו'. ואם היה לו תפלין בראשו - מתחיל לעבר, ואף על פי שאין שם אחד מכל אלו; שהתפלין מוכיחין עליו שהוא רודף אחר המצוות, ואינו ממבטלי התפלה.

ב. המתפלל עם הצבור, לא יאריך בתפלתו יתר מדי. אבל בינו לבין עצמו, הרשות בידו: אם בא לומר אחר תפלתו, אפלו בסדר יום הכפורים - אומר; וכן אם רצה להוסיף בכל ברכה וברכה מן האמצעיות מעין הברכה - מוסיף.

ג. ביצד? היה לו חולה - מבקש עליו רחמים בברכת חולים, כפי צחות [רגילות] לשונו; היה צריך לפרנסה, מוסיף תחנה ובקשה בברכת השנים. ועל דרך זו, בכל אחת מהן. ואם רצה לשאל כל צרכיו בשומע תפלה, שואל; אבל לא ישאל לא בשלש ראשונות, ולא בשלש אחרונות.

ד. אסור לו לאדם שיטעם כלום או שיעשה מלאכה, מאחר שיעלה עמוד השחר, עד שיתפלל תפלת שחרית; וכן לא ישכים לפתח חבירו לשאל בשלומו, קדם שיתפלל תפלת שחרית. ולא יצא לדרך קדם שיתפלל. אבל טועם [מטע] ועושה מלאכה קדם מוסף, וקדם מנחה; אבל אינו סועד סמוך למנחה.

ה. בינו שהגיע זמן מנחה גדולה - לא יכנס למרחץ, אפלו להדיע, עד שיתפלל, שמא יתעלה [ייחלש] ויבטל מן התפלה; ולא לאכל, אפלו אכילת עראי, שמא ימשך

ו. תקון המקום ביצד? יעמד במקום נמוך, ויחזיר פניו לפתח [לקיר]. וצריך לפתח חלונות או פתחים כנגד ירושלים, כדי להתפלל כנגדן, שגומר: "וכוין פתיחן לה בעליתה, נגד ירושלים". וקובע מקום לתפלתו תמיד. ואין מתפלל בחרבה; ולא לאחורי בית הכנסת, אלא אם כן החזיר פניו לבית הכנסת. ואסור לישב בצד העומד בתפלה, או לעבר לפניו - עד שירחק ממנו ארבע אמות. ז. לא יעמד במקום גבוה שלשה טפחים או יתר, ויתפלל; ולא על גבי מטה, ולא על גבי ספסל, ולא על גבי פסא. היה בנין גבוה - אם יש בו ארבע אמות על ארבע אמות, שהוא שעור הבית - הרי הוא כעליה, ומתחיל להתפלל בו. וכן אם היה מקף מחצה מכל רוחותיו - אף על פי שאין בו ארבע אמות, מתחיל להתפלל בו, מפני שאין גבהו נפר, שהרי חלק רשות לעצמו.

ח. האמנין שהיו עושין בראש הפתח או בראש האילן, והגיע זמן התפלה - יורדין למטה ומתפללין, וחוזרין למלאכתן; ואם היו בראש היזית או בראש התאנה - מתפללין במקומן, מפני שטרחן מרבה. ומה הן מתפללין? אם היו עושין בסעודתן [עובדים תמורת מזונם] בלבד, מתפללין שלש תפלות של תשע עשרה ברכות; היו עושין בשקרן, מתפללין 'הביגנו'. וביין כף וביין כף, אין יורדין לפני התבה, ואין נושאים את כפיהן.

ט. השנית הקול ביצד? לא יגביה קולו בתפלתו, ולא יתפלל בלבו - אלא מחתף הדברים בשפתיו, ומשמיע לאזניו בלחש. ולא ישמיע קולו, אלא אם כן היה חולה, או שאינו יכול לכונן את לבו עד שישמיע קולו - הרי זה מתחיל; ובכלבד שלא יהיה בצבור, כדי שלא תטרף דעתן מקולו.

י. כריעה ביצד? המתפלל, כורע חמש כריעות בכל תפלה ותפלה - בכרכה ראשונה בתחלה ובסוף, ובהודיה בתחלה ובסוף. וכשגומר התפלה, כורע ופוסע שלש פסיעות לאחוריו כשהוא כורע; ונותן שלום משמאל עצמו, ואחר כף מימין עצמו, ואחר כף מגביה ראשו מן הכריעה. וכשהוא כורע בארבע הכריעות, כורע ב'כרוף'; וכשהוא זוקף, זוקף בשם. במה דברים אמורים? בהדיוט. אבל כהן גדול - כורע בתחלת כל ברכה, ובסוף כל ברכה; והמלך - בינו ששחה בראשונה, אינו מגביה ראשו עד שגומר תפלתו.

יא. ולמה נותן שלום לשמאלו תחלה? מפני ששמאלו הוא ימין שפגד פניו; כלומר, שהוא עומד לפני המלך, נותן שלום לימין המלך ואחר כף לשמאל המלך; וקבעו שיפטר מן התפלה, כמו שהיה נפטרין מלפני המלך.

יב. כל הכריעות האלו - צריך שיכרע בהן עד שיתפקקו [יבטלו] כל חליות שבשרה, ויעשה כקשת; ואם שחה מעט וצער עצמו, ונראה ככורע בכל כחו - אינו חושש.

יג. השתחויה ביצד? אחר שמגביה ראשו מכריעה

ותהיה מטתי שלמה לפניך, ותעמידני ממנה לחיים ולשלום, והאירה עיני פן אישן המות; ברוך אתה ה', המאיר לְכָל העולם;

ב. וקורא פְרָשָׁה ראשונה מקרית שמע, וישן. ואם אנסתו שנה - קורא אפלו פסוק ראשון או פסוקי רחמים, ואחר כך יישן.

ג. בשעה שייקץ בסוף שנתו, מכרך והוא על מטתו כך: 'אלהי, הנשמה שנתת בי טהורה - אתה בראתה, ואתה יצרתה, ואתה נפתתה בי, ואתה משמרה בקרבך, ואתה עתיד לטלה ממני, ואתה עתיד להחזירה לי לעתיד לבוא; וכל זמן שהנשמה בקרבך, מודה אני לפניך ה' אלהי, רבון כל המפעשים; ברוך אתה ה', המחזיר נשמות לפגרים מתים.'

ד. כששומע קול התרנגול - מכרך: 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, הנותן לשכוי [ותרנגול] בינה להבין בין יום ובין לילה'. כששובש בגדיו - מכרך: 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, מלביש צרמים'. כשמניח סדינו על ראשו - מכרך: 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, עוטר ישראל בתפארה'. כשמעביר ידיו על עיניו - מכרך: 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, פוקח עורים'. כשישב על מטתו - מכרך: 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, מתיר אסורים'. כשמוריד רגליו מן המטה ומניחן על הארץ - מכרך: 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, רוקע הארץ על המים'. כשעומד - מכרך: 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, זוקף פופים'. כשנוטל ידיו - מכרך: 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצוותיו וצונו על נטילת ידים'. כשירחץ פניו - מכרך: 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, המעביר שנה מעיני ותנומה מעפעפי; יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי, שתרגילני לדבר מצוה, ואל תרגילני לדבר עברה, ותשלט בי יצר טוב, ואל תשלט בי יצר רע, ותחזקני במצוותיך, ותתן חלקי בתורתך, ותתני לחן לחסד ורחמים בעיניך וכיעני כל רואי, ותגמלני חסדים טובים מלפניך; ברוך אתה ה', גומל חסדים טובים.'

ה. וכל זמן שייכנס אדם לבית הפסא - אומר קדם שייכנס: 'התכבדו מכבדים קדושים, [המלאכים המלווין את האדם] משרתי עליון, שמרוני והמתנינו לי עד שאכנס ואצא, כי זה הוא דרךן של בני אדם'. ואחר שיצא - מכרך: 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, אשר יצר את האדם בתכמה, ובקרא בו נקבים ונקבים וחלולים וחלולים, מהן פתוחים ומהן סתומים, שאם יסתם אחד מהן או יפתח, אינו יכול להתקיים אפלו שעה אחת; ברוך אתה ה', רופא כל בשר ומפליא לעשות.'

ו. כשחוגר חגורו - מכרך: 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, אוזר ישראל בגבורה'. כששובש מנעלו - מכרך: 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, שעשה לי כל צרכי'. כשמחלף לצאת לדרכו - מכרך: 'ברוך אתה ה' אלהינו

באכילה; ולא לדון, אפלו בגמר דין, שמא יסתר הדין וימשך ויבטל מן התפלה. וכן לא ישב לפני הספר, אפלו תספרת הדיוט [פשוטה], עד שיתפלל, שמא ישבר הזוג [מספריים]; ולא יכנס לברסקי [בית עיבוד עורות] סמוך למנחה, עד שיתפלל, שמא יראה הפסד במלאכתו ויתעסק בה ויתעכב מן התפלה. ואם התחיל באחת מאלו - לא יפסיק אלא גומר, ואחר כך מתפלל מנחה.

ז. מאימתי התחלת התספרת [שאתם התחיל ימשיך]? משיניתי מעפרת [סדיו] הספרין על ברכיו. ומאימתי התחלת הפירוק? משיפשט בגד הסמוך לבשרו. ומאימתי התחלת הברסקי? משיקשר בין כתפיו כמו שהאמנין קושרין. ומאימתי התחלת אכילה? לכני ארץ ישראל, משיטל ידיו; ולכני בכל, משיתיר חגורו. ומאימתי התחלת הדין? משייתעטפו הדגנים [בטליחם] וישבו; ואם היו יושבין, משייתחילו בעלי דינין לטען.

ז. אף על פי שתפלת הערב רשות, לא יבוא אדם ממלאכתו ויאמר: 'אכל מעט ואשתה מעט ואישן קמעה, ואחר כך אתפלל' - שמא תאנס אותו שנה, ונמצא ישן כל הלילה; אלא מתפלל ערבית, ואחר כך אוכל ושותה או ישן. ומתר להסתפר ולהכנס למרחץ סמוך לשחרית, מפני שלא גזרו אלא סמוך למנחה שהוא דבר המצוי, שרב העם נכנסין שם ביום; אבל בשחר, דבר שאינו מצוי, לא גזרו בו.

ח. מי שהיה עוסק בתלמוד תורה, והגיע זמן התפלה - פוסק ומתפלל; ואם היה תורתו אמנותו ואינו עושה מלאכה כלל, והיה עוסק בתורה בשעת תפלה - אינו פוסק, שמצות תלמוד תורה גדולה ממצות תפלה. וכל העוסק בצרכי רבים, כעוסק בדברי תורה.

ט. אין המתפלל מפסיק תפלתו, אלא מפגי סנת נפשות בלבד. אפלו מלך ישראל שואל בשלמו, לא ישיבנו; אבל פוסק הוא [תפלתו] למלך גוי, שמא יהרגנו. היה עומד בתפלה, וראה מלך גוי או אנס [בעל זרע] בא כנגדו - יקצר; ואם אינו יכול, יפסיק. וכן אם ראה נחשים ועקרבים באין כנגדו - אם הגיעו אליו, והיה דרכן באותו המקום שהן ממיתין, פוסק ובורח; ואם לא היה דרכן להמית, אינו פוסק.

י. נשים ועבדים וקטנים, תיבין בתפלה. וכל איש שפטור מקרית שמע, פטור מן התפלה; וכל המלווין את המת, אף על פי שאין למטה צרך בהן, פטורין מן התפלה.

הלכות תפלה פרק ז

א. כשתקנו חכמים דברי תפלות אלו, תקנו ברכות אחרות לברך אותן בכל יום; ואלו הן: כשייכנס אדם למטתו לישן בלילה, מכרך: 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, המפיל חבלי שנה על עיני, ומאיר לאישון בת עין; יהי רצון מלפניך ה' אלהי, שתצילני מיצר רע, ומפגע רע, ואל יבהלוני חלומות רעות ולא הרהורים רעים,

יד. חיב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, בין היום והלילה. ומה הן מאה ברכות אלו? שלש ועשרים ברכות שמינינו בפרק זה; ושבע ברכות של קרית שמע שחרית וערבית שלפניה ושל אחריה; וכשמתעטף בציצית, מברך: 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצוותיו וצונו להתעטף בציצית'; ויכשלו בש תפלין, מברך: 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצוותיו וצונו להניח תפלין'; ושלש תפלות, בכל תפלה מהן שמונה עשרה ברכות - הרי ששה ושמונים ברכות. וכשהוא אוכל שתי סעודות בכל יום, מברך ארבע עשרה ברכות, שבע בכל סעודה - אחת כשנוטל ידיו תחלה, ועל המזון אחת בתחלה [המוציא] ושלש בסוף [ברכת המזון], ועל המים לפניו ולאחריו, הרי שבע.

טו. בזמן הזה שתקנו ברכת המינין בתפלה, והוסיפו 'הטוב והמטיב' בברכת המזון - נמצאו חמש ברכות יתרות. בשבתות וימים טובים שהתפלה שבע ברכות, וכן אם לא נתחייב בשאר ימים בכל הברכות האלו, כגון שלא ישן כל הלילה, ולא התיר חגורו, ולא נכנס לבית הכסא, וכיוצא באלו - צריך להשלים מאה ברכות מברכות של פרות.

טז. ביצד? אוכל מעט גרק, ומברך לפניו ולאחריו; וחזור ואוכל מעט מפרי זה, ומברך לפניו ולאחריו, ומעט מפרי זה, ומברך לפניו ולאחריו. ומונה כל הברכות, עד שמשלים מאה ברכות בכל יום.

יז. סדר תפלות, כך הוא: בשחר, משפיים אדם ומברך ברכות אלו, וקורא הזמירות [פסודו] ומברך לפניו ולאחריה. וקורא את שמע ומברך לפניו ולאחריה, ומדלג הקדשה [קדוש קדוש קדוש] מברכה ראשונה שלפניה, שאין היחיד אומר קדשה; וכשהוא חותם גאל ישראל, מיד יעמד כדי שיסמך גאלה לתפלה, ומתפלל מעמד כמו שאמרנו. וכשישלים - ישב, ויפל על פניו, ומתחנן; ומגביה ראשו, ומתחנן מעט והוא יושב, בדברי תחנונים. ואחר כך יקרא "תהלה לדוד", ויתחנן כפי כחו, ויפטר למעשיו.

יח. ובתפלת המנחה, מתחיל לקרות "תהלה לדוד" מישוב; ואחר כך עומד, ומתפלל תפלת המנחה; וכשמשלים - נופל על פניו, ומתחנן; ומגביה ראשו, ויתחנן מעט, ויפטר למעשיו.

יט. ובתפלת הערב, קורא קרית שמע ומברך לפניו ולאחריה, וסומך גאלה לתפלה, ומתפלל מעמד; וכשישלים, ישב מעט ויפטר. ואם התחנן אחר תפלת ערבית, הרי זה משבח; ואף על פי שמברך 'השפיכנו' אחר גאל ישראל, אינה הפסקה בין גאלה לתפלה, והרי שתייהן בברכה אחת ארבה.

מלך העולם, המכין מצעדי גבר'. ומברך אדם בכל יום - 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, שלא עשני גוי'; 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, שלא עשני עבד'; 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, שלא עשני אשה'.

ז. שמונה עשרה ברכות אלו, אין להן סדר, אלא מברך כל אחת מהן על דבר שהברכה בשבילו, בשעתו. ביצד? הרי שחגר חגורו והוא על מטתו, מברך 'אוזר ישראל בגבורה'; שמע קול התרנגול אחר כך, מברך 'הנותן לשכוי בינה'. וכל ברכה מהן שלא נתחייב בה, אינו מברך אותה.

ח. ביצד? לן בכסותו, אינו מברך כשעומד מלביש ערמים; הלה יחף, אינו מברך 'שעשה לי כל צרכי'. ביום הכפורים ובתשעה באב, שאין שם רחיצה, אינו מברך 'על נטילת ידיים', ולא 'המעביר שנה מעיני'. אם לא נכנס לבית הכסא, אינו מברך 'אשר יצר את האדם'. וכן בשאר ברכות אלו.

ט. נהגו העם ברכ ערינו, לברך ברכות אלו כלן זו אחר זו בבית הכנסת, בין נתחייב בהן, בין לא נתחייב בהן. וטעות הוא, ואין ראוי לעשות כן. ולא יברך אדם ברכה, אלא אם כן נתחייב בה.

י. המשפיים לקרות בתורה קדם שיקרא קרית שמע, בין קרא בתורה שבכתב בין בתורה שבעל פה - נוטל ידיו תחלה, ומברך שלש ברכות, ואחר כך קורא; ואלו הן: 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצוותיו וצונו על דברי תורה'; 'הערב נא, ה' אלהינו, את דברי תורתך בפנינו ובפיפיות עמך כל בית ישראל, ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך כל בית ישראל לעולם, יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה'; ברוך אתה ה', נותן התורה. 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו; ברוך אתה ה', נותן התורה'. **יא.** בכל יום חיב אדם לברך שלש ברכות אלו, ואחר כך קורא מעט מדברי תורה. ונהגו העם לקרות ברכת פהנים; ויש מקומות שקורין "צו את בני ישראל"; ויש מקומות שקורין שתייהן. וקורין פרקים או הלכות מן המשנה או מן הברייתות.

יב. ושבו חכמים למי שקורא זמירות מספר תלים בכל יום ויום, והן "תהלה לדוד", עד סוף הספר. וכבר נהגו העם לקרות פסוקים לפניו ולאחריהן; וחקנו חכמים ברכה לפני הזמירות, והיא 'ברוך שאמר', וברכה לאחריהן, והיא 'ישתבח'. ואחר כך מברך על קרית שמע, וקורא קרית שמע.

יג. יש מקומות שנהגו לקרות בכל יום אחר שמברכין 'ישתבח', שירת הים, ואחר כך מברכין על שמע; ויש מקומות שקורין שירת האזינו; ויש יחידים שקורין שתי השירות - הכל לפי המנהג.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - י"ד-כ' מנחם-אב ה'תשס"ז

יום ראשון

בשם ה' אל עולם.

תהי ידך לעזרתי, כי פקודיך בחרתי.

ספר שביעי והוא ספר זרעים

הלכותיו שבע, וזה הוא סדרן: הלכות פלאים, הלכות מתנות עניים, הלכות תרומות, הלכות מעשרות, הלכות מעשר שני ונטע רבעי, הלכות בפורים ושאר מתנות כהנה שבגבולין, הלכות שמיטה ויובל.

הלכות פלאים

יש בכללן חמש מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטן: (א) שלא לזרע זרעים פלאים; (ב) שלא לזרע תבואה או ירק בפנים; (ג) שלא להרביע בהמה פלאים; (ד) שלא לעשות מלאכה בכלאי בהמה פאחד; (ה) שלא ללבש פלאים. ובאור מצוות אלו - בפרקים אלו.

הלכות פלאים פרק א

א. הזרע שני מיני זרעים פאחד בארץ? שראל - לוקה, שנגמר: "שדך לא תזרע פלאים";

ב. ואחד הזרע, או המנבש נמסיר צמחים מיותרים מסביבות הכלאים, או המחפה - כגון שהיתה חטה אחת ושעורה אחת, או פול אחד ועדשה אחת מנחין על הארץ, וחסה אותן בעפר, בין בידו בין ברגלו בין בכלי - הרי זה לוקה. ואחד הזרע בארץ, או בעציץ נקוב; אבל הזרע בעציץ שאינו נקוב, מכין אותו מכת מרדות.

ג. אסור לזרע פלאים לגוי, ומתיר לומר לגוי לזרע לו פלאי זרעים. ואסור לאדם לקים פלאי זרעים בשדהו, אלא עוקר אותן; ואם קים, אינו לוקה. ומתיר לישאל לזרע פלאי זרעים בידו, בחוצה לארץ; ואפילו לערב הזרעים לכתחלה, ולזרען בחוצה לארץ - מתיר. ודברים אלו, דברי קבלה.

ד. אין אסור משום פלאי זרעים, אלא זרעים הראויין למאכל אדם; אבל עשבים המרים, וכיוצא בהן מן העקרין [=שורשים] שאינן ראויין אלא לרפואה, וכיוצא בהן - אין בהן משום פלאי זרעים.

ה. פלאי האילנות, הרי הן בכלל מה שנגמר: "שדך לא תזרע פלאים". כיצד? המרכיב אילן באילן, כגון שהרכיב יחור [=ענף] של תפוח באתרוג, או אתרוג בתפוח - הרי זה לוקה מן התורה בכל מקום, בין בארץ בין בחוצה לארץ; וכן המרכיב ירק באילן, או אילן בירק - לוקה בכל מקום.

ו. ואסור לישאל להניח הגוי שירכיב לו אילנו פלאים. ומתיר לזרע זרעים וזרע אילן, פאחד; וכן מתיר לערב זרעי

אילנות ולזרען פאחד - שאין לה פלאים באילנות, אלא הרפכה בלבד.

ז. הזרע זרעים פלאים, וכן המרכיב אילנות פלאים - אף על פי שהוא לוקה - הרי אלו מתרין באכילה, ואפילו לזה שעבר וזרען; שלא נאסר אלא זרעיתן בלבד. ומתיר לטע יחור מן האילן שהרכיב פלאים, ולזרע מזרע הירק שהרכיב פלאים.

ח. הזרענין נחלקין לשלשה חלקים: האחד מהן, הוא הנקרא 'תבואה'; והיא חמשה מינין - החטים, והכסמין, והשעורין, ושבלת שועל, והשפון. והשני מהן, הוא הנקרא 'קטניות'; והם כל זרעון הנאכל לאדם, חוץ מן התבואה - כגון הפול, והאפונים, והעדשים, והדחן, והארז, והשמשמין, והפרגין, והספיר, וכיוצא בהן. והשלישי מהן, הוא הנקרא 'זרעוני גנה'; והן שאר הזרענין שאינן ראויין למאכל אדם, והפרי של אותו הזרע מאכל אדם - כגון זרע הבצלים והשומין, וזרע החציר והקצח, וזרע לפת, וכיוצא בהם; וזרע פשתן, הרי הוא בכלל זרעוני גנה. כשיזרעו כל מיני זרעונים אלו, ויצמחו - נקרא הצמח פלו כל זמן שלא נפר הזרע, 'דשא', ונקרא 'ירק'.

ט. ויש מזרעוני גנה זרעונים שדרכן לזרע מהן שדות, כגון הפשתן והחרדל; ואלו הן הנקראין 'מיני זרעים'. ויש מזרעוני גנה זרעים שאין דרך בני אדם לזרע מהן אלא ערוגות ערוגות קטנות, כגון הלפת והענון והתרדן והבצלים והכספר והכרפס והמרור וכיוצא בהן; ואלו הן הנקראין 'מיני ירקות'.

יום שני

הלכות פלאים פרק ב

א. זרע שנתערב בו זרע אחר - אם היה אחד מעשרים וארבעה, כגון סאה של חטים שנתערבה בשלש ועשרים סאה של שעורים - הרי זה אסור לזרע את המערב, עד שימעט החטין או יוסיף על השעורים; ואם זרע, לוקה.

ב. וכל שהוא פלאים עם הזרע, מצטרף לאחד מעשרים וארבעה. כיצד? שלש ועשרים סאה של חטים, שנתערב בה שני קבין שעורין, ושני קבין עדשים, ושני קבין פולים - הרי זה לא זרע הפל, עד שימעט סאה של תערובת, ויכיר מקצתה או יוסיף על החטים; שהשעורים והעדשים והפול, כלן פלאים עם החטים.

ג. במה דברים אמורים? בשנתערבו מיני תבואה זה בזה, או מיני קטניות זה בזה, או שנתערבה תבואה בקטניות, או קטניות בתבואה. אבל זרעוני גנה שנתערב אחד מהן בתבואה או בקטניות, שעורן אחד מעשרים וארבעה ממה שזרעין בבית סאה מאותו המין: אם

יג. היתה שדהו ורועה חטים, ונמלף לזרעה שעורים קדם שיצמחו החטים - זמתיך לה עד שיפסדו החטים ויתלעו בארץ, כמו שלשה ימים אם היתה שדהו וזה [במים], ואחר כך יהפך אותן במחרשה, ויזרע המין האחר. ואינו צריך להפך את בלה, עד שלא תשארו חטה שלא נעקרה; אלא חורש את השדה כדרך שחורשין אותה קדם המטר כדי שתרוה.

יד. צמחו החטים, ואחר כך נמלף לזרעה שעורים - יהפך, ואחר כך יזרע; ואם הוריד בהמתו לתוכה, וקרסמה את הצומח - הרי זה מתר לזרע שם מין אחר.

טו. באחד באדר משמעין על הכלאים; וכל אדם יוצא לגנתו ולשדהו, ומנקין אותן מן הכלאים. ובחמשה עשר בו, יוצאין שלוחי בית דין, ומסבבין לבדק.

טז. בראשונה היו עוקרין ומשליכין, והיו בעלי בתים שמחין שמנקין להן שדותיהן. התקינו שיהיו מפקירין את כל השדה שמצאו בה כלאים - והוא שימצאו בה מין אחר, אחד מעשרים וארבעה; אכל פחות מכן, לא יגעו בה.

יז. וחוררין שלוחי בית דין בקלו של מועד הפסח, לראות האפיל (הזרעים המאחרים לצמוח) שיצא. וכלאים שהנצו [ביבצבו] - אין ממתינים להן, אלא יוצאין עליהן מיד; ומפקירין את כל השדה, אם יש בה אחד מעשרים וארבעה.

יום שלישי

הלכות כלאים פרק ג

א. יש מינין בזרעים, שיהיה המין האחד נפרד לצורות הרבה, מפני שנוי המקומות והעבודה שעובדין הארץ, עד שיבא בשני מינין; ואף על פי שאין דומין זה לזה, הואיל והן מין אחד, אינן כלאים זה בזה.

ב. ויש בזרעים שני מינין, שהן דומין זה לזה וצורת שניהן קרובה להיות צורה אחת; ואף על פי כן, הואיל והן שני מינין, הרי אלו אסורין זה עם זה.

ג. כיצד? החזרת עם חזרת גלים, והעלשין עם עלשי שדה, והפרשין עם פרשי שדה, והכסבר עם כסבר הרים, והחרדל עם חרדל מצרי, ודלעת המצרית עם הדלעת הרמוצה - אינן כלאים זה בזה. וכן החטים עם הזונין, והשעורים עם שבלת שועל, והכסמין עם השפון, והפול עם הספיר, והפרקדן עם הטפח, ופול לבן עם השעועית, והקשות עם המלפפון, והכרוב עם התרבותור [כרוב מדברי], והתרדין עם הלעונין - אינן כלאים זה עם זה. אכל הצנון עם הנפוס [דומה ללפת], והחרדל עם הלפסון, ודלעת יוגית עם דלעת מצרית או עם דלעת הרמוצה - אף על פי שדומין זה לזה, הרי אלו כלאים זה בזה.

ד. וכן באילן - שני מינין שדומין זה לזה בעליון או בפרות, הואיל והן שני מינין, הרי אלו כלאים. כיצד? התפוח עם החורור, והפרסקין עם השקדים, והשיזפין עם

נתערב בסאה של תבואה או קטנית - לא יזרע, עד שימעט או יוסיף על התבואה.

ד. כיצד? חרדל שנתערב בתבואה, והרי החרדל זורעין ממנו קב בכל בית סאה - אם נתערב ממנו אחד מעשרים וארבעה מן הקב בסאה של תבואה או של קטנית, חיב למעט; וכן אם היה מין זה מזרעוני גנה זורעין ממנו סאתים בכל בית סאה - אם נתערב ממנו חצי קב בכל סאה של תבואה או של קטנית, ימעט.

ה. לפיכך, תבואה שנתערב בה זרע פשתן - אם היה שלשת רבעים בכל סאה, הרי זה ימעט; ואם לאו, אינו צריך למעט; לפי שבית סאה זורעין בו שלש סאים זרע פשתן. ועל דרך זה, משערין בכל הזרעים האחרים.

ו. במה דברים אמורים? בשלא נתפנו לערב, ובשלא נתפנו לזרע השני מינין שנתערבו. אכל אם נתפנו לערב זרע בזרע אחר, או לזרע השני מינין שנתערבו - אפלו היתה חטה אחת בתוך כרי של שעורים, אסורה לזרעה. וכן כל פיוצא בזה.

ז. הזרע שדהו מין מן המינין, וכשצמח ראה בו כלאים - אם היה המין האחר אחד מעשרים וארבעה בשדה - הרי זה ילקט [יעקור], עד שימעטו, מפני מראית העין, שמה יאמרו: 'כלאים זרע בכונה'; בין שהיה המין האחר שצמח תבואה וקטנית בתבואה וקטנית, או זרעוני גנה בתבואה וקטנית ובזרעוני גנה. ואם היה הצומח פחות מכן, אינו צריך למעט.

ח. במה דברים אמורים? בזמן שיש מקום לחשד; אכל בזמן שהדברים מראין שאין זה מדעתו של בעל השדה, אלא מאליהן עלו - אין מחביין אותו למעט.

ט. כיצד? כגון תבואה שעלו בה ספיחי איסטים, וחלתן שזרעה למאכל אדם שעלו בה מיני עשבים - שנה [מצב שבוודאי לא נגרם בכוונה, שהרי הזרע הנוסף מתיקן] מפסיד הוא. וכן כל פיוצא בזה.

י. ובמה יודע שהתלתן ורועה למאכל אדם? בשהיתה ורועה צרוגות צרוגות, ועשה לה גבול סביב. וכן מקום הגרנות שעלו בו מינין הרבה, אין מחביין אותו לעקר - שהרי הדבר ידוע, שאינו רוצה שיצמח צמח במקום הגרנות; ואם הסיר מקצתן - אומרין לו: 'עקר הפל חוץ ממין אחד', שהרי גלה דעתו שהוא רוצה בקיום השאר.

יא. אין נוטעין ירקות בתוך סדן [מקום חיתוך הענפים] של שקמה [תאנה מדברית]. וכיוצא בה. הטומן אגדת לפת וצנון וכיוצא בהן תחת האילן, אפלו תחת הגפן - אם היו מקצת העליון מגליון, אינו חושש; שהרי אינו רוצה בהשרשתן. ואם אינן אגדה, או שלא היו העליון מגליון - חושש משום כלאים.

יב. שדה שהיתה ורועה, וקצר הזרע, ונשארו העקרין בארץ - אף על פי שאין מוציאין צמח אלא אחר כמה שנים - לא יהיה זרע באותה שדה מין אחר, עד שיעקר העקרין.

התבואה, או ירק על גבי ירק, או ירק על התבואה, או תבואה על הירק - הכל מתר, שהרי הרחיק בשעור; חוץ מדלעת יונית, שהיא נמשכת הרבה; לפיכך, אם נסת - יעקר מלפניה כמו שבארנו.

טו. הנה בין שני המינין בור (שדה שוממה), או גיר (שדה חרושה), או גפה (גדר מערימת אבנים), או דרך, או גדר שהוא גבוה עשרה טפחים, או חריץ שהוא עמק עשרה טפחים ורחב ארבעה, או אילן שהוא מסוף על הארץ, או סלע שהוא גבוה עשרה ורחב ארבעה - הרי זה מתר לסמוך המין לצד אחד מאלו, והמין האחד לצד השני; הואיל ואחד מכל אלו מבדיל ביניהן, הרי הן נראין מבדלין זה מזה.

טז. במה דברים אמורים, שצריך הרחקה או דבר המבדיל? בשורע בתוך שדהו. אבל אם היתה שדהו ורועה חטים - מתר לחברו לזרע בצדה שעורים, שנאמר: "שדך לא תזרע בלאים"; אין האסור אלא שיוזרע שדהו בלאים, ולא נאמר "הארץ לא תזרע בלאים". ולא עוד, אלא אפלו זרע בתוך שדהו שעורים סמוך לחטים, ומשך זרע השעורים עד שסמכו לשדה חברו שהיא ורועה שעורים - הרי זה מתר; מפני שנראו השעורים שבתוך שדהו, שהן סוף שדה חברו.

יז. היתה שדהו ורועה חטים, ושדה חברו בצדה ורועה חטים - מתר לו לזרע תלם אחד של פשתן בצד חטים שלו, סמוך לשדה חברו; שהרואה יודע שאין דרך העם לזרע תלם אחד של פשתן, ולא נתפון זה אלא לבדק שדהו אם ראוייה היא לזרע פשתן אם לא, ונמצא בזרע להשתתה. לפיכך, אסור לזרע מין אחד בין שתי שורות אלו שהן ממין אחד, עד שירחיק בתוך שלו.

יח. היתה שדהו ושדה חברו שבצדה ורועין שני מיני תבואה - לא יזרע ביניהן חרדל וחריע, אפלו תלם אחד; מפני שהעם זורעין מאלו תלם אחד. אבל אם היו שתי השדות ורועין שני מיני ירקות, מתר לזרע ביניהן חרדל או חריע - שמתר להקיף חרדל או חריע לכל מין, חוץ מן התבואה, מפני שאינן מדיקין אותה. וכן אם היתה זוית של זרע זה נוגעת בצלע של זרע האחר בתוך שדהו - הרי זה מתר, מפני שהן נראין מבדלין זה מזה. ואין צריך לומר, אם היתה זוית של זרע זה נוגעת בזוית של זרע האחר - מפני שהם נראין כסוף שדה שנגע כסוף שדה, שהוא מתר בלא הרחקה ולא הבדלה, כמו שבארנו.

יום רביעי

הלכות פלאים פרק ד

א. מתר לזרע שתי שורות זו בצד זו של קשואין, ושתי שורות בצדן של דלועין, ושתי שורות של פול המצרי, ותלם [חפירה] בין כל מין ומין. אבל לא יזרע שורה אחת של קשואין, ושורה אחת של דלועין, ושורה אחת של פול המצרי - אף על פי שהתלם מבדיל בין כל מין ומין; מפני

הרימין - אף על פי שדומין זה לזה, הרי הן פלאים זה בזה; אבל האגסין עם הקרוסטמלין, והפרישין עם צורורין - אינן פלאים זה בזה.

ה. וכן יש שם זרעים ואילנות אחרות - אף על פי שהם שני מינין בטבען, הואיל ועלין של זה דומין לעלין של זה, או פרי של זה דומה לפרי של זה דמיון גדול עד שיראו כשני גונין ממין אחד - לא חששו להן לכלאים זה עם זה; שאין הולכין בכלאים אלא אחר מראית העין.

ו. כיצד? הלפת עם העגון - אינן פלאים זה בזה, מפני שפרי של זה דומה לפרי של זה; והלפת עם הנפוס - אינן פלאים זה בזה, מפני שהעלין דומין לעלין. אבל צגון עם הנפוס - אף על פי שהעלין דומין זה לזה, והפרי דומה לפרי - הרי אלו פלאים, הואיל וטעם פרי זה רחוק מטעם פרי זה ביותר. וכן כל פיוצא באלו.

ז. וכמה מרחיקין בין שני מיני זרעים שהן פלאים זה עם זה? כדי שיהיו נראין מבדלין זה מזה; אבל אם נראין שנוצרו בערבובית, הרי זה אסור.

ח. ושעורין רבים יש בהרחקה הזאת - הכל לפי גדל השדה הנזרעת, ולפי רחב העלין, ושלוח היונקות [השורשים].

ט. כיצד? שדהו שהיתה ורועה מין תבואה, ובקש לזרע בצדה מין תבואה אחר בשדה אחרת - מרחיק ביניהן בית רבע, והוא כעשר אמות וחצי אמה על עשר אמות וחצי אמה מרבע, בין מן האמצע בין מן הצד. ואם לא הנה ביניהן כשעור הזה, אסור; ואינו לוקה, עד שיהיו קרובין בתוך ששה טפחים.

י. היתה שדהו ורועה ירק, ובקש לזרע בצדה שדה ירק אחר, אפלו דלעת - מרחיק בין שתי השדות ששה טפחים על ששה טפחים מרבע, בין מן האמצע בין מן הצד. ופחות משעור זה, אסור; ואינו לוקה, עד שיהיו קרובין בתוך טפח.

יא. היתה אחת משתי השדות ורועה תבואה, והשניה שבצדה ירק או דלעת - מרחיק ביניהן בית רבע.

יב. במה דברים אמורים, שצריך להרחקה בשעורין האלו? בין שתי שדות. אבל אם היתה שדה ורועה ירק, ורצה לזרע בצדה שורה של ירק ממין אחר - דיו לעשות בין השדה ובין השורה תלם [חפירה] אחד, ארכו ששה טפחים בלבד ורחבו כעמקו.

יג. היתה שדהו ורועה תבואה, ורצה לזרע בתוכה שורה אחת של ירק - אפלו שורה של דלועין, שהעלין שלה ארפין ומסתבכין - מרחיק ביניהן ששה טפחים; ואם נמשכו העלין של דלעת ונקנסו לתבואה ונסתבכו בה - יעקר מן התבואה שלפני הדלעת, עד שלא יתערבו העלין. ואין צריך לומר, שאם זרע שורה ממין זה, ושורה ממין אחר - שדיו להיות ביניהן תלם אחד, כמו שיתבאר.

יד. הרחיק בין שני המינין הרחקה הראויה להן, והנה מין זה נוטה על גבי מין זה - בין שנטת תבואה על

רוח מערונות שפסבכותיה - יראה הכלל כמערכ. ואם הטה עליו שבערונגה זו לכאן, ועליו שבערונגה שבעדה מכאן, עד שיראו מבדלין - מתר; וכן אם עשה תלם בין כל ערונגה לערונגה, מתר.

יא. ואסור לזרע חוץ לערונגה בלא תלם ובלא נטייה, ואפלו כנגד הקרנות של ערונגה שאין בהן זרע; וגזרה - שפא זרע ארבעת המינים בארבע זויות ערונגה, וזרע מינין אחרים חוצה לה כנגד הזויות, ונמצא הכל מערכ.

יב. היתה הערונגה ששה על ששה, והיה לה גבול טפח סביב - מתר לזרע בה ואפלו שמונה עשר מין, שלשה על כל גבול וגבול, וששה באמצע; וירחיק בין כל מין ומין טפח ומחצה. ולא זרע ראש הלפת בתוף הגבול, שפא מלאהו. יתר על זה, לא זרע.

יג. ואסור לזרע בערונגה מיני זרעים כענין זה, מפני שהן נראין פלאים; אבל מיני ירקות - הואיל ואין דרך בני אדם לזרע מהן אלא מעט מעט, הרי זה מתר, כמו שבארנו.

יד. גבול שהיה גבוה טפח, וזרעו בו מינין הרבה כמו שבארנו, ונתמעט מטפח מאחר שזרע בו - כשר, שהיה כשר מתחלתו.

טו. הרוצה למלאת כל גנתו מיני ירק רבים, ולא ירחיק ביניהן - עושה הגנה פלה ערוגות ערוגות מרבעות, אפלו ששה על ששה, ועושה בכל ערוגה חמשה עגולין, ארבעה בארבע רוחותיה ואחד באמצע; וזרע מין בכל עגול, וזרע ארבעה מינין אחרים בארבע קרנות ערוגה - נמצאו תשעה מינין בכל ערוגה, והן נראין מבדלין זה מזה; ואינו מפסיד אלא מה שבין העגולין בלבד - שהוא מניחו חרב, כדי שיראו העגולין מבדלין מן הקרנות, ומבדלין זה מזה. ואם רצה שלא יפסיד כלום - אם היו העגולין זרועין שתי, זרע מה שביניהן ערב; ואם היו זרועין ערב, זרע מה שביניהן שתי; כדי שיראו מבדלין.

טז. מכל אלו הדברים נתבאר לה, שבזמן שיש בין שני המינין הרחקה הראויה להן כדי שלא ינקו זה מזה - אין חוששין למראית העין, כמו שבארנו; ובזמן שיראו מבדלין זה מזה - אין חוששין ליניקתו, אפלו הן זה בצד זה, כמו שנתבאר עתה.

יום חמישי

הלכות פלאים פָּרָק ה

א. הזרע שני מיני תבואה או שני מיני ירקות, עם זרע הפָּרָם - הרי זה לוקה שמים: אחת משום "שדך לא תזרע פלאים", ואחת משום "לא תזרע פָּרָמָה פלאים".

ב. ואינו לוקה משום זרע פלאי הפָּרָם, עד שיזרע בארץ ישראל חטה ושעורה וחרצן במפלת יד; וכן אם חפה אותן בעפר, לוקה. וכן אם זרע שני מיני ירק וחרצן, או זרע אחד ירק וזרע אחד מין תבואה וחרצן, במפלת יד - הרי זה לוקה.

ג. ואינו חָזַב מן התורה, אלא על קנבס, ולוף, וכיוצא

שמינין אלו עליון שֶׁלֶהן אַרְפִּינִי וְנִמְשָׁכִינִי וּמִסְתַּבְּכִינִי, וְאִם זָרְעָן שׁוֹרָה בְּצַד שׁוֹרָה, יִתְעַרֵּב הַכֹּל וְיִרְאוּ כְּנִזְרָעִין בְּעֶרְבוּכָיָה.

ב. היתה שדהו זרועה מין ממני ירקות, ובקש לזרע בתוכה שורות שורות של דלועין - עוקר מן הירק מקום שזרע בו שורה של דלועין, ומבדיל בינה ובין הירק בתלם, ומניח מן הירק רחב שתיים עשרה אמה, ועושה שורה שניה של דלועין, ומבדיל בינה ובין הירק בתלם; וכן עד מקום שירצה, שנמצא בין כל שתי שורות של דלועין שתיים עשרה אמה. אבל פחות מכן, אסור - מפני שהעליון מסתבכין מכאן ומכאן בירק שביניהן, ונראה הכל כאילו נזרע בערבוכיה.

ג. היתה שורה של דלעת וזרועה, אפלו דלעת יחידית, וכל לזרע בצדה תבואה - מרחיק בית רבע; שהרי נמשכו עליה, והחזיקה מקום גדול. וכל דבר שיהיה בתוף בית הרבע שמרחיקין בין שני המינין - עולה מן המדה, כגון הקָרָב והסלע וכיוצא בהן.

ד. התלם או אמת [=תעלת] המים שהן צמקין טפח - זרועין לתוכן שלשה מיני זרעונין, אחד על שפת התלם מכאן ואחד מכאן ואחד באמצע.

ה. ומתו לנטע שני מינין בתוף גמה אחת, ואפלו קשות ודלעת; והוא, שיהיה מין זה נוטה מעל שפת הגמה לכאן והמין האחר נוטה לצד השני, ויראו נבדלין זה מזה. וכן אם נטע ארבעה מינין בתוף הגמה, והפכין לארבע רוחותיה - הרי זה מתר.

ו. הרוצה לזרע שדהו מִשָּׁר [=שורה] מִשָּׁר מִכָּל מִין - מרחיק בין כל מִשָּׁר ומִשָּׁר שתי אמות על שתי אמות, ומצר והולך עד שלא ישאר ביניהם בסוף המִשָּׁר אלא כל שהוא; שהרי הן נראין שלא נזרעו בערבוכיה.

ז. רצה לעשות שדהו קרחת [=חלקת שדה] קרחת מכל מין - לא עשה בתוף כל בית סאה יתר על תשע קרחות, כל קרחת מהן בית רבע; ונמצא רחוק בין כל קרחת וקרחת, קרוב לעשר אמות פחות רביע - שכל בית סאה, חמשים על חמשים.

ח. ומה בין המִשָּׁר לקרחת? שהמִשָּׁר אָרַף, והקרחת מרבעת.

ט. מיני ירקות שאין דרך בני אדם לזרע מהן אלא מעט מעט, כמו שבארנו - מתר לזרע מהן אפלו חמשה מינין בתוף ערוגה אחת, שהיא ששה טפחים על ששה טפחים; והוא, שיזרע ארבעה מינין בארבע רוחות ערוגה, ואחד באמצע, וירחיק בין כל מין ומין כמו טפח ומחצה, כדי שלא ינקו זה מזה. אבל יותר על חמשה מינין - לא זרע, ואף על פי שמרחיק ביניהן; לפי שמינין הרבה בערונגה כזו, הרי הן כנטועין בערבוכיה.

י. כמה דברים אמורים? בערונגה שהיא בחרבה ואין שם זרע חוצה לה. אבל ערוגה בין ערוגות, אסור לזרע בה חמשה מינין; שאם זרע בכל רוח [צד] מערונגה זו, ובכל

כל צרפן - אינן מתקדשות. כיצד? תבואה שביבשה כל צרפה, וכא ונטע גפן בתוכה, וכן ענבים שבשלו כל צרפן, וזרע תבואה או ירק בצדן - אף על פי שזה אסור, אינן מתקדשות.

יד. כרם שלא הגיעו ענביו להיות כפול הלכן, אלא עדן הן בסר, וזרע בתוכו ירק או תבואה, והשרישו - הרי זה לא קדש. ואף על פי כן קונסין אותו, ואוסרין את הזרע; אבל הבסר, מתר. ואם עקר הזרע קדם שיעשו הענבים כפול הלכן, הרי הוא מתר בהניה. מקצתן נעשו כפול הלכן, ומקצתן לא נעשו - את שנעשו, נתקדשו; ושלא נעשו, מתרין.

טו. ענבים שנעשו כפול הלכן, וזרע בצדן תבואה או מיני ירקות, ולקט הזרע קדם שישריש - הרי זה מתר בהניה; ואם השריש, אסור.

טז. גפן שביבשו העלין שלה, ונפלו כדרך שתיבש הגפן בימי הקר - אסור לזרע בצדה ירק או תבואה; ואם זרע, לא קדש. וכן הזרע בעציץ שאינו נקוב המנח בכרם - לא קדש; ומכין אותו מפת מרדות. אבל עציץ נקוב, הרי הוא צרפן.

יז. היה עובר בכרם ונפלו ממנו זרעים, או שיצאו מן הזבלים או עם המים, או שהיה זרע או זורה בשדה לכן וסערתו הרוח לאחוריו ונפלו הזרעים בכרם, וצמחו - הרי זה לא נתקדש, שנאמר: "אשר תזרע", וזה לא זרע. וחיב לעקר, כשיראה; ואם קימן, הרי זה קדש. סערתו הרוח לפניו, וראה הזרעים שנפלו לכרם - הרי זה כזורע. וכיצד יעשה? אם צמחו העשבים - יתפך אותו במחרשה, וידו. ואם מצאן שנעשו אביב - ינפץ אותו אביב כדי להשחיתו, שיהכל אסור בהניה; ואם מצאה שנעשת דגן, הרי זו תשרף. ואם ראה אותן, וקזמן - הרי אלו ישרפו עם הגפנים הסמוכות להן.

יח. הרואה בכרם עשב שאין דרוך בני אדם לזרעו - אף על פי שהוא רוצה בקיומו לכהמה או לרפואה, הרי זה לא קדש; עד שיקים דבר שכמהו מקימין רב העם באותו מקום. כיצד? המקיים קוצים בכרם בערב, שרוצים בקוצים לגמליהם - הרי זה קדש.

יט. האירוס והקיסוס ושושנת המלך ושאר כל מיני זרעים, אינן פלאים בכרם; והקנבס והקנרס וצמר גפן - הרי הן כשאר מיני ירקות, ומקדשין בכרם. וכן כל מיני דשאים שעולין מאליהן בשדה, הרי הן מקדשין בכרם. ופול המצרי - מין זרעים, ואינו מקדש. הקנים והגורד והאטדין - מיני אילן, ואינן פלאים בכרם.

כ. זה הפלל: כל המוציא עלין מעקרו, הרי זה ירק; וכל שאינו מוציא עלין מעקרו, הרי זה אילן. והצלף, אילן לכל דבר.

כא. הרואה ירק בכרם, ואמר: 'כשאגיע לו אלקטנו' - מתר; הגיע לו, ועבר מעליו ואמר: 'כשאחזור לו אלקטנו' - אם שעה עד שהוסיף אחד ממאתים, הרי זה קדש.

בהן מזרעים שנגמרין עם גמר תבואת הכרם; אבל שאר הזרעים, אסורין מדבריהם. וכן אסור מדבריהם לזרע פלאי הכרם בחוצה לארץ.

ד. ולמה אסרו לזרע פלאי הכרם בחוצה לארץ, ולא אסרו פלאי זרעים? מפני שכלאי הכרם חמורין הן - שאם נזרעו בארץ ישראל, הרי הן אסורין בהניה; וכיון שהן אסורין בהניה בארץ, אסרו לזרען בחוצה לארץ.

ה. ואין עודרין [חופרים] עם הגוי בכלאים, אבל עוקרין עמו [ולמרות שיקח הגוי את הכלאים, הקלו -] כדי למעט התפלה [=דבר המגונה].

ו. אין אסור משום פלאי הכרם, אלא מיני תבואה ומיני ירקות בלבד. אבל שאר מיני זרעים, מתר לזרען בכרם; ואין צריך לומר, שאר אילנות.

ז. אסור לזרע ירקות או תבואה בצד הגפנים, או לטע גפן בצד הירק או תבואה. ואם עשה כן - אף על פי שאינו לוקה, הרי זה קדש [אסור בהנאה], ונאסרו שניהן בהניה - הירק או התבואה, והגפנים. ושורפין את שתייהן, שנאמר: "פן תקדש [ודרשו בו: תוקד אש] המלאה, הזרע וכו'"; ואפלו הקש של תבואה, והעצים של גפנים האלו - אסורין בהניה, ושורפין אותן. ולא יסיק בהן תנור וכירים, ולא יבשל בהן בשעת שרפתן.

ח. אחד הנוטע, ואחד המקיים, כגון שראה פלאים צמחו בכרמו והניחן - הרי זה קדש. ואין אדם מקדש דבר שאינו שלו; לפיכך, המספך גפנו על גבי תבואתו של חברו - קדש גפנו, ולא נתקדשה התבואה; ספך גפן חברו על תבואתו - קדש תבואתו, ולא קדש גפן חברו; ספך גפן חברו על תבואת חברו, לא קדש אחד מהן. ומפני זה, הזרע פרמו בשביעית [שהכל הפקר] - לא קדש.

ט. הרואה פלאים בכרם חברו, וקימו - הרי זה הרואה אסור בהנחתו, וכל אדם מתרין בהן. ואלו קימן בעל הכרם - היה מקדש אותן לכל אדם, כמו שבארנו.

י. האנס [גדול] שזרע פלאים בכרם חברו - אם נשתקעו [התחבא] הבעלים, אף על פי שלא נתיאשו - הרי זה קדש מן התורה; ואם לא נשתקעו הבעלים, אף על פי שנתיאשו - אינו מקדש אלא מדברי סופרים.

יא. הרוח שעקרה פארות [=ענפי] הגפן, ושלחה אותן על התבואה - יגרד אותן מיד; ואם ארעו אנס, ולא סלקן - הרי אלו מתרין, ולא נתקדשו.

יב. אנס שזרע הכרם - כשיצא האנס, יקצר הזרע מיד, ואפלו בחלו של מועד. ואם לא מצא פועלין, יוסיף להן עד שליש בשכרן; בקשו ממנו יותר מכאן, עד שלא מצא פועלים - הרי זה מבקש בנחת וקוצר. ואם נשתהה הזרע עד שהגיע לעונת שיקדש - הרי זה יקדש, ויאסרו שניהן.

יג. מאימתי תבואה או ירק מתקדשין? משישרישו; ענבים, משיעשו כפול הלכן, שנאמר: "המלאה הזרע אשר תזרע, ותבואת הכרם" - עד שזיריע זה, ויהיה זה תבואה; אבל תבואה שביבשה כל צרפה, וענבים שבשלו

אָלאַ פּחות מטפח סמוך לאָרץ - הרי זה מתר לזרע, ואחר כך יחזר וישרש את הנשאר בארץ מן הגפנים.

ז. המכריף [=המטמין] את הגפן בארץ, אפלו הכריכה בתוף הדלעת שיכשה ונעשת כסילון [=צינור], או בתוף סילון של חרש - אם היה עפר על גבה שלשה טפחים או יתר - הרי זה מתר לזרע על גבה; ואם היה על גבה פחות מזה - אסור לזרע על גבה, ומתר לזרע בצדה.

ח. הכריכה בסלע - אף על פי שאין עפר על גבה אלא שלש אצבעות, מתר להביא זרע עליה. במה דברים אמורים? בשאין עקר הגפן נראה; אבל אם היה עקרה נראה - צריך להרחיק ששה טפחים לכל רוח, ואחר כך זרע, כמו שמרחיק מכל גפן יחידית שלא הכריכה, כמו שיחבאר.

ט. המכריף שלש גפנים, ועקריהן נראין - אם יש ביניהן מארבע אמות ועד שמונה - הרי אלו מצטרפות לשאר גפנים העומדות, וכאלו לא הכריכן; ואם לאו, אינן מצטרפות.

י. היו פחות משלש - אין מצטרפות, אלא מרחיק מהן ששה טפחים לכל רוח וזרע.

יא. כל הזרע תחת השריגים [=הענפים] והעלין היוצאין מן הגפן - הרי זה קדש, ואף על פי שהזרע רחוק מעקר הגפן כמה אמות.

יב. הדלה [=הגביה] את הגפן על מקצת אפפירות [קנים] - לא יזרע תחת מותר האפפירות, ואף על פי שאין עליהן לא שריגין ולא עלין; ואם זרע - הואיל ואין הזרע תחת סנוף הגפן, הרי זה מתר. וכן אם הדלה הגפן על מקצת בדי [=ענפי] אילן שאינו עושה פרי, כגון הארו והברוש. אבל אם הדלה על מקצת אילן מאכל - הרי זה מתר לזרע תחת מותר בדי האילן שלא נמשכו עליהן שריגי הגפן; שאין אדם מבטל אילן מאכל ועושה אותו אפפירות לגפן. ואם נמשכו השריגים אחר שזרע, וספכו על הזרע - הרי זה מחזירין למקום אחר.

יג. הזרע תחת מותר האפפירות או תחת מותר אילן שאינו עושה פרות, ונמשכו שריגי הגפן וספכו על הזרע - הרי זה אסור לקימו, או להחזיר השריגים. אלא כיצד עושה? עוקר הזרע.

יד. קנים היוצאין מן העצים [עריסת הקנים שהגפן שוכבת עליה], וחס עליהן לפסקן [לחותכן] כדי שלא ישחית האפפירות - הרי זה מתר לזרע תחתיהן; ואם עשאן כדי שיהלכו עליהן השריגים והעלין היוצאין, הרי זה אסור לזרע תחתיהן.

טו. פרח היוצא מן העצים, או מן הדלית [גפן מוגבהת] - רואין כאלו משקלת תלויה בו עד הארץ, ואסור לזרע תחתיו; וכן המותח ומורה מאילן לאילן, אסור לזרע תחתיה.

טז. קשר חבל או גמי בזמורה, וקשר הראש האחר באילן - הרי זה מתר לזרע תחת החבל; ואם מתח חבל

כב. וכיצד משערין שעור זה? רואין: אם נחתף ירק זה או מין תבואה זה מן הארץ, בכמה זמן ייבש - הגע עצמך שייבש עד שלא תשארו בו לחה, במאה שעה. אם נשתהה בארץ משהגיע לו חצי שעה, הרי הוסיף ואסור; ואם נשתהה פחות מחצי שעה, מתר.

כג. אסור לעבר בעציץ נקוב שזרוע בו ירק, בתוף הפנים; ואם הניחו תחת הגפן, ונשתהה שם בארץ כדי להוסיף אחר ממתים - הרי זה קדש.

כד. בצל שנטעו בכרם, ואחר כך נעקר הכרם, ואחר כך צמחו הבצלים מן העקר הנטוע - אף על פי שרבו הגדולים על עקרו במתים, הרי אותו העקר באסורו: שאין גדולי התר, מעלין את העקר האסור.

יום שישי

הלכות פלאים פרק ו

א. הזרע ירק או תבואה בכרם, או המקימו עד שהוסיף במתים - הרי זה מקדש מן הגפנים שסביבותיו שש עשרה אמה לכל רוח, עגלות ולא מרבעות; ורואין כל העגול שרחבו שתיים ושלישים אמה, כאלו הוא כלו מלא ירק - וכל גפן שתהיה בתוף כל עגול זה, נתקדשה עם הירק, וכל שחוץ לעגול, אינן מתקדשות.

ב. במה דברים אמורים? בשתהיה בין שפת העגול הזה ובין שורות הגפנים שחוצה לו יתר על ארבע אמות. אבל אם היה ביניהן ארבע אמות מצמצמות או פחות - רואין את העגול כאלו הגיע לשורה הסמוכה לו, וכאלו רחב העגול ארבעים אמה; ורואין כל גפן שתפל בתוף עגול זה של ארבעים אמה, הרי היא מתקדשת.

ג. במה דברים אמורים? בזרע או מקים בתוף הכרם; אבל הזרע חוצה לכרם, וסמוך לו - הרי זה מקדש שתי שורות של גפנים הסמוכות לזרע, בארץ כל הזרע ויתר ארבע אמות חוץ לזרע; ומתקדש מן הזרע רחב ארבע אמות, בארץ כל השורה של כרם. ואם זרע בצד גפן יחידית, אינו מקדש מן הזרע אלא ששה טפחים לכל רוח.

ד. ילדה [=גפן צעירה] פחות מטפח, אינה מקדשת את הזרעים. במה דברים אמורים? בשתיים כנגד שתיים, ואחת יוצאת זנב [החמישית בולטת כזנב]; אבל אם היה כל הכרם כן, הרי זה מקדש.

ה. שתי גנות זו על גבי זו, התחתונה עשויה כרם - זרע את העליונה, עד שהוא מגיע לאויר עשרה טפחים קרוב לכרם; שאויר עשרה טפחים סמוך לכרם או לגפן יחידית, אסור לזרע בו זרעים. ואם היתה העליונה עשויה כרם - הרי זה זרע את התחתונה, עד שהוא מגיע למטה משלשה טפחים מעקר הגפנים.

ו. מי שהיתה שדהו זרועה ירק או תבואה, ונמלך לטע בה גפנים - הופך את הזרעים במחרשה, ואחר כך נוטע; ולא ישע ואחר כך יתפך. היתה נוטעה גפנים, ונמלך לזרעה זרעים - משרש את הגפנים, ואחר כך זרע את הזרעים; ואם רצה לקץ את הגפנים עד שלא ישאר מהן

זה כְּדֵי שְׂיִהְיוּ עָלָיו הַשְּׂרִיגִים וְהַעֲלִים - הֲרִי הוּא כַּאֲפִפְרוֹת, וְאֶסוּר לוֹ לְזַרְעַת תַּחְתּוֹ.

שבת קודש

הַלְכוֹת כְּלָאִים פֶּרֶק ז

א. הִבָּא לְזַרְעַת בְּצַד הַכְּרָם - מִרְחִיק מִמֶּנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת מֵעֲקָרֵי הַגֶּפְנִים, וְזוֹרַע; וְאִם גֶּפֶן יְחִידִית הִיא - מִרְחִיק מִמֶּנָּה שְׁשֵׁה טְפָחִים, וְזוֹרַע. הֵיטָה שׁוֹרֵה אַחַת שֶׁל גֶּפְנִים זו בְּצַד זו, אֶפְלוּ הֵן מֵאָה - אֵין זֶה כְּרָם, אֲלָא כְּגֶפֶן יְחִידִית; וּמִרְחִיק מִן הַשׁוֹרֵה שְׁשֵׁה טְפָחִים, וְזוֹרַע. הִיוּ שְׂתֵי שׁוֹרוֹת, הֲרִי אֵלוּ כְּרָם, וְצָרִיף לְהִרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת מִכָּל צֵד, וְאַחַר כֵּף יִזְרַע.

ב. וְכַמָּה יִהְיֶה בְּכָל שׁוֹרֵה? שְׁלֹשׁ גֶּפְנִים אוּ יוֹתֵר. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשִׁהְיָה בֵּין כָּל גֶּפֶן וְגֶפֶן מֵאַרְבַּע אַמּוֹת וְעַד שְׂמוֹנֶה אַמּוֹת. אֲבָל אִם הָיָה בֵּין שְׂתֵי הַשׁוֹרוֹת שְׂמוֹנֶה אַמּוֹת, חוּץ מִמְקוֹם הַגֶּפְנִים עֲצָמָן - הֲרִי אֵלוּ כְּמִבְדְּלוֹת זו מִזוֹ, וְאֵינָן כְּרָם אֶחָד, וְאֵינוֹ מִרְחִיק אֲלָא שְׁשֵׁה טְפָחִים מִכָּל שׁוֹרֵה. וְכֵן אִם הָיָה בֵּינֵיהֶן פְּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת - הֲרִי אֵלוּ כְּגֶפֶן אַחַת, וּמִרְחִיק שְׁשֵׁה טְפָחִים לְכָל רוּחַ.

ג. הִיוּ שְׁלֹשׁ שׁוֹרוֹת - אַף עַל פִּי שְׁשֵׁי בֵּינֵיהֶן פְּחוֹת מֵאַרְבַּע, הֲרִי אֵלוּ כְּרָם; וְרוֹאֵין אֵת הָאֲמָצַע, כְּאֵלוּ אֵינָהּ. וְכֵן אִם הִיוּ שְׁלֹשׁ שׁוֹרוֹת, וְכֵין כָּל שׁוֹרֵה וְשׁוֹרֵה שְׂמוֹנֶה אַמּוֹת אוּ יוֹתֵר - הֲרִי זֶה זוֹרַע בֵּין הַשׁוֹרוֹת.

ד. לְפִיכָף, הַנוֹטֵעַ אֵת כְּרָמוֹ מִתְחַלֶּה, וְהִרְחִיק בֵּין כָּל שׁוֹרֵה וְשׁוֹרֵה שְׂמוֹנֶה אַמּוֹת - מִתֵּר לְהִבָּיֵא זֶרַע בְּתוֹכוֹ, וְיִרְחִיק מִכָּל שׁוֹרֵה שְׁשֵׁה טְפָחִים בְּלִבָּד; אֲבָל אִם זֶרַע חוּצָה לוֹ, צָרִיף לְהִרְחִיק מִשׁוֹרֵה הַחִיצוֹנָה אַרְבַּע אַמּוֹת כְּשֶׁאֵר הַכְּרָמִים. וְאֵין דִּין בֵּין הַשׁוֹרוֹת שֶׁל זֶה הַכְּרָם, כְּכֶרֶם שֶׁחָרַב מֵאֲמָצַעוֹ - שֶׁהֲרִי מִתְחַלֶּה נִטְעַן מִרְחִיקִין.

ה. הֵיטָה בְּשִׁדָּה זוֹ שׁוֹרֵה אַחַת שֶׁל גֶּפְנִים, וּבִשְׂדֵה חִבְרוֹ שׁוֹרֵה שְׁנֵייהָ כְּנֻגָּה קְרוּבָה לָהּ - אַף עַל פִּי שֶׁמִּפְסִיק בֵּינֵיהֶן דֶּרֶךְ הַיְחִידִי, אוּ דֶּרֶךְ לְרִבִּים, אוּ גֵדֵר שֶׁהוּא נִמּוּף מֵעֲשֵׂרָה טְפָחִים - הֲרִי אֵלוּ מִצְטַרְפוֹת לְהִיּוֹת שְׂתֵייהֶן כְּרָם; וְהוּא, שְׂתֵייהֶן בֵּינֵיהֶן פְּחוֹת מִשְׂמוֹנֶה.

ו. נִטַּע שׁוֹרֵה אַחַת בְּאַרְץ, וְשׁוֹרֵה אַחַת בַּמְדֻרְגָּה - אִם גְּבוּהָה הַמְדֻרְגָּה מִן הָאָרֶץ עֲשֵׂרָה טְפָחִים, אֵין מִצְטַרְפוֹת; פְּחוֹת מִכֵּן, מִצְטַרְפוֹת.

ז. הַנוֹטֵעַ חֲמֵשׁ גֶּפְנִים, שְׂתֵימָּה כְּנֻגָּה שְׂתֵימָּה וְאַחַת יוֹצֵאת בְּזַנְבֵּן - הֲרִי זֶה נִקְרָא 'כְּרָם קָטָן', וְצָרִיף לְהִרְחִיק מֵהֵן אַרְבַּע אַמּוֹת לְכָל רוּחַ. אֲבָל אִם נִטְעַן שְׂתֵימָּה כְּנֻגָּה שְׂתֵימָּה וְאַחַת בְּאֲמָצַע, אוּ שְׁלֹשׁ בְּשׁוֹרֵה זוֹ וְשְׂתֵימָּה כְּנֻגָּה בְּשׁוֹרֵה שְׁנֵייהָ - אֵינָן כְּרָם, וְאֵינוֹ מִרְחִיק מֵהֵן אֲלָא שְׁשֵׁה טְפָחִים לְכָל רוּחַ. **ח.** כְּרָם שֶׁחָרַב - אִם יֵשׁ בוֹ לְלֶקֶט עֲשָׂר גֶּפְנִים לְכָל בֵּית סָאָה, וְיִהְיוּ נִטוּעוֹת שְׂתֵימָּה כְּנֻגָּה שְׂתֵימָּה וְאַחַת יוֹצֵאת זָנֵב [בּוֹלוֹט כּוֹנֵב], אוּ יֵשׁ בוֹ לְכוֹן שְׁלֹשׁ כְּנֻגָּה שְׁלֹשׁ - הֲרִי זֶה נִקְרָא 'כְּרָם דַּל', וְאֶסוּר לְזַרְעַת כְּכָלוֹ.

ט. כְּרָם שְׂאֵינוֹ נִטַּע שׁוֹרוֹת שׁוֹרוֹת, אֲלָא מֵעַרְבֵּב - אִם יֵשׁ בוֹ לְכוֹן שְׂתֵימָּה כְּנֻגָּה שְׁלֹשׁ, הֲרִי זֶה כְּרָם. וְאִם לֹא, אֵינוֹ

כְּרָם; אֲלָא דֵּיּוֹ לְהִרְחִיק שְׁשֵׁה טְפָחִים מִכָּל גֶּפֶן, וְזוֹרַע. **י.** הִיוּ הַעֲקָרִים מְכֻנָּיִן, וְהַנוֹף אֵינוֹ מְכֻנָּן - הֲרִי זֶה כְּרָם; הַנוֹף מְכֻנָּן, וְהַעֲקָר אֵינוֹ מְכֻנָּן - אֵינוֹ כְּרָם. הִיוּ דְקוֹת וְאֵינָן מְכֻנָּוֹת, הֲעֵבּוּ וְהֲרִי הֵן מְכֻנָּוֹת - הֲרִי זֶה כְּרָם. כִּיצַד הוּא יוֹדֵעַ אִם הֵן מְכֻנָּוֹת? מִבֵּיא חוּט הַמִּדָּה, וּמּוֹתֵחַ מִזוֹ לְזוֹ.

יא. כְּרָם שֶׁחָרַב בְּאֲמָצַעוֹ, וְנִשְׂאָר שְׁלֵם מִכָּל סְבִיבּוֹ - אִם יֵשׁ בְּקִרְחַת שְׂבָאֲמָצַעוֹ שְׁשֵׁ עֲשָׂרָה אַמָּה - הֲרִי זֶה מִרְחִיק מֵעֲקָרֵי הַגֶּפְנִים אַרְבַּע אַמּוֹת לְכָל רוּחַ, וְזוֹרַע בְּאֲמָצַע הַקִּרְחַת. וְאִם אֵין בָּהּ שְׁשֵׁ עֲשָׂרָה אַמָּה, הֲרִי זֶה לֹא יִבֵּיא זֶרַע לְשֵׁם; וְאִם הִבֵּיא - הוֹאִיל וְהִרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת לְכָל רוּחַ מִן הַגֶּפְנִים שֶׁל כְּרָם, הֲרִי זֶה לֹא קָדַשׁ.

יב. וְכֵן מְקוֹם שֶׁנִּשְׂאָר פְּנוּי בְּלֹא גֶפְנִים, בֵּין סוֹף הַכְּרָם וּבֵין הַגֵּדֵר שֶׁלוֹ, וְהוּא הַנִּקְרָא 'מְחוּל הַכְּרָם' - אִם יֵשׁ בוֹ שְׂתֵימָּה עֲשָׂרָה אַמָּה - מִרְחִיק מִן הַגֶּפְנִים אַרְבַּע אַמּוֹת, וְזוֹרַע אֵת הַשְּׂאָר.

יג. הֵיטָה בוֹ פְּחוֹת מִשְׂתֵימָּה עֲשָׂרָה אַמָּה, לֹא יִבֵּיא זֶרַע לְשֵׁם; וְאִם הִבֵּיא - הוֹאִיל וְהִרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת, הֲרִי זֶה לֹא קָדַשׁ. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּכֶרֶם גְּדוֹל; אֲבָל כְּרָם קָטָן - אֵין לוֹ מְחוּל, אֲלָא מִרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת מִסוּף הַגֶּפְנִים, וְזוֹרַע עַד הַגֵּדֵר. וְכֵן כְּרָם גְּדוֹל שֶׁהָיָה בֵּין כָּל שׁוֹרֵה וְשׁוֹרֵה שְׂמוֹנֶה אַמּוֹת אוּ יוֹתֵר, אֵין לוֹ מְחוּל.

יד. הֵיטָה הַגֵּדֵר הַמְקִיף אֵת הַכְּרָם פְּחוֹת מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, אוּ שֶׁהָיָה גְבוּהוֹ עֲשָׂרָה טְפָחִים וְאֵין בוֹ רִחַב אַרְבַּעַת טְפָחִים - אֵין לוֹ מְחוּל, אֲלָא מִרְחִיק מִסוּף הַגֶּפְנִים אַרְבַּע אַמּוֹת, וְזוֹרַע עַד הַמְחִיצָה; אֶפְלוּ הָיָה בֵּין הַגֶּפְנִים וּבֵין הַמְחִיצָה אַרְבַּע אַמּוֹת וּמְחִיצָה, זוֹרַע אֵת חֲצֵי הָאֲמָה.

טו. גֵּדֵר שֶׁהוּא גְבוּהַ עֲשָׂרָה טְפָחִים, וְכֵן חֲרִיץ שֶׁהוּא עֵמֶק עֲשָׂרָה טְפָחִים וְרִחְבּוֹ אַרְבַּעַת - הֲרִי זֶה מִתֵּר לִטַּע כְּרָם בְּצִדוֹ מִכָּאן, וּיִרְקוֹת בְּצִדוֹ מִכָּאן; אֶפְלוּ מְחִיצָה שֶׁל קָנִים - אִם אֵין בֵּין קָנֵיהָ לְחִבְרוֹ שְׁלֹשֶׁה טְפָחִים, הֲרִי זוֹ מְבַדְּלֵת בֵּין הַכְּרָם וְהַיְרֵק כְּגֵדֵר.

טז. גֵּדֵר הַמְבַדְּלֵל בֵּין כְּרָם וְיִרְקָה, שֶׁנִּפְרָץ - עַד עֲשָׂר אַמּוֹת - הֲרִי זֶה כְּפִתּוּחַ, וּמִתֵּר; הֵיטָה פְּרֻצָּה יוֹתֵר מֵעֲשָׂר - כְּנֻגָּה הַפְּרֻצָּה אֶסוּר, עַד שֶׁיִּרְחִיק מִן הַגֶּפְנִים כְּשַׁעוֹר. נִפְרָצוּ בוֹ פְּרֻצוֹת רַבּוֹת - אִם הָיָה הַעוֹמֵד כְּפָרוּץ - הֲרִי זֶה מִתֵּר, וּכְאֵלוֹ אֵין שֵׁם פְּרֻצָּה; הֵיטָה [הַחֲלֵק] הַפְּרוּץ מְרַבֵּה עַל הַעוֹמֵד [הַחֲלֵק הַמְגוֹדֵר] - לֹא יִזְרַע כְּנֻגָּה כָּל הַמְקוֹמוֹת הַפְּרוּצִים, עַד שֶׁיִּרְחִיק כְּשַׁעוֹר.

יז. מְחִיצַת הַכְּרָם שֶׁנִּפְרָצָה - אוּמְרִין לוֹ: 'גְּדֵר'; גְּדֵרָה וּנְפֻרָצָה - אוּמְרִין לוֹ: 'גְּדֵר'. נִתְיָאֵשׁ מִמֶּנָּה, וְלֹא גְּדֵרָה - הֲרִי זֶה קָדַשׁ.

יח. בֵּית שֶׁהָיָה חֲצִיּוֹ מְקָרָה וְחֲצִיּוֹ אֵינוֹ מְקָרָה, וּגֶפְנִים נִטוּעִים בְּצַד זֶה - מִתֵּר לְזַרְעַת יִרְקוֹת בְּצַד הָאַחֵר; שֶׁהֲרִי פִי תַקְרָה כְּאֵלוֹ יִרְדּוּ וְסִתְּמָם, וְנִעֲשֶׂה בֵּינֵיהֶן כְּמְחִיצָה. לְפִיכָף, אִם הִשּׁוּהָ אֵת קְרוּיּוֹ, אֶסוּר.

יט. חֲצֵר קִטְנָה שֶׁנִּפְרָצָה בְּמִלּוֹאָהּ לְגְדוּלָּהּ, וְהִיוּ גֶפְנִים בְּגְדוּלָּהּ - אֶסוּר לְזַרְעַת בְּקִטְנָה; וְאִם זֶרַע - הַזֵּרַעִים אֶסוּרִין,

היתה השומרה עגלה - צריכה שהיה בתוכה חלל ארבעה טפחים, כדי שתהיה מפלגת מן הארץ; וצריכה עפר על ראשה מלמעלה, שלשה טפחים.

כג. הבית שפכרם - אם היה יתר משלשה טפחים על שלשה טפחים, זורעין בתוכו ירק; ואם היה פחות משלשה על שלשה - הרי הוא כסתום, ואין זורעין בתוכו.

כד. גפן יחידית שהיתה נטועה בתוף הנקע [שקע באדמה], או בתוף התריץ - מרחיק ממנה ששה טפחים לכל רוח וזורע את כל התריץ, כדרך שעושה במישור; ואם היה עמק עשרה, והיה רחב שפת התריץ ארבעה - אסור לזרע בתוכו, אף על פי שהרחיק ששה.

כה. וכן גפן יחידית שהיתה מקפת גדר גבוהה עשרה ורחב ארבעה - לא יזרע בכל המיצה, ואף על פי שהרחיק ששה; ואם הרחיק ששה וזרע, לא קדש. וכמה ירחיק לכתחלה, ויזרע? ארבע אמות לכל רוח, ואחר כך יזרע שאר התריץ, או שאר המקום המקף גדר.

והגפנים מתרות. היו גפנים בקטנה - מתר לזרע בגדולה; הואיל ויש לגדולה פסין מכאן ומכאן, הרי היא כמבדלת מן הקטנה, ואין הקטנה מבדלת מן הגדולה.

כז. תריץ שהוא עובר בכרם, עמק עשרה ורחב ארבעה - אם היה מפלש מראש הכרם ועד ראשו - הרי זה נראה כבין שני הכרמים, ומתיר לזרע בתוכו; ובלבד שלא יהיו הגפנים מסככין עליו, כמו שבארנו. ואם לא היה מפלש - הרי היא כגת שבאמצע הכרם, שאף על פי שהיא עמקה עשרה ורחבה ארבעה או יתר, אסור לו לזרע בתוכה - אלא אם כן היה בקרחת שש עשרה אמה.

כח. שביל שבין שני כרמים, הרי הוא ככרם שתורב מאמצעו: אם יש ביניהן שש עשרה אמה - מרחיק מזה ארבע אמות ומזה ארבע אמות, וזורע את המותר; ואם היה פחות מכאן, לא יביא זרע לשם.

כט. שומרה [מקום מצפה לשומר] שפכרם - אם גבוהה עשרה ורחבה ארבעה, מתיר לזרע בראשה ירק; ובלבד שלא יהיו השריגין נוגעין בה, כדי שלא יראה ירק בתוף הכרם מלמעלה. במה דברים אמורים? במרבעת. אבל אם

שיעורי רמב"ם ספר המצוות - "ד-כ" מנחם-אב ה'תשס"ז

והנזכרים עמו (קבוצת חטאים שחייבים עליהם קרבן חטאת, עולה ויורד) כמו שזכר בארנו (מצוה עב - שיעור קצ), לפיכך אמר כאן במכללתא, שלא היינו למדים מפסוק זה אלא חיוב הודוי למטמא מקדש (קבוצת החטאים מאותו סוג בלבד); "מניין אתה מרבה שאר כל-המצוות? אמר (פסוק נוסף בחומש במדבר): ודבר אל בני ישראל והתודו. ומניין אף מיתות וכרתות? אמר: חטאתם, כל-חטאתם - לרבות מצות לא-תעשה; כי יעשו - לרבות מצות עשה". ושם אמרו עוד: "מכל-חטאת האדם" - ממה שבינו לבין חברו: על הגנבות ועל הגזלות ועל לשון הרע; 'למעל' - לרבות הנשבע בשם לשקר והמקלל; 'ואשמה הנפש' - לרבות כל-חיבי מיתות שיתודו. יכול אף הנהרגין על-פי זוממין? לא אמרתי אלא 'ואשמה הנפש ההיא' כלומר שאינו חיב להתודות אם ידע שלא חטא, אלא העידו עליו עדי שקר". הנה נתבאר לך, שעל כל-סוגי החטאים החמורים והקלים ואפלו על מצות עשה חיבים עליהם ודוי, ולפי שנגמרו הצווי הזה, כלומר "והתודו", יחד עם חיוב הקרבן, היה יכול לעלות בדעתנו, שאין הודוי לבדו מצוה בפני

יום ראשון, יום שני, יום שלישי

מצות עשה עג

המצוה הע"ג - הוא הצווי שנוצטוינו להודות בחטאים שחטאנו לפניו יתעלה (להתודות עליהם) בדבור, כשנשוב מהם - וזהו הודוי וענינו, שיאמר: "אנא השם! חטאתי, עויתי, פשעתי ועשיתי כף וכף". וירחיב את-הדבור ויבקש כפרה בענין זה כפי צחות לשונו. דע, שאפלו החטאים שחזבים עליהם מיני הקרבנות האלה שנוכרו מקדם, שבהם אמר יתעלה, שמי שמקריכם נתפפר לו - צריך על-כל-פנים גם להתודות בשעת הקרבנתם. והוא אמרו יתעלה: "דבר אל-בני ישראל איש או-אשה כי יעשו מכל-חטאת האדם וגו' והתודו את-חטאתם אשר עשו" (במדבר ה, וז), ולשון המכללתא בפרוש פסוק זה: "לפי שנגמרו: 'והיה כיי-אשם לאחת מאלה' והתודה אשר חטא' (ויקרא ה, ה) - יתודה על חטא אשר חטא; 'עליה' - על החטאת כשהיא קימת, לא משנשחטה. אין במשמע שיתודה היחיד אלא על ביאת המקדש". לפי שפסוק זה, כלומר אמרו יתעלה "אשר חטא עליה" (שם) נאמר בפרשת ויקרא במטמא מקדש וקדשו

קריאת שמע בכל-יום — ערבית ושמירת — והוא אמרו יתעלה: "ודברת בם בשבתך בביתך" (דברים ו, ב). וכבר נתבאר דיני מצוה זו במסכת ברכות, ושם (כא.) נתבאר שקריאת שמע דאורייתא (מן התורה). ולשון התוספתא (ריש פרק ג דברכות): "כשם שנתנה תורה קבע (זמן) לקריאת שמע, כך נתנו חכמים זמן לתפלה", כלומר: זמני התפלה אינם מן-התורה; אבל מצות התפלה עצמה היא מן-התורה, כמו שבארנו (מצות עשה ה), וחכמים תקנו לה זמנים — וזהו ענין אמרם (ברכות כו.): "תפלות פנגד תמידין תקנום", כלומר: תקנו זמניהן בזמני ההקראה. ומצוה זו אין הנשים חייבות בה".

המצוה החמשית — היא הצווי שנוצטוינו לעבדו יתעלה. ונכפל הצווי הזה כמה פעמים ואמר "ועבדתם את ה' אלהיכם" (שמות כג, כה); ואמר "ואתו תעבדו" (דברים יג, ה); ואמר "ואתו תעבדו" (שם ו, יג); ואמר "ולעבדו" (שם יא, ג). ואף-על-פי שגם הצווי הזה הוא מן-הצווים הכלליים — כמו שבארנו בפלל (בשורש) הרביעי — הרי יש בו יחוד, כי הוא צווי על התפלה. ולשון ספרי (דברים יא, ג): "ולעבדו — זו תפלה". ואמרו עוד: "ולעבדו — זה תלמוד". ובמשנתו של רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אמרו: "מנין לעקר תפלה בתוך המצות? מהכא (מכאן): את-ה' אלהיך תירא ואתו תעבד" (שם ו, יג). ואמרו: "עבדהו בתורתו, עבדהו במקדשו" — כלומר ישים מטרתו להתפלל בו (במקדש) ונכחו (או לנגדו) כמו שבאר שלמה ("והתפללו אל-המקום הזה", "הבית הזה" (מלכים א' ח, כט, לה, ובדברי הימים ב' ו, יט)).

יום שישי, שבת קודש

מצות עשה ה.

המצוה החמשית (נדפסה בשיעור ליום חמישי).

עצמה אלא הוא מהנגררים אחר הקרבן, לפיכך הצרכו לבאר את-זה במכלתא בלשון זה: "כול בזמן שהם מביאין (קרבן) מתודין; ומנין אף בזמן שאין מביאין? אמר: דבר אל-בני ישראל והתודו (בכל מצב). אין במשמע ודוי אלא בארץ; מנין אף בגלות? אמר: והתודו את-עונם ואת-עון אבתם" (שם כו, מ). וכן דניאל אמר: "לך אדני הצדקה ולנו בשת הפנים" (דניאל ט, ז). הנה נתבאר לך מכל מה-שהזכרנו, שהודוי מצוה בפני עצמה וחובה על החוטא על איזה חטא שחטא, בין בארץ בין בחוצה לארץ, בין שהביא קרבן ובין שלא הביא קרבן, חייב להתודות כמו שאמר יתעלה: "והתודו את-חטאתם אשר עשו". ולשון ספרא (ויקרא טו, כא, פרשת אחרי מות) גם-כן: "והתודה — זה ודוי דברים". וכבר נתבאר דיני מצוה זו בפרק אחרון מכפורים (פו:).

יום רביעי

מצות עשה עג. י.

המצוה ה'ע"ג (נדפסה בשיעור ליום שלישי).

המצוה העשירית — הצווי שנוצטוינו לקרא קריאת שמע בכל-יום — ערבית ושמירת — והוא אמרו יתעלה: "ודברת בם בשבתך בביתך" (דברים ו, ב). וכבר נתבאר דיני מצוה זו במסכת ברכות, ושם (כא.) נתבאר שקריאת שמע דאורייתא (מן התורה). ולשון התוספתא (ריש פרק ג דברכות): "כשם שנתנה תורה קבע (זמן) לקריאת שמע, כך נתנו חכמים זמן לתפלה", כלומר: זמני התפלה אינם מן-התורה; אבל מצות התפלה עצמה היא מן-התורה, כמו שבארנו (מצות עשה ה), וחכמים תקנו לה זמנים — וזהו ענין אמרם (ברכות כו.): "תפלות פנגד תמידין תקנום", כלומר: תקנו זמניהן בזמני ההקראה. ומצוה זו אין הנשים חייבות בה".

יום חמישי

מצות עשה י. ה.

המצוה העשירית — הצווי שנוצטוינו לקרא

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

שולחן ערוך

ח ואם שלחו לאדם³⁷ איזה דבר מאכל שיאכלנו בשבת אל יאכלנו בחול (ממדת חסידות אבל מן הדין אין איסור בדבר עיין סימן תרצ"ד³⁷):

ט מותר ללוות בריבית של דבריהם³⁷⁻⁷ לצורך סעודת שבת ויו"ט או לצורך שאר סעודת מצוה אם אי אפשר ללוות בלא ריבית:

י זכור את יום השבת לקדשו וגו' דרשו בית שמאי שתהא זוכרו מאחד בשבת שאם נודמן לך³⁸ חלק יפה תהא מתקנו לשבת ואמרו עליו על שמאי הזקן שכל ימיו היה אוכל לכבוד שבת כיצד מצא בהמה נאה לוקחה ואומר זו לשבת מצא אחרת נאה הימנה לוקחה ומניחה לשבת ואוכל את הראשונה בחול נמצא אוכלת לזו כדי שהיפה תאכל בשבת אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה בו שהיה אומר ברוך ה' יום יום יעמם לנו צרכינו ואף הלל מודה שכדברי בית שמאי יותר נכון לעשות³⁹ אלא שהיה בומה בה' שבדאי יזמין לו לשבת מנה יפה מכל הימים:

יא עזרא תיקן שיהיו מכבסים בגדים בחמישי בשבת⁴⁰ מפני כבוד השבת כדי ללבוש לבנים בשבת⁴¹ אבל בערב שבת אין פנאי לכבס⁴² מפני שצריך להתעסק בצרכי שבת:

יב נוהגין ללוש כדי שיעור חלה⁴³ כל אחד בביתו לעשות מהם לחמים לבצוע עליהם בשבת ולא ליקח לחם מן השוק כמו בשאר ימים ודבר זה מכבוד שבת ויו"ט ואין לשנות המנהג:

יג (ובמקומות שאוכלים פת של נכרים כל ימות החול טוב לזוהר⁴⁴ שלא לאכול בשבת ויו"ט כי אם מלחמים הכשרים שנילושו בביתו שזהו כבוד שבת ויו"ט):

ביאורים

הנ"ל בטל לכאורה, ובפרט באם יש לו מכוונת ייכוש אבל הרבה מהאחרונים דעתם להחמיר מטעמים שונים, ובכגדי ילדים קטנים אין צריך להחמיר³⁹.

(תשעה באב שחל ביום חמישי, וכן שבת חזון – יתבאר דינם במקומם בעז"ה).

ט) כדי שיעור חלה – השיעור להפרשת חלה יש אומרים שהוא מעיסה הנעשית מקמח במשקל 1230 גרם, (2.71 Pounds) ויש אומרים שהוא ממשקל 1666.6 גרם, (3.7 Pounds)⁴⁰.

(ושאר דיני הפרשת חלה יתבארו במקומם בעז"ה).

מא) כדי שיעור חלה – בסעיף זה נכללו ב' ענינים: א) ללוש בעצמו – ולא לקנות, וזהו משום כבוד השבת. ב) ללוש כדי שיעור חלה דוקא. והטעם, כדי שהאשה תקיים בזה מצות חלה, לפי שהאשה גרמה למיתתו של אדה"ר שהיה חלתו של עולם והיה זה בערב שבת – לכן נהגו להפריש חלה בערב שבת לתקן זה⁴¹.

מב) טוב לזוהר – ואלו שאינם נוהרים גם בשבת ויו"ט, אם מותרים לקחת מן הנכרי פת שנאפתה בשבת נתבאר דינם להלן סי' שכה סעיף ו.

לא) אם שלחו לאדם – כצדקה לכבוד שבת.
לב) עיין סימן תרצ"ד – וברמ"א שם ס"ב³⁷: אין משנין מעות פורים לצדקה אחרת, ודוקא הגבאים, אבל העני יכול לעשות בו מה שירצה.

לג) מותר ללוות – ספק אם ההיתר הוא רק ללווה או גם למלוה³⁸.

לד) בריבית של דבריהם – שנתבארו דיניה בשוע"ר הלכות ריבית סעיף ה.

לה) שאם נודמן לך – באקראי, אבל אין חיוב לקנות צרכי שבת בתחלת השבוע, ואדרבה עדיף לקנותם בסוף השבוע, כמבואר להלן סימן רנ סעיף ז.

לו) שכדברי בית שמאי יותר נכון לעשות – דהיינו שהנהגתו של הלל היתה מצד גודל בטחוננו בה', ואינה הנהגה השייכת לכל אדם.

לז) שיהיו מכבסים בגדים בחמישי – ולפני יום חמישי לכאורה מותר³⁹.

לח) ללבוש לבנים בשבת – עניני בגדי שבת נתבארו להלן סימן רסב, וראה לעיל אות יד.

לט) פנאי לכבס – והיום שמכבסים במכוונת כביסה טעם

מקורות

40) קיצור הלכות משו"ע אדמו"ר הזקן הערה 17, וראה במילואים שם אריכות גדולה בזה.

41) קיצור הלכות משו"ע אדמו"ר הזקן הערה 18, (ממג"א).

37) סימן זה בשוע"ר לא הגיע לידניו.

38) קו"א ס"ק ה.

39) שמירת שבת כהלכתה פרק מב, (יג).

לקוטי תורה

כאשר תמורת המרירות מריחוקן מה' ושמחה של מצוה, האדם מתמרמר כשחסר לו בבני חיי ומזוני ושמחתו היא כשהוא שלם בצרכי עוה"ז - הרי זו בחינת "גלות", שהניצוץ האלקי שבנשמתו הוא בגלות בנפשו הבהמית.

כרחל לפני גוויזה כו'.

גלות זו של ניצוץ האלקי בלעומת זה נרמזת בכתוב "כרחל לפני גוויזי נאלמה" (הכבשה כשגוויזים שערותי היא שותקת בפני הגוויזים אותה).

והענין:

הקליפות יונקות חיותן מבחינת "שערות", לפי שהחיות האלקי שבהן מועט ומצומצם מאד, והרי זה כמו השערות שיש בהן רק חיות מצומצם מאד, וכנראה בחוש שאין שום הרגשת כאב מגויזות וחתיכת השערות (לפי שכל גדר החיות שבשערות הוא רק ענין הצמיחה מקטנות לגדלות).

וזהו "כרחל לפני גוויזי נאלמה", דכל זמן ששפע הקדושה הוא רק בבחינת "שערות", שהוא חיות מצומצם מאד שממנו יש יניקה לקליפה, הרי רחל - היא כנסת ישראל - בחינת "נאלמה" ושתיקה, שאין בה התגלות אלקות.

וע"ז כתיב ציון כמשפט תפדה, ציון לשון סימן, אנא סימנא כו'.

על גלות זו דהנשמה נאמר "ציון במשפט תפדה ושבי בצדקה", ושני חלקי הכתוב מדברים על שתי בחינות שבנשמה, שיש הבדל באופן גלות הנשמה - בשתי מדריגותי הנ"ל:

על המדריגה העליונה - היא בחינת "פנימיות הלב" (שבה מתגלה עצם הנשמה, ה"חלק אלקה ממעל ממש") נאמר "ציון במשפט תפדה". ד"פנימיות הלב" נקראת "ציון" - לשון סימן, כמו דברי רשב"י "אנא סימנא בעלמא", שהפירוש בזה הוא, שרשב"י הי' בתכלית הביטול להקב"ה עד שכל מציאותו לא הי' אלא "סימן" על אור השכינה, וכך עצם הנשמה שבכל ישראל (המתגלה בפנימיות הלב) הוא בביטול גמור להקב"ה, ולכן נקרא "ציון", "לשון סימן שהיא בחינת עדות וסימן בישראל על היותם עם ה', למסור נפשם נגד ה', ולעולם לא תכבה נרה לגמרי".

תוכן הפרק: שני אופני פדיית הנשמה מתוך גלותה ושעבודה בתוך הנפש הבהמית

[להבנת פרק זה יש לסכם מה שנתבאר במאמר עד כאן, שתכלית כל העבודה היא להגיע ל"ברכה", שענינה גילוי "אין סוף ב"ה הסובב" (שלמעלה מגדר העולמות), על ידי תורה ומצוות שבהן ישנו ה"אנכי מצוה", ואזי דברי תורה הם "כחדשים ממש"; אלא שכדי להגיע ל"ברכה" צריך האדם לעורר בנפשו אהבה גדולה להשם, עד שגילוי אלקות ימלא את שני חללי לבו.

שני ענינים אלה - (א) גילוי אין סוף ב"ה בנפשו ("ברכה"), (ב) האהבה בכל לבבך, בשני חללי הלב - מקורם בשתי מדריגות בנשמה:

האפשרות שאין סוף ב"ה הסובב כל עלמין (שלמעלה מגדר העולמות) תתגלה בנפש האדם, היא מצד ה"חלק אלקה ממעל ממש" שבו, עצם הנשמה ממש המיוחד בו יתברך בתכלית היחוד, והוא בחינת "פנימיות הלב", הבאה לידי ביטוי בהשתוקקות עצומה להתאחד עם מהותו ועצמותו יתברך, ששם כל מציאות האדם היא כאין ואפס ממש (ולכן יש בכל נפש מישראל כח המסירת נפש, שמוכן למסור את כל אשר לו עד לעצם חייו ממש עבורו יתברך);

ומדריגה זו בנשמה בא גם הכח להרגיש "בכל יום ויום כו' כחדשים", לפי שהתקשרות ודביקות פנימיות הלב בהקב"ה היא תמידית ונצחית באופן שלא שייך בה הפסק או שינוי, ולפיכך כשפנימיות הלב היא בהתגלות באדם, קיום התומצ"צ שלו הוא בכל יום כו' כחדשים ממש, בלי שום שינוי, כי אינו נתון תחת שינויי הזמן והמקום.

משא"כ האהבה דבכל לבבך - בשני חללי הלב - שהיא האהבה להשם, מה שהאדם משתדל לכוון את חייו שהיו מכוונים לרצונו יתברך, להרגיש שמחה בחלל הימני בעת קיום המצוות, ומרירות בחלל השמאלי על ריחוקו מה' - אהבה זו היא ב"חיצוניות" הלב, היינו במדריגה כזו שהאדם מרגיש את עצמו ואת חייו כמציאות עצמאית אלא שליבו ממולא בעבודתו יתברך.

ומעתה הולך ומבאר את ענין ה"גלות" בשתי מדריגות

אלו שבנשמה:]

אך כל זה הוא כפי שצריך להיות, אבל כשאינו כן, והמרירות הוא מעניני עולם הזה בהעדרו בבני חיי ומזוני, וכן השמחה היא משלימותו בהם, זהו בחינת גלות הניצוץ אלהי בתוך נפש הבהמית.

מבת ציון כל הדרה".

כלומר, ב' חללי הלב הם לא רק בגלות [כמו בחינת "ציון", וכפי שממשיך בסמוך] אלא הם בשבי' ממש, שנכנסו לרשות אחרים ממש ונשתעבדו להם. דתמורת המרירות שהיתה צ"ל על ריחוקו מה', הנה עתה מרירותו הוא על חסרוני עוה"ז, וכן שמחתו היא בתאוות עוה"ז תמורת שמחה של מצוה, וא"כ הם שבויים ממש.

משא"כ בחינת ציון שאין בחינה זו בלעומת זה.

בבחינת ציון, שהיא עצם הנשמה כנ"ל, אין בחינה זו בלעומת זה. פירוש:

בכל כוחות הנשמה יש דוגמתם בנפש דקליפה, ולדוגמא: כמו שיש שכל לנשמה (שעל ידו האדם מבין ומשיג את התורה ומתבוננת בגדלות השם) כך יש שכל לנפש הבהמית שעל ידו מבין ומשיג עניני העולם.

ומכיון שהנפש האלקית מלוכשת בנפש הבהמית (עד שכל פעולותי' בגוף האדם הן באמצעות הנפש הבהמית שהיא חיי הגוף) - הרי כשנפשו הבהמית מתגברת והאדם משתמש עם אחד מכוחותי' בשביל השגת תאוות עוה"ז, הרי גם כח זה של נפשו האלקית מלוכש בעשי' זו (היפך רצונה), כמו שבוי בבית האסורים.

ולדוגמא: כשאדם נופל בתאוות עוה"ז ומהן היא שמחתו, הרי כח ה"שמחה" של נשמתו הקדושה נעשה שבוי אצל נפש הקליפה. וכן בשאר כוחות נפשו.

משא"כ בעצם הנשמה, ה"חלק אלקה ממעל ממש", המיוחדת בתכלית עם עצמותו יתברך, שמשום זה האדם מוכן למסירת נפש בפועל על קדה"ש - כח של התבטלות כזאת לא נמצא כלל בלעומת זה.

ד"אהבה הטבעית המסותרת בלב איש ישראל לא נכנסת תחת רשות אחר שתהי' אהבה זו נמצאת בתאוות עוה"ז, כי אין לה "לעומת זה" כלל בקליפות . . רק שירד ממנה הדרה, שלא תהי' מאירה בגילוי להיות בבחינת מסירת נפש לאביו שבשמים רק תהא מסותרת ונעלמת, אבל מ"מ לא יצאה מרשותו לגמרי להיות תחת רשות אחר, שהרי אפילו קל שבקלים יכול למסור נפשו על קדוש השם מחמת האהבה הטבעית שבו שהיא לה' לבדו, רק שהוא בהעלם, אבל כשיגיע

והיינו בחינת פנימית הלב ואהבה הטבעית ואהבה פנימיות המסותרת בלב איש ישראל.

והיא האהבה הטבעית והפנימיות המסותרת בלב כל ישראל, כמבואר בארוכה בתניא ענין "אהבה מסותרת", שהיא האהבה להקב"ה שלמעלה מטעם ודעת, מחמת אור ה' המאיר בכל נפש מישראל, ומצד אהבה זו כל ישראל אפילו קל שבקלים מוכן למסור נפשו על קדוש השם, לפי שאינו יכול להיות נפרד מאלקות.

וגם היא בגלות.

אך כשאדם אינו עובד את השם כדבעי, הרי גם מדריגה זו של הנשמה היא בגלות (אלא שמכל מקום אין היא בשבי', כפי שיבאר בסמוך).

ותפרדה במשפט, היינו הלכות, בתרגומו על פסוק כמשפט הראשון כהלכתא קדמייתא. והיינו כמשארו"ל אין הגליות מתכנשות אלא בזכות המשניות שנאמר גם כי יתנו בגוים כו'.

פדיית "פנימיות הלב" מגלותה - כלומר, הדרך להוציאה מן ההעלם אל הגילוי - הוא במשפט, דהיינו הלכות התורה, כתרגום על פסוק "כמשפט הראשון" - "כהלכתא קדמייתא", כי בהלכות התורה יש סגולה לבטל ענין הגלות, כמאמר רד"ל אין הגליות מתכנשות אלא בזכות המשניות, שהן הלכות פסוקות.

כי התורה אור.

וטעם הדבר, לפי שנאמר "ותורה אור" - שהתורה ענינה אור וגילוי, דהתורה "שהיא בחינת חכמה עילאה מאיר בה עצמות אין סוף ב"ה הפשוט [דאורייתא וקוב"ה כולא חד], ועל ידי התורה מתקשרת נפשו בעצמיות אין סוף ב"ה המלוכש בתורה";

ועל כן, ע"י העסק בהלכות התורה מוציאים את פנימיות הלב מן ההעלם אל הגילוי.

ושביה, ב' חללי הלב, שהם שבויים ממש, כי המרירות שהיתה ראויה להיות על ריחוקו מה' עתה נהפוך הוא על חסרוני העוה"ז, וכן השמחה שהיתה ראויה להיות מן המצות היא מתאוות עוה"ז, והרי זה כשבויים ממש.

אולם, ב' חללי הלב - היינו חיצוניות הלב - נקראים "ושבי'", "שהם השבויים של ציון שנשבו ממנה, אבל ציון עצמה אינה בבחינת שבוי' שהרי לא הלכה בגלות, רק שירד ממנה כל הדרה כמ"ש ויצא

והמה יפרו בצדקה, רחמנות על העני, ומדה כנגד מדה רחם עלינו ותן בלבנו בינה.

וזהו שאומר "ושבי' בצדקה" דייקא, שב' חללי הלב יפרו רק בצדקה, שע"י שהאדם מרחם על העני "שנקרא מת, להחיותו", הנה מדה כנגד מדה מתעוררים רחמים רבים העליונים להוציא ב' חללי הלב ממאסר הקליפות ("שבחייהם קרויים מתים"), ושוב יוכל לעורר בלבם האהבה והשמחה בה' והמירות על ריחוקן מהשם, כמו שאומרים "אבינו אב הרחמן המרחם רחם עלינו ותן בלבנו בינה".

ובינה לבא כו'.

והדיוק כאן "בלבנו בינה", היינו בינה כזו המשפיעה על הלב, שב' חללי הלב יהיו ממולאים בעבודת ה'.

ד"ה ציון במושפט תפדה פרק ה

למדה זו אזי ימסור נפשו כו'.

"ולכן אפילו בעת התקשרותו בעניני עוה"ז יש בו בחינה זו למסור נפשו לה".

ולפיכך לא שייך לומר על בחינת ציון שהיא "שבוי" - שנכנסה לרשות הקליפה ונשתעבדה להם - ורק שהיא בגלות, היינו שהיא בהעלם והסתר מבלתי יכולת להתגלות.

וזהו הטעם שלפדיית ציון מספיק ענין ה"משפט" (תורה), כי צריכים רק להוציאה מן ההעלם אל הגילוי, ולזה מספיק ענין "תורה אור", וכמאמר חז"ל "המאור שבה מחזירו למוטב". משא"כ ב' חללי הלב שנשתעבדו להקליפות - אין התורה מועלת להם לעוררם (כמו שהיא מועלת לפנימיות הנשמה), כי כאן חייבים לבטל את השעבוד לקליפות.

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער - אדמו"ר האמצעי

מאמרים קונטרסים

מיעוט היגיעה והעסק בד"ח ולהביאם בנפשו במעשה דוקא, כי גם שיש הרבה מאד שמתעסקים ומייגעים א"ע בהבנת וחזרת הענין הרבה פעמים עד שיהי' בקי בהם ובשמותיהם שגורים בפי' להשיב לשואלים כו'. לא לזה יקרא עסק ועבודה האלהי' כלל רק בחי' לימוד בעלמא מן השפה לחוץ ולבו [ונפשן] כל עמו כלל, מפני שלא עסק בהם בעבודה האלהית לקבוע הדברים בנפשו בהתקשרות עזו ותעצומות להיות חי בהם ממש (הנקרא לעבידיקייט בנפש ולהיפוך נק' טוטקייט) ודא"ח הם חיים ממש לדורשיהם. וכמ"ש ואתם הדבקים כו' חיים כולכם כו', ולהיפוך כמת יחשב, וגם במילי דעלמא יש הפרש גדול בין מי שכל הדברים בענין המה יוצאים חיים (דער ענין איז לעבידיק עס לעבט זייער כו'), בין כשהענין הוא בלתי שום חיות כלל (דער ענין איז טויט זייער כו'). ודבר זה ידוע שבחי' חיות הנפש בדא"ח אינו אלא ע"י העסק בעבודה האלהי' וביגיעה גדולה בתפלה ובלימוד בעיון בתורות ובזוהר הק' וספרי קבלה להעמיק ולקשר נפשו ולבו בהם באמת (בל"א איין שטארקין קלעפ) באמת פון נפש כו' עד שתחי' נפשו בחיות חדש ממש, וזה צריך להיות בתמידות ושקידה רבה עד שיקבע בנפשו ותחי' חיי עולם כל תמוט ולא תחשך אורה, ואז כאשר ירצה לבקש דבר ה' יוקבע בנפשו לעולם ויבקע כשחר אורו להשביע

ומזה י"ל גם בבינונים לפ"ע שזהו עיקר סיבת המחלה הנ"ל בנפשם אם יפקחו נא בעין חמלה על נפשם ולא יאבדו א"ע מצד אהבת עצמ' שלא לראות חוב כו' וד"ל. ומכש"כ בדורותינו החדשים שמקרוב באו שלא התחילו מנעוריהם בבחי' לב נשבר הנ"ל כלל, רק מיד נתפתחו עיניהם בחכמה אלהי' להשיג ולשמוע הכל בב"א כאחד הגדולים כידוע והם שלימים בכל מהותם ילדים אשר אין בהם כל מום ולא ירגישו בעצמם שום דבר רע ומקילים לנפשם ביותר, כי שמה תשמחם מאשר משיגים ויודעים הרבה והעיקר מאהבת עצמם, וגם המעט שיש בטבעם בחי' לב נשבר כמו זר נחשב אצלם להעמיק בזה מקטנות המדריגות שקורין לזה (פרומקייט טבעי') כי כך קבלו מהדרשנים הגדולים עליהם האומרים רזי לי כו'. והוא טעות גמור מן הקצה כו'. וחי נפשי אשר בטעות זה נפלו רבים מהגדולים שבחדשים לולי קצת מהישנים שיוודעים האמת וגם המה עזבו דרך זה מצד נפילתם בעוה"ז כו'. והגם שישמעו בדרושי' [ב]זה דברים רבים באור תורה אמיתית של אדמו"ר ז"ל נ"ע יאמרו שזהו רק לקטני הערך כמו בעלי תשובה וכה"ג. וחי נפשי שהגדולים צריכים לזה הרבה יותר מהקטנים, וזהו עיקר סיבת נפילתם מעט מעט בלי הרגש בנפשם כלל וכלל כידוע בכירור וד"ל. ועוד זאת הסיבה העיקרית למחלה הקשה הנ"ל,

באמת העצה לקיים נצחי של דו"ר טבעיי הנולד מצד השכל בדרך בכך הנ"ל. היינו דוקא כאשר הוא בא בבחי' פנימי ועומק הלב והוא בתשוקה ואהבה אמיתית מקרב הלב בהמשכה רבה, או התפעלות תשוקה [ברשפי אש] יתירה, וכן להיפוך בעוצם מרירות הלב על היפוך המנגדו, משא"כ כאשר ההתפעלות הוא דרך מעבר בעלמא (בל"א זייער פון אויבין זייער גינארט כו') אז כמעט רגע חולפת ועוברת ההתפעלות לגמרי, וזהו בדוק ומנוסה כידוע למבקשי עצות ע"ז כו' וד"ל.

ועוד זאת הסיבה לחולי זו הנקרא חלישת הלב בלתי תוקף כלל שבמעט רגע יפול כו'. הוא העדר המעשה המסתעפת מדו"ר טבעיי הללו, להיות ידוע שאין לאור אחיזה ותפיסה רק בכלי, וכל מה שיתרחב הכלי יתרחב האור כמשל הניצוץ בנר הדולק כו', והיינו המעשה שהוא בחי' כלים מכלים שונים להלביש האור דדו"ר הנ"ל, והוא מה שמקבל קבלת מלכות שמים באהבה להיות דבוק בתורתו ובמצותיו, ולהיפוך להתרחק מרע כו' ומקיים מיד בפו"מ שזהו כידוע בענין כי טוב לגנוז האור בכלי שאז מתקיים דוקא, ובלא כלי אין קיום לאור כלל. והתוכחה בזה ידוע לכל כי רבים חללים הפילה חולי רעה זו כו'. אשר מיד אחר העבודה ועסק בד"ח בהתפעלות עושי' היפוכו אשר לא ניתן לכתוב ויצא שכרם בהפסדם על להבא ג"כ, כי כלי ריקן אינו מחזיק מאומה, ואם יאיר אור התפעלות בלב הרי זה כשלהבת הפורח באויר שאין לו קיום או כאש התבערה מן שריפת הקש שנראה תחלתה ברעש גדול ומיד תכבה כו'. משא"כ התפעלות שבועומק הלב שזהו כדמיון בישול בשר הגשמי שבגמר בישולו נעשה רך וראוי לאכול (בל"א עס איז גוט איבער גיקאכט כו') ונקרא לב בשר, משא"כ כשלא נתבשל כ"צ הוא קשה כו' (בל"א רויע פלייש כו') וזהו שבדק ר"ע לתלמידיו כידוע וד"ל. ועוד סיבה לזה יותר מצוייה והוא מלבד ריחוק התפעלות הלב מן המוח, הנה הוא בא ממייעוט לב נשבר הנ"ל (הנק' צו בראכינקייט כו') שכאשר טבעו בלב נשבר אזי חיות נפשו ולבבו מההתבוננות חזקה ביותר, וזהו בדוק ומנוסה שכל מי שלבבו נשבר ובשפלות הלב ביותר (הנק' נישטיקייט בייא זיך בתכלית כו') יותר תתקיים התפעלות לבו באמיתת יותר להיות לאור וחיות לכל אשר ירצה בעבודת ה' כל היום בתו"מ וכה"ג. וגם במילי דחסידות עצמו כל השפל ונבזה בעיניו ויותר בלבו דוקא אזי לבו כלי מוכן להכיל יותר התפעלות אלהי שמן ההתבוננות, וע"ז נאמר שפת אמת תכון לעד ולהיפוך עד ארגיעה לשון שקר כו'. והוא בחי' מ"ש ההיולי הנ"ל (הנק' אשענצייע טובה) שמתפשטת בכל פרטי הדברים כנ"ל אם בהתבוננות ואם במדות שבלב ואם ברצון ותענוג כו' הכל

נפשו בשביעה שיש בה ממש להוסיף אור אלהי בתוס' מרובה ובשרש ויסוד המתקיים לעולם והי' כעץ שתול [על] כו'. ולא יזוהו כל רוחות רעות שבעולם כו' וד"ל. **והכת** הד' מאותן האנשים אנשי לבב שמחוש השמיעה הנ"ל הנקרא אוזן שומעת נכנס ללב ומתפעל ולא האוזן לבד שומעת כו'. ויש בזה מינים שונים מאד יש אשר מיד שמתפעל בלבו תקצר חוש השמיעה ששומע בהרחבה (או בהתבוננות או בראותו בכתבים וספרים הקדושים) ולא יעמיק לתכלית אורך ורוחב ועומק המכוון, ויעמיד הכל על אחת בקיצור הנאות לו שאותו דבר נתקבל אצלו וזהו החולי רעה שיאבד את הכל כי לא נשאר אצלו מאומה, ולא די שמאבד את העיקר אלא שיצא שכרו בהפסדו שיפסיד גם מה שנשאר אצלו כי לא יתקיים כלל להיות שאין לו [ל]לב חיות כלל בלא מוחין כידוע. ונשאר בלב בלא מוח, ע"כ וודאי כל אשר חפץ באמת בקרבת אלהים בנפשו יראה שלא יעשה יש ודבר מהתפעלות לבו ולא ירגישנו כלל, אדרבה התפעלות זו תוסיף תת כחה בכח בינתו להרחיב ולהעמיק לתכליתו יותר ולא יטעה הטועה לאסור ולפסול התפעלות זו ח"ו רק שיראה שלא תקצר לו העומק והאריכות, והוא הנק' שהלב נמשך אחר המוח (בל"א דיא הארץ איז אין מוח) כאדם שמתפעל בלבו בתו"מ טוב וכה"ג שלבו עולה במוחו ואינו מרגיש אותה אדרבה תוסיף תת כחה להרחיב ולהעמיק כו' (ועדיין אין זה בחי' הכוונה שבמוח עצמו הנ"ל רק שהתפעלות הלב נכלל ומתאחד במוח), אך הנה זה דוקא באותן שהתפעלות לבם נמהר מאד אחר ההתבוננות או השמיעה דבר שהוטב בעיניו כו' (עד שיוכל להיות שהתפעלות תגבר על ההתבוננות ולא ידע ממה נתפעל כידוע), ובהם בנקל יותר להביא התפעלות הלב אל המוח לגמרי כנ"ל, אבל יש במין זה להיפוך, דגם בשעה שמתפעלים במוח מתעכב אצלם זמן מה ולא יומשך ההתפעלות בלב עדיין עד אשר יביאו ללב בהדרגה וישוב נכון כידוע, ובהם נעשה קצת הבדלה בין המוח והלב שאינם שוכנים כאחד, כי בהגיע ההתפעלות ללב אז תנוח ההתפעלות המוח כמעט לגמרי ואין זה רק התפעלות הלב רק שנולד מצד השכל (והוא הנקרא בכך כו'), ובהתפעלות המוח אין שם התפעלות הלב ע"כ ימצא ג"כ שיהי התפעלות הלב יותר מבמוח, או להיפוך שהתפעלות המוח יותר מהתפעלות הלב (אך זהו המעלה שידע ממה נתפעל רק שהוא הקיצור כו', משא"כ בנמהרי לב הנ"ל שיוכל להיות שבלב מתפעל ברשפי אש יותר עד שלא ידע ממה כו'), ויהי איך שיהי הכל הוא בחי' גילוי התפעלות ביותר שהוא התפעלות הלב רק שבזה אינו מרגיש בעצמו כ"כ מפני שעולה למוח ובזה מורגש בעצמו יותר. אמנם הנה לא ראי זה כו'. דהנה

מתאוות לבו הרע כו'. כמשל האור באויר עכור שאינו טוב, ולהיפוך בחי' אויר זך [שבלב] שבא מטהרת הלב ופרישותו מגשמיות עוה"ז גם מהוללות וכה"ג ויסודו היינו ענין לב נשבר הנ"ל וד"ל):

הולך אחר המעמיד והמקיים והוא בחי' לב נשבר האמיתי הנ"ל כידוע ברור כשמש גם בגדולי עולם. וזהו פסק המשנה דאין מתפללין אלא מתוך כובד ראש והכנעת הלב דוקא כי רם ה' ושפל יראה דוקא וד"ל. (ועוד יש סיבה להסתלקות האור בלב במעט רגע מסיבת עיפוש האויר

קונטרס ההתפעלות

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר הצמח צדק

דרך מצותיך

שהארת סכ"ע מאירה בקירוב יותר בתחתי' העשייה ע"י רגלי א"ק והיינו ממש נעוץ תחלתן בסופן דכמו שבראשית דא"ק מאיר הארת סכ"ע בקירוב ממש כך גם בתחתי' העשי' מאיר בקירוב ממש, ולכך יש כח ועוז לבחי' מל' דעשי' להוות היש הגשמי דעשייה שהוא דילוג בערך לגמרי לגבי הרוחניות וגם לכך יש כח ביסוד העפר להצמיח תמיד יש מאין כו', וכמו שע"י הארה זו הי' הדילוג הראשון דהיינו שיהי' בריאת א"ק שהוא דילוג הערך לגמרי לגבי אא"ס ויותר דילוג אפי' מדילוג ערך העשיה גשמי' לגבי א"ק, ואין זאת אלא ע"י כח האור א"ס ב"ה הכל יכול ואין שום מניעה לפניו כלל וזהו ענין קול דודי מדלג על ההרים כו', ומ"מ יובן למשכיל דענין בחי' סוכ"ע הוא רק בחי' אור א"ס דהיינו הארה וזיו ממהותו ועצמותו ב"ה שהארה זו היא בחי' א"ס ממש כיון שהיא הארה ממנו ית', אבל מ"מ כיון שהיא הארה וזיו בעלמא לכך אינו פועל שום שינוי במהותו ועצמותו ית' ואתה הוא עד שלא נברא כו' ואני הוי' לא שניתי, ועל מהו"ע ית' לא שייך כלל לומר סובב כולא עלמין כי אינו בגדר עלמין כלל, וכמבואר ממשל הנ"ל דענין אור מקיף הרי נק' ג"כ אור שמאיר בהכלי אלא שהיא הארה בבחי' העלם וכמשל הרצון הנ"ל ונק' לכך סובב לעלמין אבל מהו"ע ית' אינו בגדר עלמין כלל וכמ"ש בכמה מקומות באריכות:

זך) והנה התהוות זו של הבריאה מאין ליש אע"פ שנת' שהוא ע"י הקו המלוכש בתוך הי"ס שהאור הוא מעין המאור שהוא מהו"ע של המאציל ב"ה שהוא לבדו בכחו ויכולתו לברוא יש מאין כו' אך באמת הנה הקו וחוט הוא רק הארה בעלמא מהאור א"ס ב"ה שלכך נק' בשם קו בעלמא. וכנודע שמתחלה הי' האור ממלא מקום החלל ואח"כ נסתלק האור ונכלל במאור ונשאר חלל ומקום פנוי ואח"כ נמשך קו דק שהוא רק הארה קטנה זעיר שם לגבי האור א"ס המקיף את המק"פ, אלא עיקר התהוות היש הוא דוקא ע"י בחי' סוכ"ע שהוא האור א"ס שלמעלה מהחלל ומק"פ ולמעלה מהקו שמקיף את כל הארבע עולמות בשוה וע"י הארתו שמאיר עליהם נותן כח ועוז לבחי' הכלים די"ס דאצי' עם הקו שבתוכם להוות בחי' היש מאין כי הרי אור זה הוא א"ס ממש הכל יכול ואע"פ שמאיר בבחי' מקיף מ"מ פועל ישועות בהם ע"י הארתו זו כי גם המקיף נק' אור מקיף שמאיר עכ"פ הארה ומתפעלים ממנו רק שאינו בגילוי והשגה וזהו מש"ל שהארה זו היא בחי' הרצון העליון כמ"ש ואלהינו בשמים כל אשר חפץ עשה שגילוי רצון זה אינו מושג בהנברא ואעפ"כ מתהווה עי"ז יש מאין כי הוא ית' ורצונו אחד ובבחי' א"ס ולכן ע"י רצון זה מתהווים ממש יש מאין וזהו בחי' סכ"ע ונק' רעוא דכל רעוין. וע' באגה"ק איהו וחיוהי במש"ש ורגלי א"ק מסתיימים בתחתי' עשייה ותחת רגליו מאיר אור א"ס ב"ה הסכ"ע בלי הפסק רב כו' ור"ל

שרש מצות התפילה פרק זך

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מהר"ש

תורת שמואל

שהוא בירור המדות כו', עד שבא לק"ש בפסוק ראשון מקבל עליו ב' דברות הראשוני' אנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמענו, וכמו"כ בפסוק ראשון דק"ש ה' אלקינו הוא קבלת דבור אנכי הוי' אלקיך, וה' אחד הוא קבלת דבור לא יהי' לך שז"ע מ"ת.

וענין מלחמת עמלק בעבודה שכלב זו תפלה הוא ללחום עם הרע שבנפשו באמרו וחרה אף ה', דלכאו' יפלא מהו שייך פסוק וחרה אף בק"ש⁴ שהוא תכלית הביטול למס"נ באחד ובכל מאדך ומהו ענין וחרה אז. אך הענין הוא דהכעס הוא על ההיפך אשר מנע אותו מבחי' ביטול זה, וכענין הנהר דינור היוצא מזיעתן של חיות הקדש⁵, שלכאו' ג"כ יפלא מהו ענין הנהר דינור שהוא בחי' דין ומשפט שיוצא מביטול של החיות הקדש, אך הענין הוא כנ"ל שע"י הביטול שלהם ברעש גדול עי"ז מתמלאי' כעס וקצף על ההיפך, ולכן מהזיעה היוצא מהביטול שלהם יוצא נהר דינור ועל ראש רשעים יחול בגיהנם. ועד"ז הו"ע מה שאומרים בפ' שני' דק"ש וחרה אף שהוא בחי' הכעס הנמשך מהתכונו' דק"ש על בחי' הרע שבנפשו, שזהו מה שארז"ל לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצה"ר, שענין ההרגזה הוא בחי' הכעס וקצף⁶ שיקצוף עליו מדוע תמנע הטוב הלזה ממני, וה"ז כדוגמת מלחמת עמלק כו'.

והחיים תרל"א

[[יד]] **והנה** בכל דור ודור חייב אדם לראות א"ע כאלו הוא יצא ממצרים, ולא דוקא בכל דור אלא שבכל יום¹ חייב אדם לראות א"ע כאלו בו ביום יוצא ממצרים ביד חזקה ובזרוע נטויה. וע"ז נתקן סדר התפלה, כי בהיות האדם ישן ושוכב על מטתו הרי הוא במאסר, שנפשו יוצא ולא נשאר בו רק קיסטא דחיותא, ובעמדו בבוקר קודם התפלה נא' בו חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו, שהוא קודם שתתפללו על דמכם, וע"י התפלה מתפשטת הנשמה לחיות בחיות רוחני בגוף, ולכן מתחילין להתפלל הודו לה'² קראו בשמו שהוא בחי' הודאה לבד, שזהו ע"ד אמונה שענין אחד להם, שהרי ענין ההודאה הוא שמודה שכן הוא הגם שאינו מבין ונמצא כי מאמין בזה שמודה לו כו'. ואח"כ מספר בשבחו של מקום בסיפורי הלולים שמהללים אותו ית', ואומר משפיל רשעים עדי ארץ, לעשות נקמה כו' לאסור כו' שזהו כמו עשרה מכות באותות ומופתים שהיו במצרים, ואח"כ קודם שירת הים מספר ותרא את עני אבותינו כו' ותתן אותות ומופתים בפרעה ובכל עבדיו כו' עד שאומרים שירת הים הוא כמו קרי"ס, ועי"ז יכול להתחיל ברכת ק"ש שהוא בחי' בירור הנה"ב שגם הנה"ב יסכים להיות בבחי' ביטול כמאמרם ז"ל בכל לבבך בשני יצריך, שזהו כמו ספה"ע שאחר שיצאו ממצרים התחילו לספור היום יום א' כו'

ממושבותיכם, וענין מלחמת עמלק וחרה אף ה'. ואח"כ בתפלה אפי' נחש כרוך על עקבו, עמלק נחש הקדמוני לא יפסיק כי לא יוכל כלל, כי אחר קבלת התורה הרי אם פגע בך מנוול משכהו לבית המדרש. וק"ש תורה ושמו"ע העלאה והמשכה.

(5) וכענין הנהר דינור. מזיעתן של חיות הקדש: ראה בארוכה תו"א וישב ל, ד. מקץ לא, סע"א-ב. לב, ד. יתרו סט, ג. מג"א צו, א. לקו"ת בשלח א, רע"ד. במדבר יא, ב. שלח שם מא, א. דרושים לשמע"צ פד, סע"ד.

(6) שארז"ל לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצה"ר. בחי' הכעס וקצף: ראה בכ"ז לקו"ת שלח שם מא, א. וראה גם תניא פכ"ט (לז, א). פל"א (לט, ב). תו"א וישב ל, ד. סה"מ תרל"ג ח"א ע' רלו. סה"ש תש"א ע' 59.

(1) והנה בכל דוד ודוד. ולא דוקא בכל דור אלא שבכל יום: ראה תניא פמ"ז (סו, ב). וראה גם מכתב י"א ניסן תשכ"ח (אג"ק כ"ק אדמו"ר חכ"ה ע' צח. הגש"פ עם לקוטי טעמים וכו') (הוצאת תשמ"ז ואילך) ע' תריח). רד"ה בכל דור ודוד תשל"ד (סה"מ י"א ניסן ע' רסט. וראה גם שם ע' שלז. תט. תסו. ועוד).

(2) ה' אלקינו הוא קבלת דבור אנכי. וה' אחד. דבור לא יהי': ראה הערת כ"ק אדמו"ר בסה"מ תרל"ב ח"ב ע' תעז.

(3) מה שייך פסוק וחרה אף בק"ש: בהבא לקמן ראה לקו"ת שלח מא, א.

(4) ולכן מתחילין להתפלל הודו לה': בשולי הגליון נרשם בגוכי"ק: בתפלה בתחילה הודו, ואח"כ ע"י שירת הים זה אלי בא לברכת ק"ש בירור הנה"ב כמו ספה"ע, [עד שבא] לק"ש מסירות נפש, אנכי ולא יהי' לך, ה' אלקינו ה' אחד קבלה על ב' הדברות. אמנם זהו עדיין

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר הרש"ב

קונטרס ומעין

מציאות היש וכל עניני העולם הגשמי והחומרי אשר הכל הוא משם אלקים, כמו שכתוב (בראשית א. א) בראשית ברא אלקים, וכן הנפש הבהמית שרשו משם אלקים כדיוע ומבואר במקום אחר, הנה על ידי עבודה למטה בהכנת החומר בכל הענינים הגשמיים, ולהיות סור מרע ועשה טוב בפועל ממש מזה דוקא נעשה הצחוק והתענוג העליון, וכמו כן הוא בבחינת מלכות שעל ידי ירידתה לבריאה-יצירה-עשיה, הרי היא מכירת בירורים דבריאה-יצירה-עשיה, בדוגמא כמו שהתלבשות הנשמה בגוף שפועלת ההכנעה והביטול פנ"ל כמו כן הוא בהתלבשות דבחינת מלכות בריאה-יצירה-עשיה, היא מכירת בירורים דבריאה-יצירה-עשיה. וכמו שכתוב (משלי לא. טו) ותתן טרף לביתה, טרף בגימטריא רפ"ח עם הכולל, והיינו שמכירת הרפ"ח ניצוצות בירידתה למטה, ועל ידי זה נתוסף בה ריבוי אור עד שלעתיד תהיה אשת חיל עטרת בעלה, שבחינת מלכות תהיה בבחינת משפיע בהספירות שלמעלה. וכמו שכתוב (זכריה יד. ח) והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים (בחינת מלכות) חצים אל היסוד הקדמוני (ים החכמה) כו' וזה יהיה בגמר הבירורים שיתבררו עולמות בריאה-יצירה-עשיה.

קיצור. על ידי ירידת הנשמה להתלבש בגוף ונפש הבהמית שעלול להתגאל גם בדברים אסורים ועומד בנסיון, דכל ענינים הגשמיים שמוכרח בהם יהיו לשם שמים, נעשה העליה בהנשמה ותענוג למעלה, וכן הוא בספירת המלכות שעל ידי הבירורים שלמטה נתוסף בה ריבוי אור.

והנה הפיוס על זה שאמר לה הקדוש ברוך הוא לכי ומעטי את עצמך הוא צדיקים יקראו על שמך, שמואל הקטן, דוד הקטן. והענין הוא דקמו כן בירידת הנשמה להתלבש בגוף ונפש הבהמית אשר הוא עלול להתגאל כו' וכל הדרכים בחזקת ספנה, כי לפתח חטאת רובץ, ואף על פי כן כדאי ירידה זו בשביל העליה הנפלאה שנעשה על ידי זה, שעל ידי שהוא מלובש בגוף ונפש הבהמית, אשר עלול להתגאל חס ושלום ומכל מקום עומד בנסיון בכל פרט וכובש רוח תאוותו, שאינו נמשך אחר הסתת היצר והוא נזהר בסור מרע ועשה טוב בכל פרטיהן וקדיקיהן, ועניני העולם הזה אינם מונעים ומעכבים אותו מתורה ועבודה, אדרבא, כל עניניו הגשמיים שמוכרח בהם הם בכוננה לשם שמים, כמו באכילה שאינה למלאות תאוות נפשו כי אם לקיום גופו, ובכדי שבכח האכילה ההיא יוכל ללמוד ולהתפלל והוא לומד ומתפלל באמת, וכן בעסק משא ומתן, שעושה כל דבר בתכלית ההכשר, ואינו משוקע ומוטרד בזה, באופן שאינו מונע אותו מתורה ותפלה, וכוננת המשא ומתן הוא כדי להרויח וליתן צדקה ושיהיה לו פנאי לעסוק בתורה ועבודה, על ידי זה נעשה עליה בהנשמה הרבה יותר מכמו שהיתה קודם התלבשותה בגוף ונפש הבהמית, שלא היה לה דברים המונעים כלל ולא ידעה כלל מההיפך, וממילא לא היה עבודה כלל, ובהתלבשותה בגוף פשעוּבְדָת עבודתה להכניע את הגוף והנפש הבהמית להיות שלם בעבודתה פנ"ל, על ידי זה נעשה עליה גדולה להנשמה ונעשה מזה תענוג גדול למעלה, וכמו שכתוב (בראשית כא. ו) צחק עשה לי אלקים, דדוקא על ידי שם אלקים, שעל ידי זה נעשה

נאמר ו פרק א

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר הרי"צ

מאמרים תרצ"ב

שכאין ערוך כלל לגבי בחי' חכ' דאצי', דחכ' דבי"ע הוא שכל הנברא' משא"כ חכ' דאצי' הוא אלקות ממש, ומובן דשכל אנושי וכן החכ' דבריאה אינו נחשב לחכ' כלל לגבי חכ' דאצי', כמו"כ הנה הרי חכ' דאצי' אינו נחשב לחכ' לגבי עצמותו ית', וכמ"ש² כולם בחכ' עשית כו', שהחכ'

לה) והנה כמו שהוא בהתואר דיכולת, כמו"כ הוא בהתואר ושם חכם, דאנו שוללים בחי' חכ' דסדר השתל' דאינו נחשב לחכמה כלל לגבי עצמותו יתברך ויתעלה. דהנה במאמר פתח אלי¹ איתא אנת הוא חכים ולא בחכ' ידיעא, דחכמה ידיעא הוא החכ' דבי"ע

2) תהלים קד, כד.

1) תקו"ז בהקדמה (יו, ב).

אם שאינו בא בתפיסה כמושג ממש כמו הגשמי, אבל מ"מ הרי יש בו איזה תפיסא עכ"פ, דכן הוא אפילו בענין המקום דאפשר להיות מקום רוחני, וכהב' דיעות* שהביא בעקרים מ"ב פ"ז בענין המקום, הא' שהמקום המקיף את הגשם נק' מקום, והב' הוא שהמקום הממולא נק' מקום, והיינו הפנוי והריקות אשר בו יכנוס הגשם נק' מקום, ויבואר ע"ד דאי' באמ"ב בפתח השער פ"ג בענין שטח כללי שהוא ו"ק, אבל באמת אינו אלא ג' או"ר ועומק, ולדבריו הרי יצוייר דנקודה לבד הוא מקום, ובדוגמתו יצוייר מקום ברוחניות, אבל בכ"ז הרי יש בו תפיסא והגדרה באיזה דבר שיהי', וכן אנו משיגים את הזמן, אבל לא מקום ולא זמן אין אנו משיגים כלל, והרי מוסכם מכל החוקרי* דלמעלה מגלגל התשיעי אין שום מקום כלל ולא ריקות, והוא המקום דמקום ההוא ואינו כלל מעין מקום שלנו המוגדר בשטח דמעלה ומטה כו', וה"ז רק שאנו יודעים שיש בלי מקום, אבל מהו בלי מקום אין אנו יודעים, וכ"ש בחי' לא מקום ולא זמן דאלקות דזה אין לנו שום מושג בזה. דהנה בענין בלי מקום הרי יש לנו איזה מושג בזה ממה שמצינו מעין זה בכחות הנפש, דמבשרי¹³ אחזה*, שנראה¹⁴ בחוש באדם הגשמי שיש לו שכל וחכמה להשכיל כל דבר אשר יעשה, ולפי מה שהסכימה חכמתו כך נוטה רצונו לעשות הדבר ההוא שחייבה חכמתו, דכמו שחייבה חכמתו להדבר ההוא כך יש לו רצון ותשוקה לאותו דבר שהחכמה מנהגת את הרצון וע"פ הרצון מחשב ומהרהר איך לגמור מה שעלה ברצונו, דפעולת הדבר אינה נגמרת אלא ע"י הרהור אותיות מחשבתו, דאותיות הללו הן למטה ממדריגת הרצון. והנה מקום משכן השכל הוא במוח ומשכן הרצון הוא ג"כ במוח, והגם שהוא בכ"מ, דזהו ההפרש בכלל בין הרצון להכחות פנימיים דשכל ומדות¹⁵, דמדות ושכל יש להם כלים מוגבלי', דהמדות משכנסם בלב והשכל משכנה במוח והרצון הוא נמצא בכ"מ, אבל הוא נמצא במוח ג"כ, ואדרבא נרגש יותר להיות המוח עלול להרגיש יותר, אבל

נחשבת כעשי' לגבי עצמות³, וכידוע⁴ בענין שכל מופלא ושכל נעלם⁵, דהעלם הוא בערך הגילוי ולפעמי' יבוא לידי גילוי, וכידוע בענין העלם וגילוי שהן בערך זל"ז, אמנם מופלא הוא שמובדל ומופרש לגמרי, שאינו בגדר גילוי ולא יבוא לעולם לידי גילוי, וז"ש⁶ לא נפלאות היא ולא רחוקה היא, כי רחוקה היא ע"ד אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני⁷, דמ"מ אמרתי אחכמה, שיש בזה איזה ידיעה רק שאינה מושגת לתכליתה ואמיתתה, וכדאי' במד"ר חוקת פ"ט⁸ אמר שלמה על כל אלה עמדתו ופרשה של פרה אדומה חקרת שאלתי ופשפשתי אמרתי אחכמה כו', א"כ הרי מ"מ חקר ודרש בזה, וכנ"ל דבידיעת השלילה הרי יש בזה ידיעות עצמות לאין קץ, אבל נפלאות היא שמופלא ומובדל לגמרי, דגם אפס קצה אינו ידוע ולא יוכל לבוא לידי גילוי כלל, וכמו ע"מ למטה אנו רואים דיש שכליים עמוקי' מאד ומ"מ אחרי טורח רב והעמקה גדולה יוכל להשיגם, וכמאמר⁹ יגעת ומצאת תאמין, דצריכי' יגיעה גדולה וטורח רב, אמנם ע"י טורח רב ויגיעה עצומה הוא בא על הענין להשיגו, וזהו כענין שכל נעלם שהוא נעלם ונסתר ועמוק במאד, ועכ"ז הרי אחרי היותו טורח בזה בטרחה ועמל יוכל לבוא לידי גילוי, אכן יש ענינים שאין לשכל האנושי שום מכוא להשיגם אף אם יטריח שכלו עליהם כל ימיו בעבודה גדולה וטרחה עצומה, וכמ"ש¹⁰ החקר אלוהה תמצא, וכמו שאף שידוע לנו בבירור גם ע"פ שכל אנושי שהמקום והזמן הם נבראי' ומחודשים¹¹, והוא ית' למעלה מעלה מבחי' מקום וזמן¹², והרי ידיעה זו היא ידיעה שכלית בריבוי הסבר איך היות הענין כן ומוכרח שהוא כן ואי אפשר להיות בשום אופן באופן אחר, והיינו ידיעה זו באה מסודרה בסדר מושכלי ע"פ שכל אנושי, ומ"מ הנה ידיעה זו בלתי נותנת לנו שום מושג באלקות מה הוא, וטעם הדבר הוא לפי שאין אנו משיגים מהו ואיך הוא לא מקום ולא זמן, דכל השגתנו מוגדר רק בדבר שבבחי' מקום, איזה מקום שיהי', גשמי או אפילו רוחני, אבל רק מה שהוא בגדר מקום, דהרוחני

* וכהב' דעות: ראה ג"כ לקו"ת הוספות לויקרא רד"ה להבין מ"ש באוצ"ח [נא, סע"ב ואילך]. בספר החקירה להצ"צ מע' מקום [עה, א ואילך]. ד"ה ביום השמע"צ רס"ו [המשך תרס"ו ע' לו].
* מוטכנס מכל החוקרים: ראה פרדס מהרמ"ק ש"ו ספ"ג. מצות האמנת אלקות (בסהמ"צ להצ"צ) פ"א [נז, ב].
* דמבשרי אחזה: ראה ג"כ לקו"ת פ' נצבים ביאור לד"ה שוש אשיש [מט, א]. קונטרס לימוד החסידות פ"ז, יח [נדפס לאח"ז באגרות קודש אדמו"ר מהוריי"צ ח"ג ע' שנט ואילך].

(10) איוב יא, ז.
(11) ראה גם מו"נ ח"א פנ"ב.
(12) ראה מו"נ שם. ח"ב פ"ג. תניא שעהיה"א פ"ז. ובכ"מ.
(13) איוב יט, כו.
(14) מכאן עד תיבות "הרי זהו" הוא לשון אדמו"ר הזקן בלקו"ת ביאור לד"ה שוש אשיש (שבהערה ד"ה "דמבשרי") בשינויים והוספות.
(15) לקו"ת נשא כג, ד ואילך.

(3) ראה תניא שעהיה"א פ"ט.
(4) ראה המשך תער"ב ח"ב ע' תתקמה ואילך. וראה שם ח"א ע' פט. ספר המאמרים תרס"ט ע' לה ואילך.
(5) ראה לקמן פרק מ (לקמן ע' קא).
(6) נצבים ל, יא (בדילוג).
(7) קהלת ז, כג.
(8) פיסקא ג.
(9) מגילה ו, ריש ע"ב (בשינוי לשון קצת).

והמח' הנה כל אחד ואחד מהם נרגשים בבחי' מקום רוחני וזה הוא הבדלתם זה מזה, דעם היותם כולם באים בענין אחד שהוא המושכל, ומ"מ הרי הם חלוקים בענינים דזה הוא ההשכלה של המושכל וזה הרצון שבו וזה אותיות ההרהור והמח' שבו, ועוד יותר שהם נתפסים במקום גשמי בכלי המוח או בהדבר ההוא שבו הוא השכל הרצון והמח', אמנם מזה גופא שהן במקום א' הרי מוכן דבעצם הן בלי מקום ולכן יכולים להיות במקום א', ודבר זה אנו יודעים שהוא כן אבל אינו בהשגתנו, ומכ"ש שאינו מורגש לנו בהרגשתנו. וכ"ז הוא בבלי מקום דנבראי' שיש בזה בכללותו עכ"פ איזה מושג ודוגמא דדוגמא בכחות הנפש כו', אבל לא מקום ולא זמן דאלקות הרי אין לנו שום מושג בזה כלל¹⁷.

בכל אופן הרצון נמצא ג"כ במוח, וגם הרהור אותיות המח' הוא מהרהר ומחשב במוח, הרי שבמוח א' יש בו ג' מיני התלבשות, שמתחלה מתלבש בחכ' והחכ' מתלבשת ברצון והרצון מתלבש באותיות המח' והכל במקום א' הוא המוח, והטעם הוא לפי דהתלבשות דבר רוחני אינו דומה לדבר גשמי¹⁶, כי הדבר הגשמי הוא תופס מקום והעליון שמתלבש בהתחנות נעשה התחנות למטה ממנו בריחוק מקום, משא"כ הרוחני* הרי אינו תופס מקום מצד עצמו רק מה שהוא נתפס ונקלט בגדר ובחינת מקום, שהמקום ההוא אינו אלא כלי ומשכן להשראת הרוחני בו, ולכן יכול להיות השראת כמה מיני כחות והתלבשות במקום א', הרי זהו רק מה שאנו יודעים שיש בלי מקום, והיינו שאנו מרגישים בנפשינו שיש בחי' בלי מקום, אבל לא שאנו משיגים זאת בהשגה גמורה, שהרי אדרכא השכל הרצון

ד"ה ביום השמיני (לה)

*משא"כ הרוחני: להעיר ממש"כ הרמב"ן בענין הנפש, הועתקו דבריו בפירושו להרמב"ם הל' תשובה רפ"ח.

דהשתל'. שכל נעלם הוא בערך הגילוי, משא"כ שכל מופלא, יביא דוגמא מידיעת בלי זמן ובלי מקום, גשמי ורוחני.

16) ראה גם ד"ה כי חלק ה' עמו תרצ"ד פרק י.
17) הקיצור דשנת ה'ש"ת: תואר שלילי דחכם שולל גם חכמה

לקוטי דיבורים

ודורש.

מיד עם ההתבוננות הראשונה, במגמה להבין את המתרחש, ומהכרת דמויותיהם של מנהיגי בית הסוהר הניצבות באופן ברור למול העינים, נדהמים מעומק הרע שיכול להימצא בבריה הנקראת אדם. האדם הופך לשפל בעיני עצמו כאשר מתברר לו כל הכיעור האנושי וחלאת בני האדם.

בספרי המחקר מתוארות מדות בעלי החיים והמדות הרעות והאכזריות של בעלי חיים הטורפים ודורסים, כל סוגי המזיקים שבמקומות ישוב וביערות, נחשים ועקרבים שבמדבריות, המזיקים שבימים ובעלי הכנף, והמסקנה היא שהחיה הרעה הגדולה ביותר והמזיק הגדול ביותר הוא מין המדבר - האדם.

ואל הרע של החיה הרעה הזאת, של המזיק הזה, מתוועדים כאשר יושבים במאסר. כאן רואים את פרצופו האמיתי, כאן שומעים את קולו הגס, דיבורים קשים, כאן רואים אותו בעינים מלאות דם וחשים בנחת הרוח שלו משפיכות דמים.

הזמן הקשה ביותר במאסר הוא בלילה.

לאלה שטעמו טעם המאסר מיותר להסביר, שהיום במאסר שקט יותר מאשר אמצע הלילה בעיירה קטנה או בכפר.

טו. מאסר הוא רע, אך ישנם בו חלקי טוב, וחלקי טוב אלה שברע הם טוב גמור, טוב המוחלט, זה טוב כפול, זה טוב שיש בו שני סוגי התועלת שביסורים, התועלת הפשוטה של מיעוט חלב ודם והעיקר הוא התועלת השניה כפי שדובר לעיל.

ביסורים של חולי ר"ל מפריעים המכאובים לאדם מלהיות שקוע בעיניים שכליים ובתשובה וחשבון הנפש ובכל אשר מוטל עליו לחשוב. גם היסורים של בני חיי ומזוני ר"ל מבלבלים ומטרידים את האדם במה שהוא נתפס ברשת של תחבולות וכדומה.

חסרונות אלה אינם קיימים ברע של יסורי מאסר.

טז. במאסר נעשה אדם מנותק מכל הרעש והמהומה של העולם, כל רגע הוא שעה, כל שעה היא כחודש וכל יום הוא שנה.

במאסר בא האדם לידי הכרת עומק הרע שביכולת החכמים להרע להמציא. הרי זה נותן מושג מה, אבל בהיר וברור, מה זה גיהנם ומה הכוונה במלאכי תבלה.

עם הכניסה הראשונה לתא המאסר וראיית פני החדר, נמוגים מיד כל הרצונות הגופניים, וברגעים הראשונים שנשאר האדם יחידי שם עובר בו זוהר של תענוג על כך שבאופן זמני נפטר מן העינויים ומן העלבונות שסבל מן השומרים-המלווים ומן החוקר

הצינור של מסירות נפש על אלקות. מאסרו של הרבי היה כדי שיפתח את הצינור של מסירות נפש על עבודת ה' על פי תורת החסידות.

הבעש"ט נ"ע אמר לפני הסתלקותו שהיתה לו ברירה שיהיה אצלו כמו שהיה באלוהו הנביא¹ "ויעל אליהו בסערה השמים", אלא שאין הוא רוצה לוותר על מה שכתוב² "כי עפר אתה ואל עפר תשוב".

לרבי, שבו בחרו מלמעלה לפרסם תורת הבעש"ט נ"ע בדרכי חב"ד, ניתן הכוח מלמעלה לפתח בבני ישראל כוחות הנפש חזקמה בינה דעת, לעשות כלים לאלקות. הרבי היה צריך לעבור כל דרכי העבודה.

כדי לפתוח שערי חב"ד, שיאירו את הלב בעבודה בפועל, זקוקים למסירות נפש בפועל, כפי שמוסבר הענין באריכות בחסידות, מסירת נפש - מסירת הרצון, את הכוח למסירות נפש על עבודה - הרבי הוא שפתח את הצינור לכך.

כשמתעמקים בפנימיות ענין המאסר והגאולה - מתפתחות השכלות השגות והבנות, אילו דרכי עבודה פתח ענין זה.

יתן השי"ת לנו ולכלל ישראל מוח וכוח ללכת בדרכי עבודת השי"ת שכ"ק מורנו ורבנו פתח במסירות נפשו בשמחה ובטוב לבב בגשמיית וברוחניות בזכות כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע, ויקויים: יפוצו מעינותיך חוצה וייתי מלכא משיחא במהרה בימינו, אמן.

ליקוט ד טרייז

אך, לאלה המבולבלים מהמולת העולם, קשה לתאר את דממת-המוות השוררת במאסר אפילו ביום, וכל-שכן בלילה כאשר השומרים ובעלי התפקיד נחים.

ובתוך דממת המוות הזו נשמעים צעדים כבדים ושקשוק המפתחות של אחד משערי הברזל. מבלי משים עובר רעד באדם, שכן יודעים היטב מה משמעותו של ביקור לילי, במקרה הטוב ביותר זהו קריאה אל החוקר והדורש המלווה בעיניים קשים.

חוויה קשה יותר היא כאשר שומעים חילופי מלים בין הנידון ומלוויו אל מקום ביצוע גזר הדין.

ז. בית הסוהר הנו בית-התבודדות טוב, שם חוסכים את העבודה הרוחנית של "עוצם עיניו", שלא לראות מה שלא צריכים, ושל "אוטם אזניו משמוע" מה שלא צריכים, ואת העבודה של "בולם פיו ולשונו מלדבר".

שם הוא המקום שהאדם יכול להגיע אל עצמו, לערוך את חשבון הנפש האמיתי, להתבונן היטב בעבר, לקבל בשמחה את יסורי ההווה, ולהחליט בהחלטה גמורה לכשיוציאוהו השי"ת מן המיצר אל המרחב - איך יהיה העתיד שלו.

הטוב שברע של יסורי המאסר מעמיד את האדם בדרגא גבוהה יותר בחיים, משפיע לטוב על כוחות-נפש מסויימים המתפתחים על ידי יסורים כאלה, וכאשר כל אלה ינוצלו בעבודת ה' - הרי זה דבר תועלתו מאד.

יח. כל האמור הוא באנשים רגילים, מנוחה היא טוב ומאסר הוא רע. ואילו בצדיקים גמורים, אבות העולם, יש בכל הדברים משום דרכים שונות בעבודה.

מאסרו של אברהם אבינו היה כדי שיפתח את

(2) בראשית ג, יט.

(1) מלכים ב, ב, יא.

רשימת המאסר

דפיקה בדלת ושומר הפתח איש חיל מזויין בסדר הרגיל פותח את הדלת, ובתימהון רב שואל, והמשמר אָיְהוּ?

משמר אֵין! ענתה הכותבת, אנכי צוֹנֵיתִי להביא את האסיר האזרח הזה אל חדר הרביעי, תנו לי ללכת.

והאות? שואל השומר.

אינני יודעת, קראו הנה את החבר. . .

צאו המסדרונה - עונה השומר - ואסגור את הדלת ואקרא את החבר. . . והוא יתן לכם הרשיון לכנוס, אנכי אינני יכול להניח אתכם פה.

עד כמה גדולה השמירה - אומרת - בָּפֶה, על כל צעד וצעד שמירה גדולה, חרב וחנית, קנה רובה וכידון.

כבר הוא לי לזרא כל המשחק הלזה, כי רואה הנני אשר הפחדים וההבהלה הוא ראשית הכל והוא יסוד או אמצעי לבצוע מזימות. ואסור הצידה, ואשען בכותל ואחכה.

רגעים אחדים והדלת נפתחה לפני איש שחור כעורב עם שערות ארוכות פרועות לבוש בכתונת ירוקה בלי חגורה, נראה במפתן הבית.

צפרא טבא, חבר. . . אומרת הכותבת, הפקיד. . . ציווה עלי להוביל האסיר הזה אל בית המבקרים הרביעי דרך מבוא זה, תן לי הרשות לקיים הפקודה, כי דבר לי אל החבר המבקר. . . להשמיע בעל פה.

החבר. . . בעל פנים המזוהמות, מדד אותי במבטו מכף רגלי עד ראשי, ורואה הנני, כי בוז יבוז לי ולמלבושי, ועפר ואפר הנני בעיניו.

גירוד בגבחת ורקיקה גדולה, פיהוק ארוך, ופיזמון חד וחלק יוצא מבין שיני הארי הלזה: אופל יקח את כל האסירים. מְשֻׁנָּה עבודה עבדתי הלילה הלזה, וזה רק כשעה אשר שכבתי לנוח, והנה הרוח השחור הביא חתיכת זבל כזה. האם חולה הי' לבוא דרך המבוא אשר כל האסירים הולכים. ומה לו דרך מבוא זה, דרך מבוא זה מוליכים אל המכפלה התחתונה לנוח שינת עולמים.

אין לי זמן, אמור להחבר השומר אשר יתן לי לקיים את הפקודה. שם בבית הפקידות עבודה רבה ואין לי זמן לחכות הרבה.

לך - אומר החבר בעל המליצה - ופותח פיו בפיהוק ארוך ובקול משונה.

מְדַבֵּר דברים בלתי מובנים, רק סיפא של המליצה היא בברכה משולשת: יקחם אופל, אתכם עם כל האסירים יחדיו.

* * *

באים אנחנו במבוא קצר, אָפֶל, ואחרי כן פונים לימין במבוא בהיר וצעדים אחדים, ונכנסים לחדר מרובע גדול בערך ח' אמה על ח' אמה, ארבעה שולחנות כתיבה עומדים עם כסאות. שני שולחנות ריקנים, ובשני שולחנות יושבים שני פקידים. איש איש מהם עסוק במלאכתו, ספרים פתוחים וניירות מונחות על השולחנות.

הכותבת מיהרה ללכת וּתְקַרְב אל אחד הפקידים ותאמר: הבאתי את יארליק 26818. ותניח את הניירות על השולחן.

מראה פני הפקידים האלו הם כמראה פני הפקידים מאז ומקדם, הרגילים לשבת אצל שולחן העבודה, ובעצלות מדפדפים בדפי הספרים העבים ומחטטים בהחמרים חמרים תעודות וניירות המתגלגלים על שלחנם.

גם הפקידים האלו כנראה עייפים הם ביותר, כי ישיבתם בשעה זו פה היא, כעין נדבה או הכרח. מרגע לרגע יפהקו בפיהוקים ארוכים, מתגרדים בגבחתם וקדחתם, מגביהים נייר ומניחים אותו חזרה ותנועותיהם כבדות.

הכותבת הגידה איזה לחש לְהַפְקִיד, אשר עורר אותו להתגבר על עייפותו ועצלותו ויפנה אלי לאמור: חכו בחדר זה, ובאצבעו מראה על הדלת אשר מימין הכניסה.

טוב - עניתי - אבל חפציי נשארו שם במקום אשר כתבתי הגליון, ואיך אוכל להשיגם הֵנָּה, האפשר לשלוח מי להביאם.

אין לנו משרתים - עונה הפקיד ברוגז - אשר יטפל עם החפצים של האסירים, ולמה לכם חפצים שלכם? שם בחדר פְּלֶאָכֶם אין נדרש לכם חפצים, מה יש אצלכם שמה?

שם - עניתי - יש לי ילקוט אשר בו נמצאים איזה דברים הנצרכים לי: תפילין, טלית, סידור תפלה, תהלים ועוד, ושמיכת משי עבה ירקרקת, אם יצווה לאחד המשרתים להביא אשלם לו עבור טרחתו.

- בורזשוויסקיע וויחאָדקי, טשאיעויע³³ - מגיד הפקיד בחימה - משרתים תן להם, חולים הם האסירים לשאת בעצמם את ילקוטיהם. כל מלבושי הדת אסורים להביא בכותלי בית הכלא. בין כך ובין כך, הפקיד ראש המערכה אשר תחת השגחתו תושלחו יקח אצלכם כל לבושי וספרי הדת, ואחת היא לכם אם ישארו בכית הפקידות או באוצר - סקלאָד - ראש פקידי המערכה. הניחו ההבלים שלכם, עליכם לדעת כי אסיר אתם.

במשך השתי שעות - עניתי ברגש - שהנני פה כבר, שמעתי איזה עשרות פעמים כי אסיר הנני. אינני יודע אם רק אני לבד הנני אסיר או גם כל הפקידים שְׂכַפָּה אסירים הנה, כי כמוני כמוכם, אי אתם רשאים ואי אתם יכולים לזוז ממקום משמרתכם, וכמו שאנכי צריך להשמע לפקודת המשמעת כן גם אתם מחוייבים לקיים חובתכם, ואל לכם להשמיעני דברי בוז על כל דבר שבדת הקדוש לי, החוק מרשה לי לדרוש את חפציי ולתת הרשיון להתפלל.

ההתרגשות שלי עשתה רושם חזק עד כי גם הפקיד השני נתעורר משינתו, ויבט עלינו כולנו בעינים מפיקות תמהון, והפקיד שלי ברוגזה מחליק את שפמיו וחוטט בחמרי הניירות המונחים על שלחנו.

כנראה אשר בלתי רגילים המה לשמוע קול מדבר בשפה ברורה, כי אמת הדבר אשר בעת ההיא שפכתי חמתי שהתקבץ בשעת שְׂבָתִי במדור הראשון. הפקיד עומד ממקום מושבו וקרב אלי ופותח דלת ואומר: שבו בחדר זה עד אשר אקרא אתכם, יוצא וסוגר את הדלת.

* * *

מסכת גיהנם מדור שני

הנני נכנס אל החדר הסתום מכל צדדיו זולת פתח זה אשר בו נכנסתי. חדר לא גדול, בערך כארבעה אמות רוחב על שמונה אמות אורך. כותליו משוחים בשיש. חלון אחד גדול, מכוסה מבחוץ בפסי ברזל, כמנהג כל החלונות אשר בבתי אסורים, ובפרט שפאלערקע, שולחן באמצע החדר ואיזה כסאות מסביב לו.

ישבתי על אחת הכסאות ואתבונן, השעון התלוי בכותל מראה ארבעים מינוט על שעה החמישית. מה עושים בני בתי יחי', מתנוצץ רעיון במוחי. כבר ידוע הוא המאסר בבתי ידידינו וגם בכפר החדש³⁴, ואנחה עמוקה יוצאה מלבי.

* * *

פרק ה משנה כב

הוא היה אומר: בן חמש שנים למקרא, בן עשר למשנה, בן שלוש עשרה למצות, בן חמש עשרה לתלמוד, בן שמונה עשרה לחופה, בן עשרים לרדוף, בן שלושים לכוח, בן ארבעים לכינה, בן חמישים לעצה, בן שישים לזקנה, בן שבעים לשיבה, בן שמונים לגבורה, בן תשעים לשוה, בן מאה כאלו מת ועבר ובטל מן העולם.

נקודות משיחת קודש

מדוע אס-כן נהגו בדורות האחרונים להתחיל ללמוד גמרא עם נערים, כמה שנים לפני הגיעם לגיל חמש-עשרה. ניתן להסביר זאת על-פי דברי רבינו הזקן⁹, שעבודת ה' בתורה ומצוות מיוסדת על ענין "רצוא ושוב" (העלאה והתכללות באלוקות, ולאחר מכן המשכת אלוקות למטה). בלימוד התורה מתבטאת עבודת ה' "רצוא ושוב" בלימוד באופן של "פלפולא דאורייתא" - שזהו לימוד הגמרא - שבו מתייגע השכל בהעלאת סברות לכאן ולכאן, בקושיית ותירוצים; ולאחר שתורצה קושייתו, מתבונן הוא ומעמיק יותר בהענין ומתעוררת אצלו קושייה חדשה, וכן הלאה. מעלה זו של "רצוא ושוב" בלימוד התורה נתגלתה במיוחד בדורות האחרונים, הסמוכים לגאולה העתידה; כי במשך הדורות שבהם התקרבו יותר ויותר אל הגאולה נתגלו הרבה ענינים שהם בדוגמת הגילויים שיהיו לעתיד לבוא ובכלל זה שלימות בלימוד התורה, כולל "פלפולא דאורייתא". ולכן דוקא בדורות האחרונים מתחילים ללמוד גמרא עם נערים אפילו לפני גיל חמש עשרה.

(ספר השיחות התש"נ, עמ' 357)

יש הבדל משמעותי בין עבודת האדם קודם הגיעו לגיל עשרים לעבודתו לאחר גיל עשרים: עד גיל עשרים עיקר עבודתו היא בלימוד התורה - "בן חמש למקרא, בן עשר למשנה, בן חמש עשרה לגמרא". כאשר האדם עסוק בלימוד, עיקר עבודתו היא עם עצמו¹⁰. זאת ועוד: לצורך לימוד התורה בהבנה ובהעמקה, ישנה מעלה בהתבודדות של האדם ובהתנתקותו מהעולם. אך בהגיעו לגיל עשרים, אומרת המשנה - "בן עשרים לרדוף"; "מ"בן עשרים שנה ומעלה" נקרא האדם "יוצא צבא" ועליו לצאת החוצה ו"לכבוש" את העולם, באופן ד"פרו ורבו ומילאו את הארץ וכבשוה"¹¹. על-ידי זה "עושים" את העולם דירה לה' יתברך.

(לקוטי שיחות, כרך ד, עמ' 1021)

"דכתיב איש או אשה אשר יעשו מכל חטאות האדם וגו' ואין קרוי איש עד שהוא בן שלוש-עשרה וכדאשכחן התם ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה ואז היה לוי בן שלוש-עשרה שנה" - רש"י. מכיון שכל עניני התורה הם בדיוק מוחלט, יש לתמוה אס-כן, כיצד יתכן שענין כל-כך עיקרי ביהדות - זמן קבלת עול המצוות וזמן כניסת היצר טוב¹, נלמד דוקא מ"ויקחו.. איש חרבו", הנהגה בלתי רצויה, וכפי שהוכיחם יעקב אביהם קודם פטירתו² "שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרותיהם"? בהכרח לומר כי יש גם ענין חיובי במעשה זה של שמעון ולוי, וכמובן מדברי המדרש³ על הפסוק "כי באפם הרגו איש" - "שלא היו כולם לפני הקב"ה אלא כאיש אחד". מזה מובן שהדבר לא היה מנוגד לרצון העליון, שאם לא כן מה הקשר בין פעולתם לבין העובדה ש"לפני הקב"ה חשובים הם כאיש אחד"!

נמצא אפוא שתוכחתו של יעקב לא היתה מכוונת לעצם החלטתם לפעול, שבמהות הענין היתה חיובית, אלא על האופן בו הם פעלו - אופן הענישה שלהם נעשה בצורה שגרמה לחילול ה' (עכרתם אותי להבאישיני⁴).

ואכן בגמרא⁵ מבואר הענין החיובי שבמעשיהם, שזו היתה קנאות של קדושה דוגמת פינחס שקינא את קנאת ה' במעשהו לזמרי בן סלוא. ואדרבה, פעולתם של שמעון ולוי היוותה דוגמה לפינחס "שקינא במעשה דינה דכתיב הכוונה יעשה את אחותנו"⁶.

זוהי ההוראה לכל יהודי בקבלתו עול מצוות: כאשר הוא עומד בפני נסיון של חטא, שהרי על כל עבירות התורה נאמר⁷ "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם"; כיון שעל-ידי עבירות נעשים "נפרדים" מהקב"ה (רחמנא-ליצלן) בדוגמת זונה שנאסרת על בעלה⁸ - בכל ענין כזה צריך אדם להעמיד את עצמו באופן של מסירות-נפש, למעלה מכל מדידה והגבלה וזהו אכן ה"יסוד" לקבלת עול מצוות.

אחרי ההקדמה של מסירות נפש זו מתחילה העבודה באופן של "איש" - על-פי טעם ודעת (אבל היסוד הוא, כאמור, מסירות-נפש של קדושה).

(לקוטי שיחות, כרך ה, עמ' 150)

(1) קהלת רבה על הפסוק ד, יג. (2) ויחי מט, ה. (3) בראשית רבה צט, ז. (4) וישלח לך ל. (5) סנהדרין פב, ב. (6) רש"י סנהדרין שם. (7) שלח טו, לט. (8) ראה לקוטי-תורה קורח נג, ג. (9) לקוטי-תורה חוקת נו, א. (10) ראה מאמרי חז"ל (עירובין נד, א) בצורך שיש לעבודת האדם עם עצמו כדי ללמוד תורה. (11) בראשית א, כח.

בי"ה, ט"ז מני"א, תשט"ו
ברוקלין.

הנהלת בתי ספר אהלי יוסף יצחק ליובאוויטש
אשר בעיה"ק ת"ו
ד' עליהם יחיו

שלום וברכה!

אתענין לדעת אודות הפרטים הבאים לקמן:

א) כפי הנשמע כאן, הנה סיום הרשמי דזמן הלימודים היי באמצע תמוז, ובודאי שכמנהגם הטוב המשיכו בלימודים גם אחרי כן, ומעוניינים לדעת בפרטיות בכל אחד מבתי הספר מתי סיימו, ואם ניצלו ימי הי"ג תמוז באופן המתאים, כי רק מביה"ס דמנחה נתקבלה ידיעה עד"ז.

ב) התחלת זמן הלימוד באופן רשמי כפי הנשמע כאן, בחצי אלול ומובן ופשוט אשר אין זה מספיק להכין תלמידים-ות אפילו במקצת לימי הסליחות והעניינים דחדש תשרי, ולכן בודאי שבכל בתי הספר יתחילו הלימודים קודם לזה ומה טוב בתחלת חדש הרחמים הוא חדש אלול, ובודאי יש לסדר בהשתדלות בעוד מועד שלא יהיו עכובים בזה מצד המשרדים השונים...

בתקוה לקבל מכתב מפורט בהקדם בתודה וברכה.

בי"ה, ט"ז מני"א, תשט"ו
ברוקלין.

הווי"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ הרב מו"ה יוסף שי' הלוי

שלום וברכה!

. . . כדאי היי בכל זה - למרות מה שכותב במכתבו לבקר בעיר עליוזאבעטויל כיון שלא כל חדש ואפי' שנה נוסעים לאפריקה, ואם בשביל נפש אחת כדאי היי לכ"ק אדמו"ר מוהר"ש זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע לנסוע ביחוד ממארינבאד לפאריז וכידוע הסיפור בזה אף שהיי מייקר כל רגע ושעה מזמנו, עאכו"כ בהנוגע לכאו"א מאתנו, ובשביל כמה נפשות ובפרט שגם קבוץ הגשמיות ישנו בדבר, ואף שפשוט שאין לנו הכחות והודאיות שהיי לכ"ק אדמו"ר מוהר"ש בנסיעתו הוא, הנה יש להתפלל על הסייעתא דשמיא מבלי להביט על ההכשרות מלמטה ולמעט במציאות עצמו, שאז מתקרבים ביותר וביותר להיות לשלוחו של אדם העליון כמותו כביכול כמבואר כ"ז בלקו"ת ריש פרשת ויקרא וכמבואר בספרי האחרונים בענין שליחות שיש בזה כמה עניינים אם שרק שהמעשה מוציא את המשלח או שהמעשה נעשית מעשה המשלח או שהשליח עצמו נעשה המשלח כו' (שהוא ע"ד המבואר במעלת עבד פשוט, בהמשך תרס"ו ובכ"מ)...

בברכת הצלחה ולבשו"ט בכל הני"ל.

בי"ה, י"ט מני"א, תשט"ו
ברוקלין.
שלום וברכה!

במענה על מכתבו מח' מני"א, בו כותב אודות עצת הרופא בהנוגע לבריאות, וכבר ידוע הוראת תורתנו שהיא הנותנת רשות לרופא לרפאות, ובמילא צריך למלאות כהוראתו. ובהנוגע למה שכותב עוד הפעם אודות העצבות, צריך הי' להתייעץ עם האברכים מצעירי אגודת חב"ד, נוסף על - שבטח יש לו קביעות בכל יום בתורת החסידות המוסיפה טעם בפסק תוה"ק עבדו את ה' בשמחה (וראה ג"כ רמב"ם סוף ה' לולב), וצעירים הנ"ל יעזרו בידו שסוף סוף גם הוא יעמוד בקרן אורה ושמחה. ומובן אשר יפה שעה אחת קודם ובפרט אשר חדש החשבון דשנה העברה הוא חדש הרחמים חדש אלול, ובו יש לתקן את אחד עשר החדשים שעברו.

מה ששואל בהחילוק להשגחה פרטית וכללית, מבואר בארוכה בכ"מ, ומהם במורה נבוכים, שומר אמונים וכו'. וכבן ישיבה - הרי בספרים הרגילים בלימוד הישיבה ימצא זה גם בספר החינוך מצוה קס"ט. אלא שאח"כ נתגלה אור בהיר וחידוש דתלמיד ותיק שנאמר למשה מסיני - האמיתיות דהשגח"פ דוקא. ומפורסמת ההוכחה דחולין (סג, א) ואכ"מ.

בברכה,

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א
מזכיר

נ.ב.

במ"ש מה שנתחדש לו בלימודו בריש מס' חגיגה, בסברת רש"י ותוס' וכן המחלוקת דבבלי וירושלמי וכו',

הנה יעיין בכל זה בטורי אבן על אתר, מנחת חינוך מצות ת"ץ ובהגהות מעין החכמה, מלאכת שלמה על המשניות ועוד. ובאריכות מבואר היטב בביאור הרי"פ פערלא לספר המצות לרס"ג מצות עשה מו. וחידוש גדול שם, אשר יש אומרים דמה שנכנס במנין המצות הוא דוקא ראית קרבן ולא ראית פנים.

בי"ה, י"ט מני"א, תשט"ו
ברוקלין.
שלום וברכה!

במענה על מכתבו מט"ו מני"א, בו כותב אשר רוצה להתכתב בעניינים הנוגעים לאחינו הדתיים בכלל ולמוסודת חב"ד אני"ש והתמימים שי' בפרט, אלא שמבקש הסכמה.

הנה מובן שאין צריך בזה להסכמה וכידוע פסק תורתנו הקי' תורת חיים אשר כל מי שיש בידו להועיל באיזה ענין של תורה ומצות חוב וזכות קדוש עליו לעשות זה, כי כל ישראל ערבים זה בזה, והבאת תועלת אפשר בכמה אופנים, ומהם מה שנאמר ותשועה ברוב יועץ שהוא כלל גדול בהנהגת אדם...

לפלא שאינו מזכיר דבר ע"ד שיעוריו בתורת הנגלה ושיעוריו בתורת החסידות ועסקנותו בכרם חב"ד, כי זה כל האדם וכמ"ש את האלקים ירא ואת מצותיו שמור גוי, וע"ז מסרו נפשם רבותינו הקי' לנטוע זה בתוך החסידים והשייכים אליהם ושעל ידם תגיע הנהגה זו לכל ישראל ובפרט שכותב שהי'

תלמיד בתומכי תמימים, והרי ידוע פתגם רבנו הזקן אשר למדן אין פרושו שהי' זמן שלמד וכי' והוא
הדין לתואר חסיד שאין פירושו שהי' זמן שהי' חסיד ואין לו להקדש אלא מקומו וזמנו.
בודאי יודע משלשת השיעורים השוים לכל נפש מתקנת כ"ק מו"ח אדמו"ר בחומש תהלים ותניא
הידועים ועכ"פ ישמור אותם מכאן ולהבא.
בברכה.

בי"ה, י"ט מנחם אב, ה'תשי"ד
ברוקלין, נ.י.
שלום וברכה!

. . . מה ששואל אודות לימוד היום-יומי של שיעור חומש עם פירש"י הנה מובן הכוונה שבזה הוא
דבר יום ביומו, ומובן ג"כ שבאונס הרי יש להשלים בלילה שאחרי היום או גם במשך השבוע...
בברכה.

בי"ה, י"ט מני"א, ה'תשי"ד
ברוקלין, נ.י.
שלום וברכה!

במענה על מכתבו מיו"ד מני"א והקודמים,

נהניתי ממה שכותב אודות הזהירות שלו בתפלה בציבור ההשתדלות בהשפעה על הזולת וכן החזרה
בע"פ בהליכתו לעבודתו, אשר ענין טהרת האויר עי"ז אין די באר וכמובא בכרוז ההתעוררות של כ"ק
מו"ח אדמו"ר על דבר חזרת משניות ע"פ, ומהנכון שידע בע"פ איזה פרקים מתניא ויחזרם ג"כ בע"פ
בהליכתו ובחזירתו...

בשאלתו באיזה אופן יחלק מעשר שמפריש לצדקה, עניתי לאחד על שאלתו בכגון דא שאם ברצונו
ישלח באופן המותר המחצה לחלק על דעתי והמחצה יחלק בעצמו וממנה החצי על מוסדות כ"ק מו"ח
אדמו"ר באה"ק ת"ו והחצי כראות בעיניו. ועל פי אזהרת רז"ל שלא לדקדק בצדקה צריך להפריש עכ"פ
איזה סכום יותר ממעשר...
בברכה בכהני"ל.

יב וְהָיָה | עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן אֶת הַמְּשַׁפְּטִים
הָאֱלֹהִים וְשָׁמְרֶתֶם וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם וְשָׁמַר יְהוָה
אֱלֹהֵיךָ לָךְ אֶת־הַבְּרִית וְאֶת־הַחֶסֶד אֲשֶׁר
נִשְׁבַּע לֵאבֹתֶיךָ כִּסְי׳: יג וְאֶהְיֶיךָ וּבִרְכֶךָ וְהִרְבֶּךָ
וּבִרְכֶךָ פְּרִי־בִטְנֶךָ וּפְרִי־אֲדָמָתְךָ דִּגְנֶךָ וְתִירְשֶׁךָ
וְיִצְהָרְךָ שְׁגַר־אֲלֹפִיךָ וְעִשְׂתֵּרֶת צֹאנֶךָ עַל
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לֵאבֹתֶיךָ לָתֵת לָךְ כִּסְי׳:
יד בְּרוּךְ תִּהְיֶה מִכָּל־הָעַמִּים לֹא־יִהְיֶה בְּךָ עֶקֶר
וְעַקְרָה וּבְבִהֶמְתֶּךָ כִּסְי׳: טו וְהִסִּיר יְהוָה מִפֶּךָ
כָּל־חֲלִי וְכָל־מַדּוּי מִצָּרִים הָרָעִים אֲשֶׁר יֹדַעַת
לֹא יִשְׁיִמֶם בְּךָ וְנִתְּנָם בְּכָל־שְׁנָאֵיךָ: טז וְאִכְלַת
אֶת־כָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵיךָ נָתַן לָךְ
לֹא־תַחּוֹם עֵינֶךָ עֲלֵיהֶם וְלֹא תַעֲבֹד אֶת־
אֱלֹהֵיהֶם כִּי־מוֹקֵשׁ הוּא לָךְ: ס ז כִּי תֹאמַר
בְּלִבְבְּךָ רַבִּים הַגּוֹיִם הָאֱלֹהִים מִמֶּנִּי אֵיכָּה אוֹכֵל
לְהוֹרִישָׁם כִּסְי׳: יח לֹא תִירָא מֵהֶם זָכֹר תִּזְכֹּר
אֶת אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֵיךָ לְפָרְעָה וּלְכָל־
מִצְרַיִם: יט הַמַּסֶּת הַגְּדֹלָת אֲשֶׁר־רָאוּ עֵינֶיךָ וְהָאֲתֵת וְהַמַּפְתִּים וְהִיד

יב ויהי חלף די תקבלון ית דיניא
האלין ותטרון ותעבדון יתהון
וישר יי אלהיך לך ית קנימא וית
חסדא די קיים לאבכהתך:
יג וירחמנך ויברכנך ויסגנך
ויברך ולדא דמצך ואבא דארעך
עבורך וחרמך ומשחך בקרי
תוריק ועדרי ענך על ארעא די
קיים לאבכהתך למתן לך:
יד בריך תהי מפל עממיא לא
יהי בך עקר ועקרא ובבעירך:
טו ויעדי יי מנך פל מרעין וכל
מכתשי מצרים בישא די ידעת
לא ישונון בך ויתננון בכל סנאך:
טז ותגמר ית פל עממיא די יי
אלהיך זהב לך לא תחוס עינך
עליהון ולא תפליח ית טעותהון
ארי לתקלא הוא לך: יז דילמא
תימר בלבך סגיאין עממיא
האלין מני אכדין אכול
לתרכותהון: יח לא תדחל מנהון
מדבר תדבר ית די עבד יי אלהיך
לפרעה ולכל מצרים: יט נסין
וברבין די חזאה עינך ואתיא
ומופתיא וידא תקפתא ודרעא

רע"י

את בעליהן: (יד) עקר. שאינו מוליד: (יז) כי
תאמר בלבבך. על פרחך, לשון 'דלמא' הוא:
'שמא תאמר בלבבך, מפני שהם רבים לא אוכל
להורישם', אל תאמר כן, לא תירא מהם. ולא תכנן
לפרשו באחד משאר לשונות של 'כי' שיפל עליו,
שוב לא תירא מהם: (יט) המסת. נסיונות:
והאמת. כגון: (שמות ד) "ויהי לנחש", (שם) "והיו
לדם בניבשת": והמפתים. המכות המפלאות:

(יב) והיה עקב תשמעון. אם המצות הקלות,
שאדם דש בעקביו, תשמעון: ושמר ה' וגו'.
ישמר לך הבטחתו: (יג) שגראלפיך. ולדי
בקרך, שהנקה משגרת ממעיה: ועשתרת צאנך.
מנחם פרש (תהלים כב) 'אפירי בשן', מבחר הצאן,
כמו (בראשית יד) "עשתרת קרנים", לשון חזק,
ואונקלוס תרגם: 'ועדרי ענך'. (חולין פד) ורבותינו
אמרו: למה נקרא שם "עשתרות"? שמעשרות

הַחֲזֹקָה וְהַזְרַע הַנְּטוּיָה אֲשֶׁר הוּצֵאתָ יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ בְּיַעֲשֶׂה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְכָל־הַעַמִּים
 אֲשֶׁר־אתָה יֵרָא מִפְּנֵיהֶם כִּשִׁי: כ וְגַם אֶת־
 הַצְרָעָה יִשְׁלַח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּם עַד־אֲבֹד
 הַנְּשֹׂאִים וְהַנְּסֹתָרִים מִפְּנֵיךָ כִּשִׁי: כא לֹא תַעֲרִץ
 מִפְּנֵיהֶם כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבְּךָ אֵל גָּדוֹל
 וְנוֹרָא: לד כב וְנִשְׁלַח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־הַגּוֹיִם
 הָאֵל מִפְּנֵיךָ מְעַט מְעַט לֹא תוּכַל כִּלְתָם מִהֵר
 פֶּן־תִּרְבֶּה עֲלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה כִּשִׁי: כג וְנִתְּנָם
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהֵמָּה מְהוּמָה גְדֹלָה עַד
 הַשְּׂמָדָם כִּשִׁי: כד וְנִתְּן מַלְכֵיהֶם בְּיָדְךָ וְהֶאֱבַדְתָּ
 אֶת־שָׂמָם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם לֹא־יִתְיַצֵּב אִישׁ
 בְּפָנֶיךָ עַד הַשְּׂמָדָךְ אַתֶּם: כה פִּסְלֵי אֱלֹהֵיהֶם
 תִּשְׂרֹפוּן בְּאֵשׁ לֹא־תִחַמְדוּ כֶּסֶף וְזָהָב עֲלֵיהֶם
 וְלִקְחֹת לָךְ פֶּן תוֹקֵשׁ בּוֹ כִּי תוֹעֵבֶת יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ הוּא: כו וְלֹא־תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל־בֵּיתְךָ
 וְהָיִיתָ חָרָם כָּמֹהוּ שֶׁקֶץ | תִּשְׁקָצְנוּ וְתַעֲב |
 תִּתַּעֲבֹנוּ כִּי־חָרָם הוּא: פ ח א כָּל־הַמִּצְוָה
 אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶה הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת לְמַעַן

מְרַמָּא דִּי אִפְקֵי יֵי אֱלֹהֵיךָ כִּן
 יַעֲבֹד יֵי אֱלֹהֵיךָ לְכָל עַמְמֵי דִּי
 אַתָּה דְּחַל מְקַדְמֵיהוֹן: כ וְאַף יַת
 עֲרַעֲיֵתָא יִגְרֵי יֵי אֱלֹהֵיךָ בְּהוֹן עַד
 דְּיִבְדּוּן דְּאִשְׁתָּארוּ וְדִאֲטָמְרוּ
 מְקַדְמָךְ: כא לֹא תִתְבַר
 מְקַדְמֵיהוֹן אֲרִי יֵי אֱלֹהֵיךָ שְׂכִנְתָּה
 בֵּינָךְ אֱלֹהֵא רַבָּא וְדַחֲלֵא:
 כב וְיִתְרָךְ יֵי אֱלֹהֵיךָ יַת עַמְמֵי
 הָאֵלִין מְקַדְמָךְ זַעַר זַעַר לֹא תִכּוּל
 לְשַׁצִּיּוּתְהוֹן בְּפִרְיעַ דִּילְמָא תִּסְגִּי
 עֲלֶיךָ חַיּוֹת בְּרָא: כג וְיִמְסְרוּן יֵי
 אֱלֹהֵיךָ קְדָמָךְ וְיִשְׁגָּשְׁנוּן שְׂגוּשׁ רַב
 עַד דִּישְׁצִיבּוּן: כד וְיִמְסֹר
 מַלְכֵיהוֹן בְּיָדְךָ וְתוּבֹד יַת שְׂמָהוֹן
 מִתַּחַת שְׂמֵיָא לֹא יִתְעַתֵּד אָנֹשׁ
 מְקַדְמָךְ עַד דְּתַשְׁיַצִּי יַתְהוֹן:
 כה צְלָמֵי טַעֲוִתְהוֹן תּוֹקְדוּן בְּנוֹרָא
 לֹא תִחַמְדוּ בְּכֶסֶף וְדַהֲבָא דִּי
 עֲלֵיהוֹן וְתִסְבּ לָךְ דִּילְמָא תִּתְקַל
 בָּהּ אֲרִי מְרַחֲקָא דִּי אֱלֹהֵיךָ הוּא:
 כו וְלֹא תַעֲל דְּמְרַחֲקָא לְבֵיתְךָ וְתַהֲי
 חֲרָמָא כְּוִתָּה שְׂקָצָא תִשְׁקָצְנָה
 וְרַחֲקָא תִרְחַקְנָה אֲרִי חֲרָמָא הוּא:
 א כָּל תְּפִקְדָתָא דִּי אָנָּא מְפִקְדָךְ
 יוֹמָא דִּין תִּשְׂרוּן לְמַעֲבַד כְּדִיל

וְהִיד הַחֲזֹקָה. זֶה הַדְּבָר: וְהַזְרַע הַנְּטוּיָה. זו
 הַחֲרָב שֶׁל מַכַּת בְּכוֹרוֹת: (כ) הַצְרָעָה. (סוטה לו)
 מִין שְׂרִץ הָעוֹף שֶׁהִיְתָה זוֹרֶקֶת בָּהֶם מְרָה וּמְסַרְסֵתוֹ,
 וּמְסַמָּאָה אֶת עֵינֵיהֶם בְּכָל מְקוֹם שֶׁהָיוּ נִסְתָּרִים שָׁם:
 (כב) פֶּן־תִּרְבֶּה עֲלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה. וְהֵלֵא אִם
 עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם אֵין מִתְיַרְאִין מִן הַחַיָּה,
 שְׂנֵאמַר (איוב ה): "וְחַיַּת הַשָּׂדֶה הַשְּׂלֵמָה־לָּךְ?" אֵלֵא

רש"י

גְּלוּי הָיָה לְפָנָיו שְׁעֵתִידִין לַחֲטָא: (כג) וְהֵמָּם.
 נְקוּד קָמֶץ כָּלוּ, לְפִי שְׂאִין מ"ם אַחֲרוֹנָה מִן הַיִּסוּד,
 וְהָרִי הוּא כְּמוֹ: וְהֵם אוֹתָם, אֲבָל (ישעיה כח) "וְהֵמָּם
 גִּלְגַּל עֲגָלָתוֹ", כָּלוּ יִסוּד, לְפִיכָךְ חֲצִיו קָמֶץ וְחֲצִיו
 פִּתּוּחַ, כְּשֶׂאֶר פִּעֵל שֶׁל שְׁלֹשׁ אוֹתִיּוֹת: (א) כָּל־
 הַמִּצְוָה. כְּפִשׁוּטוֹ, וּמְדַרְשׁ אַגְדָּה (תנחומא): אִם
 הִתְחַלַּת בְּמִצְוָה, גָּמַר אוֹתָהּ, שְׂאִינָה נִקְרֵאת הַמִּצְוָה

וירשתם את הארץ אשר נשבע יהוה
 לאבותיכם כש"י: ב וזכרת את כל הדרך אשר
 הולכת יהוה אלהיך זה ארבעים שנה
 במדבר למען ענתך לנסתך לדעת את אשר
 בלבבך התשמר כתיב מצותו קרי מצותיו אם
 לא כש"י: ג ויענך וירעבך ויאכלך את המן
 אשר לא ידעת ולא ידעון אבתך למען
 הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם
 כי על כל מוצא פי יהוה יחיה האדם: ישראל
 ד שמלתך לא בלתה מעליך ורגלך לא בצקה
 זה ארבעים שנה כש"י: ה וידעת עם לבבך כי
 כאשר ייסר איש את בנו יהוה אלהיך
 מיסרך: ו ושמרת את מצות יהוה אלהיך
 ללכת בדרךיו וליראה אתו: ז כי יהוה אלהיך
 מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים עינת
 ותהמת יצאים בפקעה ובהר: ח ארץ חטה
 ושערה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן
 ודבש כש"י: ט ארץ אשר לא במספנת תאכל
 בה לחם לא תחסר כל בה ארץ אשר אבניה
 ברזל ומהרריה תחצב נחשת: י ואכלת

דתיחון ותסגון ומיתון ומירתון ית
 ארעא די קיים יי לאבקהתכון:
 ב ותדבר ית כל ארעא די דברך
 יי אלהך דנן ארבעין שנין
 במדברא בדיל לעניותך לנסיותך
 למדע ית די בלבך התטר
 פקודוהי אם לא: ג וענך
 ואכפנך ואוכלך ית מנא די לא
 ידעתא ולא ידעון אבקהך בדיל
 לאודעותך ארי לא על לחמא
 בלחודוהי מתקים אנשא ארי על
 כל אפקות מימרא דיי יתקים
 אנשא: ד כסותך לא אבליאת
 מנך ומסנך לא יחפו דנן ארבעין
 שנין: ה ותדע עם לבך ארי כמא
 די מאלף גברא ית ברה יי אלהך
 מאלף לך: ו ותטר ית פקודיא
 דיי אלהך למהך בארסן דתקנן
 קדמוהי ולמדחל יתה: ז ארי יי
 אלהך מעלך לארעא טבתא
 ארעא נגדא נחלין דמיין מבויעי
 עינן ותהומין נפקין בבקען
 ובטורין: ח ארעא חטין וסערין
 וגופנין ותאנין ורמונין ארעא
 דזיתהא עבדין משחא והיא
 עבדא דבש: ט ארעא די לא
 בעצורין תיכול בה לחמא לא
 תחסר כל מדעם בה ארעא די
 אבניהא פרזלא ומטורהא תפסול
 נחשא: י ותיכול ותשבע ותברך

רש"י

בלתה. ענני פבוד היו שפים בכסותם ומגהצים
 אותם כמין פלים מגהצים, ואף קטנייהם, כמו שהיו
 גדלים, הנה גדל לבושן עמם, פלבוש הנה של
 חמט, שגדל עמו: לא בצקה. לא נפחה בפצק,
 פדרך הולכי יחף, שרגליהם נפוחות: (ח) זית
 שמן. זיתים העושים שמן:

אלא על שם הגומרה, שנאמר (יהושע כד): "ואת-
 עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו
 בשכם", והלא משה לבדו נתעסק בהם להעלותם?
 אלא לפי שלא הספיק לגומרה וגמרה ישראל,
 נקראת על שמם: (ב) התשמר מצותו. שלא
 תנסהו ולא תהרהר אחריו: (ד) שמלתך לא

וּשְׁבַעַת וּבִרְכַת אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל־הָאָרֶץ
הַטְּבָה אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ: ^{ע"ב בחול שני יא} הַשְּׁמֵר לְךָ
פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְבַלְתִּי שְׁמֹר
מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחַקְתָּיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶיךָ
הַיּוֹם: יב פֶּן־תֹּאכַל וּשְׁבַעַת וּבַתִּים טְבִים
תִּבְנֶה וּישָׁבַת: יג וּבְקֶרֶךְ וְצֹאנֶךָ יִרְבִּין וְכֶסֶף
וְזָהָב יִרְבֶּה־לְךָ וְכָל אֲשֶׁר־לְךָ יִרְבֶּה: יד וְרַם
לְבַבְךָ וּשְׁכַחַת אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הַמוֹצִיאֲךָ
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים: טו הַמּוֹלִיכְךָ
בַּמִּדְבָּר | הַגָּדֹל וְהַנּוֹרָא נַחֵשׁ | שָׂרָף וְעַקְרֹב
וְצַמְאוֹן אֲשֶׁר אִין־מִים הַמוֹצִיא לְךָ מִיָּם מִצּוֹר
הַחֲלָמִישׁ: טז הַמַּאֲכִלְךָ מִן בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר לֹא־
יִדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן עֲנִתְךָ וּלְמַעַן נִסְתְּךָ
לְהִיטִיבְךָ בְּאַחֲרִיתֶךָ: יז וְאָמַרְתָּ בְּלִבְּךָ כַּחַל
וְעַצֵּם יָדַי עָשָׂה לִי אֶת־הַחֵיל הַזֶּה: יח וְזָכַרְתָּ
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי הוּא הִנְתֵּן לְךָ כַּחַ
לַעֲשׂוֹת חֵיל לְמַעַן הָקִים אֶת־בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר־
נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם בַּיּוֹם הַזֶּה: יט וְהָיָה אִם־
שָׁכַח תִּשְׁכַּח אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהִלַּכְתָּ אַחֲרֵי
אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְעַבַּדְתָּם וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם
הֶעַדְתִּי בְכֶם הַיּוֹם כִּי אָבֹד תֵּאבְדוּן: כ כַּגֹּיִם
אֲשֶׁר יְהוָה מֵאֲבִיד מִפְּנֵיכֶם כֵּן תֵּאבְדוּן עַקֵּב
לֹא תִשְׁמְעוּן בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: פ

ית יי אלהך על ארעא טבתא
דיהב לך: יא אסתמר לך דילמא
תתנשי ית דחלתא דניי אלהך
בדיל דלא למטר פקודיהי
ודינוהי וקמוהי די אנא מפקדך
יומא דין: יב דילמא תיכול
ותשבע ובתינ שפירין תבני
ותיתב: יג ותורך וענך יסגון
ובספא ודחבא יסגא לך וכל די
לך יסגא: יד ויריס לך ותנשי
ית דחלתא דניי אלהך די אפקך
מארעא דמצרים מבית עבדותא:
טו דדברך במדברא רבא ודחילא
אתר חיון קלן ועקרבינ ובית
צחונא אתר די לית מיא דאפק
לך מיא מטברא תקיפא:
טז דאוכלך מנא במדברא די לא
ידעון אבהתך בדיל לעניותך
ובדיל לנסייתך לאוטבא לך
בסופך: יז ותימר בלבך חילי
ותקף ידי קנו לי ית נכסאי
האלין: יח ותדבר ית יי אלהך
ארי הוא יחב לך עצה למקני
נכסין בדיל לקימא ית קנימה די
קיים לאבהתך פיומא דדין:
יט ויהי אם מנשאה תנשי ית
דחלתא דניי אלהך ותהך בתר
טעות עממיא ותפלחנון ותסגוד
להון אסהדית ככון יומא דין ארי
מיבד תיבדון: כ פעממיא די יי
מאביד מקדמיכון כן תיבדון
חלף דלא קבלתון במימרא דניי
אלהכון: א שמע ישראל את

ט א שמע ישראל אתה עבר היום את־הירדן לבא לרשת גוים

רש"י

(א) גדלים ועצמים מפקד. אתה עצום, והם עצומים מפקד:

גְּדֹלִים וְעַצְמִים מִמֶּנּוּ עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצֻרֹת
 בַּשָּׁמַיִם כס"ו: ב עַם־גְּדוֹל וְרַם בְּנֵי עֲנָקִים אֲשֶׁר
 אֶתְּהָ יָדְעָתָּ וְאֶתְּהָ שָׁמַעְתָּ מִי יִתְיַצֵּב לִפְנֵי
 בְּנֵי עֲנָק: ג וַיִּדְעָתָּ הַיּוֹם כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 הוּא־הָעֹבֵר לְפָנֶיךָ אֲשֶׁר אֵכֹלָה הוּא יִשְׁמִדֵם
 וְהוּא יִכְנִיעֵם לְפָנֶיךָ וְהוֹרֵשְׁתֶּם וְהֵאבְדֶתֶם
 מִהָרַב כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה לְךָ: שְׁלִישִׁי ה' אֶל־
 תֹּאמַר בְּלִבְבְּךָ בְּהִדְרָף יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אַתֶּם |
 מִלְּפָנֶיךָ לֵאמֹר בְּצַדִּיקְתִּי הֵבִיאֲנִי יְהוָה
 לְרִשְׁתָּ אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת וּבְרִשְׁעַת הַגּוֹיִם
 הָאֵלֶּה יְהוָה מוֹרִישָׁם מִפְּנֵיךָ כס"ז: ה לֹא
 בְּצַדִּיקְתְּךָ וּבִישָׁר לִבְבְּךָ אֶתְּהָ בֵּא לְרִשְׁתָּ
 אֶת־אֲרָצָם כִּי בְרִשְׁעַת | הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ מוֹרִישָׁם מִפְּנֵיךָ וּלְמַעַן הַקִּים אֶת־
 הַדְּבָר אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לְאַבְרָהָם לְאַבְרָהָם
 לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב כס"ח: ו וַיִּדְעָתָּ כִּי לֹא בְּצַדִּיקְתְּךָ
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה
 הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ כִּי עִם־קִשְׁי־עָרֶף אֶתְּהָ:
 ז וְזָכַר אֶל־תְּשֻׁכַּת אֶת אֲשֶׁר־הִקְצַפְתָּ אֶת־
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמִּדְבָּר לְמֹנֵי־הַיּוֹם
 אֲשֶׁר־יִצְאָתָּ | מֵאֲרֶץ מִצְרַיִם עַד־בְּאֶפְרַיִם
 עַד־הַמָּקוֹם הַזֶּה מִמְּרִים הֵייתֶם עִם־יְהוָה:
 ח וּבְחֵרֶב אֲרִגְזוּתוֹן גְּדָם יִי וְהוּהָ
 רַגְזוּ מִן גְּדָם יִי בְּכוֹן לְשַׁעֲהָ

עבר יומא דין ית ירדנא למעל
 למירת עממין וברבין ותקיפין
 מנף קרוין וברבין וברבין עד צית
 שמא: ב עם רב ותקיף בני
 גבריא די את ידעת ואת שמעת
 מן יכול למיקם קדם בני גבריא:
 ג ותדע יומא דין ארי יי אלהיך
 הוא יעבר קדמך מימרה אשא
 אכלא הוא ישצנון והוא יתרכנון
 קדמך ותתרכנון ותובדנון בפריע
 פמא די מליל יי לך: ד לא תימר
 בלבך בדיחבר יי אלהיך יתהון
 מקדמך למימר בזכותי אעלני יי
 למירת ית ארעא קדא ובחובי
 עממא האלין יי מתרף להון
 מקדמך: ה לא בזכותך
 ובקשיטות לבך את עלל למירת
 ית ארעהון ארי בחובי עממא
 האלין יי אלהיך מתרכהון
 מקדמך ובדיל לאקמא ית
 פתגמא די קיים יי לאבדהך
 לאברהם ליצחק ולייעקב:
 ו ותדע ארי לא בזכותך יי אלהיך
 יחב לך ית ארעא טבתא קדא
 למירתה ארי עם קשי קדל את:
 ז הוי דכיר לא תנשי ית די
 ארגזתא קדם יי אלהיך במדברא
 למן יומא די נפקתא מארעא
 דמצרים עד מיתכון עד אתרא
 הדין מסרבין הויתון קדם יי:
 ח ובחרב ארגזותון קדם יי והוה
 רגזו מן קדם יי בכון לשעאה

רש"י

(ד) אל-תאמר בלבבך. צדקתי ורשעת העובדי לרשת וגו'. כי ברשעת הגוים. הרי 'כי' משמש כוכבים גרמו: (ה) לא בצדקתך וגו' אתה בא

בלשון: 'אלא':

בְּכֶם לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם: ט בַּעֲלֹתֵי הַהָרָה לְקַחַת
 לִוְחַת הָאֲבָנִים לִוְחַת הַבְּרִית אֲשֶׁר־כָּרַת יְהוָה
 עִמָּכֶם וְאִשָּׁב בְּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים
 לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַלְתִּי וּמַיִם לֹא שָׁתִיתִי כס"ז:
 וַיִּתֵּן יְהוָה אֵלַי אֶת־שְׁנֵי לִוְחַת הָאֲבָנִים
 כְּתוּבִים בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים וְעָלִיהֶם כָּכֹל־
 הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה עִמָּכֶם בְּהָר מִתּוֹךְ
 הָאֵשׁ בְּיוֹם הַקָּהָל: יא וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם
 וְאַרְבָּעִים לַיְלָה נָתַן יְהוָה אֵלַי אֶת־שְׁנֵי לִוְחַת
 הָאֲבָנִים לְחֹת הַבְּרִית כס"ח: יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי
 קוּם רֵד מֵהַר מִזֶּה כִּי שָׁחַת עִמּוֹךְ אֲשֶׁר
 הוֹצֵאתָ מִמִּצְרַיִם סָרוּ מֵהַר מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר
 צִוִּיתָם עָשׂוּ לָהֶם מִסְכָּה: יג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי
 לֵאמֹר רְאִיתִי אֶת־הָעַם הַזֶּה וְהִנֵּה עִם־קִשְׁיָה
 עָרַף הוּא: יד הֲרַף מִמֶּנִּי וְאַשְׁמִידֵם וְאַמְחֶה
 אֶת־שִׁמְם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם וְאַעֲשֶׂה אוֹתְךָ
 לְגוֹי־עֶצוֹם וְרַב מִמֶּנּוּ: טו וְאַפֵּן וְאֵרַד מִן־הָהָר
 וְהָהָר בַּעַר בְּאֵשׁ וּשְׁנֵי לִוְחַת הַבְּרִית עַל שְׁתֵּי
 יָדַי: טז וְאָרָא וְהִנֵּה חָטֵאתֶם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם
 עֲשִׂיתֶם לָכֶם עֲגֹל מִסְכָּה סוֹרְתָם מֵהַר מִן־
 הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶתְכֶם: יז וְאַתְּפֹשׁ
 בְּשְׁנֵי הַלְּחֹת וְאַשְׁלַכֶם מֵעַל שְׁתֵּי יָדַי
 וְאַשְׁבַּרְם לְעֵינֵיכֶם: יח וְאַתְּנַפֵּל לִפְנֵי יְהוָה כְּרֹאשְׁנָה אַרְבָּעִים יוֹם

יתכון: ט במסקי לטורא למסב
 לוחי אבניא לוחי קימא די גזר יי
 עמכון ויתבית בטורא ארבעין
 יממין וארבעין לילון לחמא לא
 אכלית ומיא לא אשתיתי:
 י ויהב יי לי נת תרין לוחי אבניא
 כתיבין באצבעא דיי ועליהון
 ככל פתגמיא די מליל יי עמכון
 בטורא מגו אשתא ביומא
 דקהלא: יא ובהו מסוף ארבעין
 יממין וארבעין לילון יב יי לי
 נת תרין לוחי אבניא לוחי קימא:
 יב ואמר יי לי קום חות בפריע
 מכא ארי חביל עמף די אפקתא
 ממצרים סטו בפריע מן ארחא
 די פקדתנן עבדו להון מתכא:
 יג ואמר יי לי למימר גלי קדמי
 נת עמא קדין וקא עם קשי קדל
 הוא: יד אנח בעותף מקדמי
 ואשצנן ואמחי נת שמהון
 מתחות שמיא ואעבד יתף לעם
 פקיף וסגי מנהון: טו ואתפניתי
 ונחתית מן טורא וטורא בער
 באשתא ותרין לוחי קימא על
 תרתינ ידי: טז ואפניתי וקא
 חבתון קדם יי אלתכון עבדתון
 לכון עגל מתכא סטתון בפריע
 מן ארחא די פקיד יי יתכון:
 יז ואחדית בתרין לוחיא
 ורמיתנן מעל תרתינ ידי
 ותברתנן לעיניכון:
 יח ואשתטחית קדם יי פקדמתא

רש"י

(ט) ואשב בהר. (מגילה כא) אין ישיבה אלא שוות: (יח) ואתנפל לפני ה' כראשנה ארבעים לשון עכבה: (יא) לוחת. לוחת כתיב, ששתיקן יום. שנאמר (שמות לב): 'ועתה אעלה אל ה' אולי

וּאַרְבָּעִים לַיְלָה לַחֵם לֹא אָכַלְתִּי וּמַיִם לֹא שָׁתִיתִי עַל כָּל־חַטָּאתְכֶם אֲשֶׁר חָטַאתֶם לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינַי יְהוָה לְהַכְעִיסוֹ ^{כס"ז}: יט פִּי יִגְרָתִי מִפְּנֵי הָאֵף וְהַחֲמָה אֲשֶׁר קָצַף יְהוָה עֲלֵיכֶם לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֵלַי גַּם בַּפֶּעַם הַהוּא: כ וּבְאֶהְרֹן הִתְאַנֵּף יְהוָה מְאֹד לְהַשְׁמִידוֹ וְאֶת־פִּלֵּל גַּם־בְּעַד אֶהְרֹן בַּעַת הַהוּא ^{כס"ז}: כא וְאֶת־חַטָּאתְכֶם אֲשֶׁר־עָשִׂיתֶם אֶת־הַעֲגֹל לְקַחְתִּי וְאֶשְׂרַף אֹתוֹ | בָּאֵשׁ וְאַכַּת אֹתוֹ טָחוֹן הַיִּטֵּב עַד אֲשֶׁר־דָּק לְעֹפֶר וְאֶשְׁלַךְ אֶת־עֹפְרוֹ אֶל־הַנַּחַל הַיַּרְדֵּי מִן־הָהָר ^{כס"ז}: כב וּבַתְּבַעֲרָה וּבַמִּסֶּה וּבַקְּבֻרַת הַתְּאוּה מִקְצָפִים הָיִיתֶם אֶת־יְהוָה: כג וּבִשְׁלַח יְהוָה אֶתְכֶם מִקְדָּשׁ בְּרַנֵּעַ לֵאמֹר עֲלוּ וּרְשׁוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם וּתְמֹרוּ אֶת־פִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְלֹא הֵאֱמַנְתֶּם לוֹ וְלֹא שָׁמַעְתֶּם בְּקִלּוֹ: כד מִמְרִים הָיִיתֶם עִם־יְהוָה מִיּוֹם דַּעַתִּי אֶתְכֶם: כה וְאֶת־נַפְל לִפְנֵי יְהוָה אֵת אַרְבָּעִים

ארבעין יממין וארבעין לילון לחמא לא אכלית ומיא לא אשתיתי על כל חוביכון די חבתון למעבד דביש קדם יי לארגזא קדמוהי: יט ארי דחלית מקדם רגזא וחמתא די רגז יי עליכון לשצאה יתכון וקביל יי צלותי אף בזמנא ההיא: כ ועל אהרן הנה רגז מן קדם יי לחדא לשצויתה וצליתי אף על אהרן בעדנא ההיא: כא וית חובתכון די עבדתון ית עגלא נסבית ואוקדית יתה בנורא ושפית יתה בשופינא יאות עד די הנה דקיק לעפרא ורמת ית עפרה לנחלא דנחת מן טורא: כב ובדלקתא ובנסתא ובקברי דמשאלי מרגזין הויתון קדם יי: כג וכד שלח יי יתכון מרקם גיאה למימר סקו ואחסינו ית ארעא די יקבית לכון וסרבתון על גזרת מימרא די יי אלהכון ולא הימנתון לה ולא קבלתון למימרה: כד מסרבין הויתון קדם יי מיומא דידיעית יתכון: כה ואשתטחית קדם יי ית ארבעין יממין וית ארבעין

רש"י

"ואנכי עמדתי בְּהָר פְּלִמִים הָרְאשׁוֹנִים", מָה הָרְאשׁוֹנִים בְּרָצוֹן, אֵף הָאֲחֵרוֹנִים בְּרָצוֹן; אָמַר מַעֲתָה, אֲמַצְעִיִּים הָיוּ בְּכַעַס: (כ) וּבְאֶהְרֹן הִתְאַנֵּף ה'. לְפִי שֶׁשָׁמַע לָכֶם: לְהַשְׁמִידוֹ. זֶה כְּלוּי בָּנִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (עמוס ב): "וְאֶשְׁמִיד פְּרִיּוֹ מִמַּעַל": וְאֶת־פִּלֵּל גַּם־בְּעַד אֶהְרֹן. וְהוֹעִילָה תְּפִלַּתִּי לְכַפֵּר מִחַצָּה, וּמִתּוֹ שְׁנַיִם וּנְשָׂאָרוֹ הַשְּׁנַיִם: (כא) טָחוֹן. לְשׁוֹן הָהָה, כְּמוֹ: "הַלּוֹף וְכִלוֹת", מוֹלֵאנֵט בְּלַע"ז (מֵאֵה־לַעֲנֵד): (כה) וְאֶת־נַפְל וְגו'. אֵלוֹ הֵן עֲצָמֹס

אֲכַפְרָה", בְּאוֹתָהּ עָלֶיהָ נִתְעַפְּכָתִי אַרְבָּעִים יוֹם, נִמְצְאוּ כְּלִים בְּכ"ט בָּאָב: שֶׁהוּא עָלָה בִּי"ח בְּתַמּוּז, בּוֹ בָּיוֹם נִתְרַצָּה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, וְאָמַר לוֹ לְמֹשֶׁה (שם לד): "פֶּסֶל־לָךְ שָׁנִי־לוֹחַת". עָשָׂה עוֹד מ' יוֹם, נִמְצְאוּ כְּלִים בָּיוֹם הַכַּפּוּרִים. בּוֹ בָּיוֹם נִתְרַצָּה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל בְּשִׁמְחָה, וְאָמַר לוֹ לְמֹשֶׁה (כַּמְדַּבֵּר יד): "סִלַּחְתִּי כְּדָבָרְךָ", לְכַף הַקַּבֵּעַ לְמַחִילָה וְלִסְלִיחָה. וּמִנֵּינן שְׁנוֹתְרַצָּה בְּרָצוֹן שְׁלֹם? שְׁנָאֵמַר בְּאַרְבָּעִים שָׁל לּוֹחַת אֲחֵרוֹנוֹת (דְּבָרִים י:)

הַיּוֹם וְאֶת־אַרְבַּעִים הַלַּיְלָה אֲשֶׁר הִתְנַפְּלֹתִי
 כִּי־אָמַר יְהוָה לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם כַּסִּי: כו וְאֶת־פֶּלֶל
 אֶל־יְהוָה וְאָמַר אֲדַנִּי יְהוָה אֶל־תִּשְׁחַת עַמִּי
 וְנַחֲלַתְךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ בְּגִדְלֶךָ אֲשֶׁר־הוֹצֵאתָ
 מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה: כז זְכוֹר לְעַבְדֶּיךָ לְאַבְרָהָם
 לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב אֶל־תִּפֶּן אֶל־קִשֵׁי הָעַם הַזֶּה
 וְאֶל־רִשְׁעוֹ וְאֶל־חַטָּאתוֹ: כח פֶּן־יֹאמְרוּ הָאָרֶץ
 אֲשֶׁר הוֹצֵאתָנוּ מִצֶּמֶס מִבְּלִי יִכְלֹת יְהוָה
 לְהַבְיֵאֵם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־דִּבֶּר לָהֶם
 וּמִשְׁנֵאתוֹ אוֹתָם הוֹצֵיאֵם לְהַמָּתֵם בַּמִּדְבָּר:
 כט וְהֵם עַמֶּךָ וְנַחֲלַתְךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ בְּכַחֲךָ
 הַגָּדֹל וּבְזֹרְעֶךָ הַנְּטוּיָה: פ רַבִּיעִי י א בַּעֲת
 הַהוּא אָמַר יְהוָה אֵלַי פֶּסֶל־לְךָ שְׁנֵי־לוּחֹת
 אֲבָנִים כָּרְאשֵׁנִים וְעִלָּה אֵלַי הִהְרָה וְעָשִׂיתָ
 לְךָ אֲרוֹן עֵץ כַּסִּי: ב וְאֶכְתָּב עַל־הַלְּחֹת אֶת־
 הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל־הַלְּחֹת הַרְּאשֵׁנִים אֲשֶׁר
 שִׁבַּרְתָּ וְשִׁמַּתָּם בְּאֲרוֹן: ג וְאָעַשׂ אֲרוֹן עֵצִי
 שְׁפִיטִים וְאֶפְסֹל שְׁנֵי־לְחֹת אֲבָנִים כָּרְאשֵׁנִים
 וְאָעַל הִהְרָה וְשְׁנֵי הַלְּחֹת בְּיָדִי: ד וַיִּכְתֹּב
 עַל־הַלְּחֹת כַּמְּכַתֵּב הַרְּאשׁוֹן אֵת עֲשֶׂרֶת
 הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֵלֵיכֶם בְּהַר מִתְּוֶה

רע"י

לילון די אשתטחית ארי אמר יי
 לשצאה יתכון: כו וצליתי קדם
 יי ואמרית יי אלהים לא תחבל
 עמך ואחסנתך די פרקתא בתקפך
 די אפקתא ממצרים בידיא
 תקיפא: כז אדכר לעבדיך
 לאברהם ליצחק וליעקב לא
 תתפגי לקשיות עמא קדין
 ולחוביהון ולחטאייהון:
 כח דילמא ימרון דידי ארעא די
 אפקתנא מתמן מדלית יוכלא די
 לאעלתהון לארעא די מליל להון
 ומדסגי יתהון אפקגון
 לקטלותהון במדברא: כט ואנון
 עמך ואחסנתך די אפקתא בחילך
 רבא ובדרעך מרממא: א בעדנא
 הדיא אמר יי לי פסל לך תרין
 לוחי אבניא כקדמאי וסק לקדמי
 לטורא ומעבד לך ארונא דאעא:
 ב ואכתוב על לוחיא ית פתגמיא
 די הוו על לוחיא קדמאי די
 תברתא ותשונון בארונא:
 ג ועבדית ארונא דאעי שטין
 ופסלית תרין לוחי אבניא
 כקדמאי וסלקית לטורא ותרין
 לוחיא בידי: ד וכתב על לוחיא
 ככתבא קדמאה ית עשרא
 פתגמיא די מליל יי עמכון

שעשה בצלאל, שהרי משכן לא נתעסקו בו עד
 לאחר יום הכפורים, כי בודתו מן הקר צוה להם
 על מלאכת המשכן, ובצלאל עשה משכן תחלה,
 ואחר כך ארון וכלים. נמצא זה ארון אחר היה,
 וזהו שהיה יוצא עמהם למלחמה. ואותו שעשה
 בצלאל, לא יצא למלחמה אלא בימי עלי, ונענשו

האמורים למעלה וכפלן כאן, לפי שכתוב כאן סדר
 תפלתו, שנאמר: "ה' אלהים אל תשחת עמך
 וגו'": (א) בעת ההוא. לסוף מ' יום נתרצה לי
 ואמר לי: "פסל-לך", ואחר כך: "ועשית לך
 ארון", ואני עשיתי ארון תחלה, שכשאבא
 והלוחות בקדי, היכן אתנם? ולא זה הוא הארון

הָאֵשׁ בַּיּוֹם הַקָּהֵל וַיִּתְּנֵם יְהוָה אֵלָי: ה וַאֲפֹן
וַאֲרֹד מִן־הָהָר וְאֲשֶׁם אֶת־הַלְּחֹת בְּאֲרוֹן אֲשֶׁר
עָשִׂיתִי וַיְהִי שָׁם כַּאֲשֶׁר צִוִּי יְהוָה: ו וּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרֹת בְּנֵי־יַעֲקֹב מוֹסְרָה שָׁם
מֵת אֶהֱרֹן וַיִּקְבֹּר שָׁם וַיְכַהֵן אֶלְעָזָר בְּנוֹ
תַּחְתָּיו כִּסִּי: ז מִשָּׁם נָסְעוּ הַגְּדֻגָּה וּמִן
הַגְּדֻגָּה יִטְבְּתָה אֶרֶץ נַחֲלֵי מִים כִּסִּי: ח בָּעֵת
הַהוּא הִבְדִּיל יְהוָה אֶת־שִׁבְטֵי הַלְוִי לְשֵׁאת
אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה לַעֲמֹד לִפְנֵי יְהוָה
לְשֵׁרְתוֹ וַלְבָרֵךְ בְּשֵׁמוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּסִּי:
ט עַל־כֵּן לֹא־הָיָה לְלוֹי חֵלֶק וַנַּחֲלָה עִם־אֲחָיו
יְהוָה הוּא נַחֲלָתוֹ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵיךָ
לוֹ כִּסִּי: י וְאַנְכִי עַמְדָתִי בְּהָר פִּימִים הָרֵאשִׁינִים

בטורא מגו אשתא ביוםא
דקהלא ויהבנון יי לי:
ה ואתפניתי ונתתית מן טורא
ושוייתי ית לוחיא בארונא די
עבדיית והוו תמן כמא די פקדני
יי: ו ובני ישראל נטלו מבארות
בני יעקן למוסרה תמן מית אהרן
ואתקבר תמן ושמש אלעזר ברה
תחותיה: ז מתמן נטלו לגדגד
ומן גדגד ליטבת ארעא נגדן
נחלין דמיין: ח בעדנא ההיא
אפרש יי ית שבטא דלוי למטל
ית ארון קמא די למקם קדם יי
לשמשותה ולברכא בשמה עד
יומא הדין: ט על כן לא תה
ללוי חלק ואחסנא עם אחיהי
מתנן דיהב לה יי אנון אחסנתה
כמא די מליל יי אלהך לה:
י ואנא הוייתי קאם בטורא

רש"י

כאלו מת שם, וסמך משה תוכחה זו לשבירת
הלוחות, לומר שקשה מיתתן של צדיקים לפני
הקדוש ברוך הוא, כיום שנשפתרו בו הלוחות,
ולהודיעך שהקשה לו מה שאמרו: "נתנה ראש",
לפרש ממנו, כיום שעשו בו את העגל: (ח) בעת
ההוא הבדיל ה' וגו'. מוסב לענין הראשון: בעת
ההוא. בשנה הראשונה לצאתכם ממצרים,
וטעיתם בעגל. ובני לוי לא טעו, הבדילם המקום
מכם, וסמך מקרא זה לחזרת בני יעקן, לומר שאף
בזה לא טעו בה בני לוי, אלא עמדו באמונתם:
לשאת את ארון הלוויים: לעמד לפני ה' לשרתו
ולברך בשמו. הפהנים, והוא נשיאת פנים:
(ט) על-כן לא-היה ללוי חלק. לפי שהבדלו
לעבודת מזבח ואינן פנויין לחרש ולזרע: ה' הוא
נחלתו. נוטל פרס מזמן מבית המלך: (י) ואנכי
עמדתי בהר. לקבל הלוחות האחרונות, ולפי שלא

עליו ונשפה: (ו) ובני ישראל נסעו מבארות
בני-יעקן מוסרה. מה ענין זה לכאן? ועוד, וכי
מבארות בני-יעקן נסעו למוסרה, והלא ממוסרות
באו לבני-יעקן, שנאמר (במדבר לג): "ויסעו
ממוסרות וגו'?" ועוד, שם מת אהרן, והלא בהר
ההר מת? צא וחסב, ותמצא שמונה מסעות
ממוסרות להר ההר. אלא אף זו מן התוכחה: ועוד
זאת עשיתם, כשמת אהרן בהר ההר לסוף ארבעים
שנה ונסתלקו ענני כבוד, יראתם לכם ממלחמת
מלך ערד ונתתם ראש לחזר למצרים, וחזרתם
לאחוריקם שמונה מסעות עד בני-יעקן, ומשם
למוסרה. שם נלחמו לכם בני לוי והרגו מכם ואתם
מהם, עד שהחזירו אתכם בדרך חזרתכם ומשם
חזרתם הגדגדה, הוא חר הגדגד: (ז) ומן-
הגדגדה וגו'. ובמוסרה עשיתם אבל כבד על
מיתתו של אהרן שגרמה לכם זאת, ונדמה לכם

אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה וַיִּשְׁמַע יְהוָה
אֵלַי גַּם בַּפֶּעַם הַהוּא לֹא־אָבָה יְהוָה
הַשְּׁחִיתֶךָ כִּשׁ"י: יא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קוּם לֵךְ
לְמַסַּע לִפְנֵי הָעָם וַיָּבֹאוּ וַיִּירָשׁוּ אֶת־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְתָּם לָתֵת לָהֶם כִּשׁ"י: פ
חֲמִישִׁי יב וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שְׂאֵל
מֵעַמְּךָ כִּי אִם־לִירְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלַכְתָּ
בְּכָל־דַּרְכָּיו וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ וְלַעֲבֹד אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לִבְבְּךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ כִּשׁ"י: יג לְשֹׁמֵר
אֶת־מִצְוֹת יְהוָה וְאֶת־חֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶיךָ
הַיּוֹם לְטוֹב לָךְ כִּשׁ"י: יד הֲנֵן לִיהוָה אֱלֹהֶיךָ
הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַיִם הַשָּׁמַיִם הָאָרֶץ וְכָל־אֲשֶׁר־
בָּהּ כִּשׁ"י: טו רַק בְּאַבְתֶּיךָ חֶשֶׁק יְהוָה לְאַהֲבָה
אוֹתָם וַיִּבְחַר בְּזֶרְעָם אַחֲרֵיהֶם בְּכֶם מִכָּל־
הָעַמִּים כִּי־זֶה הָיָה כִּשׁ"י: טז וּמְלִתֶם אֶת עֶרְלַת
לְבַבְכֶם וְעַרְפְּכֶם לֹא תִקְשׁוּ עוֹד כִּשׁ"י: יז כִּי
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וְאֲדַנִּי

פְּיוֹמִין קְדָמַיִן אַרְבָּעִין יָמִין
וְאַרְבָּעִין לַיְלָוֹן וְקָבִיל יי צְלוֹתִי
אָף בְּזִמְנָא הַהִיא לֹא אָבִי יי
לְחַבְלוֹתֶךָ: יא וַאֲמַר יי לִי קוּם
זֵיל לְמַטוּל קָדָם עֲמָא וַיַּעֲלוֹן
וַיִּרְתּוֹן ית אַרְעָא דִּי קְדָמִית
לְאַבְתָּהוֹן לְמַפְן לְהוֹן: יב וַיַּעַן
יִשְׂרָאֵל מָה יי אֱלֹהֶךָ תְּבַע מִנְּךָ
אֱלֹהִין לְמַדְחַל קָדָם יי אֱלֹהֶךָ
לְמַהֶךָ בְּכָל אַרְסוֹן דְּתִקְנִין קְדָמוּהִי
וּלְמַרְחָם יתָה וּלְמַפְלַח קָדָם יי
אֱלֹהֶךָ בְּכָל לִבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ:
יג לְמַטְר ית פְּקוּדֵיָא דִּיִּי וַיִּת
קְדָמוּהִי דְאָנָא מִפְּקוּדֶךָ יוֹמָא דִּין
לְדִיִּיטָב לָךְ: יד הָא דִּיִּי אֱלֹהֶךָ
שְׁמֵיָא וְשָׁמַיִ שְׁמֵיָא אַרְעָא וְכָל דִּי
בָּהּ: טו לְחוּד בְּאַבְתָּךָ צְבִי יי
לְמַרְחָם יתָהוֹן וְאַתְרֵי בְּכִנְיָהוֹן
בְּתַרְיָהוֹן בְּכוּן מְכָל עַמְמֵיָא
פְּיוֹמָא קְדִינִין: טז וְתַעֲדוּן ית
טְפָשׁוֹת לְבָכוֹן וּקְדָלְכוֹן לֹא
תִקְשׁוּן עוֹד: יז אַרִי יי אֱלֹהֶכֹן
הוּא אֱלֹהָא דִּינִין וּמְרִי מְלָכִין
אֱלֹהָא רַבָּא גְבַרָא וּדְחִילָא דִּי לִית
קְדָמוּהִי מִסָּב אַפִּין וְאָף לֹא

רש"י

פרש למעלה כמה עמד בקר בעליה אחרונה זו, חזר והתחיל בה: פנימים הראשונים. של לוחות הראשונות: מה הם ברצון, אף אלו ברצון, אבל האמצעיים שעמדתי שם להתפלל עליכם היו בכעס: (יא) ויאמר ה' אלי וגו'. אף על פי שפרתם מאחריו וטעיתם בעגל, אמר לי (שמות לב): "לך נחה את העם וגו'": (יב) ועתה ישראל. אף על פי שעשיתם כל זאת, עודנו רחמיו וחסותו עליכם, ומכל מה שחטאתם לפניו, אינו שואל מכם: פי אם ליראה וגו'. (ברכות ג)

רבותינו דרשו מכאן: 'הפל בידי שמים, חוץ מיראת שמים': (יג) לשומר את מצות ה'. ואף היא לא לחנם, אלא: לטוב לכם שתקבלו שכר: (יד) הן לה' אלהיך. הכל, ואף על פי כן "רק באבתיך חשק ה'" מן הכל: (טו) בכם. כמו שאתם (רואים אתכם) חשוקים מכל העובדי פוכבים היום הזה: (טז) ערלת לבבכם. אטם לבבכם וכסויו: (יז) ואדני האדנים. לא יוכל שום אדון להציל אתכם מידו: לא ישא פנים. אם תפרקו עלו: ולא יקח שחד. לפיכך בממון:

הַאֲדָנִים הָאֵל הַגָּדֹל הַגָּבֹר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר
 לֹא־יֵשָׁא פָּנִים וְלֹא יִקַּח שָׁחַד כִּסְיִי: יח עֲשֵׂה
 מִשְׁפָּט יְתוֹם וְאַלְמָנָה וְאַהֲבֵב גֵּר לְתֵת לוֹ לֶחֶם
 וְשִׁמְלָה כִּסְיִי: יט וְאַהֲבֵתֶם אֶת־הַגֵּר כִּי־גֵרִים
 הֵייתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם כִּסְיִי: כ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיךָ
 תִירָא אֹתוֹ תַעֲבֹד וְכוּ תִדְבֹק וּבְשִׁמוֹ
 תִשָּׁבַע כִּסְיִי: כא הוּא תְהַלְתֵּךְ וְהוּא אֱלֹהֵיךָ
 אֲשֶׁר־עָשָׂה אִתְּךָ אֶת־הַגְּדֹלָת וְאֶת־הַנּוֹרָא
 הָאֵלָה אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ: כב בְּשִׁבְעִים נְפֹשׁ
 יָרְדוּ אֲבֹתֶיךָ מִצְרַיִמָה וְעַתָּה שָׁמַךְ יְהוָה
 אֱלֹהֵיךָ בְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב: יא א וְאַהֲבֵתֶם
 אֶת יְהוָה אֱלֹהֵיךָ וְשִׁמְרַת מִשְׁמֵרָתוֹ וְחֻקֹּתָיו
 וּמִשְׁפָּטָיו וּמִצְוֹתָיו כָּל־הַיָּמִים: כ וַיִּדְעֶתֶם הַיּוֹם
 כִּי | לֹא אֶת־בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ וְאֲשֶׁר
 לֹא־רָאוּ אֶת־מוֹסֵר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶת־גְּדֹלוֹ
 אֶת־יָדוֹ הַחֲזָקָה וְזָרְעוֹ הַנְּטוּיָה כִּסְיִי: ג וְאֶת־
 אֲתָתוֹ וְאֶת־מַעֲשָׂיו אֲשֶׁר עָשָׂה בְּתוֹךְ מִצְרַיִם
 לְפָרְעָה מִלֶּךְ־מִצְרַיִם וְלְכָל־אֲרָצוֹ: ד וְאֲשֶׁר
 עָשָׂה לְחֵיל מִצְרַיִם לְסוּסָיו וּלְרֹכְבָיו אֲשֶׁר
 הֵצִיף אֶת־מֵי יַם־סוּף עַל־פְּנֵיהֶם בְּרֹדְפָם אַחֲרֵיכֶם וַיֹּאבְדֵם יְהוָה עַד
 הַיּוֹם הַזֶּה: ה וְאֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם בְּמִדְבַר עַד־הַמָּקוֹם

לְקַבְּלָא שְׁחָדָא: יח עבד דיין יתם
 וארמלא ורחם גיורא למתן לה
 מזונא וכסו: יט ותרמון ית
 גיורא ארי דירין הויתון בארעא
 דמצרים: כ ית יי אלהך תדחל
 וקדמוהי תפלח ולדחלתה תקרב
 ובשמה תקנים: כא הוא תשבחתך
 והוא אלהך דעבד עמך ית
 וברכתא וית חסינתא האלין די
 חזו עיניך: כב בשבעין נפשו
 נחתו אבהתך למצרים וכען שניך
 יי אלהך פכוכבי שמיא למסגי:
 א ותרחס ית יי אלהך ותטר
 מטרת מימרה וקמזוהי ודינוהי
 ופקודוהי כל יומיא: ב ותדעון
 יומא דיין ארי לא ית בניכון די
 לא ידעו ודי לא חזו ית אלפנא
 דיני אלהכון ית רבותה ית ידה
 תקיפא ודרעה מרממא: ג וית
 אתותה וית עובדוהי די עבד בגו
 מצרים לפרעה מלפא דמצרים
 ולכל ארעה: ד ודי עבד
 למשרית מצרים לסוסותה
 ולרתיכוהי די אטיף ית מי ימא
 דסוף על אפיהון במרדפהון
 בתריכון ואובדנון יי עד יומא
 הדין: ה ודי עבד לכון במדברא
 עד מיתכון עד אתרא הדין:

רש"י

(יח) עשה משפט יתום ואלמנה. הרי גבורה, מאם שבה, אל תאמר לחברך: (כ) את-
 ואצל גבורתו אתה מוצא ענותנותו (מגילה לא): ה' אלהיך תירא. ותעבד לו ותדבק בו, ולאחר
 שיהיו כך כל המדות הללו אז בשמו תשבע: (כ) וידעתם היום. תנו לב לדעת ולהבין ולקבל
 תוכחת: כי לא את-בניכם. אני מדבר עכשו,

ו ודי עבד לדתן ולאבירם בני
 אליאב בר ראובן די פתחת ארעא
 ית פומה ובלעתנון וית אנש
 פתיהון וית משפניהון וית כל
 יקומא די עמהון בגו כל ישראל:
 ז ארי עיניכון חזאן ית כל
 עובדא דיי רבא די עבד:
 ח ותטר ית (כל) תפקדתא די
 אנא מפקדך יומא דין בדיל
 דתתקפון ותעלון ומירתון ית
 ארעא די אתון עברין תמן
 למירתה: ט ובדיל דתורכון
 יומין על ארעא די קיים יי
 לאבנתכון למתן להון ולבניהון
 ארעא עבדא חלב ודבש: י ארי
 ארעא די את עלל לתמן למירתה
 לא כארעא דמצרים היא די

הזה: וואשר עשה לדתן ולאבירם בני
 אליאב בן ראובן אשר פצתה הארץ את־פיה
 ותבלעם ואת־בתיהם ואת־אהליהם ואת
 כל־היקום אשר ברגליהם בקרב כל־
 ישראל רש"י: ופי עיניכם הראת את כל־
 מעשה יהוה הגדל אשר עשה רש"י:
 ח ושמרתם את־כל־המצוה אשר אנכי מצוה
 היום למען תחזקו ובאתם וירשתם את־
 הארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה:
 ט ולמען תאריכו ימים על־האדמה אשר
 נשבע יהוה לאבותיכם לתת להם ולזרעם
 ארץ זבת חלב ודבש: ס ששי פי הארץ אשר
 אתה בא־שמה לרשתה לא כארץ מצרים הוא אשר יצאתם משם

רש"י

פזו'. (ספרי) יכל בגנותה הכתוב מדבר, וכך אמר
 להם: 'לא כארץ מצרים היא, אלא רעה הימנה?'
 תלמוד לומר: (במדבר יג) "והכרון שבע שנים
 נבנתה וגו'", אדם אחד בנאן, וחס בנה צען
 למצרים בנו, והכרון לכנען, דרך ארץ אדם בונה
 את הנאה ואחר כך בונה את הכעור (ספרי
 אחרים: הגרוע), שפסלתו של ראשון, הוא נותן
 בשני, ובכל מקום החביב קודם. הא למדת
 שחברון יפה מצען, ומצרים משבחת מפל
 הארצות, שנאמר (בראשית יג): "כגן ה' פארץ
 מצרים", וצען שבח מצרים היא, שהיתה מקום
 מלכות, שכן הוא אומר (ישעיה ל): "כי היו בצען
 שריו", והכרון פסלתה של ארץ ישראל, לקח
 הקצוה לקבורת מתים, ואף על פי כן היא יפה
 מצען. ובכתובות (דף קיב) דרשו בענין אחר: אפשר
 אדם בונה בית לכנו הקטן, ואחר כך לכנו הגדול?

שיוכלו לומר: 'אנו לא ידענו ולא ראינו בכל זה':
 (ו) בקרב כל־ישראל. כל מקום שהיה אחד מהם
 בורח, הארץ נבקעת מתחתיו ובלעתו, אלו דברי
 רבי יהודה. אמר לו רבי נחמיה: 'והלא כבר נאמר
 (במדבר טז): "ותפתח הארץ את פיה", ולא
 פיותיה? אמר לו: 'ומה אני מקים "בקרב כל־
 ישראל"?' אמר לו: שנעשית הארץ מדרון
 כמשפך, וכל מקום שהיה אחד מהם, היה מתגלגל
 ובא עד מקום הפקיעה: ואת כל היקום אשר
 ברגליהם. זה ממונו של אדם, שמעמידו על
 רגליו: (ז) פי עיניכם הראת. מוסב על המקרא
 האמור למעלה: "כי לא את בניכם אשר לא ידעו
 וגו'", פי אם עמכם אשר "עיניכם הראת וגו':"
 (י) לא כארץ מצרים הוא. אלא טובה הימנה,
 ונאמרה הבטחה זו לישראל ביציאתם ממצרים,
 שהיו אמרים: 'שמא לא נבא אל ארץ טובה ויפה

ותכנוש עבורך ותמרר ומשחרך:
 טו ואתן עשבא בחקלקך לבעירך
 ותיכול ותשבוע: טז אסתמרו
 לכוון דילמא יטעון לבכון ותסטון
 ותפלחון לטעות עממיא ותסגדון
 להון: יז ויתקוף רגזא דני בכון
 ויחוד ית שמיא ולא יהי מטרא
 וארעא לא תתן ית עללפתה
 ותיכדון בפריע מעל ארעא
 טבתא דני יתב לכון: יח ותשון
 ית פתגמי אלין על לבכון ועל
 נפשכון ותקטרון יתהון לאת על

ותירשך ויצהרך כס"י: טו ונתתי עשב בשדך
 לבהמתך ואכלת ושבעת כס"י: טז השמרו לכם
 פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים
 אחרים והשתחיתם להם כס"י: יז וחרה אף
 יהוה בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר
 והאדמה לא תתן את יבולה ואבדתם מהרה
 מעל הארץ הפכה אשר יהוה נתן לכם כס"י:
 יח ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל-

רש"י

אחריו? ורם לבכך ושכחת: וסרתם. לפרש מן
 התורה ומתוך כך: ויעבדתם אלהים אחרים,
 שפיון שאדם פורש מן התורה, הולך ומדבק
 בעבודת פוכבים, וכן דוד אומר (שמואל א כו):
 "כי-גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך
 עבד וגו'", ומי אמר לו כך? אלא פיון שאני מגרש
 מלעסק בתורה, הריני קרוב לעבד עבודת פוכבים:
 אלהים אחרים. (ספרי) שהם אחרים לעובדיהם,
 צועק אליו ואינו עונהו, נמצא עשוי לו פוכרי:
 (יז) את-יבולה. אף מה שאתה מוביל לה, כענין
 שנאמר (תגי א): "ורעתם הרבה והבא מעט":
 ואבדתם מהרה. על כל שאר היסורין אגלה אתכם
 מן האדמה שגדמה לכם לחטא. (ספרי) משל למי
 ששלח בנו לבית המשפה, והיה יושב ומפקדו: אל
 תאכל יותר מצרפך, שתבא נקי לביתך. ולא השגיח
 הבן ההוא, אכל ושתה יותר מצרפו, והקיא וטנף
 את כל בני המסכה. נטלוהו בידיו וברגליו,
 וזרקוהו אחורי פלטרין: מהרה. (שם) איני נוטן
 לכם ארפה, ואם תאמרו: והלא נתנה ארפה לדור
 המבול, שנאמר (בראשית ו): "והיו ימי מאה
 ועשרים שנה"? דור המבול לא היה להם ממי
 ללמד, ואתם יש לכם ממי ללמד: (יח) ושמתם
 את-דברי. (ספרי) אף לאחר שתגלו, היו מצנינים
 במצות: הניחו תפלין, עשו מזוזות, כדי שלא יהיו

שעליכם, אף אני אעשה מה שעלי: בעתו.
 בלילות, שלא יטריחו אתכם. דבר אחר (שם):
 "בעתו", בלילי שבתות שהכל מצויין בכתיקה:
 יורה. (תענית ו) היא רביעה הנופלת לאחר הזריעה,
 שמרנה את הארץ ואת הזרעים: ומלקוש. רביעה
 היורדת סמוך לקציר, למלאות התבואה בקשיה,
 (שם) ולשון מלקוש, דבר המאחר, כדמתרגמינן:
 (בראשית ל) "והיה העטופים ללבן", לקשיא. דבר
 אחר: לכה נקראת מלקוש, שיורדת על המלילות
 ועל הקשין: ואספת דגנה. אתה תאספנו אל הבית
 ולא אויביך, כענין שנאמר (ישעיה סב): "אם אתן
 את דגנה וגו' כי מאספיו יאכלהו", ולא כענין
 שנאמר (שופטים ו): "והיה אם זרע ישראל וגו'":
 (טו) ונתתי עשב בשדך. (ספרי) שלא תצטרך
 להוליכה למדבריות. דבר אחר: שתהיה גוזז
 תבואתך כל ימות הגשמים ומשליך לפני בהמתך,
 ואתה מונע ידך ממנה שלשים יום קדם לקציר
 ואינה פוחתת מדגנה: ואכלת ושבעת. הרי זו
 ברכה אחרת: שתהא ברכה מצויה בפת בתוך
 המעים. "ואכלת ושבעת": (טז) השמרו לכם.
 פיון שתהיו אוכלים ושבעים, השמרו לכם שלא
 תבעטו, שאין אדם מורד בהקדוש ברוך הוא אלא
 מתוך שביעה, שנאמר (דברים ח): "פן תאכל
 ושבעת", "ויכרך וצאנך ירפין", מה הוא אומר

יִדְכוּן וַיְהוּן לְתַפְלִין בֵּין עֵינֵיכֹן :
 יט וְתַלְפוּן יִתְהוּן יֵת בְּנִיכֹן
 לְמַלְלָא בְּהוּן בְּמַתְבָּרָא בְּבִיתְךָ
 וּבְמַתְבָּרָא בְּאַרְחָא וּבְמַשְׁכַּבְךָ
 וּבְמַקְיָמְךָ : כ וְתַכְתְּבוּן עַל
 מְזוּזָן וְתַקְבְּעוּן בְּסַפֵּי בֵיתְךָ
 וּבְתַרְעָךָ : כא בְּדִיל דִּי־סְגוּן
 יוֹמֵיכֹן וַיְמִי בְּנִיכֹן עַל אַרְעָא דִּי
 קָיִים יִי לְאַבְהֵתְכוּן לְמַתָּן לְהוּן
 פְּיוֹמֵי שְׁמִיא עַל אַרְעָא : כב אַרִי
 אִם מִטְר תִּטְרוּן יֵת כָּל תַּפְקִדְתָּא
 הָדָא דִּי אָנָּא מְפַקֵּד יִתְכוּן
 לְמַעֲבָדָה לְמַרְחָם יֵת יִי אֲלֵהֲכוּן
 לְמַתָּךְ בְּכָל אַרְחֹן דִּתְקַנֵּן קְדָמוּהֵי
 וּלְאַתְקַרְבָּא לְדַחֲלַתָּה : כג וַיִּתְרָךְ
 יִי יֵת כָּל עַמְמֵיא הָאֲלִין
 מְקַדְמֵיכֹן וְתִירְתוּן עַמְמִין
 וּרְבָרִין וְתַקִּיפִין מִנְכוּן : כד כָּל
 אַתְרָא דִּי תִדְרוּךְ פְּרַסַת רִגְלִכוּן
 בְּהַ דְלִכוּן יְהִי מִן מַדְבָּרָא וּלְבָנִין

נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל־יְדֹכֶם וְהָיוּ
 לְטוֹטְפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם רַש"י : יט וְלַמְדֹתֶם אֹתָם
 אֶת־בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ
 וּבְלִכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּיָמְךָ רַש"י :
 כ וּכְתַבְתֶּם עַל־מְזוּזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֵיךָ :
 כא לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וַיְמִי בְּנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה
 אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לְאַבְתִּיכֶם לָתֵת לָהֶם פְּיוֹמֵי
 הַשָּׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ רַש"י : ס שְׁבִיעִי וּמַפְטִיר כַּכּוּ
 אִם־שָׁמַר תִּשְׁמְרוּן אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת
 אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה אֹתְכֶם לַעֲשׂוֹתָהּ לְאַהֲבָה
 אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְלַכֵּת בְּכָל־דְּרָכֶיךָ
 וּלְדַבְּקָה־בּוֹ רַש"י : כג וְהוֹרִישׁ יְהוָה אֶת־כָּל־
 הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלְּפָנֶיכֶם וַיִּרְשַׁתֶּם גּוֹיִם גְּדֹלִים
 וְעַצְמֵיכֶם מִכֶּם רַש"י : כד כָּל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרוּךְ
 בְּרִגְלֵיכֶם בּוֹ לָכֶם יְהִי מִן־הַמְּדָבָר וְהַלְבָּנוֹן מִן־הַנֶּהָר נְהַר־פְּרָת וְעַד

רש"י

הַתּוֹרָה : (כב) שָׁמַר תִּשְׁמְרוּן. אֲזַהֲרַת שְׁמִירוֹת
 הַרְבֵּה, לְהַזְהִיר בְּתַלְמוּדוֹ שְׁלֵא יִשְׁתַּפַּח : לְלַכֵּת
 בְּכָל־דְּרָכֶיךָ. הוּא רְחוּם, וְאַתָּה תְּהֵא רְחוּם, הוּא
 גּוֹמֵל חֲסָדִים, וְאַתָּה גּוֹמֵל חֲסָדִים : וּלְדַבְּקָה־בּוֹ.
 אֲפָשֶׁר לֹאמַר כֵּן, וְהֵלֵא אִשׁ אוֹכְלָה הוּא? אֵלֵא
 הַדְּבָק בְּתַלְמִידִים וּבְחֻכְמַיִם, וּמַעֲלָה אֲנִי עָלֶיךָ כְּאֵלוֹ
 נְדַבְּקָתָ בּוֹ : (כג) וְהוֹרִישׁ ה'. עֲשִׂיתֶם מַה
 שְׁעָלִיכֶם, אֲפִי אֲנִי אֲעַשֶׂה מַה שְׁעָלִי : וְעַצְמֵיכֶם מִכֶּם.
 אֲתֶם גְּבוּרִים וְהֵם גְּבוּרִים מִכֶּם, שְׂאֵם לֹא שְׂיִשְׂרָאֵל
 גְּבוּרִים, מַה הַשְּׁבַח הַהוּא שְׁמִשְׁבַּח אֶת הָאֱמוּרָיִים,
 לֹאמַר : "וְעַצְמֵיכֶם מִכֶּם"? אֵלֵא אֲתֶם גְּבוּרִים מִשְׂאָר
 הָעוֹבְדֵי כּוֹכְבִים, וְהֵם גְּבוּרִים מִכֶּם :

לָכֶם חֲדָשִׁים כְּשִׁתְּחַזְרוּ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ירמיה לא) :
 "הַצִּיבִי לָךְ צִינִים" : (יט) לְדַבֵּר בָּם. (ספרי) מִשְׁעָה
 שֶׁהֵבִין יוֹדֵעַ לְדַבֵּר, לְמַדְהוּ : "תּוֹרָה צְנוּה לָנוּ מִשָּׁה",
 שְׂיֵהֵא זֶה לְמוֹד דְּבוּרוֹ, מִכָּאן אָמְרוּ : כְּשֶׁהִתִּינּוּק
 מִתְחִיל לְדַבֵּר, אָבִיו מְשִׁיחַ עִמּוֹ בְּלִשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ
 וּמְלַמְדוֹ תּוֹרָה, וְאִם לֹא עָשָׂה כֵּן, הָרִי הוּא כְּאֵלוֹ
 קוֹבְרוֹ, שְׁנֵאמַר : "וְלַמְדֹתֶם אֹתָם אֶת־בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר
 בָּם וּגו'" : (כא) לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וַיְמִי בְּנֵיכֶם.
 אִם עֲשִׂיתֶם כֵּן, יִרְבוּ, וְאִם לֹא, לֹא יִרְבוּ, שְׁדַכְרֵי
 תּוֹרָה נִדְרָשִׁין מִכָּל לָאו, הֵן, וּמִכָּל לָאו, לָאו : לָתֵת
 לָהֶם. (ספרי) 'לָתֵת לָכֶם' אֵין פְּתִיב כְּאֵן, אֵלֵא "לָתֵת
 לָהֶם", מִכָּאן מְצִינוּ לְמַדִּים תַּחֲזִית הַמַּתִּים מִן

מִן נִהְרָא נִהַר פְּרַת וְעַד יִמָּא
מְעַרְבָא יְהִי תְּחֻמְכֻּן: כַּה לָא
יִתְעַתֵּד אַנְשׁ קְדָמִיכֻן דְּחַלְתְּכֻן
וְאִימְתְּכֻן יִתֵּן יְיָ אֱלֹהֵכֻן עַל אִפִּי
כָּל אַרְעָא דִּי תִדְרֻכֻן בֵּיהּ כְּמָא דִּי
מְלִיל לְכֻן: ס ס ס

הַיִּם הָאֲחֵרוֹן יִהְיֶה גְּבֻלְכֶם: כַּה לֹא יִתְיַצֵּב אִישׁ
בְּפָנֶיכֶם פְּחֻדְכֶם וּמִוְרָאְכֶם יִתֵּן | יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם עַל-פְּנֵי כָּל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּדְרֻכֶנָּה
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם כִּסִּי: ססס

ק"א פסוקים א"ק סימן

רע"י

(כה) לֹא-יִתְיַצֵּב אִישׁ וְגו'. (סס) אֵין לִי אֱלֹא
אִישׁ, אִמָּה וּמִשְׁפָּחָה וְאִשָּׁה בְּכַשְׂפִּיהָ מִנֵּין? תְּלַמּוּד
לוֹמֵר: "לֹא יִתְיַצֵּב", מְכַל מְקוֹם. אִם כֵּן, מַה
תְּלַמּוּד לוֹמֵר: "אִישׁ"? אֶפְלוּ כְּעוּג מְלַךְ הַבָּשָׂן:
פְּחֻדְכֶם וּמִוְרָאְכֶם. וְהֵלֵא פְחַד הוּא מוֹרָא? אֱלֹא

פְּחֻדְכֶם, עַל הַקְּרוּבִים, וּמוֹרָאְכֶם, עַל הַרְחֻקִים:
פְּחַד. לְשׁוֹן בְּעֵיתַת פְּתָאִם: מוֹרָא. לְשׁוֹן דְּאָגָה
מִיָּמִים רַבִּים: כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם. וְהֵיכֵן דִּבֶּר? (שְׁמוֹת
כג) "אֵת אִימְתֵי אֲשַׁלַּח לְפָנֶיךָ וְגו'":
חֶסֶת פֵּרֶשֶׁת וְהִיא עַקֵּב

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר-שָׂם מֹשֶׁה לְפָנָי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עִזְרַחִים הִיא לְמַחֲזִיקִים בֵּיהּ, וְתַמְכִּיהָ מֵאֲשֶׁר. דְּרַכִּיהָ דְּרַכִּינַעַם, וְכַל-נְתִיבְתִיהָ שְׁלוֹם. אַרְךָ יָמִים בִּימִינָהּ, בְּשִׂמְאַלְהָ
עֶשֶׂר וְכְבוֹד. יְיָ חֲפִיץ לְמַעַן צְדָקוֹ, וְיַגְדִּיל תּוֹרָה וְיֹאדִיר:

מדדיקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שלישי התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מְלֶכֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בְּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדַבְרֵיהֶם
הַנְּאֻמָּרִים בְּאֵמַת בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ
וּבְנְבִיאֵי הָאֵמַת וְצִדְקָה:

הפטרת עקב כישעיה פרק מט

מַט יְד וְתֹאמַר צִיּוֹן עֲזָבֵנִי יְהוָה וְאֲדַנִּי שְׁכַחְנִי: טו הַתְּשִׁיבָה אִשָּׁה עוֹלָה מְרַחֵם בְּן-בְּטָנָה
גַּם-אֵלֶּה תִשְׁפָּחֵנָה וְאֲנֹכִי לֹא אֲשַׁכַּח: טז הֵן עַל-כַּפַּיִם חִקְתִּיךָ חוֹמַתִּיךָ נִגְדִי תָמִיד:
י מִהָרוּ בְּנִיךָ מִהָרְסִיךָ וּמִחֲרִיבִיךָ מִמֶּךָ יֵצְאוּ: יח שְׂאִי-סָבִיב עֵינֶיךָ וּרְאֵי כָּלֶם נִקְבְּצוּ בְּאוֹרְךָ
חִי-אֲנִי נְאֻם-יְהוָה כִּי כָּלֶם בְּעַדִּי תִלְבְּשִׁי וְתִקְשְׁרוּם כַּפְלָה: יט כִּי חָרַבְתִּיךָ וְשִׁמַּמְתִּיךָ וְאָרֶץ
הָרְסִתְךָ כִּי עָתָה תִצְרִי מִיּוֹשֵׁב וְרַחֲקוּ מִבְּלַעֲיֶיךָ: כ עוֹד יֹאמְרוּ בְּאֲזִנֶיךָ בְּנֵי שַׁפְלִיךָ צִרְלִי

המקום גִּשְׁה־לִי וְאִשְׁכְּהָ: כֹּה וְאָמַרְתָּ בְּלִבְכֶךָ מִי יִלְד־לִי אֶת־אֱלֹהִים וְאֲנִי שְׂכֹלָה וְגַלְמוּדָה גְּלָהּ | וְסוּרָה וְאֱלֹהִים מִי גִדֹּל הֵן אֲנִי נִשְׁאַרְתִּי לְבָדִי אֱלֹהִים אֵיפֹה הֵם: כִּכְּה־אָמַר אֲדַנִּי יִהְיֶה הַגֵּה אִשָּׁא אֱלֹגִזִים יָדַי וְאֶל־עַמִּים אָרִים נָסִי וְהִבִּיאוּ בְּנִיךָ בְּחֶצֶן וּבְנִתֶיךָ עַל־כַּתֶּף תִּנְשָׂאנָה: כִּי וְהָיוּ מְלָכִים אֲמִנֶיךָ וְשָׂרוּתִיהֶם מִיִּנְקִיתֶיךָ אַפִּים אַרְץ יִשְׁתַּחֲוֶי־לְךָ וְעַפְרֵי רַגְלֶיךָ יִלְחָכוּ וְיִדְעוּת כִּי־אֲנִי יִהְיֶה אֲשֶׁר לֹא־יִבְשׁוּ קַוֵּי: כִּי הֵינִי מִגִּבּוֹר מְלָקוֹחַ וְאִם־שָׁבִי צָדִיק יִמְלֹט: כִּי כִּי־כֹה | אָמַר יִהְיֶה גַם־שָׁבִי גִבּוֹר יִקַּח וּמְלָקוֹחַ עָרִיץ יִמְלֹט וְאֶת־יְרִיבֶךָ אֲנָכִי אָרִיב וְאֶת־בְּנֶיךָ אֲנָכִי אוֹשִׁיעַ: כִּי וְהֵאֲכַלְתִּי אֶת־מוֹנֶיךָ אֶת־בְּשָׂרָם וּכְעָסִים דָּמָם וְשִׁכְרוֹן וְיִדְעוּ כָּל־בָּשָׂר כִּי אֲנִי יִהְיֶה מוֹשִׁיעֶיךָ וְגַאֲלֶיךָ אֲבִיר יַעֲקֹב:

ג א כֹּה | אָמַר יִהְיֶה אִי זֶה סֵפֶר כְּרִיתוֹת אֲמַכֶּם אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּיהָ אוּ מִי מְנוֹשֵׁי אֲשֶׁר־מְכַרְתִּי אֲתֶכֶם לֹא הֵן בְּעוֹנֵתֵיכֶם נִמְכַרְתֶּם וּבִפְשָׁעֵיכֶם שִׁלַּחְתָּ אֲמַכֶּם: ג מְדוּעַ בָּאתִי וְאִין אִישׁ קָרָאתִי וְאִין עוֹנֵה הַקְּצוֹר קָצְרָה יָדִי מִפְּדוּת וְאִם־אִין־כִּי כֹחַ לְהַצִּיל הֵן בְּגַעַרְתִּי אֲחַר־יָבִים אֲשִׁים נְהַרֹּת מְדַבֵּר תִּבְאֵשׁ דְּגַתָּם מֵאִין מֵיִם וְתָמַת בְּצַמָּא: ג אֲלַבִּישׁ שָׁמַיִם קַדְרוֹת וְשָׂק אֲשִׁים פְּסוּתָם: ד אֲדַנִּי יִהְיֶה גַתֵּן לִי לְשׁוֹן לְמוֹדִים לְדַעַת לְעוֹת אֶת־יַעֲקֹב דְּבַר יַעֲרִי | בְּבִקֵּר בְּבִקֵּר יַעֲרִי לִי אֲזוֹן לְשִׁמְעַת פְּלִמוֹדִים: ה אֲדַנִּי יִהְיֶה פֶּתַח־לִי אֲזוֹן וְאֲנָכִי לֹא מְרִיתִי אֲחֹזֵר לֹא נִסּוּגְתִי: ו גִּוִי נִתְתִּי לְמַכִּים וּלְחַיִּי לְמַרְטִים פָּנִי לֹא הִסְתַּרְתִּי מִכְּלָמוֹת וְרֹק: ז וְאֲדַנִּי יִהְיֶה יַעֲרִי־לִי עַל־כֵּן לֹא נִכְלַמְתִּי עַל־כֵּן שָׁמַתִּי פָּנִי בְּחַלְמִישׁ וְאֲדַע כִּי־לֹא אֲבוֹשׁ: ח קְרוֹב מְצַדִּיקִי מִי־יָרִיב אֶתִּי גַעַמְדָה יָחַד מִי־בַעַל מִשְׁפָּטִי וְגַשׁ אֱלֹהִים: ט הֵן אֲדַנִּי יִהְיֶה יַעֲרִי־לִי מִי־הוּא יִרְשִׁיעֵנִי הֵן כָּלֵם כְּפִגְדַּי וּבְלוֹ עֵשׂ וְאֲכַלֵּם: י מִי בָכֶם יִרְאֵה יִהְיֶה שְׁמַעַת בְּקוֹל עַבְדּוֹ אֲשֶׁר | הַלֵּךְ חֲשָׁכִים וְאִין נִגְהַל לֹא יִבְטַח בְּשֵׁם יִהְיֶה וְיִשְׁעֵן בְּאֱלֹהָיו: יא הֵן כָּלֵכֶם קַדְחֵי אִשׁ מֵאֲזָרֵי זִיקוֹת לָכוּ | בְּאֹזֵר אֲשַׁכֶּם וּבְזִיקוֹת בְּעַרְתֶּם מִיָּדִי הִיְתַהַזְּאֵת לָכֶם לְמַעַצְבָּה תִּשְׁכַּבוּן:

נא א שְׁמַעוּ אֱלֹהִים רַדְפֵי צַדִּיק מִבְּקִשֵׁי יִהְיֶה הַבֵּיטוֹ אֶל־צוֹר חֲצַבְתֶּם וְאֶל־מַקְבַּת פּוֹר נִקְרַתֶּם: ב הַבֵּיטוֹ אֶל־אֲבֹרְתֶם אֲבִיכֶם וְאֶל־שָׂרָה תְּחוֹלְלֶכֶם כִּי־אֶחָד קָרָאתִי וְאֲבֹרְכָהוּ וְאֲרַבְּהוּ: ג כִּי־נַחֵם יִהְיֶה צִיּוֹן נַחֵם כָּל־חַרְבְּתִיהָ וְיִשֵּׁם מִדְּבָרָה כְּעַדֵּן וְעַרְבְּתָהּ כִּגְנוֹן־יִהְיֶה שְׁשׁוֹן וְשִׁמְחָה יִמְצָא בָּהּ תוֹדָה וְקוֹל זְמִירָה:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוֹר כָּל הָעוֹלָמִים, צָדִיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְּדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שְׁפָל דְּבָרָיו אֱמֶת וְצַדִּיק:

נְאֻמָּן, אַתָּה הוּא יי אֱלֹהֵינוּ וְנֹאמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבַר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אַחֲזֹר לֹא
 יָשׁוּב רִיקָם, כִּי אֵל מְלֶךְ נְאֻמָּן וְרַחֲמָן אַתָּה. בְּרוּךְ אַתָּה יי, הָאֵל
 הַנְּאֻמָּן בְּכֹל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיִּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נַפְשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׁמַּח בְּמַהֲרָה
 בְּיָמֵינוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יי. מְשַׁמַּח צִיּוֹן בְּבִנְיָהּ:

שְׂמַחֲנוּ, יי אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלֵיהֶו הַנְּבִיא עֲבָדְךָ, וּבַמְּלָכוֹת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ,
 בְּמַהֲרָה יָבוֹא וַיַּגִּל לְבָנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחָלוּ עוֹד
 אַחֲרָיִם אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קִדְשֶׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שְׁלֹא יִכָּבֵה גֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:
 בְּרוּךְ אַתָּה יי, מִגַּן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשְּׁבִיטָה הַזֶּה, שְׁנַתְּתָ לָנוּ
 יי אֱלֹהֵינוּ לְקִדְשָׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתַפְאֲרָת. עַל הַכֹּל, יי אֱלֹהֵינוּ
 אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתְךָ. יִתְבָּרַךְ שְׁמֶךָ בְּכֹל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם
 וָעֶד: בְּרוּךְ אַתָּה יי, מְקַדֵּשׁ הַשְּׁבִיטָה:

לוח זמנים לשבוע פרשת עקב בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שישי

יצאת שבת	כניסת שבת	צאת הכוכבים		שקיעה		סוף זמן תפילה		סוף זמן קריאת שמע				זריחה		מדינה ועיר
		ו	א	ו	א	ו	א	אדמוה"ז		מג"א		ו	א	
								ו	א	ו	א			
20:24	19:11	20:05	20:13	19:29	19:36	9:30	9:28	8:16	8:13	6:55	6:47	4:32	4:26	אוסטריה וינה
18:15	17:17	18:02	17:58	17:35	17:31	10:43	10:45	9:52	9:55	9:03	9:05	7:18	7:23	אוסטריה מלבורן
20:20	19:10	20:02	20:09	19:28	19:34	9:35	9:34	8:22	8:20	7:07	7:01	4:41	4:35	אוקראינה אודסה
20:10	18:57	19:51	19:59	19:15	19:22	9:15	9:14	8:01	7:58	6:39	6:30	4:16	4:10	אוק. דנייפרופטרובסק
20:45	19:29	20:25	20:33	19:47	19:54	9:39	9:37	8:23	8:20	6:50	6:37	4:35	4:28	אוקראינה ז'יטומיר
20:39	19:22	20:19	20:27	19:40	19:48	9:32	9:29	8:16	8:12	6:41	6:27	4:28	4:21	אוקראינה קייב
20:40	19:31	20:23	20:30	19:49	19:56	10:01	10:00	8:48	8:46	7:36	7:30	5:08	5:02	איטליה מילאנו
18:53	17:56	18:40	18:36	18:14	18:10	11:15	11:16	10:23	10:25	9:35	9:37	7:46	7:50	ארגנטינה ב. איירס
20:01	18:59	19:46	19:51	19:17	19:22	9:50	9:48	8:40	8:37	7:40	7:36	5:07	5:03	ארה"ב בולטימור
19:56	18:52	19:40	19:46	19:10	19:16	9:39	9:37	8:28	8:25	7:26	7:22	4:54	4:49	ארה"ב ברוקלין נ.י.
19:33	18:35	19:19	19:24	18:53	18:57	9:41	9:39	8:32	8:30	7:39	7:36	5:05	5:02	ארה"ב לוס אנג'לס
19:43	18:48	19:30	19:34	19:06	19:09	10:13	10:13	9:07	9:06	8:21	8:19	5:48	5:45	ארה"ב מיאמי
20:38	19:32	20:22	20:28	19:50	19:56	10:14	10:12	9:02	9:00	7:57	7:53	5:26	5:21	ארה"ב מישגן
19:55	18:52	19:39	19:45	19:10	19:15	9:40	9:39	8:29	8:27	7:28	7:25	4:56	4:51	ארה"ב ניו ג'רסי
19:53	18:49	19:38	19:44	19:07	19:13	9:34	9:33	8:23	8:21	7:20	7:16	4:48	4:44	ארה"ב ניו הייבן
19:53	18:49	19:37	19:43	19:07	19:12	9:31	9:30	8:20	8:18	7:16	7:12	4:45	4:40	ארה"ב שיקאגו
18:20	17:27	18:08	18:06	17:45	17:43	10:22	10:23	9:27	9:28	8:44	8:45	6:41	6:43	ברזיל סאן פאולו.
18:07	17:14	17:55	17:53	17:32	17:30	10:08	10:09	9:13	9:14	8:30	8:31	6:26	6:29	ברזיל ריו דה ז'נרו
18:07	17:14	17:55	17:53	17:32	17:30	10:08	10:09	9:13	9:14	8:30	8:31	6:26	6:29	בריטניה לונדון.
21:08	19:45	20:45	20:55	20:03	20:11	9:39	9:36	8:21	8:17			4:27	4:18	בריטניה מנצ'סטר
21:04	19:48	20:44	20:52	20:06	20:14	9:58	9:57	8:43	8:40	7:12	6:59	4:56	4:49	גרמניה פרנקפורט
19:14	18:17	19:01	19:05	18:35	18:39	9:31	9:29	8:23	8:21	7:32	7:30	4:59	4:55	ישראל באר שבע
19:17	18:07	19:04	19:08	18:37	18:41	9:28	9:28	8:20	8:19	7:28	7:26	4:55	4:51	ישראל חיפה
19:14	17:54	19:00	19:05	18:34	18:38	9:28	9:27	8:20	8:19	7:29	7:27	4:55	4:52	ישראל ירושלים
19:17	18:17	19:03	19:08	18:37	18:41	9:30	9:29	8:22	8:20	7:30	7:28	4:57	4:53	ישראל תל אביב
20:28	19:17	20:10	20:18	19:35	19:42	9:42	9:40	8:28	8:25	7:11	7:04	4:46	4:40	מולדובה קישינב
19:46	18:53	19:34	19:37	19:11	19:14	10:31	10:32	9:27	9:27	8:43	8:42	6:13	6:11	מקסיקו מקסיקו
19:18	18:28	19:08	19:08	18:46	18:47	10:39	10:39	9:39	9:39	8:59	8:59	6:36	6:36	סינגפור סינגפור
20:27	19:06	20:05	20:14	19:24	19:33	9:07	9:05	7:50	7:47	5:54		3:59	3:51	פולין ורשא
20:59	19:50	20:41	20:48	20:08	20:14	10:19	10:17	9:06	9:03	7:53	7:47	5:25	5:19	צרפת ליאון
21:23	20:09	21:04	21:12	20:27	20:35	10:26	10:24	9:11	9:08	7:47	7:38	5:26	5:19	צרפת פריז.
20:28	19:21	20:11	20:18	19:39	19:45	9:57	9:56	8:45	8:43	7:38	7:33	5:08	5:02	קנדה טורונטו
20:12	19:03	19:54	20:01	19:21	19:27	9:33	9:31	8:20	8:17	7:07	7:01	4:39	4:33	קנדה מונטריאול
21:45	20:14	21:18	21:30	20:32	20:42	9:55	9:52	8:36	8:31			4:37	4:28	רוסיה מוסקבה.
21:51	20:15	21:22	21:35	20:33	20:43	9:45	9:42	8:25	8:20			4:23	4:13	רוסיה רוסטוב
20:51	19:40	20:33	20:40	19:58	20:04	10:02	10:01	8:48	8:46	7:30	7:23	5:05	4:59	שווייץ ציריך

1. הזמנים המצוינים בלוח הזמנים הם על פי החישובים שנערכו בספר "זמנים כהלכה" מאת הרב יהודה לוי.
2. כל הזמנים הם על פי השעון הרגיל, במדינות בהם נהוג "שעון קיץ" (גם בישראל), צריך להוסיף שעה בתאריכים בהם נהוג שעון הקיץ.
3. זמן שקיעת החמה הוא לפי חישוב השקיעה הנראית.
4. זמן צאת הכוכבים הוא על פי שיטת אדמו"ר הזקן.
5. המשבצות הריקות הם בגלל קושי טכני לחשב באותו תאריך, את הזמן המדויק של עלות השחר והזמנים הנובעים מכך במקומות אלו.

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:
יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו, שתוליכנו לשלום ותצעידנו לשלום ותדריכנו לשלום ותסמכנו לשלום, ותגיענו למחוז הפצנו לחיים ולשמחה ולשלום, (ואם דעתו לחזור מיד אומר ותחזירנו לשלום), ותצילנו מפף כל־אויב ואורב ולסטים וחיזות רעות בדרך ומפל־פורעניות המתרגשות ובאות לעולם. ותשלח ברכה בכל־מעשה ידינו, ותתנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל־רואינו, ותגמלנו חסדים טובים ותשמע קול תפלתנו כי אתה שומע תפלת כל־פה: ברוך אתה יי, שומע תפלה:

בחסות

לוי שי' הלוי בן חנה

וזוגתו **שרח (אולגה)** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה דוד הלוי אליעזרוב

שלום הלוי וזוגתו אורלי

רות ובעלה אפרים הלוי יליזרוב

זבולון הלוי וזוגתו רות

חגית, שמעי' הלוי, אילת, יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

FAX: (972) 3 9606108

ת.ד. 373 כפר חב"ד 72915 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 72915 Israel

E-mail: OrHachasidus@DvarMalchus.Org * USA@DvarMalchus.Org

Internet: www.otzar770.com * www.lahak.org

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il 08-8502772 פקס

Dvar Malchus
Issue # 00071
29/07/2007